



## **Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online**

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### **Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor**

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

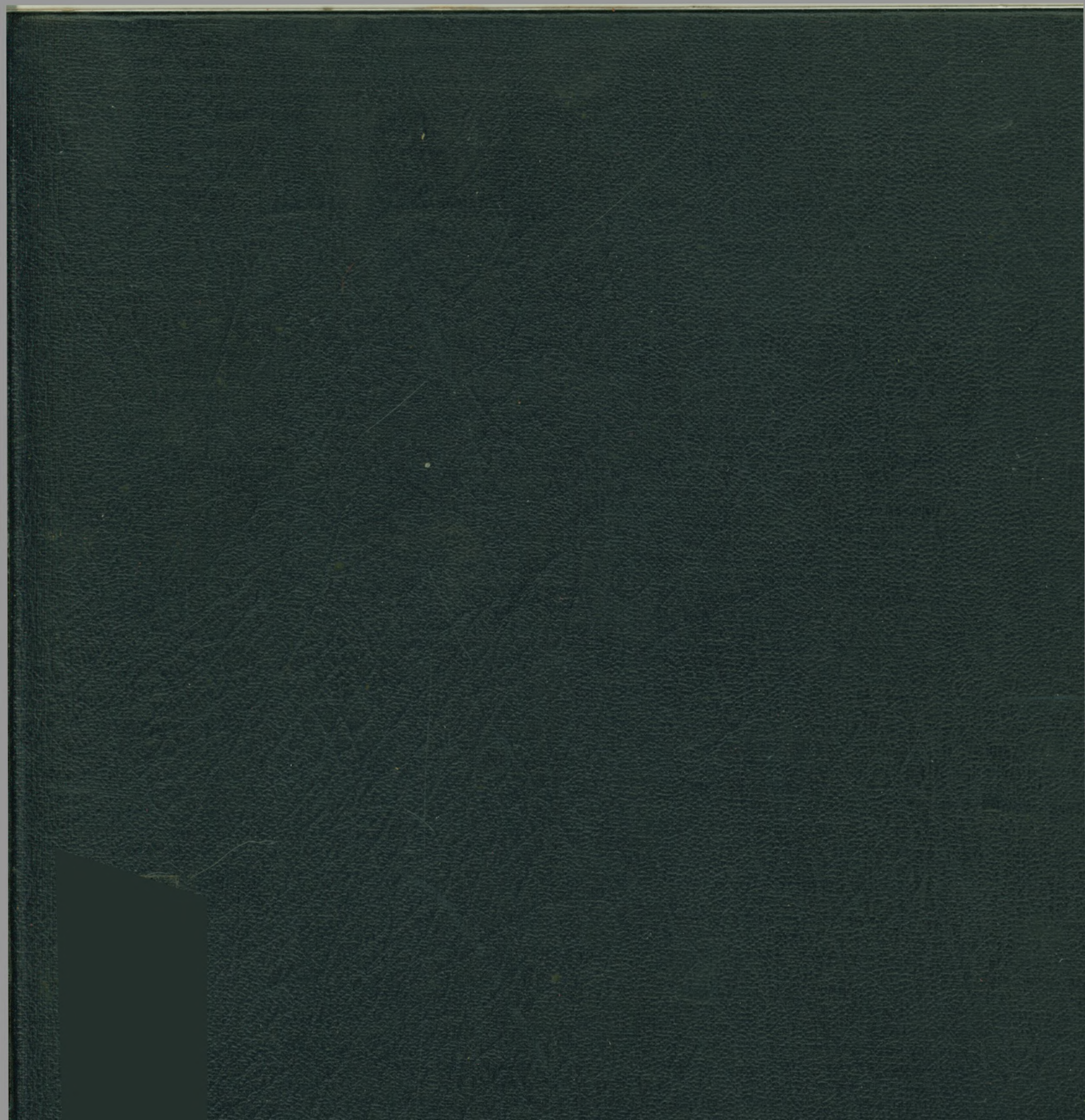
### **Ophavsret**

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### **Links**

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>





# Danmarks kongeslotte

*Bo Dræbel, Per Eilstrup, Henri T. Meyer og Holger Rasmussen*

FOTOGRAFIER: JØRGEN GRØNLUND

TEGNINGER: PAUL HØYRUP

Lademann

*Illustrationen på omslagets forside viser  
Lagbatteriet på Kronborg afgive salut  
for Hans majestæt kong Frederik 9.  
den 11. marts 1969.  
Motivet på bagsiden er hentet fra en  
kopie på Det Nationalhistoriske Museum på  
Frederiksborg Slot. Man ser Frederik 2.s  
svoger, den tykke kurlyrst August af Sachsen,  
sæde adelsmanden Jørgen Lykke af sadlen.*

DANMARKS KONGESLOTTE  
er sat med Optima hos  
Interprint a.s., København  
og trykt hos  
Axel Andreasen & Sønner, København  
og Recato Offset, Herlev.  
Reproduktionsarbejdet er udført af  
Burchardi a.s.

*Grafisk tilrettelægning: Freddy Pedersen.  
Forlagsredaktion: Evan Bogan.*

© by Lademann Forlagsaktieselskab,  
Copenhagen.  
Printed in Denmark.



# Indholdsfortegnelse

SIDE 7 RIGETS FØRSTE MAND

*Træk af kongemagtens historie*

HOLGER RASMUSSEN

SIDE 49 DANMARKS KONGESLOTTE

*Beskrivelse af 14 kongelige slotte*

PER EILSTRUP OG HENRI T. MEYER

SIDE 211 KONGELEKSIKON

*Alfabetisk liste over begreber knyttet til kongedømmet*

BO DRÆBEL

SIDE 238 LITTERATUR · MALERIER

SIDE 239 TAK FOR HJÆLPEN

SIDE 240 REGISTER

# RIGETS FØRSTE MAND

*Træk af kongemagtens historie*

AF DR. PHIL. HOLGER RASMUSSEN



# Kongen som symbol

Konger er også en slags mennesker – undertiden endog alt for menneskelige til deres høje værdighed –, men de er dog nok i højere grad et symbol. Det, man lægger i symbolet, skifter efter tid, sted og herskende anskuelse, men der er vel altid i det en større eller mindre del af irrationalitet.

Der er mange vidnesbyrd om, at menigmand anså kongen for at besidde særlig magt og lykke. Kongen kunne have helbredende magt som det fortælles om medlemmer af det engelske og franske kongehus, og Sakse fortæller, at da Valdemar 1. i 1161 var på rejse i Tyskland, kom han efterhånden i et sådant ry for ren og retskaffen

vandel, „at tyske mødre, hvor han kom hen, rakte deres små børn frem imod ham, for at han skulle røre ved dem, i den tro, at de som ved et guds under deraf skulle vokse og trives og arte sig bedre i tugt og sømme. På samme vis kom bønderne af overtro til ham med deres sædekorn og bad ham så en håndfuld, for at det kunne gro bedre“.

## Konge af Guds nåde

Denne folkelige forestilling behøver ikke at have noget at gøre med det kristelige syn på kongemagten, kongen af Guds nåde, rex



*Livets hjul, hvor læren: at har man toppet, må man dale, vises ved den unge konge, der griber fat i hjulet for på dets top at trone i sin herlighed, for så at styrtes i dybet. Kornerup afdækkede kalkmaleriet i 1885 i Udby Kirke på Sydsjælland. Akvarel af Kornerup i Nationalmuseet.*

*Christian 2. var på mange måder forud for sin danske samtid. Og det blev sandsynligvis hans ulykke. Da han i 1523 måtte gå i landflygtighed, søgte han gennem tidens massemedium, bogtrykkerkunsten, at virke for sin tilbagevenden. Ved udsendelse af regulære „hvidbøger“ og „løbesedler“ drev han propaganda for sin sag. Et af flyvebladene er bevaret. Det viser kongen omgivet af væbnede mænd og er trykt i Holland omkring 1530. Det lykkedes ham også at samle en hær og føre den mod Norge, men ved de påfølgende forhandlinger blev han fængslet og overført som fange til Sønderborg Slot.*

*dei gratia*, men er vel i det højeste blot en kristelig farvning af den magiske lykke og kraft, som de hedenske germaner tillagde kongens person. For tidens internationale stormagt, den katolske kirke, var det betydningsfuldt at få kongen indordnet i det tanke-system, man havde opbygget af tilværelsen, der var en bestandig kamp mellem Guds rige og djævelens rige.

Over alt menneskeligt stod kirken. Den var Guds stat, som alle mennesker måtte underordne sig. En retfærdig fyrstes vigtigste opgave var at fremme virkeliggørelsen af Guds rige på Jorden i kamp med djævelens rige. Derfor skulle han stræbe mod fred og retfærdighed i ydmyghed og lydighed mod Guds bud. Gjorde han det ikke, var han en tyran fyldt af overmod og herskersyge. Alt efter den grad, hvormed kongerne underordnede sig kirkens krav, fik de deres skudsmål i de kirkelige krøniker fra tiden.

Da vikingekongen Knud havde føjet England til sit herredømme, var det vigtigt for ham at fremhæve, at han regerede som en sand kristelig konge. Derfor var højdepunktet i hans liv rejsen til Rom for at deltage i pavens kroning af Konrad 2. til romersk kejser. Sin optræden og placering i Peterskirken kundgjorde han stolt sine undersåtter, og på rejsen derned havde han gjort alt for at vise sit fromme sindelag. En munk i byen St. Omer i Artois på grænsen til Flandern havde iagttaget ham under hans ophold i byen og berettede derom i et æresskrift tilegnet Knuds dronning Emma: „Efter at han var trådt ind i klostrene, skred han ydmygt frem og med vidunderlig ærbødighed, idet han holdt øjnene fæstede på jorden. Men da det så var kommet dertil, at han ville belæse de hellige altre med sine kongelige offergaver, hvor ofte fæstede han da ikke først tårefulde kys på gulvet, hvor ofte slog han sig da ikke for sit ærværdige bryst med egen hånd, hvor dybe suk drog han ikke. Om-sider blev der på hans vink rakt ham en offergave af hans ledsagere, og det ikke en ringe gave eller en sådan, som kunne indsluttes i en pengepung, og den tog kongen selv og lagde den på alteret som en glad giver. Jeg kan jo huske, at jeg har set, at han gik omkring til alle kroge i klostrene og ikke gik forbi et eneste alter, hvor ringe det end var, uden at han gav det gaver og trykkede søde kys på det. Derefter kom de fattige, og de fik ligeledes straks gaver allesammen, en for en“.

Vurderingen af, om kongerne tjente Guds sag, behøver ikke at være entydig, selv ikke hos kirkens mænd. Under de begivenheder,

der ledte frem til Valdemar 1.s kongetid, var der også inden for kirkens kreds forskellige partier. Vi skylder en geistlig på de tabendes side den ældste danmarkshistorie, kaldt Roskildekrøniken, hvis vurderinger er ganske forskellige fra dem, der kommer til orde hos Sakse, hvis værk er en forherligelse af kong Valdemar og hans forfædre. Særlig klart fremtræder det ved omtalen af kong Niels, der kaldes en godmodig og enfoldig mand, men ingenlunde skikket til at herske, medens sønnen Magnus – trods mordet på Knud Lavard – berømmes i den grad, at omtalen af hans død i slaget ved Fodevig lyder: „Ve hint grufulde år og hin bitre dag, dødens dag, mørkets dag, fuld af jammer, tung af gråd! Ve hin dag, da Magnus dræbes, Danmarks blomst knækkes; han den skønneste blandt de unge, kæk og kraftig, en glad giver, forstandig, og en elsker af fasthed; Magnus dræbes, og med ham høvdinger og 5 bisper“. Mens Sakse derimod i Magnus' død og kong Niels' nederlag ser Herrens hævn for frændemordet: „Dog tør vi tro, at denne sejr kun lidet skyldtes menneskenes styrke, men var Herrens hævn for den hellige mands mord“.

Hvad der var grundlagt med slaget ved Fodevig, brugte kong Valdemar og hans intime hjælper, ærkebisp Absalon til at styrke kongemagten. Det fik sit kraftigste udtryk, da der i 1170 i Ringsted afholdtes en dobbelt kirkefest, hvor kongens far Knud Lavard altersattes som helgen og derved forlenede den regerende kongelinie med en særlig hellighed. Og her salvedes og kronedes derefter kongens unge søn Knud som tronfølger og medkonge. For første gang i landets historie anvendtes kroningen som en højtidelig og bindende statsakt, ekstra kraftig ved den kirkelige salving, hvorved den unge konge på mystisk vis indviedes til en guddommelig herskergerning. Han var nu virkelig konge af Guds nåde, sådan som underskriften fra da af altid lyder på kongelige breve og befalinger.

### *Kongemagten bremses*

Folkets tro på kongens magt og lykke, kirkens ideal af en retfærdig fyrste og kongeslægtenes eget arbejde på at opbygge et kongedømme, hvor far efterfulgtes af søn, står ikke urokket i de følgende århundreder. Stærkest anfægtedes kongemagtens stilling i den ulykkelige periode fra Valdemar 2.s død i 1241 til Valdemar Atterdags tronbestigelse i 1340. I de forvirrede år, hvor alt syntes at styrte sammen, skrev en ukendt geistlig i 1329 et klagedigt:



# Christern In Denmarck / König In Schwedē vnd Norweden



Suk og vrid kun dine hænder  
sorgbetyngte fædreland!  
Du en trofast værges savner,  
og dit mod er vejret hen.  
Før dit folk dog fjernt og nær  
for sin manddom stod i ry . .

..  
Ak, nu øves ikke dåden  
mer i Danmark, men kun svig,  
ingen mer med mod og glæde  
kæmper for sit fædreland . .



Under Valdemar Atterdag og hans i politik overordentligt kyn- dige datter Margrethe var kongemagten stærk, men ellers blev det i perioden til enevældens indførelse i 1660 det danske aristokrati gennem rigsrådet, der dominerede. Rigsrådets syn på kongemagten og dens indflydelse på landets politik fik udtryk i de håndfæstninger, som enhver konge måtte love at følge, før han kunne blive kronet, og håndfæstningerne indeholdt bestemmelser, der på mange områder begrænsede kongernes magt. De myndigste af kongerne i det oldenborgske dynasti forsøgte at sætte sig ud herover og kunne vel ofte have held hertil, men det kunne også koste dyrt som i Christian 2.s tilfælde.

### *For tidligt ude*

Tilskyndet af de nye tanker, som renæssancens nye menneskesyn og opdagelsernes nye perspektiver fremkaldte, ville han som andre fyrster i Europa stække stormændenes magt og støtte sig til den fremvoksende borgerstand. Men hans voldsomme fremfærd stødte så store kredse af folket fra sig, så han måtte forlade landet og kun genså det som fange. Kort efter at han i 1523 var draget på flugt, skrev Poul Helgesen, der selv havde været særdeles virksom i kampen mod Christian 2., at urolighederne og forvirringen var større end nogensinde. Der er dem som mener, at det havde været bedre at finde sig i éns tyranni, end i så manges. De fleste længes nu mere efter Christian 2.s tilbagekomst, end de før ønskede hans bortrejse, tilføjer han. Hvor udbredt denne følelse har været er vanskeligt at sige, men vi har et mærkeligt vidnesbyrd om, hvordan menigmand opfattede kongen som symbol, som folkets beskytter mod adelen. Det er visen om ørnen, høgen og de små fugle, hvis første strofe lyder:

*Alle små fugle, i skoven er,  
de give på høgen stor klage,  
han river af dem både fjer og dun,  
han vil dem af skoven jage,  
men ørnen han bygger i fjældet ud.*

Christian 2. varsler således det nye absolutistiske fyrsteideal, som enevoldskongerne realiserer. Men han var for tidligt ude. Den tanke- mæssige baggrund var endnu ikke fast udformet, og navnlig var

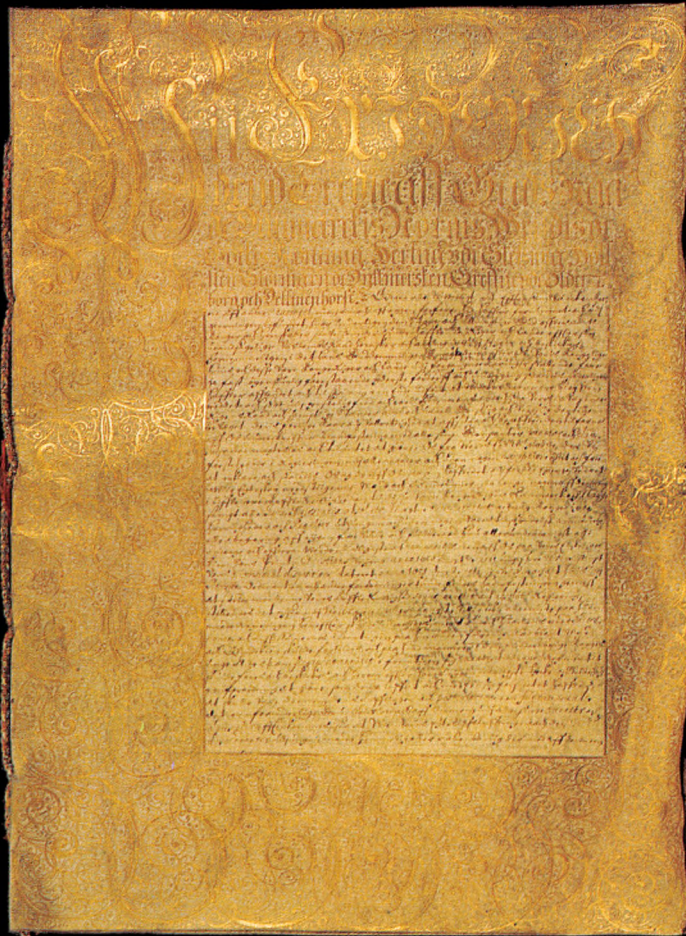
borgerstanden, der skulle afbalancere adelens magt, endnu util- strækkeligt udviklet. Med al den uro, der fulgte i kølvandet på reli- gionskrigene senere i århundredet, fremsatte franskmænd Jean Bodin i 1576 sin teori om, at den højeste magt i staten, suveræni- teten, helst burde være samlet i en enkelt persons hænder, og denne person herskede af egen magtfuldkommenhed, uden tidsbegræns- ning og ubundet af jordisk lov. Det var tanker, som blev kendt og diskuteret i Danmark under Christian 4. Og samtidig havde man de praktiske eksempler på voksende fyrstemagt for øje ude i Europa. Jordbunden var således beredt for enevældens indførelse i Dan- mark. Den kom endog året før Ludvig 14. selv tog magten i Frankrig ved sin mægtige førsteminister, kardinal Mazarin's død 1661.

Det er helt oplagt, at den danske konge og hans hof efter bedste evne søgte af efterligne den franske enevælde. Sådan gjorde alle fyrster dengang, så godt de formåede. Men Danmark er en und- tagelse ved at have skriftfæstet, hvad der andetsteds var praksis. Det skete i aktstykket med den usædvanlige lange titel, Enevolds- arveregeringsakten, som undersåtterne (grænsen sattes dog ved de fornemste borgere i købstæderne) måtte underskrive. Ved under- skriften overdrog de kongen al arveret til riget og den absolutte regering. Og straks derefter påbegyndtes udarbejdelsen af Konge- loven, der forelå færdig i 1665 og som stadfæstede kongens abso- lutte magt. Over for sine undersåtter er han det øverste hoved her på Jorden, kun direkte ansvarlig for Gud. Han er øverste dommer, lovgiver og magtudøver. Alle regeringspåbud skal udgå i hans navn og under hans segl og underskrives af ham personligt.

### *Den fuldkomne hersker*

Det er givet, at en sådan magtfuldkommenhed, der placerede ma- jestæten så nær de guddommelige magter, måtte fjerne ham fra folket. Hvordan kunne menigmand fra nu af se et symbol, han kunne fatte, i kongen? Enevoldskongerne kom til at stå deres folk fjernere, men mennesket i kongen kunne dog nedbryde denne skranke. Når Frederik 6. trods nederlag i krig og tab af Norge kunne blive modtaget med jubel ved hjemkomsten fra kongressen i Wien og hyldet som landsfaderen i sin følgende småborgerlige regerings- periode, er det utvivlsomt fordi hans undersåtter i ham så en af- spejling af deres egen tilværelse. Hans død i 1839 følte da også al mange som en personlig sorg, og da hans kiste førtes til Roskilde,





Kongeloven er et enestående lovarbejde derved, at Danmark blev det eneste land i Europa, der nogensinde fik en skreven enevoldsforfatning. Den var færdigskrevet i 1665, men kun kendt af kongen og hans få betroede mænd, bl. a. Peder Schumacher, der havde formuleret indholdet og egenhændigt skrevet loven. Først i 1709 kom der en trykt udgave. Den originale kongelov, hvor teksten indrammes af pragtfuldt kaligraferede ornamenter, gemtes indtil vore dage på Rosenborg.



Peder Schumacher



Arvehyldingen foregik på pladsen foran Københavns Slot, hvor majestæterne havde sæde på en forhøjning ved Børsrampen. En for en kom de deputerede frem og aflagde knælende eden, hvorefter de kyskede majestæternes hænder. Af de fremmødte bønder fik dog kun én enkelt tilstået håndkys. Efter at processionen under kanontorden var gået tilbage til slottet og det kongelige taffel, blev det røde klæde givet til pris for tilskuerne, der var så ivrige for at sikre sig et stykke, at nogle af dem kvæstedes. Men det skulle også være dagens eneste uheld. Maleri af ukendt på Rosenborg.





sluttede bønderfolk sig spontant til toget og bar kisten det sidste stykke til domkirkens indgang.

Mange skrev mindedigte, også Grundtvig, der fik formet begyndelsen lidt klodset:

*Kong Frederik den Sjette henslumred i fred  
og hviler nu hos sine fædre.*

*Han gjorde end ikke en kat fortræd,  
der fødtes ej kongesøn bedre.*

Den nye dronning fik digteren til at erstatte tredje linie med:

*Og alle småfugle de sang derved . . .*

### *På knæ for kongen*

Kongevalget foregik på landstingene, normalt først i Viborg. Her fandtes en sten, som den udpegede konge løftedes op på, hvorefter forsamlingen gav sin tilslutning med våbentag eller ved håndoprækning. Denne hyldning, hvor kongen aflagde edeligt løfte og derefter modtog befolkningens troskabsed, opretholdtes hele mid-



ed Frederik 6.s ligfærd til Roskilde Domkirke, der foregik i nattens stilhed i december måned 1839, sluttede bønderfolk langs togets rute sig fterhånden til følget, og det sidste stykke vej til domkirkens port bar bønder fra Københavns Amt og Frederiksborg Gods kongens kiste som et synligt dtryk for deres taknemmelighed over, at han i sin ungdom havde givet danske bønder friheden. Litografi.



delalderen igennem og fandt sin afslutning med arvehyldingen 18. oktober 1660 på pladsen foran Københavns Slot, hvor folkets repræsentanter overdrog kongen enevælden. Ceremonien foregik efter gamle mønstre, hvor adel og højere gejstlighed mødte personligt, mens de øvrige grupper sendte repræsentanter.

Vi har en beskrivelse fra hyldingen i Odense 1655, hvor tronfølgeren prins Christian (5.) kåredes. Først fortælles om hans kgl. højheds indtog i byen, og opbygningen af scenen på torvet beskrives. Den var opbygget som et pulpitur og bagest stod her oprejst „et såre højt bagsmæk med en himmel oven ud fra. Derunder stod en herlig rød baldyret fløjlstol med tre trappetrin op til. Neden for var tre rader skamler ved hver side beredte til at knæfalde på“. Fra torvet førte trapper op til knæfaldet og alt var dækket med rødt klæde.

Kl. 2 om eftermiddagen kom prinsen kørende til pladsen med hærpukker og trompetere foran og fulgt til fods af sin hofmester og kammerjunkeren, mens flere rigsråder, „som for alder ikke kunne gå“, fulgte efter i vogne. „Såsnart som hans kgl. højhed steg fra karmen (d.e. vognen), stod tilrede 6 riddersmænds mænd med en herlig baldyret rød fløjls-himmel . . . som de holdt over ham, så længe hyldingen varede“. Prinsen tog plads i stolen og så holdt kansler Christian Thomesen Sehested en tale til forsamlingen, der derefter i tur og orden aflagde deres ed „med bøjede knæ“, først adelen, så bispen og de høje gejstlige, så alle præsterne og borgmestre og rådmænd. „Og personerne af alle disse ti sessioner ginge frem efter at eden var gjort og kyssede hans kgl. højheds hånd“. Derefter fulgte det menige borgerskab og bønderne på tilsvarende måde, „undtaget at der blev vinket ad dem, at de for tidens skyld skulle undlade at opstige til at kysse prinsens hånd“. Alle repræsentanterne blev offentlig bespist, men fordelt efter rang og stand. „Et herligt banket var da for alle stænder beredt med sønderligt måltid, forunderlig skueessen (d.e. skueretter), dyrebar konfekt, rhinsk vin, rostokkerøl etc. Stykkerne (d.e. kanonerne) med Danmarks løsen lod sig til alle skåler især skrækkeligen høre“. Imens blev opbygningen på torvet, undtagen tronstol og himmel, givet til pris for tilskuerne, der så ivrigt søgte at sikre sig andel deri, at nogle blev lemlæstet „og en aleneste slagen til døde, som var herr Iver Vinds søns tjener“.

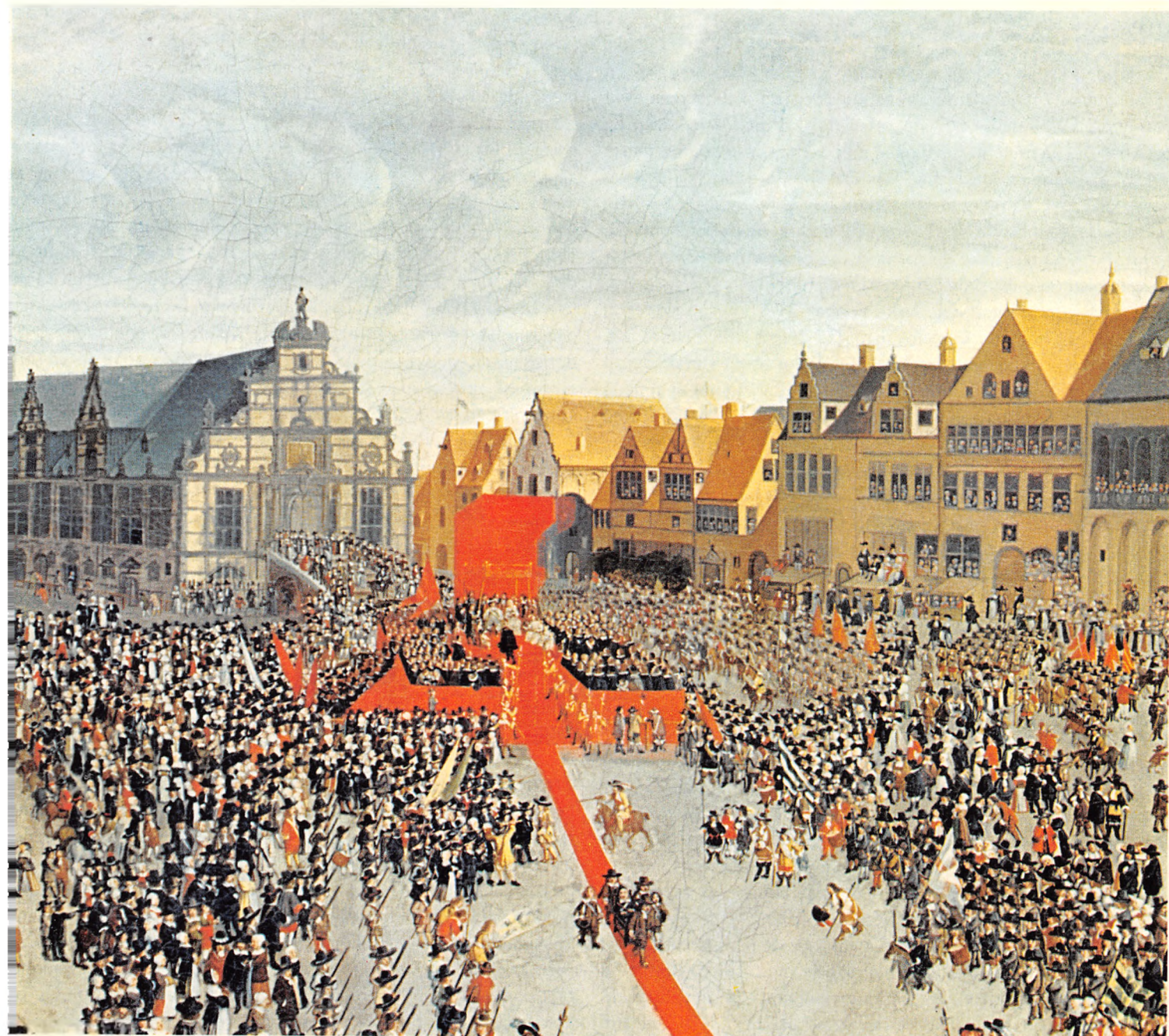
Sådan fortæller præsten Jacob Clausen fra Errindlev på Lolland.



*Elefantordenen hører til i gruppen af eksklusive europæiske ordener som kejser Sigismunds drageorden og Spaniens gyldne Vlies. Efter Christian 1.s religiøst prægede broderskab kom der efter reformationen en stilstand, men Frederik 2. genoplivede ordenen, der fik en ny udformning med enevælden under Christian 5. Bl. a. indførtes nu det blå akselskærf ved siden af ordenskæden og en pragtfuld ordensdragt, der på billedet, af C. V. Eckersberg, bæres af Frederik 6. Denne ordensdragt er senere gået af brug. Udenfor fyrstelige kredse uddeles ordenen yderst sjældent.*



18. oktober 1660 fandt arvehyldingen sted på slotspladsen i København. Ved Børsrampen var oprejst et podie beklædt med rødt klæde, og en lang rød løber førte fra slottet frem hertil, hvor majestæterne sad på tronstolene. Hele byen var på benene for at se stænderrepræsentanterne efter rangfølge aflægge troskabsed til kongen. Da man i sidste øjeblik opdagede, at bondestanden slet ikke var repræsenteret, fik man i hast indkaldt nogle Amager-bønder til at give møde. – Udsnit af Heimbachs arvehyldingsbillede på Rosenborg.



# Hoffet

## *Hoffets takt og tone*

„Men uden kappe skal du gå frem for kongen. I forvejen skal du have kæmmet dit hår glat og strøget dit skæg; du skal hverken have hat, hue eller hætte på hovedet, men du skal med bart hoved og bare hænder gå frem for høvdingen med venligt ansigt og vel rensede legeme og lemmer. De mænd, der skal fremføre din sag, skal du have i dit følge. Væn dig til at bære dit hoved ret og ligeledes hele dit legeme; væn dig til at gå ret op og ned og træde med smukke skridt, men du skal ikke gå for langsomt. Når du så kommer for kongen, skal du bukke ydmygt for ham og hilse ham med disse ord: „Gud give eder en god dag, herre konge“. Hvis kongen sidder til bords, når du kommer frem for ham, lad det så ikke hændes dig, hvad der hændes manges en kortsynet mand at du støtter dig til kongens bord, end mindre at du lægger dig derpå som udannede tåber gør, men du bør blive stående så langt fra bordet, at al den opvartning, som behøves ved kongens bord, let kan udføres . . . Dine hænder skal du, når du står nærvæd kongen, holde således, at din højre hånd omspænder venstre håndled, og lad dine arme hænge ned, som det er mest utvungent for dem. Dernæst skal så de mænd, som dertil er udsete, føre din sag for kongen“. Sådan råder faderen sønnen i den middelalderlige „Takt og tone“, der kaldes Kongespejlet, og som er blevet til omkring 1250. Det gen-givne stykke er fra afsnittet om den, der søger optagelse i kongens hird.

Det er altid godt at have faste regler at holde sig til, når man stedes for stormænd. Et af de penible problemer, hvad man skal gøre med sine ledige hænder, er her løst på en elegant måde. Hofmændene, der flankerer Erik Plovpenningss trone på et kalkmaleri i Ringsted Kirke, holder dem på samme måde. Til alle tider har der da også været udformet normer for, hvordan man skulle optræde for at være „høvisk“. Ordet har egentlig betydningen: „det, der hører til ved hoffet“, men får efterhånden en videre betydning af „dannet“ og „forfinet“. Normernes vigtigste opgave var at markere afstanden til fyrsten og fremhæve hans særstilling. At give en rationel forklaring på dem, kunne være svært. Når sønnen i Kongespejlet spørger, hvorfor man finder det bedre, at man i tiltale til stormænd bruger flertal end enkelttal, så svarer faderen, „at af den grund anses det for bedre i tiltale til stormænd at anvende flertal end

enkelttal, at høviske mænd fra først af har fundet på det, og at det siden er blevet almindelig skik blandt alle kloge og høviske mennesker, dem til hæder, man taler til og som har ret til at modtage hædrende tiltale“.

Kun i sjældnere tilfælde kan der gives en fornuftgrund. Sønnen studser over, at man skal træde frem for kongen bar og uden overkappe. „Thi hvis man gjorde det på landet, ville almuen sige at man var en tåbe, når man således som en skifting løb omkring uden overkappe“. Som svar får han en henvisning til høvisk sæd, men desuden hensynet til kongens sikkerhed. „Såfremt hans fjende er djærv og dristig, kan han godt træde frem for kongen med skjult livsvåde (d.e. våben), hvis det tillades ham at bære en kappe. Men han kan ikke så let udføre sit forsæt, hvis han er uden kappe; og derfor er det sikkert, at den var vis, som først indrettede det så som en høvisk skik, at man skal træde frem for stormænd og især for kongen uden overkappe“.

Hofskikkens vigtigste funktion er at kaste glans over fyrsten. Derfor var ikke alene optræden, men også dragt og våben af største vigtighed. Da Knud den Store skabte sin hird, Tinglid, kunne kurde mest velhavende blive optaget i den, for som Sven Aggeser fortæller, krævedes der „for kongens ærværdigheds og hans kriger skares pryds skyld“, at de „kunne prunke glimrende med guld beslagne stridsøkser og gyldne sværdhæfter. Det tjener nemlig til fyrstens ære, hvis han, når han optræder omringet af krigersamlaget kreds, har en skare af fornemme stormænd i følge med sig“. Be-skrivelsen dækker sikkert lige så godt det, der på Sven Aggesens tid – altså under kong Valdemar 1. – ansås for passende for en kongelig garde.

## *Fremmede moder*

Det er klart, at synspunktet for, hvad der var høvisk, fulgte modestrømningerne. Herhjemme har vi været den modtagende part, de mer eller mindre hurtigt tilpassede sig moden ved de førende europæiske hoffer. Vi har et tidligt vidnesbyrd derom i Saksens foraged skildring af kong Sven Grathes fremfærd, efter at han på rigsdagen Merseburg 1152 havde anerkendt den tyske kejser som lensherr. Sven foifaldt til hovmod, skriver Saxe, og „fandt ikke den fædren skik og brug fin nok, men aflagde den som bondsk og plump og antog naboernes høviske væsen; han kastede vrage på dansk sæ



Det nøjgotiske kalkmaleri fra Tirsted Kirke på Sydlolland viser høvisk skik i Danmark omkring år 1400, selv om motivet er hentet fra Esters Bog med kong Ahasverus siddende på tronen og Ester knælende foran i forbøn for sine jødiske fæller. Bag hende den onde Haman med et bæger i hånden. Kongen holder insignierne på sin kongeligt magt: scepter og sværd, og til højre for ham er afbildet hans straffende magt ved galge og gabestok. Her efter en akvarel af Jakob Kornerup i Nationalmuseet.



og tog tysk til forbillede. Selv anlagde han saksisk dragt, og for at ække mindre mishag derved gav han sine mænd smag for samme lædesæd. Led ved den landlige levemåde fyldte han kongens gård ned en skare pyntede svende. Også ved måltiderne gik det ham

for simpelt til; han indførte udenlandsk artighed og bordskik samt finere anretning ved alle gilder. Han nøjedes ikke med at lave om på levemåden, men lærte dem også forfinede vaner med spise og drikke".



Ved det store bilager i 1634, hvor den udvalgte prins Christian formæledes med Magdalena Sibylla af Sachsen, satte Christian 4. alt ind på at gøre begivenheden så pompøs som muligt. Om formiddagen før vielsen slog kongen 12 danske adelsmænd til riddere. Den første var kansleren Christian Thomesen Sehested, der knælede foran tronen, hvorefter kongen rørte ham „sagteligen“ med sværdet på venstre skulder. Derefter fik han hængt elefantordenen i en tredobbelt guldkæde om halsen, og en herold bekendtgjorde fra det åbentstående vindue, at kansleren var slået til ridder, hvorefter trompeterne i slotsgården blæste fanfare. Den yngste af ridderne var Corfitz Ulfeldt. Det gengivne stik af Simon de Pas viser ceremonien.



Her taler nationalisten Sakse, der ser alt fordæveligt komme fra den tyske nabo. Den næste store europæiske påvirkning, riddervæsenet, får vi også i tysk udformning. Sin oprindelse havde det i den omfattende vækkelsesbevægelse, der bl. a. førte til korstogene. Under kirkelig påvirkning fik man efterhånden forenet selve det at kunne slås med bestemte forestillinger om, hvordan en ridder skulle være: han skulle ikke blot være tapper i kamp, men han skulle også værne den kristne kirke og beskytte enker og faderløse. Ridder blev man ved at aflægge højtidelig ed på at følge dette ideal og ved at

blive-slået til ridder af en fyrste eller en, der selv var ridder. I Danmark var kongen den eneste, der kunne slå til ridder.

### Ridderne

Selv om man var adelig født, blev man ikke nødvendigvis ridder. Hovedparten af adelen modtog vel aldrig ridderslaget, men vedblev at være væbnere. Der indførtes således ved riddervæsenet en rangforordning, der yderligere kunne understreges ved særlige ridderordener. Ridderidealet forudsatte også en særlig dannelse, de



orienterede sig mod en fælleseuropæisk kultur. Og denne dannelse var ikke nødvendigvis begrænset til ridderskabet, men kunne dyrkes af alle adelspersoner. Mange adelsdamer var således særdeles aktive på det litterære område. Det kunne vel være vanskeligt at realisere for den enkelte herremandsfamilie, der utvivlsomt hjemme på sin gård mest var optaget af landbrug og andre hverdagssysler. Men i „kongens gård“ kunne et ridderliv efter europæisk mønster komme til udfoldelse. Fra et møde mellem kong Erik Menved og fætterten markgreve Valdemar af Brandenburg ved Rostock i 1311 får vi en fornemmelse af, hvordan det gik til, når man for alvor ville demonstrere høviske former. Derom fortælles i en lübsk krønike:

„På den åbne mark var rejst to smukke telte, helt beklædte med skønne tøjler, mest røde. Da alle havde hørt messe om morgenen, drog kongen frem med sine folk; efter ham i hans skare red den

gavmilde og tapre hertug Valdemar af Sønderjylland; han medbragte 300 mand på store stridsheste og havde hos sig 6 andre herrer, der fulgte på hertugens bekostning. – Imidlertid kom markgreven med sine folk i stort optog. Kongen slog ham til ridder med 19 andre fyrster og herrer og uddelte ridderslaget til 80 andre mænd. Hver af dem havde han dagen i forvejen sendt en skarlagenskatte, en overkjortel og en pelsforet kjortel samt en pasgænger. Herrerne uddelte straks ridderslag og alle de andre herrer gjorde så mange til riddere, at en sådan skare riddere aldrig før var set i et stort kongerige. Derpå gik man til bords; i begyndelsen rettedes der an af fornemme fyrster og herrer, som var iført dragter, der var syet til lejligheden, og sad på store skaberakklædte heste“.

Der var en militærpolitisk tanke bag riddervæsenet. Det var datidens pansertropper. Men selv efter at det havde mistet sin



ed Frederik 2.s kroning i 1559 blev der bl. a. afholdt en turnering på Gammeltovej. I den anledning var alle brostenene blevet fjernet og der var blevet lagt sand på i hundredevis af læs. Tværs over pladsen var rejst et plankeværk, og fra hver side heraf red ryttere på pragtfuldt smykkede heste mod hinanden. Kongens svoger, kurfyrst August af Sachsen, deltog med iver i dystløbet og kastede bl. a. den danske adelsmand Jørgen Lykke, der i samtiden lev kaldt „den sidste ridder“, af hesten. Sine triumfer ved turneringen lod kurfyrsten male i Dresden. Billedet her er en kopi fra Frederiksborg.



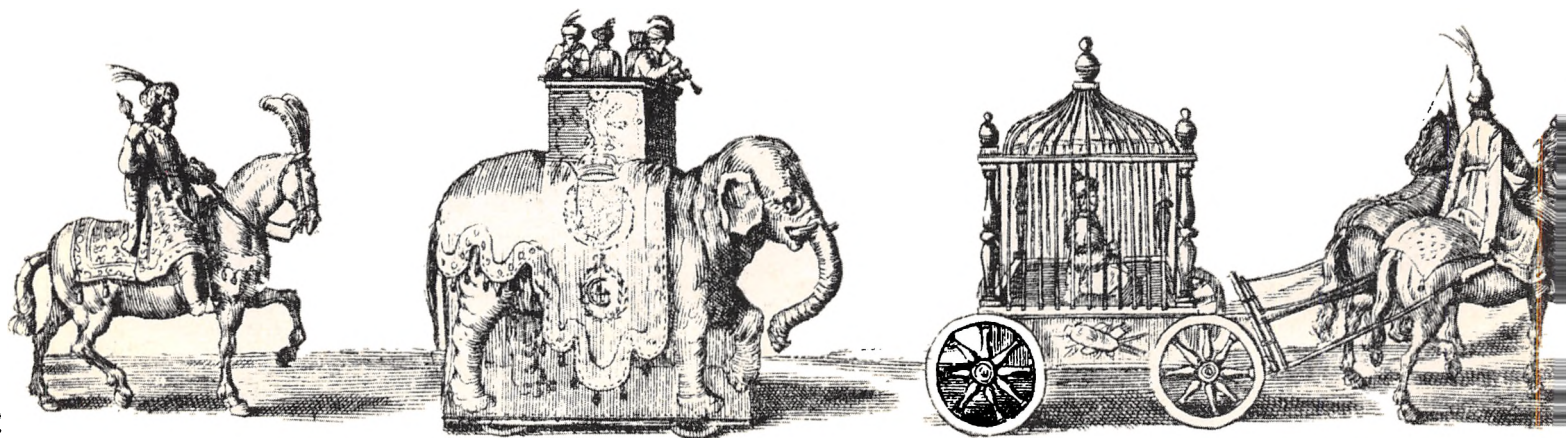
militære betydning – kong Hans' nederlag i Ditmarsken år 1500, hvor den pansrede ridderhær blev løbet over ende af bønderne, var en alvorlig påmindelse herom –, opretholdt man ved hoffet et riddervæsen, der gjorde sig bemærket gennem ceremonier og ved fester. I Danmark fik riddervæsenet sin kongelige organisation ved oprettelsen af Elefantordenen under Christian 1. Ordenens ridderligt-overspændte og mystisk-religiøse karakter fremgår af ordenstegnets ældste udformning, idet det var „gjort udi lignelse af elefanten og et spejl neden under udi lignelse med en blodig tornekrone og tre blodige nagler“. Til samlingssted for ordenen opførtes ved Roskilde Domkirkes sydмур et Helligtrekongers Kapel, der i øverste stokværk havde en riddersal til møder mellem kongen og ordenens medlemmer.

Den mere udadvendte side af riddervæsenet kom frem ved de store fester, hvor turneringer, ringrendinger og dystløb holdt sig længe. I den festglade Christian 4.s tid var der ved kroningen i 1596 og ved det store bilager i 1634, hvor den udvalgte prins Christians bryllup med Magdalena Sibylla af Sachsen fejredes, pragtfulde fester med optog af fantasifuldt udklædte deltagere, fyrværkeri og turneringer. Ved bryllupsfestlighederne deltog den 57-årige kong selv i fuld rustning i turneringen og besejrede alle sine modstandere. Og ved festen efter turneringen var han lige så rask. Charles Ogier, der var sekretær for den franske gesandt, har givet en livfuld beskrivelse heraf: „Men kongen, som mente, det gik for mådeholdent til og

ønskede sig selv og sine gæster en ærlig rus, lod nu et stort forgyldt drikkekar bringe ind, fyldt med vin, som knap to kraftige mænd kunne bære; det blev stillet på en træstol, over hvilket var bredt et klæde. Man skulle tro det var en offerpræst, der velsignede vievandet, da han forrettede dette hverv. Han lod sig give ni forgyldte bægre, af hvilke hvert især var stort nok til at slukke den stærkeste tørst, hvis det blot tømtes én gang. Han udvalgte sig nu otte drikkebrødre og gav hver sit bæger og øste selv op af bollen. Da alle havde drukket, forlangte han bægrene tilbage og fyldte dem straks igen . . .“

### *Hoffets hakkeorden*

Med enevælden blev høviskheden til underdanighed og forøget afstand mellem undersætter og den guddommelige majestæt. Solkongen Ludvig 14. måtte sædvanligvis spise alene, mens hans favoritter stod og så betaget til, fordi ingen var værdige til at sidde med til bords. Så outreret blev det aldrig ved det danske hof, men de indførtes gennem rangforordningen og andre bestemmelser et nøje gradueret system, hvem der kunne nærme sig majestæten, og hvor dan det skulle foregå. Det kommer meget godt til udtryk i den anordning „anlangende indgangen udi de kgl. gemakker“, som udsendtes i 1706 for „at forekomme den uorden og misbrug, som dagligen sker ved det, at en og anden, som det ej tilkommer, lader sig



finde i vores og hendes majestæt dronningens gemakker". En anordning af nogenlunde samme indhold, men tilsyneladende ikke effektiv nok, var blevet udstedt i 1671. Nu bestemmer Frederik 4.:

- 1) Døren til vort første forgemak ved Drabantersalen skal blive stående åben for alle skikkelige og honette folk, som det må være tilladt dér at indtræde.
- 2) I vort andet forgemak må indgå alle de, som har nogen rang efter forordningen, såvelsom også kornetterne af vor livgarde når de har vagt. Desligeste akademisterne samt fremmede potentaters og herrers sekretærer, som opholder sig her ved hoffet.
- 3) I vort ordinære inderste audiensgemak indlades aleneste de, som i de 6 første klasser i rangforordningen findes specificerede, desligeste ambassadører, envoyéer og residenter samt fremmede kavallerer, som af hofmarskalken eller ceremonimesteren os er blevet præsenterede og af vor hofmarskalk findes af den distinktion, at det dem kunne tillades.
- 4) Dørene til hendes majestæt dronningens forgemak skal holdes lukkede, indtil vi selv dér indtræder, da de, som har frihed at lade sig finde i vort inderste audiensgemak, tillades også dér at indgå, men ellers ingen af de andre, med mindre vi vil holde taffel i bemeldte gemak, da når køgemesteren serverer, skal døren oplukkes og dem, som er i begge vores forgemakker, til-

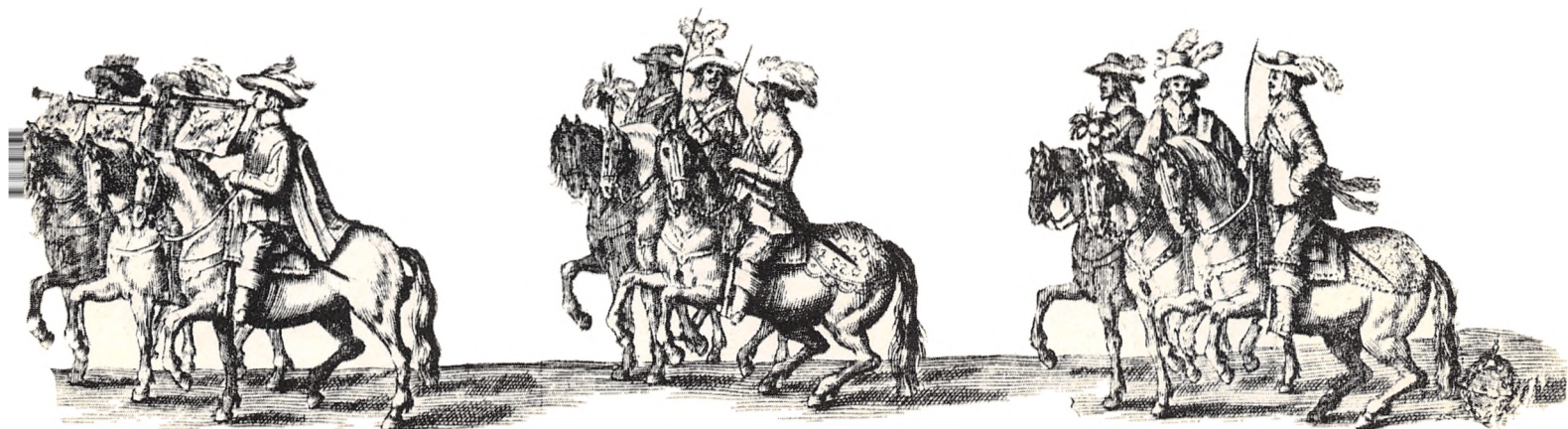
lades at træde derind, indtil kammerjunkerne har serveret og sig retirerer.

- 5) Når vi holder conseil (d.e. statsråd), skal alle og enhver forblive i vort første forgemak, indtil conseillet er endt.

Som det fremgår en ganske bestemt gruppering om kongens person, der kun bliver noget tættere, når majestæten skal spise.

At se kongen og den kongelige familie ved taflet var en lykke, som burde komme flere end de nærmeste hoffolk til gode. Ikke blot folk, der havde lejlighed til at komme på Københavns Slot, opnåede denne lykke. Ved kongens rejser rundt i landet strømmede folk til. Det skete således i 1706, da Frederik 4. besøgte sin storkansler på den jyske herregård Clausholm. På loftet over festsalen, hvorfra man kunne få et kig ned over taflet, stimlede folk sammen i en sådan mængde, at bræddeloftet gav efter og folk styrtede ned i salen under råben og skrigen. Episoden berettes af biskop Jens

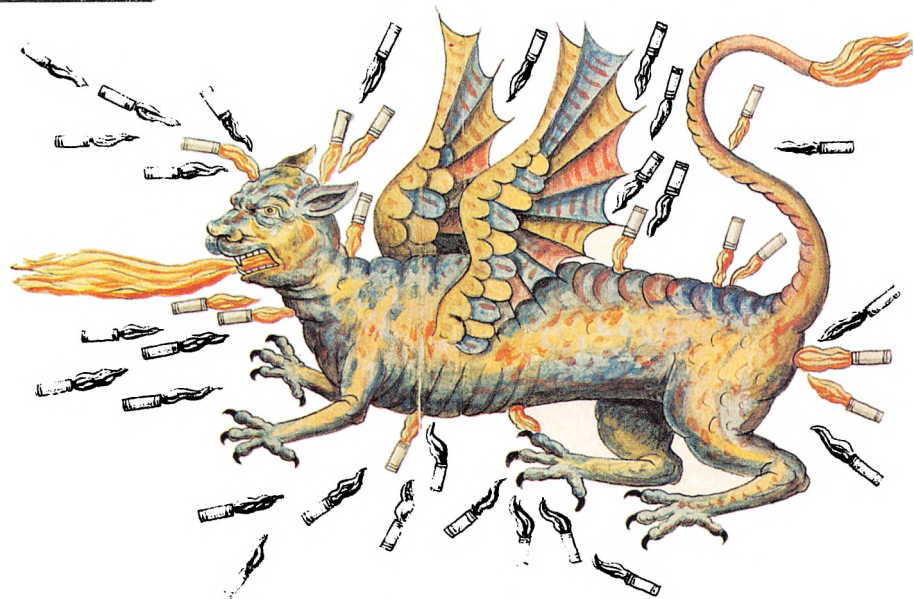
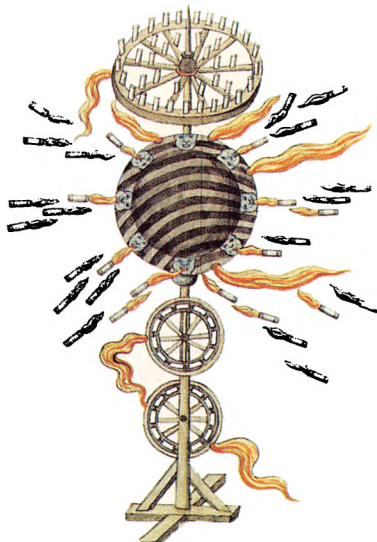
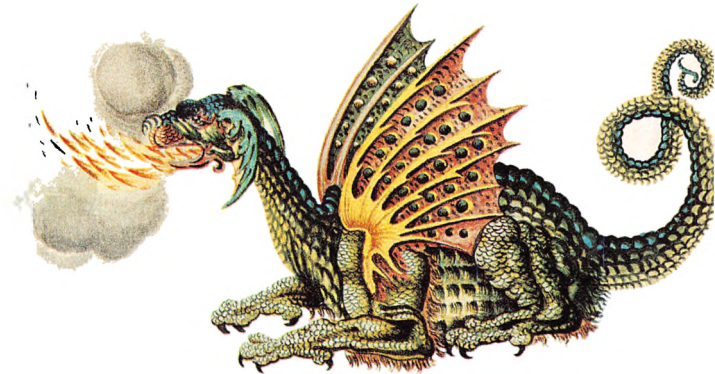
*Afslutningen på festlighederne ved det store bilager i 1634 var nogle turneringer, der blev afholdt på Amagertorv. Kongen og den udvalgte prins deltog som udfordrere, klædt i antikke dragter. Optøget bevægede sig gennem byen med herolde og rendeheste afvekslende med allegorier med lærde hentydninger eller med vogne, hvor klassiske figurer som Pan, Apollon og Midas var anbragt eller den tyrkiske sultan Bajesid i et gyldent bur efterfulgt af en elefant med fire musikanter. Alt dette kunne senere ses i en bog om bryllupsfestlighederne.*



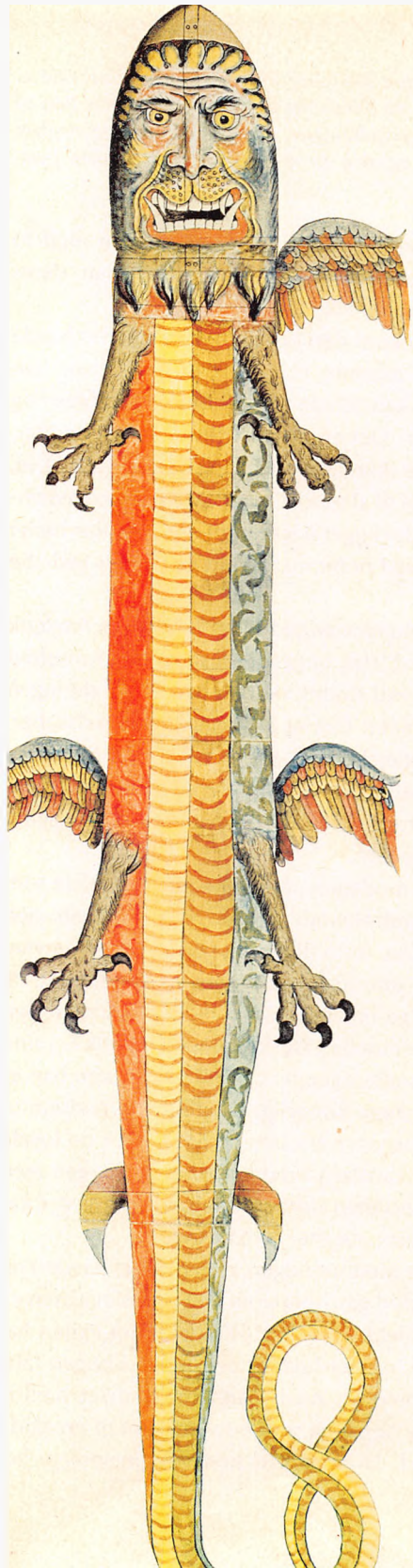




Fyrværkeri var et uundværligt indslag i fyrstelige fester på renessancetider og der sattes meget ind på at gøre dem så fantasifulde som muligt. Kongerne havde inspiration lige ved hånden i den „Kriegsbuch“, som Arentsche havde trykt til Frederik 2. i 1578 i ét eksemplar. Det er sandsynligvis den, Christian 4. henviser til, da han i 1634 beordrer Simon de Pas og Karel van Mander til at give udkast til det skuespil om kampen mellem dyder og laster, hvor lasterne til sidst forsvinder i helvedsgabet i et flammehav af bomber, kanonslag og raketter. Bogen indeholder i alt fald en mængde ildsprudende drager og andre arrangementer som de her gengivne. Her ses nogle fantasifulde eksempler – yderst til højre, vinens glade gud Bachus på sin tønne.









*Den høje kongelige familie spadserer i Frederiksberg Have. Det er et fuldgyldigt udtryk for Biedermeier-tiden. Det kunne lige så godt være en officer fra borgervæbningen, der gik tur med sin madam og sine to døtre iført deres bedste pynt.*

Bircherod i hans dagbogsoptegnelser: „Straks efter at kongen med sine høje betjente havde sat sig til taffel, tildrog sig en sær ulykkelig hændelse; thi såsom en stor hob mennesker (af dem, der var fra egnen rundt omkring ankomne, for at beskue samme festin) havde begivet sig op på et loft, hvor de kunne af et åbnet gitterværk se ned i stuen, tyngede de således loftet, så det faldt ned med dem, og de alle til hobe faldt ned oven på hinanden i det næste gemak ved salen, hvor herskabet sad. Tvende Randersborgere, som var deriblandt, blev meget knuste og lemlæstede, så at den ene døde få dage derefter, og den anden fik aldrig sin fuldkomne førlighed igen. Alle de andre blev på lemmerne ubeskadigede. Men ved denne svare alarm samt de mange nedstyrtede menneskers råben og skrigen blev kongen så altereret, at han (da de ikkun havde ædet af een eller to retter) straks stak sin kniv ind, ville ikke lade sig opholde længer på Clausholm, men i en il skyndte sig derfra og kom til Skanderborg Slot om aftenen“.

### *Udenfor rangklasserne*

Afstanden til kongen blev større under efterfølgeren, Christian 6., sandsynligvis mest på grund af hans og hans tyskfødte dronnings stive og sky væsen. Selv udlandet bemærkede det. En søster til Frederik den Store af Prøjsen kaldte det danske hof et kloster, hvor man ikke foretog sig andet end at „bede til Gud og kede sig“. Der skete ialtfald en ganske bevidst isolering, helt klart markeret ved at det kongelige slot i København blev omgivet med jernlænker. Selv om grunden hertil måske mest var at hindre vogne i at færdes på slotspladsen af hensyn til dronningens søvn, så opfattede befolkningen dem som et forsøg på at sætte grænse mellem undersætter og monark. Et indtryk af stemningen hos Københavns befolkning kan fås hos den – noget sladderagtige – forfatterinde Charlotte Dorothea Biehl, der skrev om kongens færden i hovedstaden:

„De så næppe deres konge to gange om året, han kom sjældent eller aldrig ud med dronningen, og var hun med, blev stedse springgardinerne nedladte, så de så en hoben pragt, såsom to vogne med kammerjunkere, een med overhofmesteren, een med overhofmarskallen foran, ridende; to kammerpager og en livkarl tillige med to husarofficerer, gående: fire løbere og tolv lakajer med kården på skulderen, ved dørene fire hejdukker med store hellebarder, om-

kring vognen 16 husarer, bagefter dem 30. mand gardere med to officerer og tre vogne med vederstyggelige damer, men deres konge, fader og beskærmer så de ikke“.

At Christian 6. selv var klar over den isolation, kongeparret havde sat sig i, kommer ligefrem rørende til orde i et brev, hvor han tvivlrådigt spørger, om han kan tillade sig at holde assembléer og for så vidt selv svarer herpå: „Det er vist, at vi lever som eremitter. Folk beklager sig over, at de ikke får kongen og dronningen at se, og jeg ved intet andet middel til at se folk hyppigere end ved assembléer; jeg ser heller ikke, at der ligger noget ondt deri; det kan heller ikke godt være anderledes ved hofferne, og det er således ved alle andre hoffer, kun ikke her“.

På denne baggrund af hængehovedhed fik efterfølgeren Frederik 5. let ved at opnå folkeyndest. Han begyndte sin regering fornuftigt med at fjerne spærringerne ved slottet, og han havde ialtfald ingen tvivl med hensyn til assembléer. Om et af kongens aftenselskaber som han deltog i, bemærkede Holberg, at det var en fornøjelse for en filosof at kunne „bivåne en høj forsamling uden maske, uder sminke og uden på skrømt satte ord, så at man ved et kongelig hof ser den naturlige simplicitet“.

Christian 7. blev egentlig modtaget på samme positive måde som faderen, men hans helt ukontrollerede færden, bl.a. sammen med den berygtede Støvlet-Katrine, førte til reaktioner fra befolkningen der vel egentlig var lige så unormale som kongens handlinger. På den måde slår det personlige hos enevoldskongerne igennem der fjernhed, som stillingen selv indebar. Derfor kunne Frederik 6. i sine sidste 25 regeringsår blive småborgerens symbol, sådan som han er skildret på billedet af den „høje kongelige familie“ på spadseretu i Frederiksberg Have eller i scenen fra samme have, hvor de loyale undersætter stillede op ved kanalens bredder for at se kongen med familie på sejltur med majestæten iført admiralsuniform ved rore og med en båd med livgardens oboister som forløber.

Samme folkelighed, men med en nogen anden tone, havde Frederik 7. Seks uger før hans død gav bønderne på Haderslev-egnen en fest for kongen i Christiansfeld. En af festdeltagerne fra egnen har givet en beskrivelse af den, og her hedder det bl.a.: „Kongen talt plattysk og drak et glas med en med Dannebrogskorset hædre bonde, som han kendte fra Angel og som nu var flyttet til en gård nærheden af Christiansfeld. En anden af kongens personlige be-



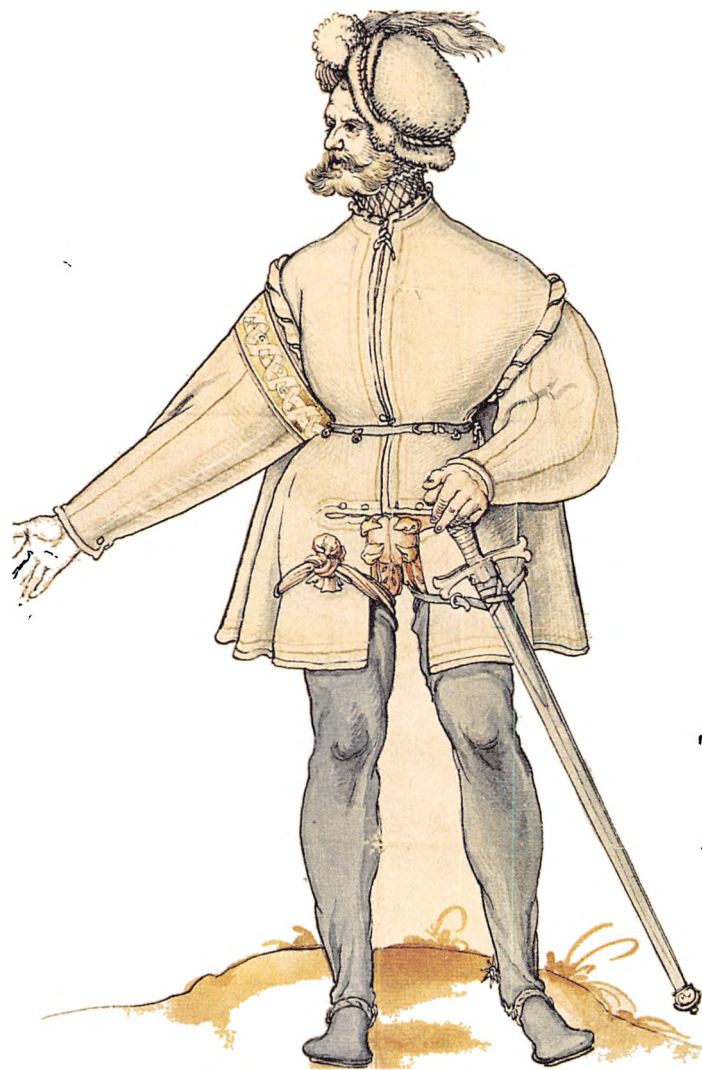




kendte var Mads Jensen fra Fjeldstrup. Han blev efter bordet grebet af kongen bag fra og rutsjet rundt, så han skreg: „Lad være Johannes“. (Han troede det var Johannes Juhl). Kongen svarede: „Bliv ikke vred, min gode mand; De er jo en tyksak som jeg“. Det var en god og fornøjelig middag, og den forløb uden spor af lyst til at slå sig løs eller skeje ud. Kongens blotte nærværelse var nok til at holde slige tendenser nede. Han vandt overalt, hvor han færdedes, folkets kærlighed“. Men kongen kunne dog også prikkent holde på formerne. Ved en rejse i Holsten i 1850'erne krævede han under hele turen, at det militære følge skulle have tilknapet uniform og „også hjælm eller chakot på hovedet, endogså inde i salene“. Først når majestæten tog sin hovedbeklædning af, kunne de øvrige tilstedeværende gøre det samme. Under en middag hos landdrosten kom kongens adjutant for skade at tage hjælmen af i utide, men „kongen opdagede det straks og sendte en lakaj hen til Bülow med anmodning om at se sig for, og hjælmen kom på hovedet i en fart. Så først gav kongen signalet til, at aftage hovedbedækningen“.

En række personer med bestemte opgaver var nødvendige for at hoffet kunne fungere. Fra slutningen af 1000-tallet nævnes således kongens mundskænk, køgemester og staller. Af dem havde mundskænken til opgave at skænke direkte for kongen og smage på hans mad. Der lå vel heri også en forsigtighedsforanstaltning for at beskytte kongen mod eventuelle anslag mod hans liv. Køgemesteren skulle forestå husholdningen og specielt anretningen ved hans bord. Samme opgave havde oprindeligt drosten, men da hans hverv blev af voksende politisk betydning for i 1200- og 1300-årene at blive det vigtigste af rigsebederne, bibeholdtes køgemesterembedet som et rent hofembede, der havde overopsynet med kongens køkken. Stalleren eller marsken, som betegnelsen senere blev, havde tilsynet med kongens heste, en vigtig opgave i en tid, hvor færdslen foregik på hesteryg og hvor hoffet ideligt var på rejse rundt i landet fra det ene kongelige slot til det andet. Marsken havde også opsyn med hofpersonalet og havde al besværet med at sørge for indkvartering under kongens rejser. Også dette embede blev med tiden rent politisk, idet marsken overtog anførslen af kongens hær og ansvaret for de militære opgaver. Hans hverv ved hoffet gik over til en fodermarsk.

Endnu to embeder var nødvendige i det daglige, en kammermester til at tage sig af kongens pengevæsen og hans skatkammer



*Da Christian 3.s søster skulle giftes med hertug Magnus af Mecklenburg, bestemte kongen, hvorledes hoffets opvartende kavallerer, hofsinderne, skulle være klædt ved festlighederne, og for at der ikke skulle være fejltagelse mulig, ledsagedes den kongelige skrivelse med en tegning. Kongen lagde stor vægt på, at hans omgivelser var høvisk klædt. Hofsindernes dragt skiftede snit og farve hvert år, og klæde indgik som en del af aflønningen til de ansatte ved hoffet. Tegningen findes i Rigsarkivet.*

og en kansler til at forestå hans skrivelser og opbevare hans seg. Begge embeder udviklede sig i tidens løb til rigsebeder, men nærturligvis måtte der stadig være tilsvarende hofembeder, bl. a. for at klare den regelmæssige udbetaling ved hoffet, således løn til hofpersonalet og den regelmæssige korrespondance fra kongens kar



ælli, der jo ikke var et „kontor“ med fast tilholdssted, men en „skriverstue“, der fulgte med kongen rundt på hans rejser.

Nogle bestemmelser fra Christian 2.s tid giver et nøjere indblik i arten af hofembedsmændenes arbejde. Om køgemesteren hedder det, at han nøje bør gøre sig klart, hvor mange fødemidler der skal være i køkkenet, sådan at enhver kan få, hvad de behøver, men tilige sådan, at intet går til spilde. Vigtigt er det, at han ikke tillader nogen (uvedkommende) at gå ind i køkkenet „over min herres gryler for mange sagers skyld“. Kokkene og opvaskerne skal nøje kontrolleres, at de udfører deres hverv forsvarligt. Køgemesteren selv bør det at lægge håndklædet for kongen, når måltidet er gjort, og sin herre vil tage vand (til håndtvæt). Ham bør det at have opsyn ned alle borde, at de ikke har nogen mangel på mad, øl eller brød, om mundskænken end vil forsømme det. Ligeledes bør han have opsyn med, at hvad der ikke gives i Guds navn (nemlig til de fattige) af det, der bliver til overs, det ej går unyttigt til spilde“.

Køgemesteren havde således overopsynet med hele husførelsen og borddækningen, ligesom han personligt betjente kongen ved åndvasken efter måltidet. Som hjælpere ved taflet havde han rundskænk, forskærer, tindrager (svarende til senere tiders sølvop, der havde dækketøj, service og bestik i forvaring) og „tjener af brødet“. Vi kommer tilbage til deres funktioner under omtalen af kongens taffel.

### *Hofmændenes opgaver*

Offet med de forskellige embedsmænd og øvrige personale har den landske forbilleder, men at udrede det i enkeltheder er vanskeligt, ialtfald for de ældste tider. Den hjemlige oprindelse til offet synes dog at skulle findes i den hird, som enhver stormand i vikingetiden havde i vikingetiden, men ved denne periodes slutning var kongen utvivlsomt den vigtigste hirdherre. Betingelsen for at blive hird var nemlig ikke blot rigdom, men også hirdherrens forældre slægt og hans egen krigsduelighed. Hirdtjenesten var frivillig og hvilede på en slags kontrakt, hvor hirdherren var forpligtet til at være hirdmanden nådig og beskytte og underholde ham. Til gengæld måtte hirdmanden vise sin herre troskab i alle forhold, samt levere ham tjenester, der var passende for en fri mand. Det vil i første række sige krigstjeneste og vagthold. Men hirdmanden kunne op-

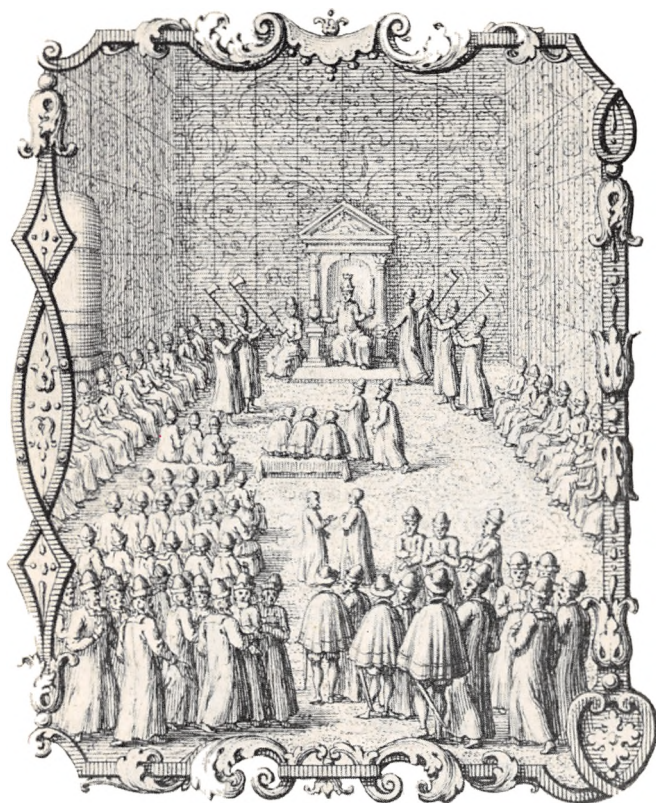


Da Christian (4.) i 1584 blev hyldet som tronfølger på landstingene, havde rektoren ved Viborg latinskole, Hieronymus Justesen Ranch skrevet en komedie til lejligheden med det aktuelle emne „Kong Salomos Hylding“, som skolens disciple gav til bedste. Her optrådte meget à propos en herold, der var iført en dragt som kongens herold med de danske løver og hjerter og det sammenslyngede, kronede FS ovenover. I komedieudgaven afbildedes han i træsnit.

sige sin tjeneste frit, og forlod han sin herre på tilbørlig måde, kunne han uden at støde an træde i en anden herres tjeneste.

Til at regulere forholdet inden for hirden var der strenge bestemmelser i vederloven eller gårdsretten. Indbyrdes kæv, der førte til håndgemæng eller kamp på blanke våben straffedes strengt og lige-

Modtagelse af gesandtskaber var en omstændelig affære omgivet af et vidtløftigt ceremoniel. Vanskelighederne blev ekstra store, når de gik til helt fremmede forhold, som da Jakob Ulfeldt i 1578 anførte et dansk gesandtskab til den russiske selvhersker. Danskernes påklædning forekom de kaftanklædte russere ejendommelig, ja uanstændig, da den viste både ben og bag. At der var forskel på vesteuropæisk og russisk skik var man senere klar over i København, for i ceremoniordningen af 1672 indføjedes en særlig bestemmelse om modtagelsen af „moskovitter“ ved det danske hof. – Billedet er et samtidigt stik, der viser det danske gesandtskabs foretræde for tsaren i 1578.



så forsømmelighed ved vagttjenesten. Spil var man meget på vagt overfor. Det fremgår af Erik af Pommerns gårdsret, hvor det som en almindelig regel fastsættes, at ingen må spille tavl eller doble længere, end til kongen byder godnat i herberg. Ekstra slemt var det at bortspille sin hest eller våben, naturligvis fordi begge dele var uundværlige for hirdtjenesten. Bestemmelserne om spil gentages i Frederik 2.s gårdsret, hvor det bl. a. hedder, at „ingen må doble sin hest, våben eller væрге bort og ej sætte på borg eller højere pant, end som han bærer med sig. Hvem der gør det, skal være ugild og føres til porten og forvises“.

Vel allerede på Erik af Pommerns tid havde hirden skiftet karakter og var nu nærmest en livvagt, mens en række funktioner var blevet udskilt som egentlige hofembeder. Der var således blevet et skel mellem hirdens menige medlemmer og dem med større indflydelse. Gårdsretten i dens senere udformning gælder da først og fremmest

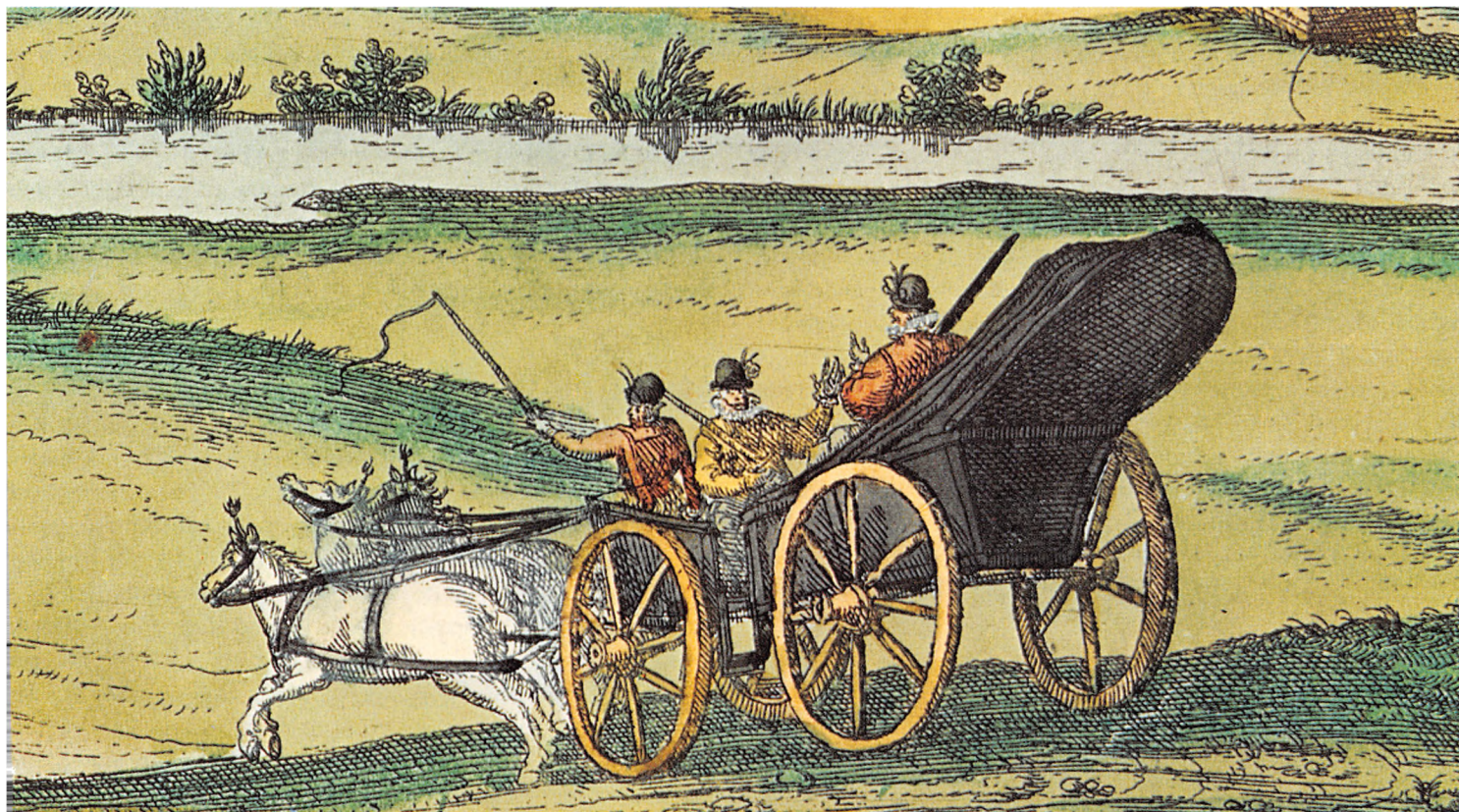
livvagtens medlemmer. Det fremgår tydeligt af Frederik 2.s bestemmelser, hvor der er et langt afsnit om pasning af heste, som hofsinder og andre har været forsømmelige med og anset for mindre værdigt arbejde. Derfor indskræpkes, at herefter skal enhver „som sig for hofmand vil udgive og tage klæder og penge (som løn) være forpligtet, når han er hjemme i sin husbonds hus og ikke har anden forfald, hver morgen at gå i stalden for at røgte og vish (d.e. aftørre med halmvisk) sin husbonds heste med al anden nødtørft og tilbehør, og når han har bestilt og udrettet det, skal hans husbond være pligtig at give ham frokost“.

Hirdmændenes oprindelige funktion som grundstammen i hoffet overtoges delvis af hofsinderne. Det var i regelen adelspersoner der gjorde tjeneste ved hoffet mod løn, men uden at beklæde bestemte embeder. Ofte kom de i tjeneste i en ung alder som et led i deres uddannelse. De var da småsvende (småsinder), der blev sat til forskellige opgaver, f. eks. at tjene som pager eller lignende. Den senere rigsmarsk Tyge Krabbe kom som 12-årig i tjeneste hos kong Hans, hvor han fik kongens hunde at passe i 6 eller 7 år og havde som han fortæller i sin levnedsskildring, „med dennem mange fandens dag udi mose og kær“. Ved turneringer bar han kongens skjold og sværd og måtte desuden som andre unge adelsmænd øve sig i våbenbrug til den dag kom, hvor kongen kunne erklære ham for „væragtig“. Så kunne han træde ind i de voksne hofsindes række og blive sendt i krig eller deltage i sendefærd til udlandet.

I bestemmelserne er også gjort rede for fodermarskens opgaver. Hans vigtigste bestilling var vel nok at føre tilsyn med hele den menige hofpersonale, sådan at „hver mand fattig og rig i kongens gård bliver med fred for hverandre“. Til den ende skal han sørge for „at lade læse gårdsretten hver jule- eller nytårsaften og siden sted have den hos sig og rette derefter stundom med nåde og stundom uden al nåde efter sagens lejlighed“. Desuden skulle han som allerede nævnt sørge for indkvartering for hoffets medlemmer under kongens rejser „på slot, i købstæder og alle andre steder, hvor hans herre kommer“. Det pålægges ham specielt at skaffe det bedste kvarter til kancelliet, „fordi kongens ærinde falder dér mest i (nemlig ved udfærdigelsen af de mange breve og regeringshanker ligger, som skete undervejs) og siden hofmester, marsk og andre hver efter sin stand“. Endelig skulle han tage vare på, at lediggående og pak som tyve og skalke ikke fulgte efter hoffet.



*Kuskvognen kom i brug blandt fornemme folk i 1500-tallet. Det må være en vogn af denne type, Frederik 2. brugte som jagtvogn med en sejldugskaleche, der kunne slås op i tilfælde af dårligt vejr. Vogntypen stammer vistnok fra Ungarn. Udsnit af Københavns-billedet i Braunius: Theatrum Urbium.*



Flere hofembedsmænd nævnes ikke i instruksen, men det vil ses, at en hofmester lige er kommet med. Det kan være lederen af hele ofholdningen, altså det hverv, drosten oprindeligt havde siddet inde med, men hans placering foran marsken gør det snarere sandsynligt, at der er tale om en rigsebedsmand, altså den senere rigsofmester, der indtil enevælden var den fornemste og mest indvildelsesrige af rigsebedsstillingerne.

Med enevælden kom indflydelsen fra Frankrig til at gøre sig stærkt gældende på hofstaten. I den unge enevældes ceremonial- og etiketprotokol ved hofmarskallatet er som en rettesnor for det danske Hof indført de franske ceremonial- og etiketforskrifter, og nye hofembeder indførtes eller ældre omdøbtes med franske betegnelser. I den første hoforden kom en hofmarskal evt. en overhofmarskal, der

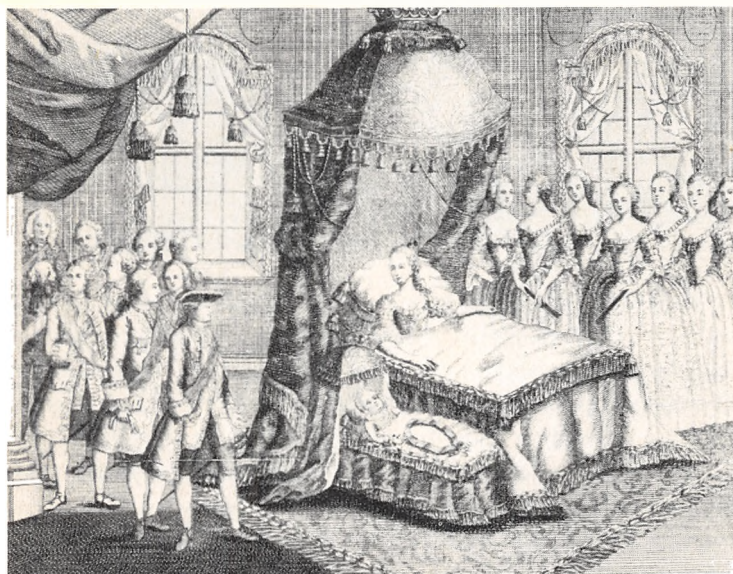
fik hele hofforvaltningen under sig og havde som særligt hverv at udforme og gennemføre reglementerne for alle officielle højtideligheder. Som bistand herved havde han hjælp af ceremonimestre. Dronningen fik sin egen overhofmesterinde og sin hofchef. Gennem en hofholdningsbog, indrettet 1682, kan man i enkeltheder følge, hvorledes enevoldshoffet organiseres, og hvordan den daglige husførelse ved hoffet har været. Hofpersonalet er utvivlsomt blevet betydeligt udvidet ikke blot med overordnede stillinger, men også med en bredde i de menige rækker som ikke tidligere havde været kendt. Bl. a. kommer der nu en række kgl. hofleverandører, som efter kontrakt forsyner hoffet med en række nødvendighedsartikler til den daglige husførelse og til de store fester. Nogen væsentlig ændring i selve hoffets struktur synes ikke være sket ved overgangen fra enevælde til konstitutionelt monarki.



# Kongens hverdag

Man kan vanskeligt tale om kongens privatliv, for konger er offentlige personer, der enten må tåle eller måske ligefrem tilstræber at være konstant i søgelyset. Selv i det konstitutionelle monarki, hvor kongen og hans familie fører en mere beskeden rolle i samfundets liv end under enevældsperioden, kræves det af dem – om ikke af andre så af billedblade – at deres tilværelse kortlægges på det nøjeste. Men visse foreteelser er de dog sluppet for. Det er således ikke længer skik, at kongens soveværelse fyldes med ministre, hofembedsmænd og andre, der kappes om at række en hjælpende hånd ved på- og afklædningen, sådan som det fandt sted under enevælden. Og det sker heller ikke, sådan som det danske hofceremoniel krævede det bl. a. under Christian 6., at kongen ledsages til toilettet af pager og hofmænd.

Men hvor ofte kunne en konge få lov at være sig selv og følge sit eget hoved? Hvor mange smuthuller fandtes der til en slags privatliv? Lad os tage nogle eksempler på denne side af kongernes tilvæ-



*En tronfølgers fødsel var en begivenhed, der højtideligt måtte markeres. Det skete bl. a. ved at der blev holdt barsestue, hvor mor og barn lå pyntet til skue og tog mod gratulanter som her, hvor Caroline Mathilde lykønskes af hoffets damer og herrer med kronprinsens fødsel i 1768. Herren med hat på hovedet kan dårligt være nogen anden end den lykkelige fader. Samtidigt stik.*

relse, som måske ikke er så godt kendt. Om Frederik 2. ved vist de fleste, at han blev fulgt til graven med Anders Sørensen Vedels oration, om, at han kunne have levet mangen god dag endnu, hvis han kunne have holdt sig fra den skadelige drik. Kendt er det måske også, at han i et festligt lag med ordene: „Kongen er ikke hjemme kunne give sin tilladelse til mere løssluppen fornøjelse for så me bemærkningen: „Kongen er kommet hjem igen“ påny at kalde til orden. Men hvordan var denne renaissancefyrste, når han ville slappe af fra kongegerningen?

## *I ledige stunder*

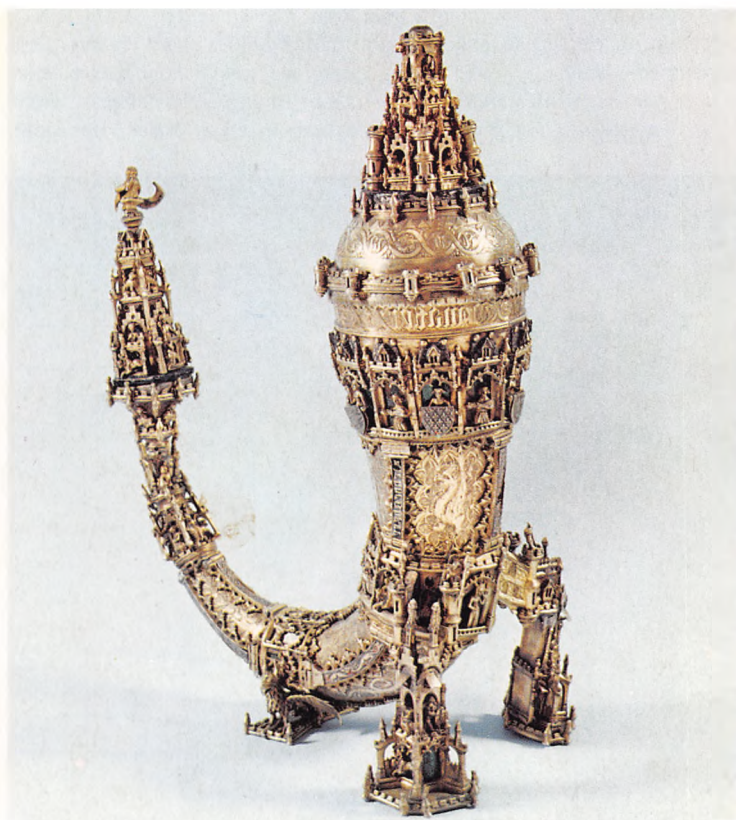
Vi har et glimt af det gennem en indberetning, som en agent fra det tyske handelshus Fuggerne sendte hjem i 1567. Han karakteriserer heri kongen som en smuk, lang og statelig person, der hører prædiken i kirken 3 gange om ugen og iverdigt har sit meste tidkøb i kunstdrejning og i drikken. Når han vil spænde fra, går han ned i staldene, hvor han har lutter tyske staldknægte, hedder det, og fortsættes der: „Blandt dem er der en ved navn Jorg Prendl fra Würzburg, der forstår at spille på polsk sækkepibe. Det må han gøre for kongen, mens andre synger dertil. Som belønning giver han dem en halv tønde øl og sætter sig vel også hen og drikker en stur sammen med dem. Ved nattetid, når man har drukket bravt, så når han med sækkepiben møde op, og så går kongen med ham, Torben Oxen, en kammertjener og 2 eller 3 rigsråder rundt i staden. Til sluttet havner de hos en eller anden adelsenke, af hvilke der for tiden gives hundrede og nogle stykker i staden. Der holder man sin nattedrømme. Er hun ung, så gælder det hende, er hun gammel, så har hun unge kvinder hos sig. Da danser og drikker man og er i godt humør over midnat, ja lige til daggry. Det er nu hos dem en sædvanlig skik. Kongen har stor godhed for ovennævnte Prendl eller sækkepibespilleren, giver ham mange gaver, nylig har han foræret ham to „klippinger og en rosenobel, så han vinder mere ved sækkepiben end ved staldtjenesten“.

Den fuggerske agent har også mærket sig kongens jagtglæde, når han tog til det Frederiksborg, som han havde erhvervet ved magtskiftet med Herluf Trolle og Birgitte Gøye for at gøre det til mihøjdepunkt i et stort kongeligt jagtdomæne. Når han er der, „så rider han ikke, men kører altid i en vogn med en halv himmel over som m





ns Kniepers fremstilling af Frederik 2., malt i 1581, da kongen var 47 år. Det viser ham i feltmæssig udrustning med sort harnisk, sabel og feltherrestav. Hjelmen har fjerbusk i de Oldenborgske farver.



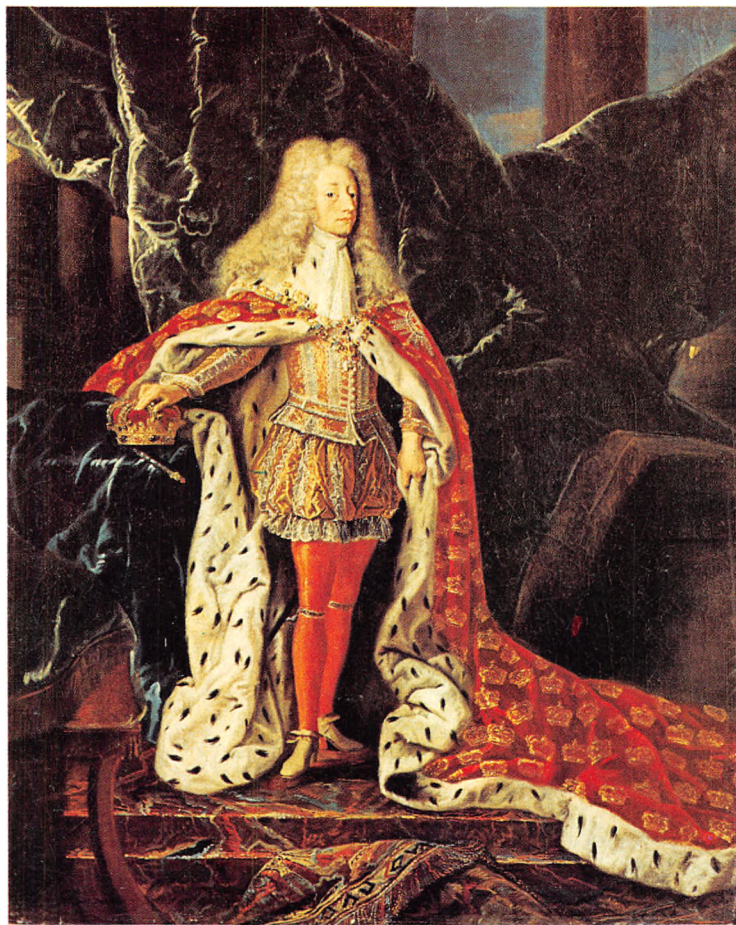
Det oldenborgske horn, et drikkehorn med usædvanlig rig udsmykning, er sandsynligvis skænket Christian 1. ved et besøg i Köln 1475. Indtil 1690 stod det i sølvkammeret på slottet i Oldenburg, men så hentede Christian 5. familiestykket til København og indlemmede det i Kunstammeret. Siden da har det stået på Rosenborg.

kan slå op og ned; han sidder bag i vognen, har to lange bøsser og to håndbøsser (pistoler) hos sig”.

Sønnen Christian 4. holdt også af et godt glas i vennelag. Det fik hans embedsmænd at mærke, når de var med ham på rejse. Efter den lange sejlads til Nordkap i 1599 gav generalkaptajn Christian Frederiksen, som kongen kaldte sig under togtet, da de var nået tilbage til Bergen, et gilde i apotekerens hus for alle de adelsmænd, der havde været med. Sivert Grubbe bemærker derom i sin dagbog: „De smukkeste piger fra Bergen var tilstede, og vi dansede ordentligt med dem, glade over at vi endelig var kommet til et sted, der var efter vor smag. Til sidst, da vi havde drukket tæt og danset nok, slog vi alle apotekerens vinduer i stykker og drog omsorg for, at kaptajn Christian Frederiksens og alle vores våbenmærker blev indsatte i dem til en erindring”.



Enevoldskongen i al sin pragt sådan som franskmanden Benoit le Coffre har gengivet Frederik 4. i salvingsdragten, der endnu findes på Rosenborg. Skønt dårligt undervist ud fra anskuelsen, at „en prins ikke behøver kundskaber“, tilkæmpede kongen sig ved stædig energi en række kundskaber og indsigt i en mængde forhold, der blev uddybet ved et par lange udenlandsrejser til Italien. På den sidste af disse gjorde han et længere ophold i Venezia og hjembragte herfra en stor samling glas fra Murano, som er en af Rosenborgs store skatte.



Tog kongen sin gerning alvorligt var der mange pligter at opfylde hver eneste dag, førend han kunne slappe af. Det gjaldt også, da kongerne blev enevældige, selv om de da ved at påberåbe sig magtfuldkommenheden måske kunne tillade sig at sjofle deres høje stilling. Om Frederik 5. skriver Charlotte Dorothea Biehl, at bortset fra et par timer de to dage om ugen, hvor der var statsråd, havde han hele den øvrige tid til sin rådighed og kendte ingen andre midler mod kedsomheden „end jagten og hans drejerbænk“, eftersom han aldrig havde lært at danse og næppe kendte kort (vel på grund af hans forældres hele indstilling til forlystelser), ligesom de skønne kunster og videnskaber var ham ganske fremmed. „Hvad kunne han

altså gribe til uden alene til det middel, som hele landet betjen sig af: at hylde Bacchus i nogle timer med høj røst og glasset hånden“.

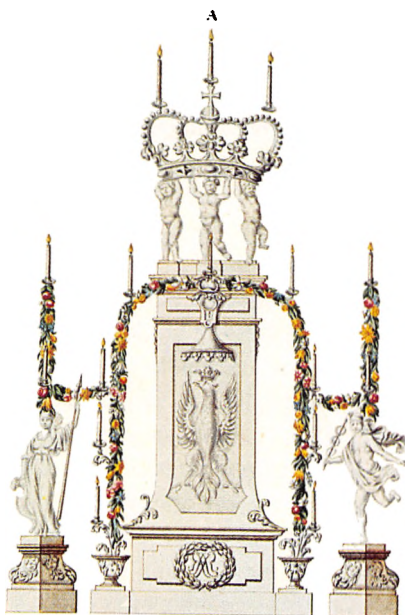
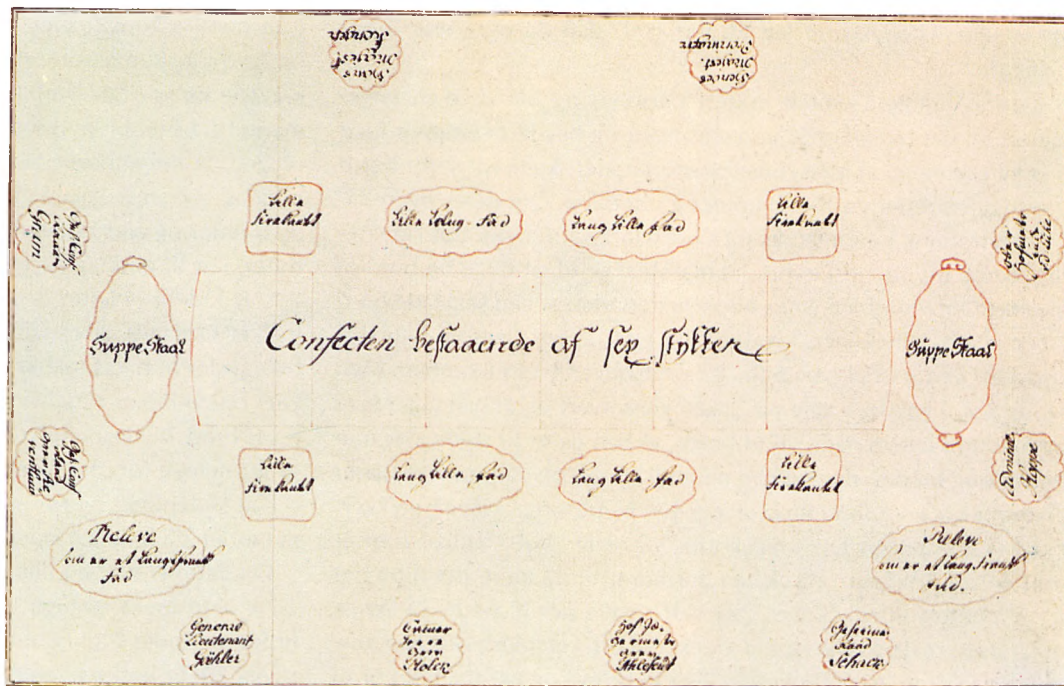
Her er altså den treklang af jagt, drik og drejebænk, som synes at have været så mange danske kongers tilflugt gennem tidern. Ingen af dem var vel hans farfar Frederik 4. ukendt, men han havde dog et langt større register at spille på. Han tog sig også sit hve alvorligt, sådan som hans egenhændige bestemmelser for anvendelsen af tiden efter ugedagene vidner om. I indledningen til disse bestemmelser gør han op, hvor stærkt hans tid er beslaglagt „så vi næppe kan vinde en dag, ja vel næppe en times tid, uden at må forsømme noget. . . Ja, når vi endelig har taget en dags afbrydelse så må vi for at indvinde tiden se bort fra selve vor nat, da det arbejdet må gøres“. Kongen opregner derefter dag for dag sine mange gøremål med statsrådsager, regnskaber, ansøgninger, indberetninger osv. og slutter med følgende betragtninger over søndagen: „Søndagen skulle vel med billighed ene og alene være helliget gudstjeneste, men som det fremgår af ugejournalen er al kongens timer optagne, sådan at jeg nødvendigvis må lade ekstrakt af alle de memorialer, jeg modtager om onsdagen, forelæse, selv om jeg ikke kan gøre stort andet end at lade dem fordele på de rette steder for at få dem ordentligt eksamineret. Hvad GUD så mig mindre kan optage unådigt, eftersom det sker ham til ære efter mange gode intension, når begge prædikenerne er til ende“.

### Ved kongens bord

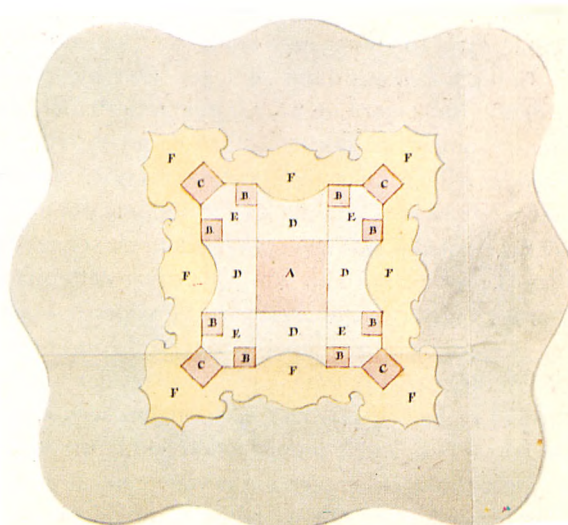
At sidde ved kongens bord er en ære, men det kræver levemåder. I „Kongespejlet“ belæres den unge hirdmand om, hvordan han skal tæte sig for at være høvisk: hirdmændene skal tale så sagte ved bordet . . . at ingen hører det undtagen de, som tales ved. Da er der både god lyd og dannede sæder i kongens hus. Men det fordærver ikke dine sæder, at du ved bordet nyder din mad godt og hurtigt efter dit behov og ligeledes din drik. Men det skal du altid undgå, at gå dig beruset. Derfor skal du altid se hen til kongens plads for at se hvorledes det går med hans opvartning. Pas altid på, når du ser, kongen har drikken ved munden, at du da ikke spiser, medens kongen drikker; og selv om du da har drik i din hånd, så sæt dit kar og være med at nyde din drik. Den samme ære, som du viser kongen



ans majest. Kongens Daglige Middags Taffel, som således blev holdet første gang tirsdagen den 17. januar (1769), som for eftertiden således forbliver", er vedtegningen på denne bordplan i Overhofmarskallatets taffelprotokol, der har tjent til rettesnor ved opdækningen til daglig, når kongeparret blot spiste med et par af hofetatens medlemmer og ved festlige begivenheder, når kredsen var langt større. Bordplanen viser første anretning med en opdækning bestående af to suppeskåle, fire „lange lille fade“, små firkantede assietter og to „relevé“, m er lange franske fade, der tilsættes når begge suppeskåle borttages. Tafflets midterparti udgøres af konfekten, der delvis har været bordets skueret.



Farvelagt tegning af borddekoration (skueret) i Overhofmarskallatets arkiv, betegnet: „Taffel den 12 Maji Anno 1718 als an Thro Königl. Mayts. von Pohlen hohen Geburths Tag“. Tegningen viser dekorationens centrale parti og grundplanen, hvis bogstaver betegner materiale og udformning. A: Pyramiden med dens opsats, B: Postamenter med blomsterarkader, C: Fire postamenter med statuer, D: Fire kager, E: Fire marcipaner og F: Konfekturner.



Ved kongelige taffer var mængden af tilskuere som regel betydeligt større end selve festdeltagerne. Blandt andet derfor fandt man senere på indrette sig eremitager, hvor man ved sindrige mekanismer kunne betjene sig selv, sådan at endog tjenerstaben kunne holdes borte fra taffen – Efter freden i Roskilde i 1658 indbød det danske kongepar Karl 10. Gustav og hans nærmeste rådgivere til taffel på Frederiksborg. Sammenkomsten blev afbildet i Pufendorfs værk om Karl 10. Gustavs bedrifter. Det viser dronning Amalie præsiderende for bordenden med den svenske konge på sin højre hånd. Bordets midte optages af store skueretter og i baggrunden findes skænkebordet med dets opsætning af kostbare sølv- og guldenstanger.

alle steder, således som jeg nu har sagt, skal du også vise dronningen“.

Jeg har tidligere omtalt hoffets personer og blandt dem køgemesteren, der overvågede kongens bord og havde overopsyn med de embedsmænd af forskellige kategorier, der skulle sørge for borddækningen, retternes frembæring og tilretning. Om deres hverv får vi underretning i en instruks fra Christian 2.s tid, hvori det karakteristisk nok oftere indskræmpes, at man skal se til, at duge og bordtøj er rene. Om mundskænkens hverv hedder det, at han skal lade bord „med duge, tallerkener, brød, lys og lysestager“, ligesom han skal sørge for at der er øl og vin til alle eftersom enhver tilkommer. Men kongen skal han især agte på. „Skænkens hverv er, at han tager vare på, når min herres nåde vil til bords, at han da er til stede, når min herres dug breddes, da skal han og tindrageren og den, som er tjener af brødet, gå i sølvkammeret og dér hente efterskrevne stykker: Først skal skænken tage min herres glas eller stob, hvilket som er min herres drikkekar, og skålen der hører til og bære det tilbørligt til min herres skænkeskive . . . og siden være dér til stede, så længe min herres måltid varer, indtil *gracia* er læst. Ligeledes skal han give min herre vand, når min herre vil gå til bords, og når måltidet er til ende. Ligeledes skal han i særdeleshed tage vare på, når min herre vil drikke og da skænke for hans nåde“.

Forskærerens vigtigste hverv har været at kredense maden (d.e. smage på den) „for forgift, således at kongen bliver vel derfra forvaret“. Frygt for anslag mod kongens liv krævede både da og senere sådanne sikkerhedsforanstaltninger. Om forskæreren hedder det videre: „Han tager vare på, når min herres taffel er dækket, og brødet er kommet på bordet, at han da er til stede. Han skal to sine hænder rene, før han går til min herres bord, og derefter gå til bordet med reverens og bøje sig for det, selv om min herre ikke er til stede. Ligeledes skal han tage brødet i en serviet og holde det, når han skærer det for min herre. Han skal sætte maden ned for min herre kongen og hans nådes råd og ypperste mænd. Når måltidet er gjort, og han har fjernet brødet, skal han holde i den ene ende af håndklædet, når tindrageren har lagt det for min herre, og når bordet er hævet, skal han have en ren serviet og dermed børste krummer eller anden urenlighed af min herres klæder“.

De anførte eksempler turde være nok til at give et indtryk af ceremoniellet ved det fyrstelige taffel i denne periode. Det blev

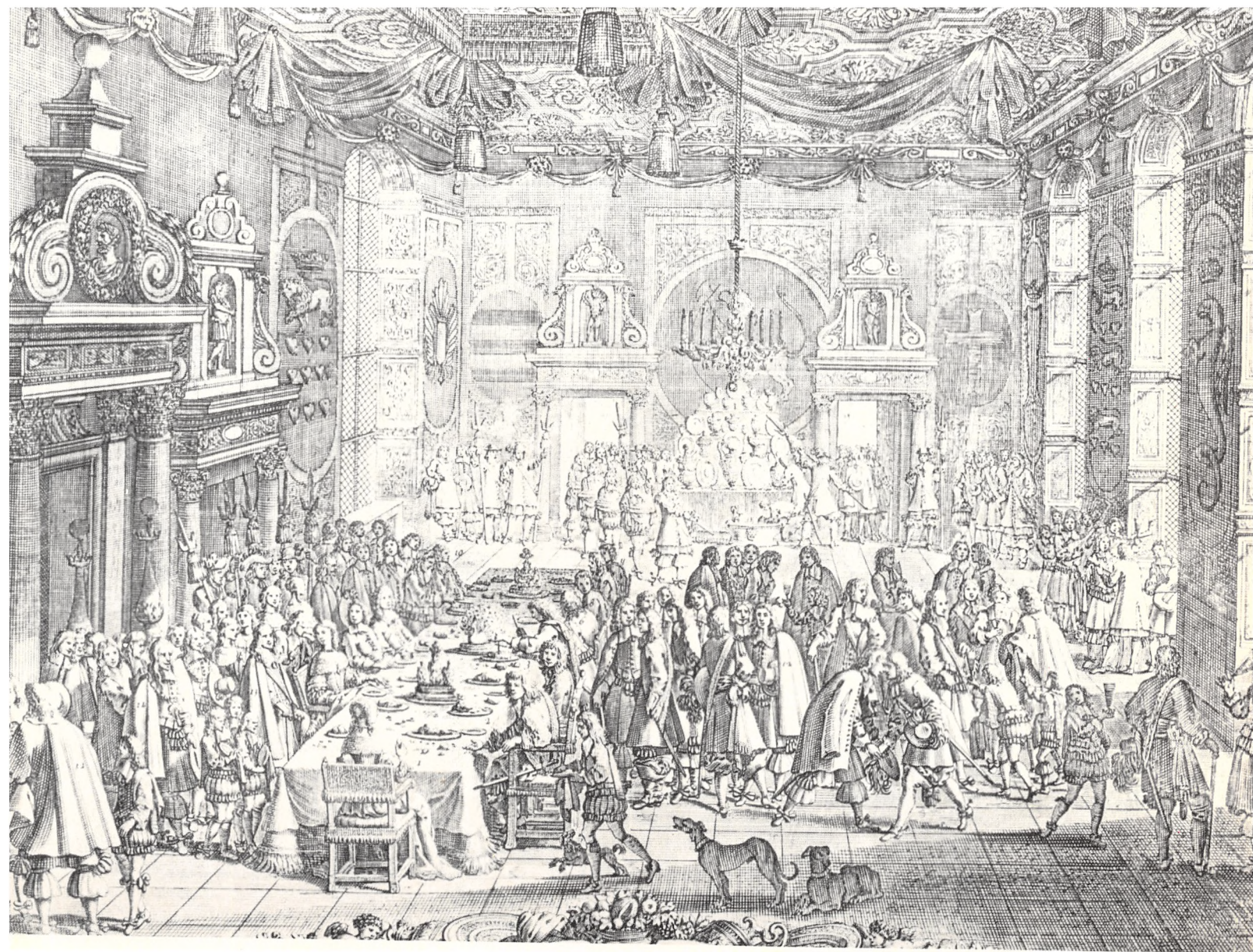
ikke mindre kompliceret med tiden. Blot den daglige opdækning og forsyning kunne være stor nok, og ved festlige lejligheder øged kravene betydeligt. Hoffets daglige husholdning fremgår af reglementet fra hofholdningsbogen af 1682. Her bestemmes i „hofspilningen på Københavns Slot“, at der til kongens daglige taffel so middag serveres: Første gang 3 store fade = 6 retter, 5 små ditto = 6 retter og anden gang 3 store fade = 6 retter, 6 små ditto = 6 retter, ialt til middag 24 retter, mens der til aften anrettes en gang 2 store fade = 4 retter, 6 små ditto = 6 retter, ialt til aften 10 retter hvilket til daglig giver ialt 34 retter. Hertil kommer drikkevarerne hvoraf der til hvert måltid er anordnet tre slags vin nemlig „munvin“ og „ordinari rinschvin“ ialt 10 pletter samt 16 pletter „herreø og af brød 10 „raspede“ og 10 „herrebrød“. Tafflet bestod af 7 personer nemlig foruden kongen og dronningen prins Georg, prinsessen af Dillenburg og tre gehejmeråder „heller andre, som hans kgl. majestæt allernådigst lader kalde til tafflet“.

Og dette er blot en lille del af den daglige opdækning på slottet. Til kronprinsens daglige taffer kræves 28 retter, til de kgl. børnehofmesterindes 24, til dronningens hofmesterindes og samtlige jorfruers 20, til hofkavallerernes taffel 24 retter osv. Slutresultatet bliver ialt 165 daglige retter. Af kontrakterne med køkkeninspektøren, kældermesteren, hofbageren osv. kan ses, hvilke ingredienser fisk, vildt, kød, frugt, krydderier osv. der indgår i retterne. Vil man derimod vide, hvorledes de blev tilberedte og serveret, må man gå til tidens kokebøger og til hofmarskallatets taffelprotokol.

### Et festtaffel

En livfuld beskrivelse af et festtaffel har vi fra det store bilager i 1632 da Christian 4. fejrede den udvalgte prins' bryllup. Den er givet af den franske ambassadørs sekretær Charles Ogier, der fortæller følgende: „Klokken 6 blev gesandter og fyrster kaldte til det kgl. taffel ved paukers og trompeters klang. Et langt bord var dækket og besat med retter, således at der mellem dem i lige afstand stod to pragtfulde opsatser, som man kalder skueretter, lavet af voks, guld eller sukker, malede med forskellige kulører og forgyldte, de helligste arbejder, som forestillede jagtskener, triumftog, jagtens og kærlighedens gudinder, amoriner og mere af den slags. Hvad de virkelige retter angår, så var de sandt at sige mere efter dansk smag





n ingenlunde efter vor. Jeg vil blot nævne tallet på dem. Der var ettet 6 fade eller skåle efter hinanden, så kom en skueret, så atter g en skueret, og atter således fremdeles. På den anden side stod kænkebord besat med alle slags bægre, pokaler og drikkekar, og 3 mundskænke klædte i hvidt lin ligesom offerpræster uoplygt udskænkede alle slags ublandede vine til dem, der forlangte eller smeltede sukker i dem og blandede dem. Og ikke blot

gæsterne ved bordet drikker og skåler med hinanden, men også tilskuerne, der står omkring, drikker hverandre til, og under mægtig støj, som forhøjes ved larmen af trompeter og fløjter, tilskynder de hverandre til at drikke, omfavner hinanden og tilsværger hinanden ubrydeligt venskab".

Også placeringen ved bordet omtaler Ogier. Da der havde været voldsomme stridigheder mellem de fremmødte fyrsters repræsen-

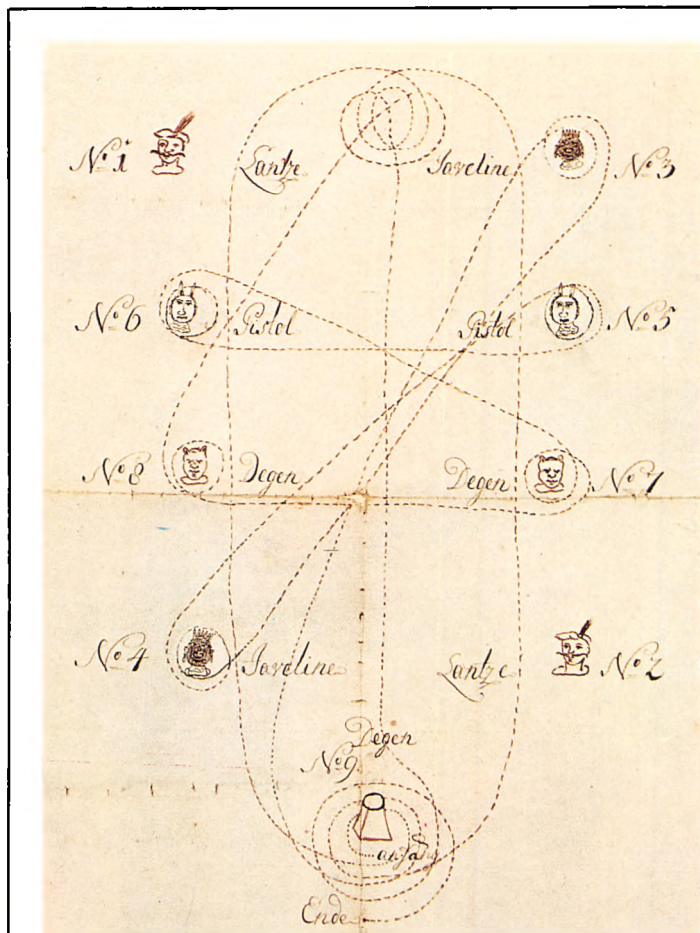


tanter om rangen og dermed placeringen, holdt Christian 4. sig helt borte. For bordenden sad brudeparret og nærmest prinsen den kejserlige gesandt og derefter den polske. Så fulgte et mellemrum, hvor forskæreren stod, derefter kom to saksiske prinser og påny et mellemrum til en forskærer osv. Nærmest prinsessen sad den franske gesandt og derefter gæster og forskærere på tilsvarende måde. Fornemme danske adelsmænd og rigsebedsmænd gik de fremmede gæster til hånde. Ved håndvasken rakte således rigskansleren håndklædet til kejserens gesandt, mens rigsmarskallen betjente den franske gesandt og rigsadmiralen den polske. Mens retterne bares ind og skiftedes blev der musiceret, og „enkelte sangere trådte frem og sang lystige sange, så at gæsterne skoggerlo. Hvor bidende og uartige de var, kunne jeg slutte af fruentimmernes miner og rødmen. Men intet gik for sig med så megen højtidelighed og med så mange ceremonier som de skåler, der blev drukket for kongernes og fyrsternes sundhed og som blev forkyndt ved trompeters og paukers klang inde i slottet og udenfor fandt genklang over hav og sunde ved kanonernes torden“.

### Sikkert øje og sikker hånd

At besidde et sikkert øje og en sikker hånd var selvfølgelig fordringer til fyrster og adelsmænd i en tid, hvor de personligt tog del i krige, og hvor de ind imellem afgjorde personlige trætter ved dueller. Derfor indgik våbenøvelser og andre ridderlige færdigheder som noget helt naturligt i enhver ung fyrstes uddannelse. Færdighederne afprøvedes hyppigt, og ved enhver større festlig sammenkomst stilledes an til turneringer, ringrenden, karusselridt og hvad man ivoigt havde af den slags. Ved bryllupsfesten i København 1634 fandtes dette i rigeligt mål, og kongen selv og hans sønner tog ivrigt del deri. Charles Ogier har i et kort glimt afdækket, hvad der krævedes af deltagerne. Han skriver således:

„Derfra gik vi til ridebanen, hvor en mængde ryttere red efter hoveder, en i høj grad adelig idræt og morsom at betragte. Trende hoveder, gjort enten af pap eller vidiefletning, stilles op. Det første anbringes på en pæl, så at det ligner en buste, for enden af banen. Ved begyndelsen af rendebanen stilles det andet hoved, og det tredje ligger på jorden. Reglen er nu, at rytteren i yderste fart og uden at standse skal ride sin hest imod disse trende hoveder. Mod det



Denne primitive tegning, der ligger i Overholmarskallatets arkiv, har påskriften: „Afritzning og Fortegnelse paa Carouselen, som d. 13 April 1742 er holdet udi det Kongl. Ride-Huus med offentlige Ceremonie“. Uden at stoppe hestens fart og uden at afvige fra den stiplede bane skulle rytteren spidde de opstillede hoveder med lanse og javeline, ramme dem med pistolskud, hugge dem med sabel eller kårde (Degen) og føre det sidste i rækken bort på kårdespidsen, altså mere kompliceret end det, Ogier beskriver.

første, som er fæstet til pælen, render han med lanse. Når han kommen til enden af banen, gør han brat omkring, river en pis ud af hylstret, og i samme nu skyder han efter det andet hoved v



På Rosenborg findes en række rytterbilleder af forskellige øvelser ved en »karussel«, bl. a. de to her gengivne, der viser Christian 5. i „romersk“ dragt og en rytter, der stikker til et morianhoved.



nens begyndelse. For tredie gang gør han omkring og støder med egen sabel ud efter det tredie hoved, som ligger på jorden. Stenle, forskæreren ved gesandtens bord, traf, da turen kom til ham, tre hoveder efter hinanden, og han førte de to med sig, som han ramte med lanser og sabel, hvorimod det, som blev truffen af tolen, faldt til jorden og kunne ikke opfanges af rytteren“.

### Udsionerede jægere

I indøvede færdigheder af den art var gode at have ved jagten, men var de fleste oldenborgske kongers passion. Der findes et mornt træk til belysning af jagtinteressen hos den måske mest pas-

sionerede af dem alle, Christian 5. Hans gamle hund, „Tullefas“, var malet i naturlig størrelse og hængt op i kongens arbejdsværelse side om side med et maleri af dronning Sophie Amalie, og da „Tullefas“ var død, fulgte dens billede med kongen, når residensen blev forlagt til et andet slot.

Som ungt menneske havde Christian 5. gjort en rejse gennem Europa, hvor højdepunktet havde været opholdet ved Solkongens hof. Blandt meget andet arrangeredes der jagter af alle slags for at forlyste ham, og han blev især optaget af falkejagten og parforcejagten. Den sidstnævnte jagtform blev dengang drevet med størst fuldkommenhed i England og Frankrig. Det blev Christian 5.s ærgerrighed at få den organiseret herhjemme, så noget af det første





Et lille oliemaleri på træplade viser en kongelig svanejagt, antagelig i Guldborgsund lige syd for Nykøbing. Omringet af både efterstræbes fuglene af slupper med store splitflage. Teksten bagpå lyder: „Den 5. august 1692 anstillede kongen og prins Christian ved Gizør på Falster en artig svanejagt, ved hvilken de og deres hofsinder fældede ikke mindre end 410 svaner“.

han foretog sig efter tronbestigelsen, var at udvide Jægersborg Dyrehave og inddelen den i drev og jagtveje, som kongen anviste personligt. I udgangspunktet for dette system til parforcejagten blev lagt en firkantet sten med kongens navnechiffer og en kompasrose. For at få jagten etableret på bedste måde indkaldtes engelske parforcejægere, og der indkøbtes regelmæssigt heste og hunde – og endog særligt hundefoder, det såkaldte „kajebrød“ – fra England.

Hvor optaget kongen var af denne jagt kan ses af hans egenhændige dagbøger, hvor han med stor omhu har noteret, hver gang han jagede hjorte, hvor mange ender hjorten havde, hvor den blev fanget, og hvor længe den løb. Det var heller ikke få dage han tilbragte på jagten. 1695 således 24 dage i august og september måneder, 1697 25 eller 26 dage og 1698 lige så længe. Det var i sidstnævnte år han blev stangt af en hjort i Dyrehaven, da han gav den fanget, og rygtet gik senere, at dette slag havde været medvirkende til hans tidlige død.

Mens parforcejagten på hjorte stillede store fysiske krav til jægerne, var det sportslige moment meget ringe ved en række andre jagter. Det gjaldt f. eks. klapjagterne, hvor vildtet ved opstillede net og jagtduge og et rigeligt opbud af klappere – bønder, der havde pligt at møde, når herskaberne ønskede det – blev drevet sammen på et ganske lille område, sådan at jagtherskabet bekvemt kunne give sig til at skyde løs på de hjælpeløse dyr. I mange tilfælde behøvede jægerne ikke engang at rejse sig, men kunne fyre bøsse af siddende i en pavillon eller på en tribune, der var opstillet ved samlingspladsen. Det var i virkeligheden en form for organiseret myrderi, men det kunne give overordentligt store mængder vildt til forsyning af fadeburene på de kongelige slotte. Til Frederik 2.s store jagt i Nørrejylland 1557 blev der bestilt ikke mindre end 28000 kg salt til nedsaltning af jagtudbyttet – og 30000 liter rostockerøl til jagtdeltagerne. Ved en tilsvarende jagt under Christian 4. i 1593 tog man i garn over 1600 udsøgte hjorte foruden hinder, kalve, rådyr, vildsvin, harer og ræve. Det var mere krønvildt på én jagt, end der nu findes i hele landet.

En anden form for organiseret myrderi var de svanejagter, som var så stærkt yndede i Frederik 3.s og hans nærmeste efterfølgers tid. De blev afholdt, mens fuglene fældede, så de ikke var i stand til at flyve bort, men kunne drives sammen i flokke, der kunne løbe op i mange hundreder. Fra bådene, der holdt svaneflokken inde-



sluttet, kunne jægerne skyde løs. Der findes en beskrivelse af en sådan svanejagt i 1702, hvor hele hoffet og alle fremmede ministre og gesandter deltog. „Idet kongen gav signal til at begynde jagten, rykkede man frem i kreds, indtil de stakkels svaner var jaget ind i en lille vig, på hvis bredder var opstillet mænd til hest, som skulle hindre svanerne i at redde sig op på landjorden. Efter kongens første skud begyndte man at plaffe med bøsseerne og dræbte næsten alle svaner. Var fuglene anskudte, sprang matroserne ud af slupperne i vandet og sloges om at få fat i dem. Kongen var næsten aldrig i sin slup. Snart sprang han ned i en slags lille kano, der roedes af to karle og som gik på så lavt vand for at komme svanerne så nær som muligt . . . Snart steg kongen ned i en lille gondol, som kløvede vandet i største hast og tjente ham til at forfølge nogle svaner, der søgte at undslippe“.

For at sikre hoffets forsyning med vildt, og naturligvis også for at have særlige arealer til rådighed for de jagtlystne konger indrettedes mange steder i landet indhegnede dyrehaver. Ved magelæg og køb blev store fredejagter sikret ved sådanne kongelige slotte som Vordingborg, Antvorskov, Frederiksborg og Skanderborg, og for at øge vildtmængden og tilføre bestanden nyt blod foretog man udsætning af dyr, som man sikrede sig ved udveksling fyrstehusene imellem. Af det danske dåvildt sendte Frederik 2. flere gange levende dyr til nordtyske fyrster.

### *Drejeladet og destillérovnen*

I mere stille stunder søgte fyrsterne til drejebænken, hvis de da ikke som Frederik 3. var grebet af hemmelige videnskaber. Frederik 3. er en mærkelig ener blandt Oldenborgerne. Vel orienteret i teoretisk viden gennem mange års studier og dybt optaget af teologiske og statsretslige spørgsmål var hans hemmeligste interesse utvivlsomt den side af naturvidenskaberne, der gav sig af med alkymien, guldmagerkunsten. Det var en interesse han delte med mange i sin tid. Danske adelsmænd indrettede alkymistiske laboratorier på deres gårde som Valdemar Daa på Borreby, der gik så stærkt op i dette og andre projekter, at han til sidst bundløst forgældet måtte gå fra gård og gods „med en kæp i hånden og sit alkymistiske glas i barmen“. Bedre gik det Christen Skeel „den Rige“ til Gammel Estrup, der også syslede med guldmageri uden derfor at glemme



1701 oprettedes et særligt grenadérkorps, der havde en særlig pragtfuld uniformering, som hævdes at have kostet lige så meget som hele det nationale fodfolks uniformering tilsammen. Grenadérkorpset bestod af hvervede folk med mindst 12 års tjenestetid; i andre korps var tjenesten 8 år. Billedet, der er et gouachemaleri af J. J. Bruun fra ca. 1750 findes på Rosenborg. Bag soldaten ses en militærlejr på Fælled og hovedstadens profil med volde og tårne.



praktiske sysler, sådan at han støt kunne øge sine arvede godsrigdomme.

At Frederik 3. også havde en relativ jordnær forbindelse over for Guldmageriet, vidner hans svar til Caspar Herbach om, da denne, der var ansat som kunstsnedker ved kongens kunstkammer, var endt til Amsterdam for at skaffe udstyr til det kongelige alkymistærksted med destillérovn, der befandt sig i kælderens på Københavns Slot. Herbach skriver til kongen om et „værk“ på 100 dukater, hvormed der kunne frembringes 1 dukat og får til svar: „Betreffend las Werk von 100 Dukaten 1 zu bekommen, hielte ich viel besser, van er konnte aus 1 Dukat 100 machen“. Det forhindrede dog ikke, at Frederik 3. i 1667 kaldte italieneren Guiseppe Borri til Danmark og stillede store midler til rådighed for hans alkymistiske forsøg, der dels foregik i kælderrummene på Københavns Slot dels i den nærliggende bygning, Guldhuset, som han lod opføre i Rigensgade. Ved kongens død forlod han landet, men blev grebet på rejsen og sat i livsvarigt fængsel på Engelsborg i Rom. Som et minde om Borris virksomhed i København opbevares endnu på Rosenborg en æske med et stykke alkymistisk guld, som Frederik 3. skal have fremstillet med hans hjælp.

Ved nordeuropæiske fyrstehoffer havde fyrsten til sit eget personlige brug to lønkamre i nær forbindelse med sengekammeret. Det ene, brevkammeret, indeholdt rigets vigtigste dokumenter og brevskaber, det andet, drejerkammeret, eller kongens eget kammer, gav plads for ikke blot drejeladet, men også for kunstsager, smykker, pragt våben o.l. Det var derved begyndelsen til de lønkamre, der tidens løb skulle udvikle sig til museer og kunstsamlinger.

Drejerkammeret på Københavns Slot bar navnet „Himmerig“, der selv angiver, at det var et fredeligt sted, hvor majestæten kunne få lov at være sig selv ene i selskab med sin „svarver“, der senere fik titel af kunstkammerforvalter. Det var ikke blot på Københavns Slot, men ellers kunne man finde ro ved drejeladet. Da det gamle slot Krogen under Frederik 2. ombyggedes til Kronborg, gav kongen ordre til at indrette et drejerkammer i et af tårnene, der langt ned i tiden bar navnet „Drejertårnet“.

Hvor ivrigt de kongelige personer selv har stået ved drejeladet, ved vi intet nærmere om, men at det længe betragtedes som en kongelig idræt, kan ses af dronning Sophie Magdalenes drejelad, der blev udført til hende efter tegning af Diderich de Thurah, som

havde været Christian 6.s lærer i kunstdrejning. Det står nu på Rosenborg, og her findes også flere stykker der angives at være udført af kongelige personer. Det gælder således en elfenbensdåse, som Frederik 5. skal have drejet, mens en meget fin lille spinderok skal være udført af hans første dronning Louise og et elfenbenstempe af hans anden dronning Juliane Marie.

De kongelige personer ved drejeladet fik utvivlsomt mere end blot vejledning af de kunstforfarne „svarvere“ eller kunstdrejere, der ansattes som medhjælpere ved drejerkammeret. Deres opgaver herudover var især at forfærdige postamenter og piedestaler, hylder og skabe, så kunstgenstande og rarieteter kunne opstilles og fremtræde på bedst tænkelige måde. De kunne også blive sendt som opkøbere til udlandet for at erhverve sjældne sager til samlingen eller selv få som opgave at tilvirke sådanne kunstsager, som kunne skaffe deres kongelige herre ære og berømmelse, når der kom gæster for at bese kunstkammeret. Flere af de mærkværdigheder, som skyldes skiftende kunstdrejere, er stadig bevaret. Mærkeligst og betydeligst er vel salvingstronstolen af elfenbæn og narhvalstand, som kunstdrejeren Bendix Grodtschilling tilvirkede, efter at han i 1662 var blevet ansat ved kunstkammeret.

### *Kongelige eskapader*

Det siges om Ludvig 14., at han anså sig selv for at være en eksemplarisk familiefader, selv om han foruden dronningen og deres søn, dauphinen, havde en række skiftende elskerinder og en vrimmel illegitime børn. Kongen krævede, at elskerinderne skulle aflægge besøg hos dronningen – for at bevare husfreden –, og hele „familien“ måtte hver dag gå til messe sammen med kongen.

Da Solkongen tjente som eksempel for alle enevoldsherskere, er det vel ikke mærkeligt, at de også efterlignede ham i dette stykke, men især er fyrsters elskerinder og uægteskabelige forbindelser ikke noget, der blot hører enevælden til. De forekommer til alle tider. Således klager allerede Adam af Bremen under sit ophold ved Sven Estridsens hof over, at kongen tog sig stadig nye hustruer og friller, selv om det tilføjes – ligesom udglattende –, at „den højtberømte danerkonge led blot af umådeholdenhed med hensyn til kvinder, hvilket dog efter min mening ikke beroede på hans egen fri vilje, men på folkets last“.



Mange af kongernes elskovsbørn kunne gøre sig gældende ved personlige egenskaber. Det gælder også Ulrik Christian Gyldenløve, der var Christian 4.s søn med Vibeke Kruse. Personligt modig som faderen søgte han uddannelse i det udenlandske som soldat og var allerede i 21 års alderen chef for et rytterregiment i spansk tjeneste. Under krigen med svenskerne gjorde han en uforfærdet indsats og var især populær under hovedstadens belejring. Han døde 28 år gammel i 1658. Abraham Wuchters maleri af ham på Rosenborg viser den pragtlystne og elegante officer.



Som undskyldende moment kan vel nu og da anføres, at kongelige ægteskaber ofte sluttes ud fra politiske beregninger og ikke efter parternes tilbøjelighed for hinanden. Forbindelserne kan også forekomme så romantiske, så eftertiden digter sine egne følelser ind i dem som med Valdemar og Tove eller Christian 2. og Dyveke. I Christian 2.s tilfælde er der iøvrigt det mærkelige, at skønt de europæiske hoffer dengang som til alle tider vrimler med fyrstelige elskerinder, følte Habsburgerne sig foranlediget til at sende et gesandtskab til Danmark for at kræve Dyveke fjernet. Kravet blev afvist af kongen med ordene, at „han ville handle, som det sømmede sig en konge, og som hans fader og forfædre havde gjort før ham“.

Smukkeste i denne sag står dronningen, idet hun uden forbehold elskede den mand, hun var blevet gift med. Det lyser tydeligt ud af brevene, hun skriver til ham i den hårde tid efter flugten i 1523, hvor hun forsøgte at rejse penge hos sine slægtninge til kongens foretagender. „Og beder jeg Eders Nåde, at Eders Nåde snart vil lade mig komme til Eders Nåde. Jeg vil fast hellere blive hos Eders Nåde og lide, hvad jeg kan, end jeg vil være fra Eders Nåde og have alt det jeg vil have. Thi jeg kan ikke blive glad, for jeg befrygter mig altid at Eders Nåde skal komme noget udfå“.

Lige så kvindekær som Henrik 8., men knap så rigoristisk i sin fremgangsmåde var Christian 4. Om hans og dronningens samliv er kun lidt overleveret. En historiker har sagt, at „en mere beskeder dronning end Anna Katrine har Danmark næppe haft“. I sit femten årige ægteskab fødte hun kongen seks børn. Allerede mens hun levede havde kongen taget en af hendes piger, Kirsten Madsdatter til elskerinde og kunne derved fremkalde det kunststykke, at dronningen og elskerinden med en dags mellemrum bragte hver en søn til verden, henholdsvis hertug Ulrik og Christian Ulrik Gyldenløve.

Da Kirsten Madsdatter kort efter dronningens død også døde tog Christian 4. sig endnu en pige af borgerlig herkomst, Karen, der blev mor til et par døtre og sønnen Hans Ulrik Gyldenløve. Mer kort derefter i 1615 måtte hun vige pladsen for Kirsten Munk, som kongen friede til i et brev til moderen, Ellen Marsvin. Senere samme år udstedte han en retsligt bindende erklæring om, at han havde udvalgt sig hende „til en ægte staldbroder . . . med hvilken jeg vil leve og dø, så ingen os skal adskille, uden den alsommægtigste Gud ved den timelige død os adskiller“.

Det blev en stormfuld forbindelse, og erklæringen kunne ikke opretholdes i dens fulde ordlyd. Som punktum kan sættes Christian 4.s brev til Ellen Marsvin i 1636: „Kære Ellen. Jeg har med stor forundring fornummet, at du her til hove over for forskellige personer har ladet dig mærke med, at fru Kirstens datter, som du har hos dig skulle ligne mig, uanset det er dig og hvermand bekendt, i hvad levned hun lå i med Rhingreven, at hun aften og morgen kyskede klappede og i andre måder for hvermands øjne omgikkes ham, ja lod sig trække af klæderne og lægge i seng af ham. Og når han da længe nok havde været hos hende, og han da gik fra hende, da måtte pigerne over hals og hoved ind til hende og rede sengen om igen . . . Den tid djævelen da førte hende henad København igen, da



Man må se at de danske konger har været betydelige feltherrer. Christian 4. ville gerne være det, men da han forsøgte at blive protestanternes fører i Trediveårskrigen, fik han en af tidens geniale hærførere, Tilly, som modstander. Det førte til nederlaget ved Lutter am Barenberg, hvor kongen iøvrigt stadig var handicappet efter et alvorligt styrt med hesten ved Hameln året før. Kongen havde dog en kraftig konstitution og var personlig modig, så det paradebillede af ham, som Karel van Mander malede af ham o. 1642, siger noget væsentligt om ham. Billedet fandtes oprindeligt på Valdemars Slot, men hænger nu på Frederiksborg.



der året efter fødte ham sønnen Ulrik Christian Gyldenløve og tre år senere en datter. Ved kongens død fik hun iøvrigt en ublid behandling af Kirsten Munks børn og svigerbørn. Skønt syg og senge-liggende blev hun jaget bort fra Rosenborg. Kort efter døde hun og blev i dybeste stilhed begravet af sine tjenestefolk ved en kirke uden for Nørreport uden nogen form for ceremoniel.

Christian 4.s frodige appetit på kvinder tager sig helt uskyldig ud sammenholdt med de perverterede forhold ved enevoldshoffet under Frederik 5. Han og hans dronning Louise blev hilst med den største glæde og forventning efter Christian 6.s triste periode, og dronningen forgudedes af folket. Kongen selv kaldte hende „uden mage“, men havde dog ved siden af elskerinder, bl. a. i en længere periode en madam Hansen, der regelmæssigt hvert år diskret begav sig til Fyn for at føde kongens børn. Kongeparrets ægteskab var imidlertid utvivlsomt lykkeligt, og kongens følelser for sin dronning virkelig dybe. Charlotte Dorothea Biehl fortæller, at „i intet ytrede hans inderlige kærlighed til hende sig tydeligere end i hans umådelige sjæleangst for hende, da hun den 7. juli 1745 fødte sin første prins. I al den tid, hun var i barnsnød, græd han som et barn, der blev pisket; hans utålmodighed var så stor, at som et bud kom tilbage med beretning, hvorledes det var med hende, sendte han et andet bort“. Da fødslen var lykkeligt overstået, „løb han med sine tyk grædte øjne uden hat og kårde ud af palæet for selv at bringe sin fader det glædelige budskab“. Til den forsamlede mængde uden for slottet råbte han: „En prins, mine børn, en prins, og det, som Gud bør endnu mere tak for, min elskede gemalinde er vel“.

Så meget grellere er de berygtede orgier, som kongen deltog i, endog mens Louise endnu levede. Selv jomfru Biehl, der ellers fremhæver alle kongens gode sider, føler sig forpligtet til at berette derom: „Indtil slutningen af året 50 havde kongen båret sin flaske, som man den tid sagde, uden at man kunne mærke ham det af, men så ofte han nu hyldede Bacchus, blev druens virkning meget kendelig“. Når kongen og hans svirebrødre var kommet i den tilstand, gik de over til andre excesser. Lad os anvende jomfru Biehls egne ord: „De gemeneste og liderligste fruentimmere i hele byen var gratierne i disse forsamlinger. For nogle dukater fandtes de meget villige til at afføre sig deres klæder og i samme stand, som de var komne på jorden at danse omkring på borde og stole for de forsamlede herrer. Den begærlighed, de håbede at antænde ved denne lejlighed, slog

Alle hun ikke søge seng med mig ikke heller ligge inde hos mig . . . hvilket alt sammen udviser, hvem samme kramsfugl er lig, hvorfor g herefter for slig snak vil være forskånet . . .“

Måske som en rimelig erstatning for det omtalte kissemisseri med hingreven var det, at Ellen Marsvin i 1629 havde bragt kongen i forbindelse med en af Kirsten Munks tidligere piger, Vibeke Kruse,



Kort efter sin tronbestigelse fandt Frederik 6. sig en elskerinde i en lille borgerlig pige fra Nyboder, Bente Frederikke Rafsted. Senere anerkendte han hende som sin officielle maitresse, gav hende rang af virkelig oberstinde og desuden navnet Dannemand. Forholdet var – kongens vane tro – præget af stor regelmæssighed, bortset fra det halve år, hvor han opholdt sig ved Wienerkongressen. Da gik begge parter ekstra. Samlivet tolereredes af dronningen, og et rygte vil vide, at de to damer faldt i hinandens arme ved kongens dødsleje. Portræt af Hans Hansen på Frederiksborg.



dem for det meste fejl, men en anden opsteg derimod hos kongen, som det syntes umuligt for en menneskeven at falde på, og som man alene burde vente sig af en grum tyran. Det var nemlig hans største vellyst at piske disse nøgne elendige indtil blodet. Jo mere de våndede og krympede sig derved, jo mere kildrede det ham og fornøjede ham så at sige ind i sjælen, og sjælden eller aldrig holdt han op, førend han så blodet strime efter. Det eneste, der kunne ligne en undskyldning for en så uværdig handling, måtte være det, at når vinen havde berøvet ham forstandens og sansernes brug, han da smagte en slags sødhed i at hævne alle de pisk, han havde fået af sin moder og hovmesterinde, på disse skamflik for kønnet“.

Christian 7.s eskapader med den berygtede Støvlet-Katrine, hvor de med forkærlighed hjemsøgte Københavns bordeller, pryglede pigerne og knuste bohavet, er kulminationen på de kongelige udskjelser.





Kongedyrkelsen, som i vore dage varetages af billedbladene, havde i slutningen af forrige århundrede sit hjemsted i historiemaleriet som i Otto Baches billede af Christian 4.s kroning, der er malet 1887. Uden lune er det ikke: soldaten med hjelmen yderst til venstre er et selvportræt af kunstneren. Billedet hænger på Frederiksborg.





# DANMARKS KONGESLOTTE

*Beskrivelse af 14 kongelige slotte*

AF PER EILSTRUP OG HENRI T. MEYER



# 180 sjæle bortrevet uforberedte og betaget af verdslig lyst

Guderne steg ned fra himlen for at fejre kongens fødselsdag. De kom ned på scenen i en sky, kanoner bragede, raketter for op mod den kunstige himmelhvælving med de gyldne stjerner. Operist-orkestret gav touche og intonerede til Mars' krigs-arie.

Det var teater, som man aldrig havde set det i Kongens København. „Den Poetiske Mercurius“ skrev om opførelsen af operaen „Gudernes Forligte Strid“ på Christian 5.s fødselsdag 15. april 1689:

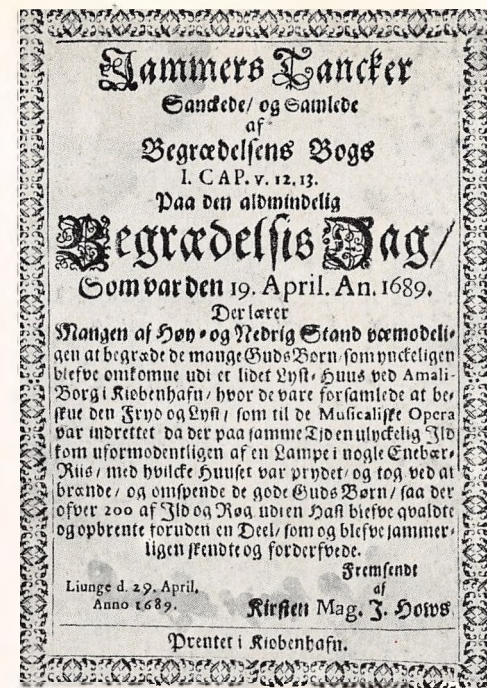
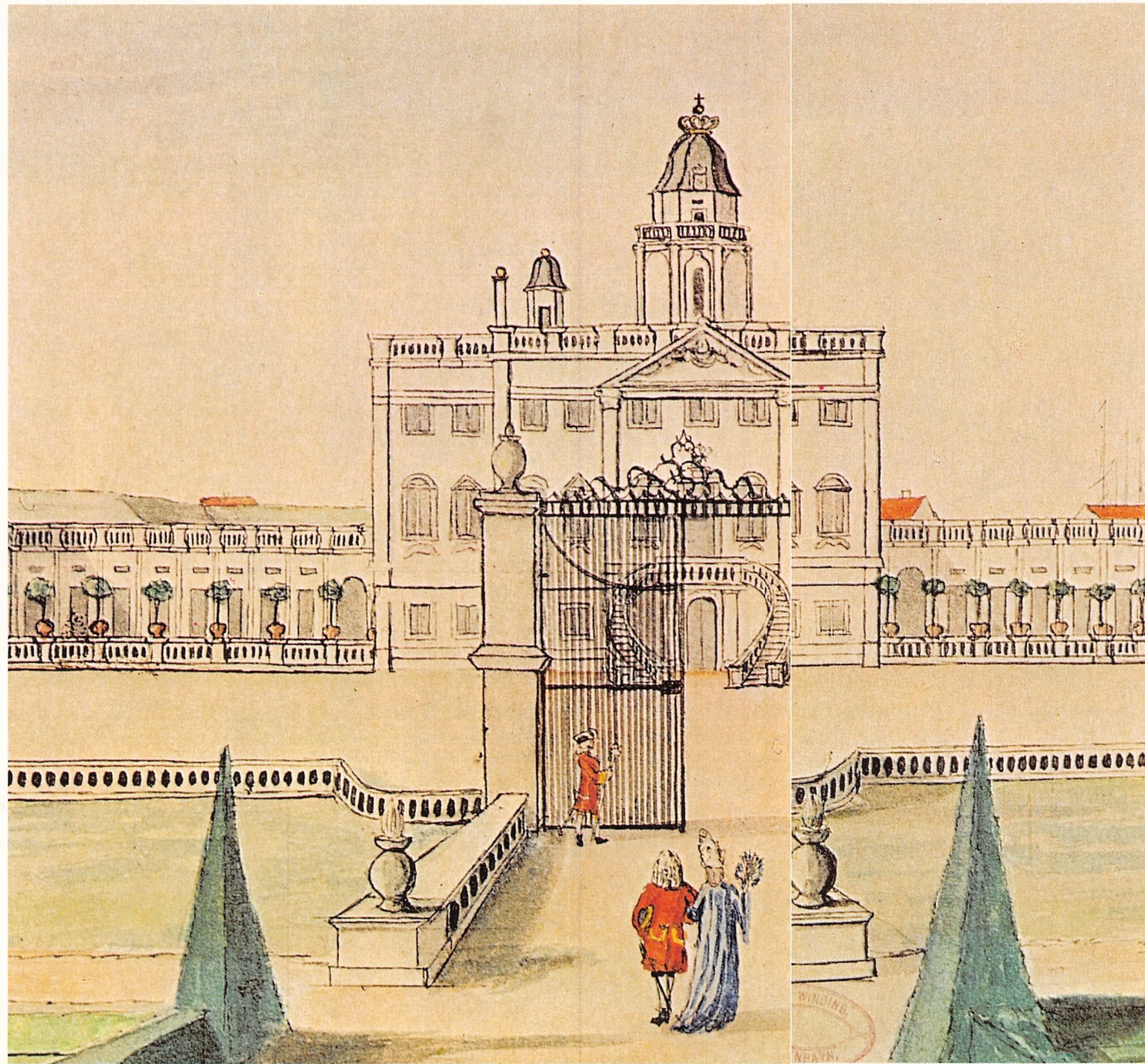
Ja, heele Norden vil den dag med Demant skrive

udi Carbunkel-Steen for ævig Dag at blive . .

19. april blev forestillingen gentaget i det lille operahus af fyrretræ, der var bygget ved SOFIE AMALIENBORG. Der var medlemmer af rigets første stænder, som ikke havde kunnet være med ved premieren, men det var også hoffolkenes dag. Skrivernes, signetstikkernes, hofsnedkernes, mundkokkenes, køkkensvendenes. Og det var børnenes dag. De blev lukket ind fra kl. 3 eftermiddag.

Indvendig var operahuset en duftende løvsal, klædt i mos og enebærris med op-

Det første Amalienborg var et lystslot i italiensk stil, opført til Frederik 3.s dronning Sofie Amalie på terrænet, der i dag begrænses af Fredericiagade, Bredgade og Sankt Annæ Plads i København. Alberthus Mathiesen menes at have været hovedarkitekt, og en italiener, Francesco Borri, har vistnok inspireret til nogle af de ekstravagante ideer i indretningen. Der var endog elevator mellem parterrets vestibule og de fine gemakker på førstesalen. Slottet var ramme om en række strålende hoffester, fra det stod færdigt i 1673 til tragedien i 1689.



Der holdtes sørgegudstjenester i næsten alle landets kirker, og mange prædikener var – som denne af sognepræsten i Lyngø – bygget over ordene „Se, om der gives en smerte som den, der er tilføjlet mig, hvem Herren voldte harm på sin glødende vredes dag. Fra det høje sendte han ild . .“ Man betragtede det som den største tragedie, at så mange sjæle var revet bort uforberedte og betaget af verdslig lyst, og betragtede branden som en straffedom.

hængte guldæbler og citroner. Der var blomsterrabatter mellem orkestergraven og de 200 siddepladser. Langs væggene lyste kongens monogram i guld på transparenter af hvidt silketøj. 800 olielamper oplyste løvsalen. Den eneste udgangsdør, publikum kendte, kunne kun åbnes indad. Og alle vinduer var tilgittede.

Mercurius' prolog blev påhørt i forventningsfuld stilhed. Så åbnede himlen sig, og Mars, Pollux og „de andre guddommelige helte“ kom ned på deres sky. I røgen fra kanonerne og raketterne begyndte Mars på sin arie:

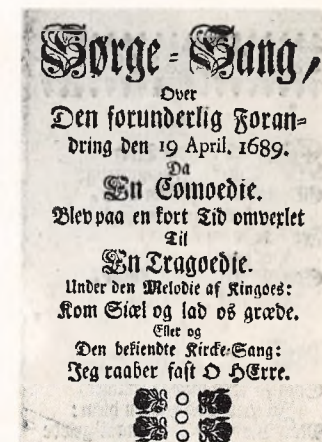
Ja, dette er min lyst:  
Trompeters skrald og paukers slag  
Kanoners brag  
Lyn, ild og røg og damp . .

Råbene „Vand, vand!“ skar sig gennem den duftende løvsal. Den brændende væge fra en af de 800 olielamper var faldet ned i det tørre enebærris. Ved ordene „Blitz, Feuer, Dampff und Rauch!“ satte suffløren et kryds med rødkridt. „Der Vereignigte Götterstreit“ kom ikke længere. Resten var tragedie.

Operahuset brændte ned på et kvarter. Hvad der skete i det kvarter var i mindst et halvt århundrede tragedien over alle tragedier, temaet for utallige „Sørge-Sange“ og „Jammer-Klager“. Igen og igen hedder det i øjensvidners beretninger, at pennen ikke kan beskrive disse rædsler.

– Her lå en uheldigt knælende ved resterne af sit livs jordiske lykke – hist omfavnede to genfundne hinanden, hulkende i overvældende glæde.

Linierne er fra magister Iver Brincks latinske skildring af branden. Magisteren er selv den uheldigt knælende. Hans trolovede var blandt de godt 180, der omkom i brandfælden ved SOFIE AMALIENBORG.









# Her kom de med hyldest, tak og trusler

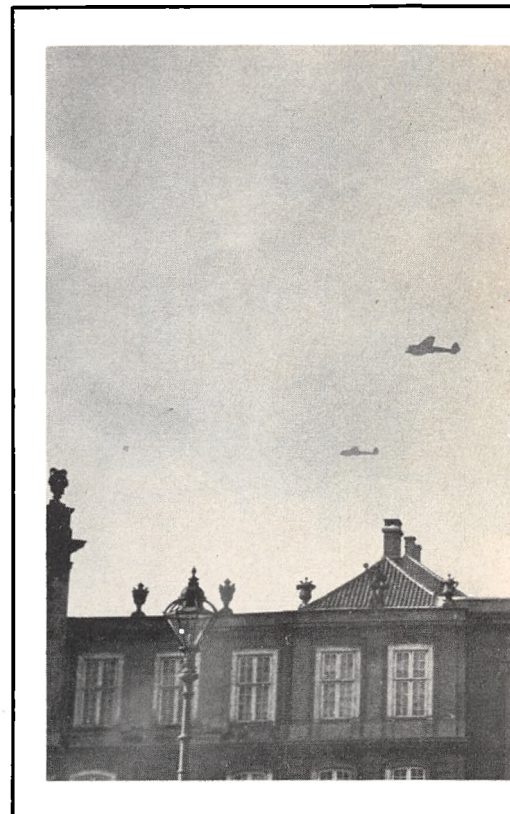
Begeistrede menneskemængder, taknemlige menneskemængder, vrede menneskemængder er samledes på AMALIENBORG SLOTS-PLADS med opmærksomheden rettet mod Christian 8.s Palæ. I det meste af dette århundredes første halvdel – nemlig i *Christian 10.s* regeringstid 1912–1947 – har dette palæ haft en enestående placering, været centrum for folkefester, for politiske kriser og for en national tragedie.

Det var som regel for det gode, man gik til kongen på AMALIENBORG – men ikke altid. Ved én lejlighed var det for at kræve republikken indført, men det drev over.

Palæet blev efter Arveprinsens overtagelse i 1794 ny-indrettet under *N. A. Abildgaard* og med bistand af bl.a. *Thorvaldsen*. Det var *Christian 8.s* residens 1839–48, derefter indtil 1881 enkesæde for dronning *Caroline Amalie*. Prins *Christian*, den senere *Christian 10.*, overtog palæet i 1898. *Frederik 9.* og arveprins *Knud* er født i dette palæ, der efter dronning *Alexandrine's* død i 1952 blev stillet til rådighed for arveprinsen og arveprinsesse *Caroline Mathilde*. Arveprinsen kommer så at sige dagligt i sit barndoms-hjem og har med stor pietet bevaret langt de fleste af interiørerne fra *Christian 10.s* tid.



*20.000 kvinder gik i optog fra Grønningen til Amalienborg 5. juni 1915 og takkede kongen for den nye grundlov, der udstrakte valgretten til kvinder og tyende. Til deputationen, der blev modtaget i Christian 8.s Palæ, sagde kongen: „På ét sted kan kvinden ikke undværes, og det er i hjemmet. Der kan hun ikke undværes – thi gennem barnets kærlighed til hjemmet vækkes kærligheden til vort fælles hjem, Danmark.“*







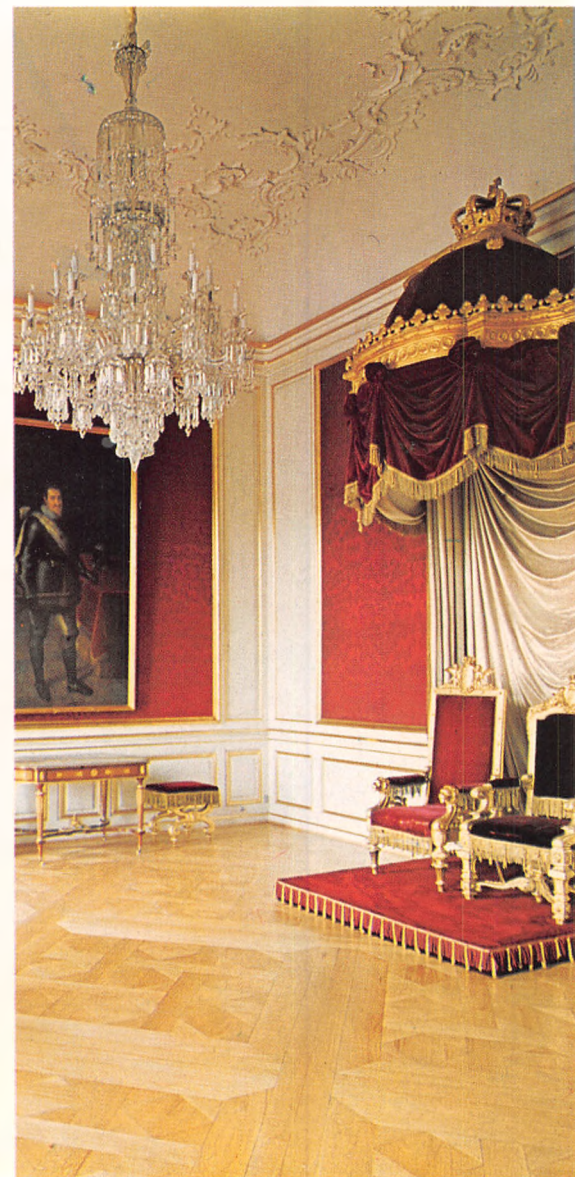
*Prismekronernes lys afstemmes med de levende lys på bordet, Livgardens orkester intonerer i et sidegemak. Kongens og dronningens gæster til nytårstaflet indfinder sig i gala i dette rokokomiljø, der måler sig med verdens mest fremragende – riddersalen i Christian 7.s Palæ. Billedet er fra et taffel ved årsskiftet 1969/70 med dronning Ingrid's borddekoration af julestjerner.*







I „Hjørnekabinetet“ gav palæets bygherre, greve Moltke, audiens. Gobelinerne med de kinesiske motiver er tegnet af Boucher og vævet i Beauvais. De er ikke oprindelig fremstillet til dette gemak.



Vægge og stole i „Fløjlsgemakket“ har siden greve Moltkes tid været betrukket med Lyon-fløjel – det er dog fornyet i hvert fald én gang. Dørstykket er af Vien. Gennem den åbne fløjdør ses et parti af havesalen.

Trongemakket med tronstolen, som er fremstillet i Christian 9.s tid. Kongen modtager her nytårsdag hoffets damer og herrer og medlemmer af de øverste rangklasser. Billedet er Jacob von Doordts maleri af Christian 4. fra 1611.







Riddersalen går gennem to af palæets etager. Stukkaturen – af Fossati – var oprindeligt tænkt hvid, men hofbygmester Eigtved fortrød undervejs og satte ni gipsersvende til at forgylde den. Vægges og døres udskårne ornamentaler skyldes le Clerc, dørstykkerne den franske hofmaler François Boucher. På væggen til venstre Tocqués billede af Frederik 5.s dronning, Juliane Marie.

Buffet-parti fra spisesalen. Den frodige opsats omkring muslingeskal-kummen er i marmor, gips og træ.



Den store spisesal, der går gennem palæet i hele dets dybde, er indrettet i nyklassicistisk stil af N.-H. Jardin – efter Eigtveds død. Vægpanelernes udsmykning fremstiller bordets glæder: fisk, vildt, frugter, korn, vin.



Bouchers dørstykker er allegoriske – dette fremstiller „arkitekturen“.



Den yndefulde hatesal.







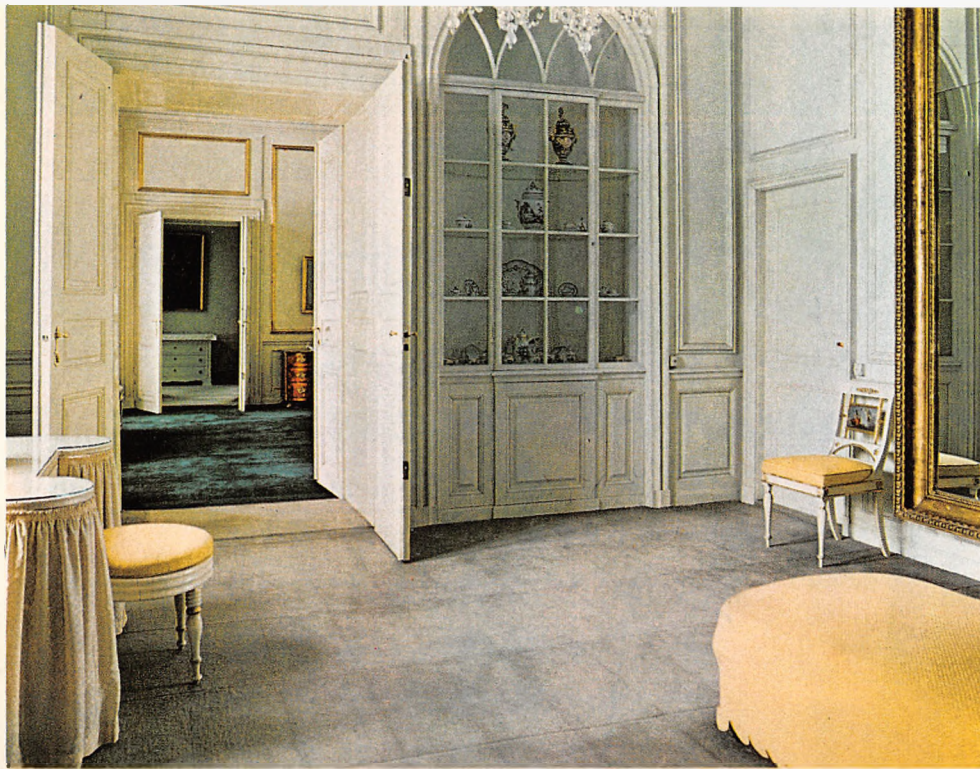


„Harsdorffs Værelse“ er oprindeligt grevinde Sofie Hedevig Moltkes garderobe, indrettet i nyklassicistisk stil af C. F. Harsdorff i 1770'erne. Under den restaurering af palæet, der sluttede i 1951, blev paradesengen fremstillet efter en Harsdorff-skitse til en seng for enkedronning Juliane Marie til Frederiksberg Slot. Dronning Ingrid har quiltet sengens hovedgærde. Bag de malede tapeter på begge sider af sengen er der blå skabsrum, som oplyses, når der åbnes.

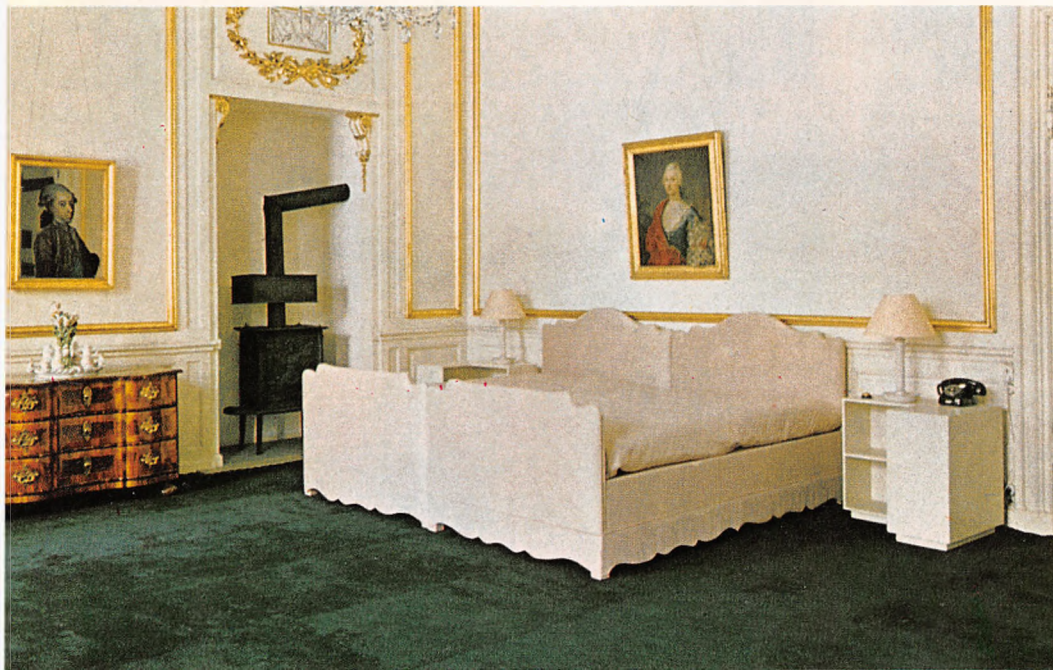


„Kolonnadegangen“ fører til Harsdorffs forbindelsesgang mellem Christian 7.s og Christian 9.s Palæer. De tre billeder hører til en serie malerier af europæiske fyrster. Fra venstre P. C. Palco: Kejser Joseph 2., Kollowitsch: Kejserinde Maria Theresia af Østrig, F. Siano: Kong Ferdinand 4. af Neapel. Meissen-vasen på kommoden er en gave til Christian 9.



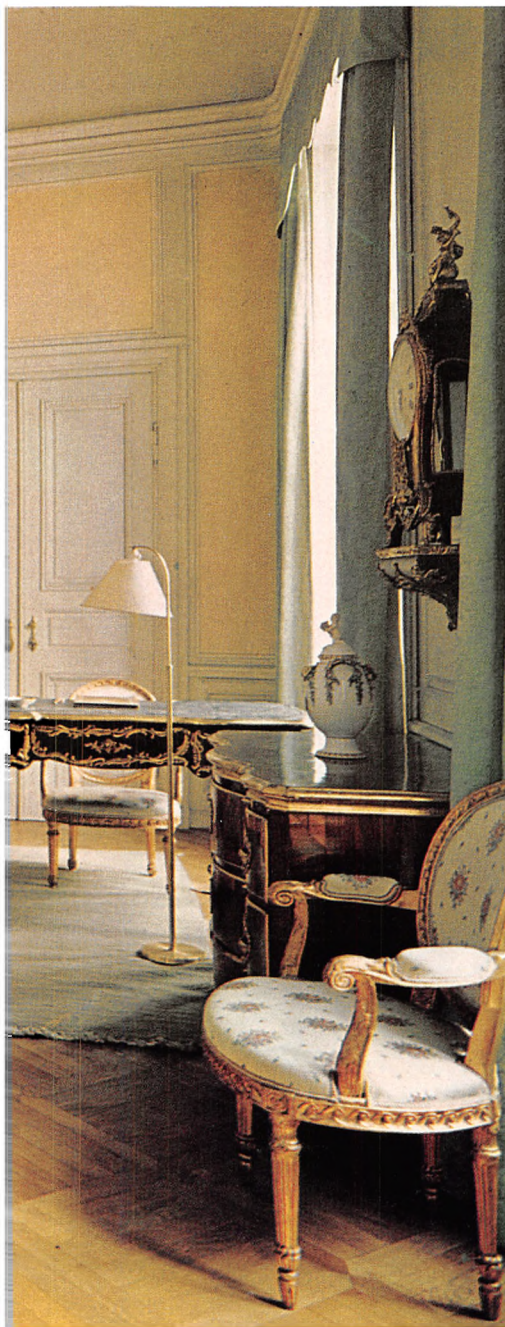


Værelset i forgrunden er „Dronningens påklædningsværelse“, gennem de åbne døre ses „Dronningens soveværelse“ og, længst borte, „Kongens påklædningsværelse“.



I „Dronningens soveværelse“ er en af vindovnene fra midten af 18. århundrede bevaret i sin niche. Vinkel-reolbordet ved sengene – det findes også i de andre kongelige gæsteværelser – er tegnet af dronning Ingrid.





„Kongens soveværelse“ – nu gæsteværelse for besøgende statsoverhoveder. Over konsolbordet Pierre Mignards billeder af Louis 14. og dronning Maria Theresia. I vægmontren, der er en ombygget ovn-niche, en alabast-samling fra 19. århundrede.



# Sådan bor kongens gæster

Hofbygmester *Eigtved* ledede personligt opførelsen og indretningen af palæet til kongens „hertensallerkæreste ven“, overhofmarskal *Moltke*. Det blev næsten uden sammenligning den fornemste privatbolig i Danmark, også efter international målestok er den fremragende.

Indretningen er foruden af *Eigtved* præget af den franske arkitekt *N.-H. Jardin*, billedhuggeren *Jean Louis le Clerc* og stukkatøren *J. B. Fossati*. Den omfatter nogle af verdens mest strålende rokoko-interiører.

Det indre er som det ydre i det væsentlige bevaret. Der er foretaget rum-ændringer i palæets historie, men ingen gennemgribende. Palæet har ikke været residenspalæ siden *Christian 7.* Det var i perioden 1852–84 udlejet til Udenrigsministeriet. Siden 1884 har palæet alene været brugt til repræsentative formål. Det er den kongelige gæstebolig, den, der skal bruges ved „statsbesøg“. Den er blevet brugt meget lidt, måske fordi statsbesøg traditionelt skal betales af kongen personligt.

I 1905 modtog *Christian 9.* og hans sønnesøn, prins *Carl*, i riddersalen i *Christian 7.s* Palæ den norske stortingsdeputation, der anmodede om, at prins *Carl* måtte blive kong af Norge. Han blev *Haakon 7.*

„Kongens arbejdsværelse“ i stueetagen, et af de lokaler, der kan stilles til rådighed for statsoverhoveder på officielt besøg. Over sofaen t.v. et portræt af den svenske dronning *Christina*, mellem fløjddørene *Niclas Lafrensen d.Æ.s.* samling af miniatureportrætter af svenske regenter.









Det er prins Henrik, der bruger  
silkværelsets Steinway-flygel. Over flyglet  
– der er en gave fra dansk-amerikanere –  
ses en del af et portræt af dronning Sophie  
Matilde af Preussen. Den belgiske gobelin er en  
gave til tronfølgerparret fra regeringen og  
kommer fra Indien. I ovnnichen antikke glas og ostindisk  
porcelæn.





Der er plads til 16 omkring bordet i spisestuen – 18, hvis man er meget gode venner, siger tronfølgeren. Rosentræs-møblementet – der er indvævet en krone i hvert stolesæde – er en gave fra Industrirådet. Tapeterne har kinesiske motiver og stammer fra dronning Louises tid. Skærmbretterne stammer fra Fredensborg Slot.







De farvede vægfelter er i Den røde Salon – som i tronfølgerens arbejdsværelse – beklædt med et silkeagtigt bomuldsstof. Ungpigeportrættet over denne sofagruppe er af Jean-Baptiste Greuze.



Prins Henriks arbejdsværelse, præget af bøger, billeder og minder fra Orienten. Det store franske savonnerie-tæppe var en gave fra Frankrigs præsident de Gaulle. Guldtelefonen, der er en gave fra modeskaberer Jørgen Bender, fungerer som hus-telefon – der er også en „rigtig“ telefon i arbejdsværelset. Bag guldtelefonen en krukke med penne-fjer, som har stået i palæet fra før moderniseringen.





*I prinsesse Margrethes arbejdsværelse er den oprindelige rokokko-stukkatur velbevaret. Kaminen er også fra slottets første tid. Samlingen af italienske kvindepotertrætter af A. W. Müller fra 1730–1750 er udlånt af Statens Museum for Kunst. Under portrættet yderst til venstre er der en tapet-dør, som via en mellemgang fører til en tilsvarende dør i det lokale, der er indrettet som arbejdsværelse for prins Henrik.*



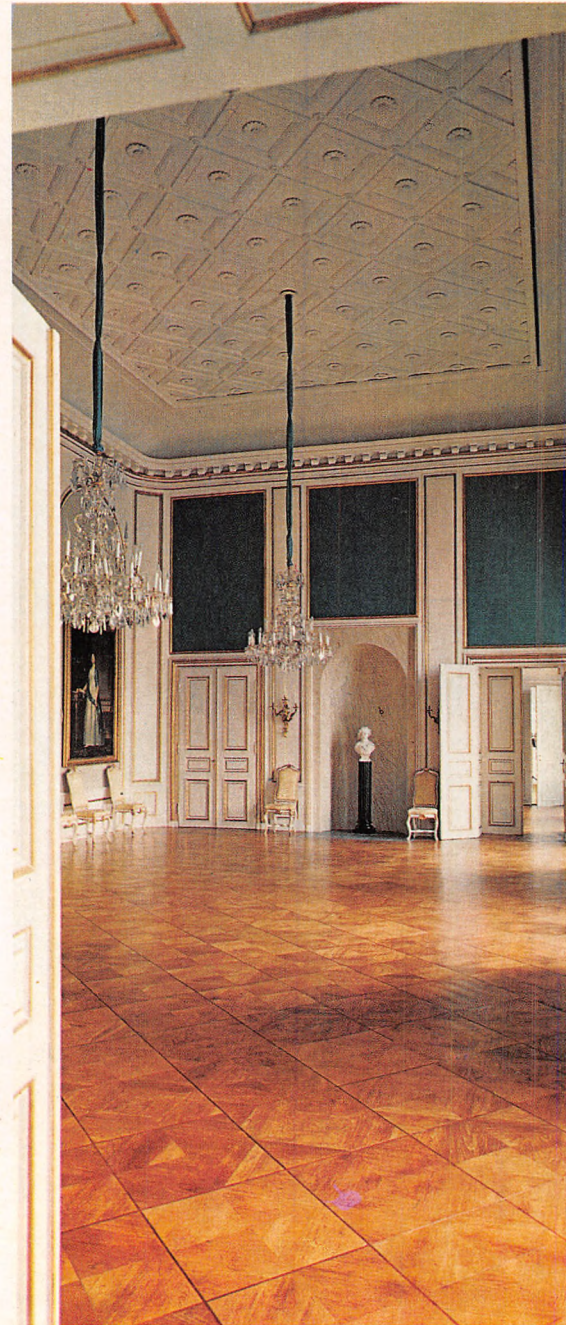
*I Biblioteket – det mindste af beletage-suitens lokaler – opholder tronfølgerparret sig oftest til daglig. Palæets oven-nicher er indrettet som små udstillinger af det arkæologiske og etnografiske materiale, tronfølgeren har hjembragt fra sine rejser. Vitrine-bordet i dette hjørne med Queen Anne-stolene var udstillet på snedkermestrenes udstilling i 1967 og rummer souvenirs fra Thailand, Grækenland og Mexico.*







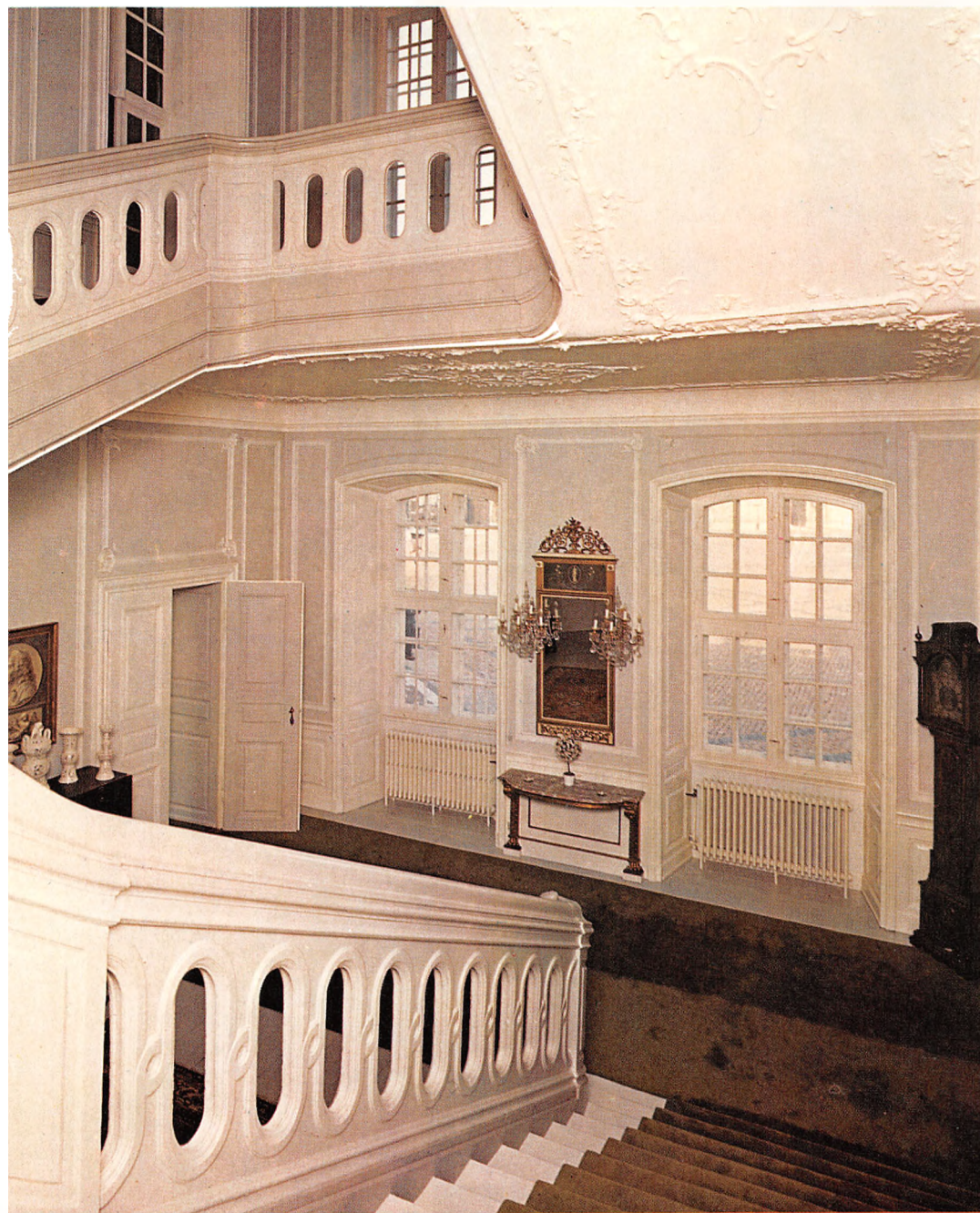
Riddersalen er kendt fra TV – det var her balletten „Svinedrengen“ blev opført i anledning af Frederik 9.s 70-års fødselsdag. Der er ikke meget rokoko tilbage, men møbleringen følger rokoko-princippet: ingen møbler ude på gulvet.



Den gule, den grønne og den røde salon – en suite i beletagen, som giver indtryk af tronfølgerens farveglæde. Den gule salon er musikværelset, den grønne tronfølgerens arbejdsværelse og den røde en dagligstue. Lokalet i forgrunden er biblioteket med mahognibordet, som var prinsesse Margrethes spisesuebord i ungpigelejligheden. I forgrunden en guldsoufa.



# Christian 9.s Palæ



Den røde løber, der er obligatorisk ved næsten alle officielle lejligheder, forfølger ikke tronfølgerparret hjemme. Løberen på hovedtrappen i Christian 9.s Palæ er mosgrøn og langlvet. Den er en gave til parret fra Købstadsforeningen.





Marie Sofie Frederikke af Hessen-Kassel, ved indflytningen 1794 kronprinsesse, fra 1808 dronning, var husets frue i katastrofeårene – bombardementet i 1807, bankerotten i 1813, Kielerfreden i 1814. Hun og Frederik 6. måtte i de år følge seks spæde børn til krypten under Roskilde Domkirke.

Man fremhævede gerne hendes mildhed og vindende væsen som modsætning til hendes noget bryskt virkende gemal. Et samlingspunkt i hendes residenstid på AMALIENBORG var „Theevandet“ i hendes salon hver dag kl. 19.

Palæet var til hendes rådighed indtil hun døde i 1852, men hun opholdt sig mest på Frederiksberg, hvor hun og Frederik 6. havde tilbragt så mange somre.



Louise af Hessen-Kassel flyttede i moden alder ind i palæet som Christian 9.s dronning. Med hende som landets første dame kom klunketiden til AMALIENBORG, den første telefon og de første glødelamper. I en årrække forud havde palæet været lejet ud.

Det var dronningens slægtskab med det Oldenborgske hus, der havde bragt prins Christian af Glücksborg på tronen. Ingen kunne tvivle om hendes anti-preussiske indstilling, alligevel var det en belastning for hende, at hun talte med tysk accent.

Man sagde, hun var svær at komme i kontakt med. Hun var meget tunghør. Desuden forargede det borgerskabet, at hun i sin høje alderdom mødte dybt nedringet i Det Kgl. Teater. Hun havde det svært.



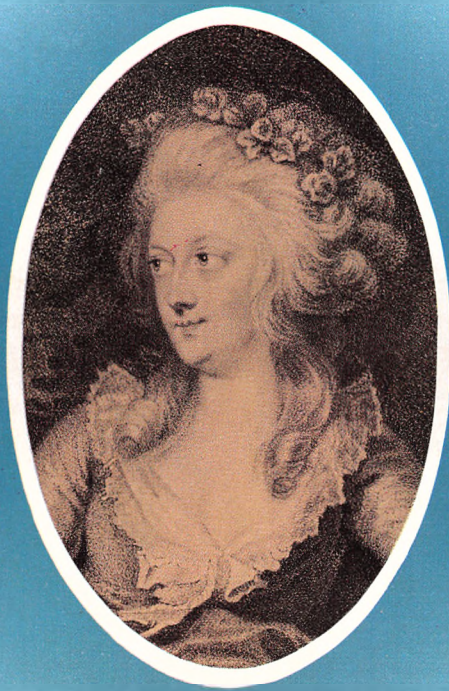
Prinsesse Margrethes bryllup med prins Henrik var årets bryllup i 1967. Det sydøstlige af palæerne på AMALIENBORG var knap færdigindrettet, da parret flyttede ind – der stod endnu baljer og stiger i riddersalen. Efter Christian 9.s død i 1906 stod palæet ubrugt med sine rige klunkeinteriører, som i 1954 overførtes til Nationalmuseet.

Prinsesse Margrethe af Danmark skal føre det danske monarki videre som regerende dronning.

En del af stueetagen i hendes palæ skal indrettes til museum, væsentligst for de Glückborgske konger. På de næste sider vises hvordan tronfølgeren og prins Henrik har indrettet det øvrige af Amalienborgkomplekssets sydøstlige palæ.



## Fruerne i huset



Komtesse *Ulrica Moltkes* bryllup med lensgreve, kammerherre *Hans Schack* var årets bryllup i 1757. Det sydøstlige af Amalienborg-palæerne var knap nok færdigindrettet, da parret flyttede ind – der stod endnu baljer og stiger i riddersalen.

En ildebrand i januar 1754 havde sinket opførelsen af palæet, som grevinde *Anna Sofie Schack* havde købt af bygherren, baron *Løvenskiold*.

Komtesse var 17 år, da hun blev gift og som grevinde blev husets frue i Det schackske Palæ. Hun havde været hofdame hos enkedronning *Juliane Marie*.

Grevinden fødte tre piger og en dreng. Den sidste fødsel – i 1763 – kostede hende livet.

Rigsgrevinde *Caroline Adelheide Baudissin*, født *Schimmelmann*, var 16 år, da hun flyttede ind i palæet, som rigsgreve *Baudissin* havde lejet af familien *Schack*. Man talte meget om hendes skønhed, „den holstenske Venus“ kaldte man hende. *Jens Baggesen* traf hende og skrev: „Hun har alle gratiernes miner og lader, hendes tale er musik, hendes gang er majestæt, hendes øjekast lokkende mildhed. Hun er den mest sværmeriske veninde, den mest kærlige moder.“

Som 22-årig udgav hun sit første litterære arbejde, skrevet på AMALIENBORG – fortællingen „*Briefe der Agnes und Ida*“. Hun fortsatte med en række fortællende bøger af moraliserende indhold, der udkom i ret store oplag både på dansk og tysk.

Baronesse *Barbara von Krüdener* vakte vild forargelse i de to år, hun boede i palæet sammen med sin 20 år ældre mand, den russiske gesandt. Hun gjorde som mange af sine standsfæller, men mere åbenlyst. For eksempel medbragte hun ved indflytningen i 1787 sin elsker fra Venezia. Til almindelig beroligelse forlod hun sin mand i 1789 og optoges af det internationale forlystelseliv.

I 1806 ofrede hun sig fuldstændig for at pleje preussiske og franske sårede fra slaget ved Jena, og i en årrække samlede hendes bode- og omvendelsesprædikener store tilhørerskarer i Tyskland. Det skal være hende, der inspirerede *Alexander 1.* til „*Den Helige Alliance*“. Det ville hendes næste i København aldrig have troet.



*Fanerne til venstre i stueetagens  
forgemak er dem, Livgarden  
bruger dagligt, når kongen residerer  
på Amalienborg. Til højre står  
gallafanerne, der bruges på festdage.*







*Gobelinsalen – eller havesalen – i stueetagen har et mørkere præg end de fleste af de lokaler, der er kongeparrets hjem på Amalienborg. De tunge væg-gobeliner er flamske. Loftlyset kommer fra tunge barok-kroner.*



*Pejse-parti fra dagligstuen. Over pejsen et maleri af den svenske konge Karl 14. Johan.*





Den store spisesal i stueetagen går gennem palæet i hele dets bredde. Stolene, bordet og side-boards er en del af en gave til kongeparret fra Stockholms befolkning. Mellem de to vinduesfag et engelsk standur.



En del af stueetagens dagligstue med de dybe nicher, der oprindeligt var indgangsportaler fra slotspladsen til en vestibule. Ved nichen til venstre et skrivebord, hvor dronningen fører sin daglige korrespondance.



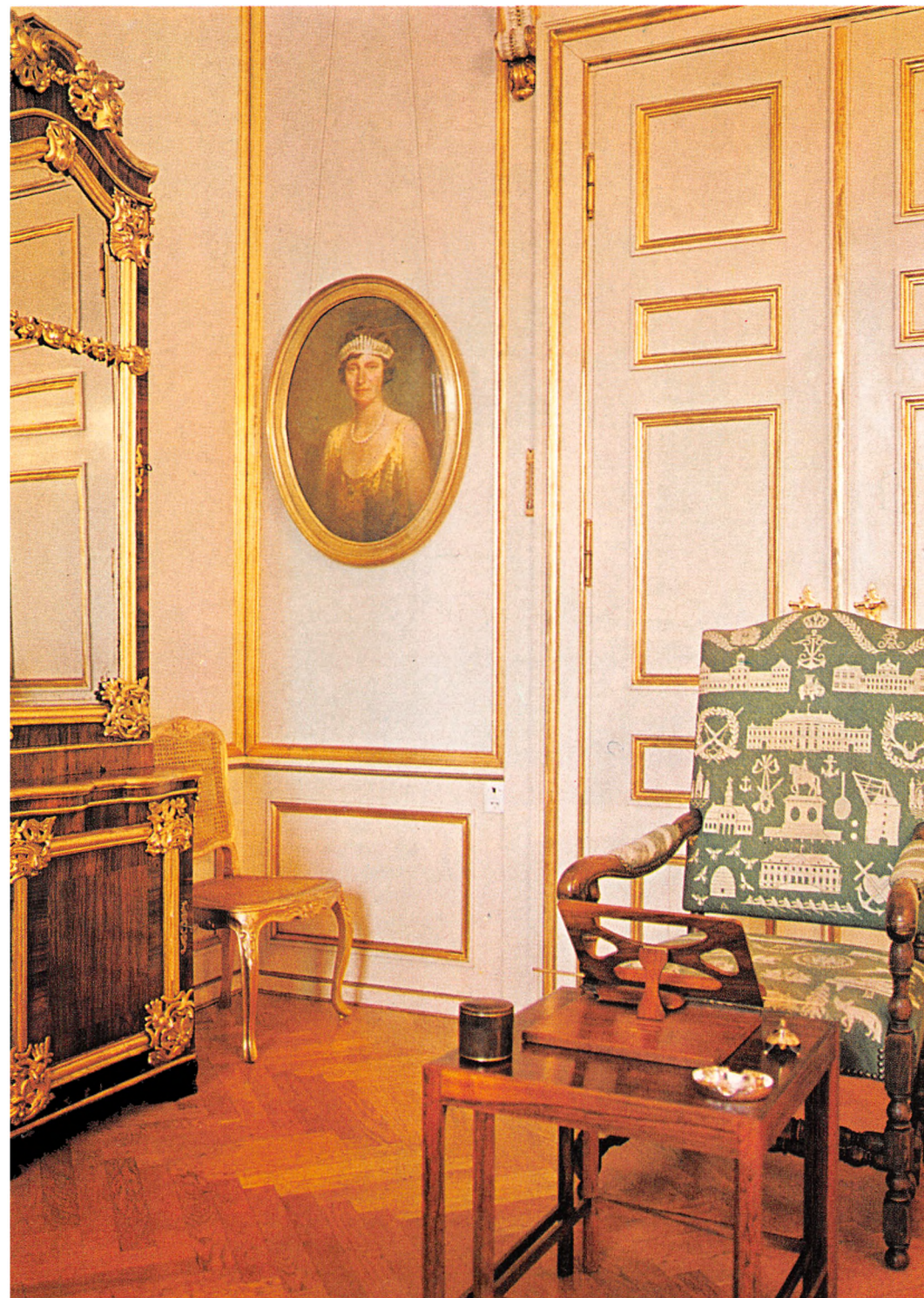




Riddersalen er i alle Amalienborg-palæerne hovedsalen i bygningens kerne – den sal, alle andre lokaler i beletagen er underordnet. I residenspalæets rent klassicistiske riddersal er den rumlige virkning forøget ved de store faste vægspjle, der spejler søjler og prismekroner. Koncert-flyglet, kongen bruger, er placeret her. Til venstre to af de tre glasdøre, der fører ud til balkonen mod slotspladsen. De små taburetter har dronningen fundet hos en antikvitethandler. De er mærket „WF”, og er oprindeligt fremstillet – til det nuværende residenspalæ, nemlig da palæet blev indrettet til prins Frederik – den senere Frederik 7. – og prinsesse Vilhelmine.







Betrækket på den højrøggede armstol i kongens modtageværelse er broderet af dronning Alexandrine og dronning Ingrid. Det har motiver fra danske kongeslotte. På bordet i forgrunden kongens nodepult og dirigentstok.



Dronningens arbejdsværelse. Skabsmøblet er en kinesisk lak-vitrine med antikt porcellæn.



Dronningens bibliotek i beletagen. Loftlys-arrangementet er italiensk, møblerne af Kaare Klint og Ole Wanscher.





*De strenge doriske søjler og de kolde farvevirkninger præger residenspalæets forhal.*

*Statuerne er H. V. Bissens „Diana“ (til venstre) og „Ekko“. Gæster, der er tilsagt af kongen, indskrifter sig i protokollerne på bordet i forgrunden.*



*Kongens skrivebord i modtagelsværelset er placeret omtrent midt i lokalet, foran et vinduesfag. Det lille spillebord i forgrunden kan benyttes af kabinetssekretæren. Over rokokko-kommoden – ved fløjddøren, der fører ind til riddersalen – Otto Baches maleri af Christian 9. og på endevæggen – i kopi – samme kunstners maleri af Frederik 8.*



# Sådan bor kongen og dronningen

24. maj 1935 viedes på Stockholm Slot kronprins *Frederik af Danmark* og prinsesse *Ingrid af Sverige*. Det var samtaleemne i den svenske hovedstad, at det forlovede par havde ladet sig se på gaden borgerligt påklædt, uden eskorte. 1935 var „Stauning eller kaos“-valget i Danmark og året hvor „bondetoget“'s deltagere – anslået til 40.000 – på AMALIENBORG SLOTSPLADS brød ud i vrede, fordi kongen henviste landmændene til at forhandle med statsministeren.

Nogle år senere kunne man i København se parret på cykler med dårlige dæk cykle hjemme fra Frederik 8.s Palæ ud i den tætte trafik af andre cykler med lige så dårlige dæk.

Endnu hylder man gerne kongefamilien ved at forsikre om, hvor naturlig, menneskelig og ligesom alle andre den i virkeligheden er, selvom det måske efterhånden burde være overflødigt. De første kongelige beboere af Amalienborg-komplekset hyldede man ved at forsikre om det modsatte.

Her ses hvordan kongen og dronningen bor i Frederik 8.s Palæ på Amalienborg.

Palæet – oprindelig Brockdorffs – blev allerede ved ombygningen til det militære formål væsentligt ændret indvendigt. De sidste rester af den oprindelige rokokko-udsmykning forsvandt i 1827 med *J. Hansen Kochs* modernisering. Palæet skulle være residens for prins *Frederik* – den senere *Frederik 7.* – og prinsesse *Vilhelmine Marie*, men ægteskabet gik i stykker.

I søkadetternes sidste år i palæet boede *H. C. Andersen* der – som feriegæst hos akademichefen, kontreadmiral *P. F. Wulff*. Han var betaget: Tusende Følleser gennemstrømmer mig – O, hvad har Gud ikke gjort

for mig! Under et julebal for kadetterne blev *Andersen* trukket frem fra et skjul bag et gardin, hvorfra han betragtede festen. Det var den veletablerede digter *Oehlenschläger*, der gerne ville sige nogle opmuntrende ord til det unge talent.

I 1842 deklareredes forlovelsen mellem prins *Christian af Glücksborg* og prinsesse *Louise af Hessen-Kassel* i palæet, hvor prin-

sessens far, landgreve *Vilhelm af Hessen-Kassel*, residerede. Med denne forlovelse grundlagdes dynastiet, hvis femte generation i dag bor i palæet.

Det blev først kongelig residens ved *Frederik 8.s* tronbestigelse i 1906. *Frederik 8.* oplevede kun seks år som konge, men han havde boet i palæet i 46 år. Hans enke, *Louise af Sverige-Norge* boede der i 56 år.



Trappen, der fører fra forhallen til suiten af modtagelsesværelser på førstesalen – beletagen. På reposen *C. G. Pilos* rytterbillede af *Frederik 5.*







# På slaget 5 kom de kongelige medbringende sengeklæder

På slaget 5 om eftermiddagen den 11. december 1794 flyttede de kongelige ind på AMALIENBORG „medbringende de kgl. Senge Klæder“. De kom fra Bernstorffs og Schimmelmanns palæer i Bredgade, hvor de havde været indkvarteret siden Christiansborgs brand den 26. februar.

Den ældre enevældes kolossale slot, *Christian 6.s Christiansborg*, var „bygget for evigheden“, men det brændte ned på et døgn. 70–80 mennesker af redningsmandskabet omkom. Elsket havde kolossen på Slotsholmen aldrig været, men alligevel fandt nogle, det var en skam for nationen, at dens herskerfamilie nu måtte tage til takke med – adelspalæerne på Frederiksstadens centralplads.

Det brockdorffske Palæ havde kronen erhvervet allerede i 1765 – det blev brugt til landkadet-, senere søkadetakademi – og i løbet af foråret 1794 kom handelerne om de øvrige tre palæer i stand.

*Christian 7.s* hof rykkede ind i Moltkes Palæ, hvor den sindssyge konge residerede i sine sidste år under kronprinsens regime.

Kronprins *Frederik* og kronprinsesse *Marie Sofie Frederikke* overtog Schacks Palæ, og i *Levetzaus Palæ* indrettedes et otium for

kongens halvbror, arveprins *Frederik*, og hans gemalinde, *Sofie Frederikke*.

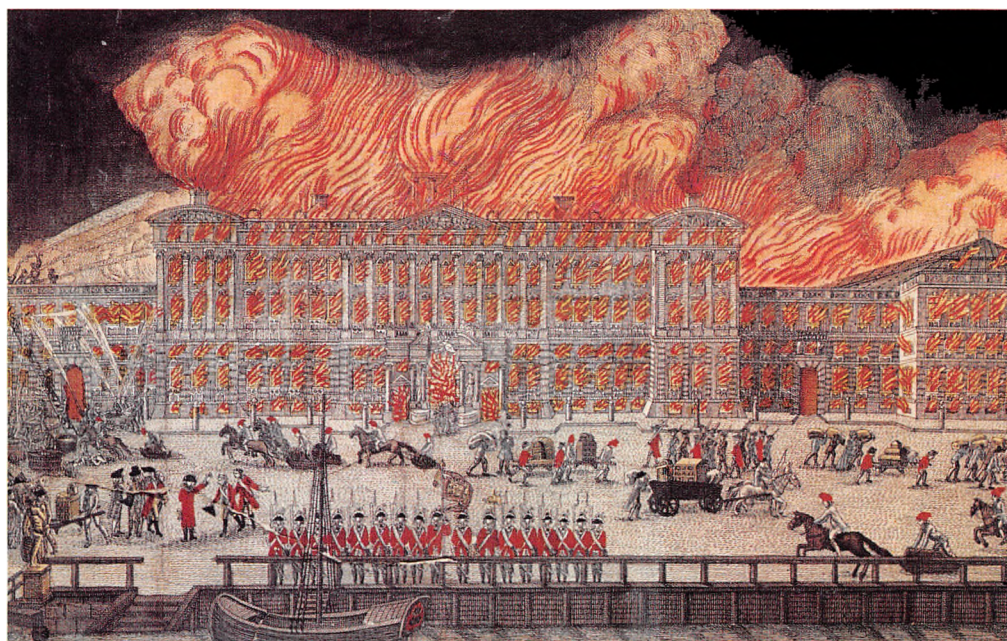
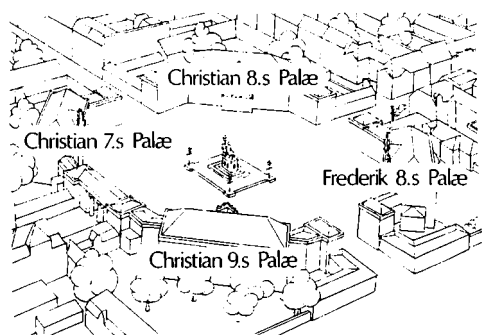
Fra dette forår i 1794 har Amalienborg-komplekset som en enhed været til rådighed for den danske kongefamilie. Palæerne har nu navne efter afdøde residerende konger, og siden kronprins *Frederik* i 1808 foretrak at blive boende i sit palæ som *Frederik 6.*, har det været tradition, at tronfølgerpalæet bliver residenspalæ ved tronskifter.

Amalienborg fik sin nuværende ydre udformning kort efter kongefamiliens overtagelse. Der skulle skabes en forbindelse mellem kongen af navn, *Christian 7.*, og kongen af gavn – kronprinsen. Det blev *C. F. Harsdorffs* joniske kolonnade mellem *Moltkes* og *Schacks* – nu *Christian 7.s* og *Christian 9.s* – palæer. Gallerierne, der forbinder palæerne med hjørnepavillonerne, blev forhøjet

– og der blev sat et ur, hentet fra *Frederiksberg Slot*, op på *Brockdorffs*, nu *Frederik 8.s Palæ*. Dette sidste var påkrævet af hensyn til den præcise „dagligt optrækkende vagt af garden“.

*Harsdorffs kolonnade* måtte ikke koste mere end 19.000 rigsdaler, og kolonnaden blev derfor opført i træ. Det var en vigtig opgave for garden at kontrollere, at ingen befandt sig på slotspladsen med tændt cigar. Af hensyn til garden blev forbudet udstrakt til slet og ret at gælde cigarer – tændte eller utændte.

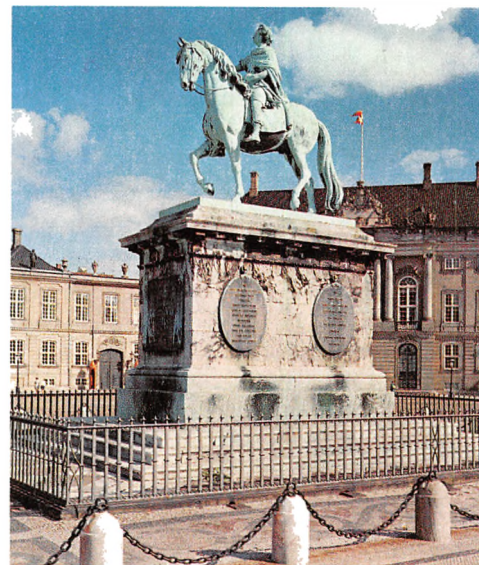
*Christian 6.s Christiansborg*, der ansås for uforgængeligt, var i virkeligheden uforsvarligt brandfarligt – ingen brandmure og en mængde røgkanaler, ingen vidste hvor gik. Et projekt til et nyt *Christiansborg* blev godkendt 1803. Det var lige så brandfarligt.







Amalienborganlægget adskiller sig i dag fra Eigtveds projekt ved tilføjelsen af kolonnaden og ved forhøjelsen af „løngangene“, der forbinder palæerne med hjørnepavillonerne. Sachsisk og fransk rokoko præger anlægget.



Det tog den franske billedhugger Jacques Saly en halv snes år at skabe rytterstatuen af Frederik 5. i romersk imperatordragt og med laurbærkrans. „Adresse-Avisen“ skrev ved afsløringen: „Af guld, o Friderich, du burde være støbt! Til takke tag med malm, du ej for dyrt er købt“. Men aktionærene i Asiatisk Kompagni, der havde bekostet statuen, var helt uenige. Regningen var på 600.000 rigsdaler, og de ædle givere rasede mod kompagniets præces, der havde fået donationen i stand – det var A. G. Moltke. Saly kritiserede støbningen, hvorpå støbemesteren gennemtampede ham på åben gade.

Christian Frederik Levetzau, greve, generaløjtnant af infanteriet, gehejmekonferensråd, deputeret i general-land-økonomi- og kommercekollegiet.

Frederik Wadskjær digtede til byggeriets pris om „Forandringens skueplads på Amalienborg lueplads“. Moltkes residens var som den første klar til indflytning i 1754, „copuleret med pomp og pragt“.



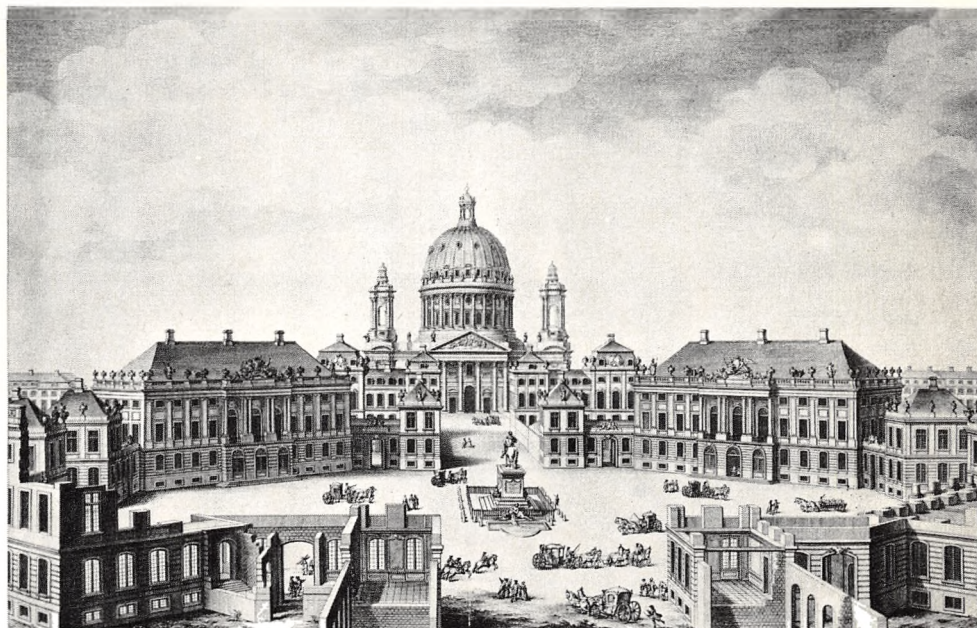
# Forandringens skueplads på Amalienborg lueplads

– Kommercielt at facilitere og befordre, byen at blive til nytte og sirat. Derfor – og for at markere den oldenborgske stammes 300 års regeringsjubilæum i 1749 – blev Frederiksstad, det nye København, planlagt.

På Amalienborg-terrænet og de tilstødende grunde skulle den nye bydel for aristokratiet og den københavnske finansverden opføres – under streng arkitektonisk disciplin. Bydelens kerne skulle være „den ideale plads“, med en pragt-kirke som „point de vue“ og i centrum et monument af den enealdige hersker, *Frederik 5.*

SOFIE AMALIENBORGS brandtomt og haveanlægget var blevet opfyldt og planeret med materialer fra huse, der gik til grunde under Københavns brand i 1728. Et projekt til et residensslot – tegnet til *Christian 5.* af Stockholm slots skaber *Nic. Tessin d.Y.* – var blevet opgivet på grund af krige og tidernes ugunst. Under *Frederik 4.* var der ekscerplads på terrænet og en beskeden ottekantet pavillon omgivet af nogle lavere fløje.

Nu var tiderne gunstigere. Inspirationen til ideal-pladsen var efter al sandsynlighed konkurrencen i Paris 1748–49 om udformningen af Place Louis 15., efter Revolutionen Place de la Concorde. Blandt de projekter,



gesandtskabet i Paris sendte hjem, var et stik af en ottekantet plads indrammet af fire „hôtels“ – adelige bypalæer. Derved blev det.

Hofbygmester *Nicolai Eigtved* fik næsten frie hænder til sin udformning af „det mellemste store torv“ og de fire „hôtels“.

Det approberede projekt, der skulle blive europæisk berømt, forelå fra Eigtved i september 1749. 6. maj 1750 udstedte kongen gavebreve på palæ-grundene til fire adelige bygherrer. De skulle ubetinget indordne sig under de givne arkitektoniske retningslinier. Til gengæld var grundene gratis, og der blev sikret ejendommene „fuld og stedsevarende frihed“ samt toldfrihed til indførsel af udenlandske materialer. Amalienborg-palæerne fik deres første navne efter disse fire af de mægtigste mænd i *Frederik 5.*s Danmark:

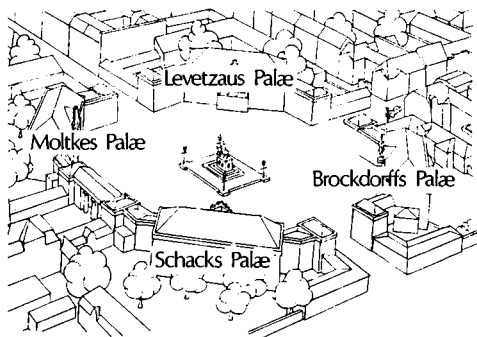
*Adam Gottlob Moltke*, overhofmarskal,

*Sådan skulle Marmorkirken – projekteret af N.-H. Jardin – have præsenteret sig i „det ideale ensemble“. Men byggeriet gik i stå på grund af pengemangel. Kirken blev først fuldført i 1870'erne, langt mindre end planlagt – og ikke i marmor.*

gehejmeråd, lensgreve til Bregentved, kongens „hertensallerkæreste ven“ og i alle *Frederik 5.*s 20 regeringsår på det nærmeste landets egentlige regent.

*Severin Leopoldus Løvenskiold*, baron, justitsråd. Han mageskiftede i 1754 sit palæ mod en ejendom ved Holmens Kanal, og palæet blev derefter „Det schackske“ – efter enkegrevinde *Sofie Schack*, født Rantzau.

*Joachim Brockdorff*, baron, gehejmekonferensråd, æresmedlem af Videnskabernes Selskab og ridder af elefanten. Hans palæ blev 1764 købt af *A. G. Moltke*





# Man ser nu hele dagen de døde bæres på gaderne

Fra kl. godt 4 om eftermiddagen til kl. 8 nedbrændte hele SOFIE AMALIENBORG undtagen kirken og slottets sydligste del. Den svenske gesandt i København rapporterer:

„Man ser nu hele dagen de døde bæres på gaderne, nogle til graven, andre fra brandstedet til deres hus. Rentemester *Brandt*, der mistede sin ældste datter, takker forsynet, fordi ikke flere af hans familie er omkommet. Gehejmeråd *C. S. von Plessen* mistede sin hustru og datter, svigerinde og brodersøn. Kancelliråd *Giesse* og kammersekretær *Lincker* mistede hver tre børn. I hofapoteker *J. G. Beckers* hus ligger fire lig – hans hustru, to døtre og en broderdatter.“

Sidst i listen over de omkomne finder man:

*Jan Pikkelhering*, aktørgruppens lystige person, dronningens morian *Christian Carl*, *Peter Drejers søn*, *Thekonen* og hendes søster, *Mette Bruns datter* på Manufakturret, den gamle snedkers datter, vaskepigen *Annikke*.





Påskelørdag den 3. april 1920 om aftenen råbtes der på republik foran Christian 8.s Palæ. Stemningen var rasende, røde faner blev svunget. Det var kulminationen af påskekrisen, udløst ved Christian 10.s afskedigelse af ministeriet Zahle den 29. marts. I Social-Demokraten skrev Fr. Borgbjerg: „Født i løgn, fuldbyrdet i forbryderisk letsindighed skal kuppet knuses i folkets harme.“ Mængden på slotspladsen spredtes, da det begyndte at regne.



Bondetoget til Amalienborg 29. juli 1935 talte omkring 40.000 deltagere. Stauning overværede kongens møde med landmændenes deputation i Christian 8.s Palæ, og ved den lejlighed blev der talt nogenlunde roligt om økonomisk ligeret, produktionsomkostninger og oksekød. Senere sagdes tingene ligeud: „Socialisterne vil gøre den frie bonde til proletar og udlevere ham til den jødiske kapital, der som en ond orm gnaver på Danmarks hjerterod,“ råbte en L.S.-fører.

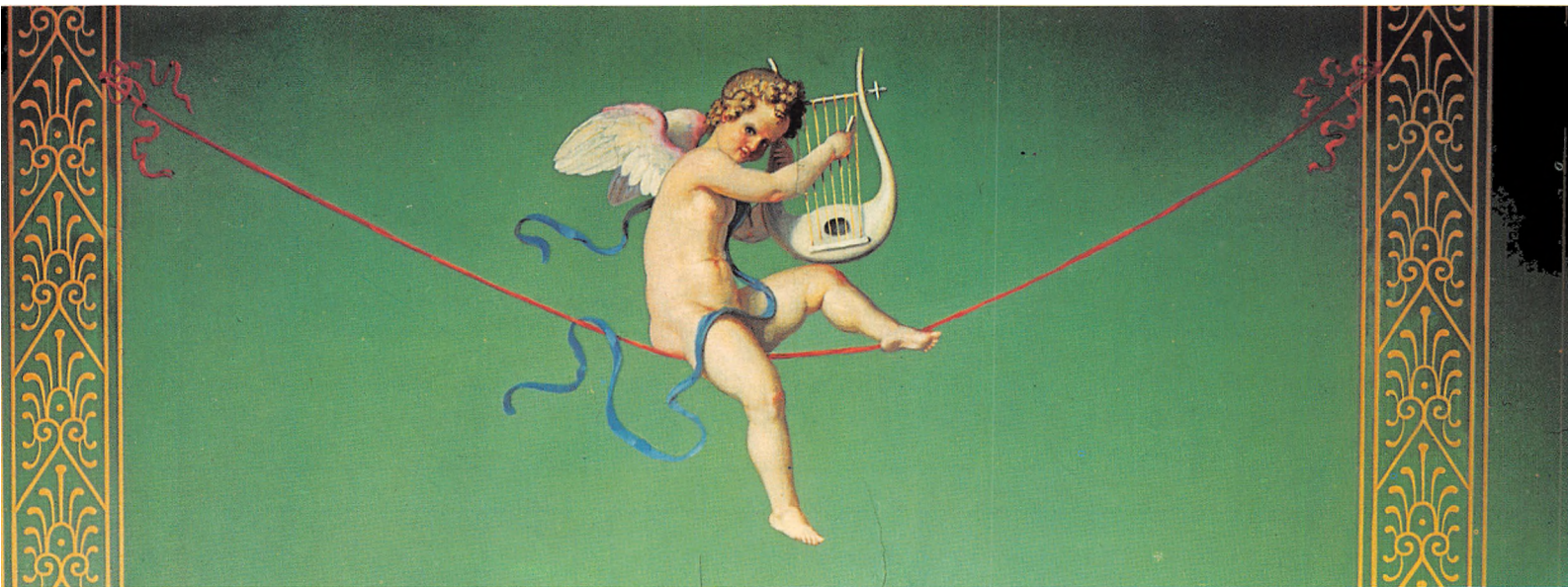
Kort før kl. 6 morgen den 9. april 1940: en bomber-eskadre fra det Tredje tyske Riges Luftwaffe demonstrerer over Amalienborg. Mens kongen i Christian 8.s Palæ forhandlede med ministre og værnschefer om kapitulationen, tilkaldte generalmajor Kurt Himer flyene til „demonstrationsflyvning“. Fartøjscheferne var instrueret om at holde den flyvehøjde, der gav motorlarmen „den gunstigste psykologiske virkning“. Og virkningen var upåklagelig.



Ingen dansker er nogensinde blevet hyldet som Christian 10. på 70-årsdagen 26. september 1940. Politiet anslog, at ca. en million mennesker var opstillet langs kongeparrets rute. Jubelen begyndte foran Christian 8.s Palæ om formiddagen – og der var jubel på pladsen igen, da kongen sent om aftenen vendte hjem fra Det Kgl. Teater.



# Christian 8.s Palæ



Der er meget lidt tilbage af N. A. Abildgaards udsmykning af palæet til arveprins Frederik. Dette er en af resterne, en amorin i „Det pompejanske Værelse“, tidligere et af arveprins Knuds ungarkeværelser i palæet.

Også Christian 10.s påklædningsværelse har arveprinsen bevaret, som det så ud i hans fars tid. Væggene er fyldt med billeder af personligheder, der stod kongen nær. Bjørneskindshuen testamenterede kongen til sin yngste søn. Prins Ingolf skal arve den efter arveprinsen.

Riddersalen har trods de mange interiørændringer i palæets historie præget af Abildgaards nyklassicistiske formsprog og af den unge Bertel Thorvaldsens arbejde. Til nicherne har Thorvaldsen udført figurerne Euterpe og Terpsichore. Den samme kunstneres vægrelieffer fremstiller døgnets og årets tide





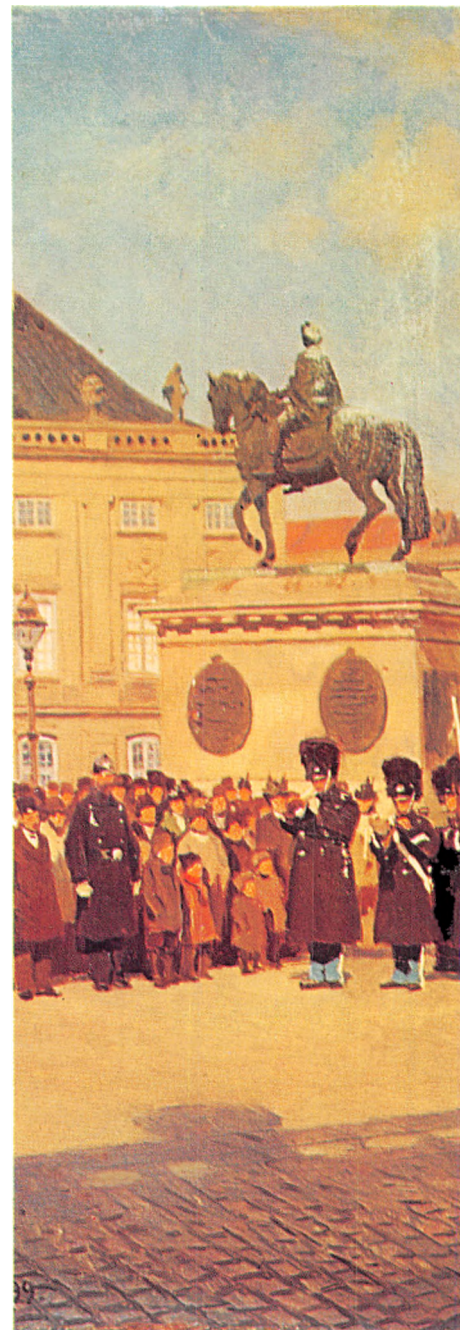




*Et af bibliotekerne i Christian 8.s Palæ er holdt i ny-gotik. Det er fra 1850'erne og indrettet til Christian 8.s dronning, Caroline Amalie.*



*Prins Christian, den senere Christian 10. fører som faneløjtnant Livgardens fane op foran Christian 9.s Palæ. Maleri af Frantz Henningsen i Christian 10.s dagligstue.*





*Frederik 8. og dronning Louise,  
født prinsesse af Sverige-Norge.  
Christian 10.s forældre  
er malet af Otto Bache 1910.*









Christian 10.s og dronning Alexandrines soveværelse er bevaret, som det så ud i det gamle kongepars tid. Dronningen har broderet sejlermotivet på det løse betræk til sofaen foran. Over sengens hovedgærde hænger et broderet skriftsted, som prins Christian modtog fra sin mor – værende kronprinsesse Louise – til konfirmationen. Teksten lyder: Dette er det evige / liv at de kjendte dig / den eneste sande Gud / og den du udsendte. 27.7.1887. På kamin-afsatsen et garderbillede af den senere Christian 10. med påskriften: From your old boy. Kongen og dronningen talte engelsk med hinanden, når samtalen ikke vedkom andre tilstedeværende. Dette sikrede hofstabens engelskkyndige en særlig position.

gligtuen i Christian 8.s Palæ.  
Sovebordsstolen modtog kronprins Christian 10. fra sine forældre. Betrækket er broderet af hans mor og søstre, prinsesserne Thyra, Olga og Ingeborg. Skrivetøjet på bordet er Christian 10.s. Porcellæns-kaninen under bordet er en souvenir fra Frankrig.

Prins Knud har indrettet sit arbejdsværelse med møbler, der har tilhørt hans farbror, prins Gustav, og tidligere har stået på Egelund i Nordsjælland. Maleriet af motorskibet "Elandia" er malt af C. V. Blache 1912.





# Kampen om Amalienborg

– Kaptajnen sagde: „Så må der skydes“, og i samme øjeblik knaldede en salve. Der råbtes „Zurück, zurück!“, mens sårede skreg „Hilfe, hilfe – Mutter“.

– Vi lå og holdt kanonen under ild. Da der indtraf en pause, kom en af kongens lakafer krybende langs residenspalæet hen til vores vinduesåbning. Han lagde fire pilsnere ovenpå sandsækkene og sagde: – Her er frisk ammunition.

19. september 1944 blev der kæmpet om AMALIENBORG. Under dække af falske luftalarmer i København, Århus, Odense og Ålborg overrumpledte Gestapo og tysk militær politiets tjenestesteder og anholdt uniformerede betjente på vej til deres poster. På AMALIENBORG, der blev bevogtet af 55

mand af Rigspolitiet, var flyvervarslet blevet brugt til kamp-forberedelser. Politifolkene og store skarer af frivillige havde afspærret slotspladsen med spanske ryttere og sandsække, og alle fire tilkørselsgader kunne bestryges.

Kl. 12.15 rykkede en tysk militærafdeling – 70 mand af kystartilleriet – frem ad Amaliegade. Den første ildåbning fra slottet dræbte ni angribere og sårede tre.

Politivagten afslog tre angreb fra Amaliegade-siden. Med håndgranater og brandbomber satte angriberne ejendommene Amaliegade 37 og 39 i brand – de mente, der var blevet skudt på dem derfra. Kl. 12.45 søgte en anden styrke forgæves at komme igennem fra Sankt Annæ Plads.

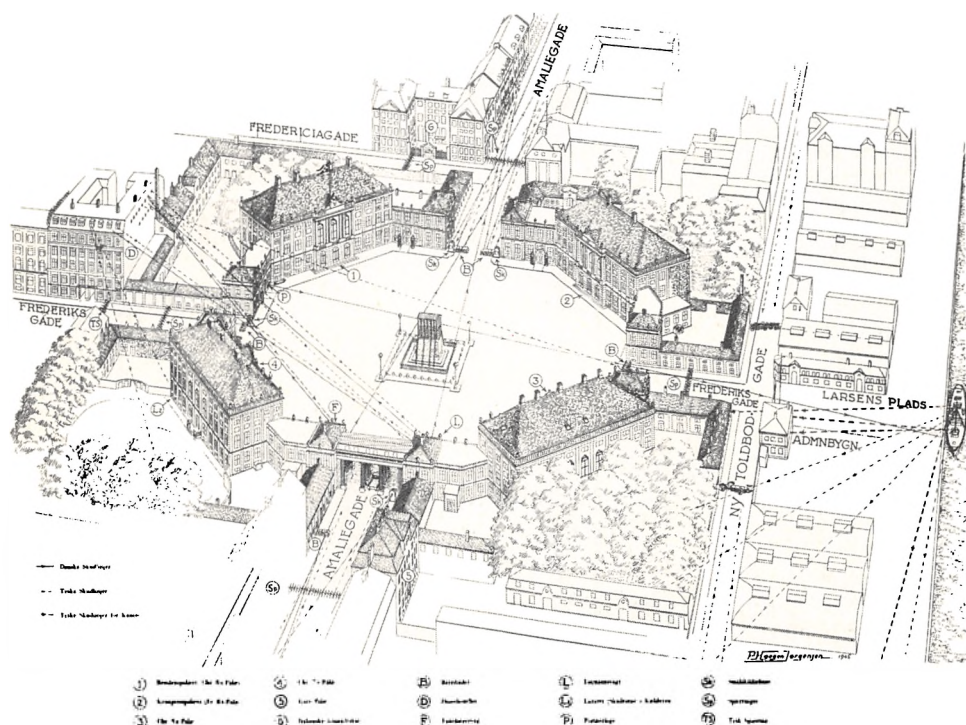
På det tysk-beslaglagte „Damehotel“ Frederiksgade blev et maskingevær rettet mod AMALIENBORGS forsvarere. En gruppe politifolk tog en ild-duel op.

Kl. 14.10 lagde et tysk marinefartøj til ved Larsens Plads. Skibets kanon truede residenspalæet, men maskinpistolsskytter ved portlogen – dem, der fik pilsnere – holdt marinesoldaterne borte fra kanonen.

Kl. 14.40 beordrede kongen kampen indstillet. Fra den tyske politigeneral Panck hovedkvarter var det meddelt, at Amalienborgvagten kunne fortsætte uden afvæbningsforberedelse.

På tysk side var der 19 faldne og 37 sårede. Politiholdet havde to sårede og en chokramt. Palæforvalteren, kaptajn *Schlichtkrull*, og en lagerarbejder var blevet såret.

*De vigtigste skudlinier under træningen 19. september 1944 – skudlinien mellem kanonbåden ved Larsens Plads og MP-stilling ved Christian 8.s Palæes portloge er der også. Salys rytterstatue er – som alle statuer af betydning – i sit eget beskyttelsesrum.*



To tyske kystartillerister ligger dra i Amaliegade efter det første angreb.







# Magten i Riget



*Københavns ældste segl – det tidligste kendte aftryk er fra 1296 – viser efter al sandsynlighed Absalons borg. Tårnene i seglet – det vestre og det østre ydertårn – synes at være blevet bygget til Absalons anlæg med ringmur og beboelseshus engang i 1200-tallet af en af bispens nærmeste efterfølgere.*

– Dette hans ringe virke blev landet til stor gavn, skriver Sakse om Absalons borg ved Havn: thi sørøverne holdt ikke mere af at ligge der i nabolaget, og landets børn kunne fra nu af trygt færdes i farvandene trindt omkring.

Grunden til Absalons borg, et væsentligt led i Valdemar-tidens landesikring, blev lagt i 1167. Byen København regner dette år for sit første. I ly af borgen samlede „landets børn“ sig.

I de 800 år har der altid ligget et slot på „Strandholmen“, hvor Absalon byggede. Nogle få år som ruiner, ellers altid som et ydre udtryk for magten i riget.



*Det „selvgroede“ Københavns Slot i slutningen af 1600-tallet. Det var flikket og lappet sammen af tre århundreders stilarter. Bygningerne i det manglekantede kompleks havde intet andet fælles, end at de alle var hvidkalkede, det var – også efter samtidige begreber – et underligt kongeslot. Mellem det massive Blåtårn med karnap-udhænget og den gotiske riddersalsfløj med trappegavlen ses rådstuebygningen og til venstre for Blåtårn gavlen af kongefløjen med det ottekantede tårn. I forgrunden til højre slottets træhest. Placeringen af det fritstående porthus svarer omtrent til den nuværende placering af Frederik 7.s rytterstatue.*



*Frederik 4. holdt af „sin rede“, Københavns Slot. På den anden side krævede den enevældige konges anseelse uomgængeligt et barokslot – og det gamle slot kunne bogstaveligt talt heller ikke hænge sammen mere. Her ses kompromis’et: J. C. Ernst og J. C. Kriegers kongeslot, der stod færdigt 1727. Blåtårn, nu gennembrudt af en hvælvet port, er blevet klemt inde mellem de lige høje nabofløje. Fire år efter fuldførelsen blev hele komplekset revet ned og gravene fyldt op. Fundamenterne var ikke solide nok, grunden var begyndt at give efter. Den „Røde Bygning“ til venstre, endnu bevaret som sæde for centraladministrationen, er opført under Frederik 4. 1716–22.*





11. november 1740 flyttede Christian 6. med sit hof ind i sit nye slot, året efter blev det opkaldt efter ham.  
 Christian 6.s Christiansborg, opført under ledelse af generalbygmester, brigadér D. Häusser, var, også efter den gældende europæiske målestok, enormt, omkostningerne ved opførelsen – 27 tønder sølv eller omtrent værdien af alt det kongelige jordegods – var helt ude af forhold til landets økonomiske ydeevne.  
 Den 1. og 27. februar 1794 brændte de fire etages fløje med de 348 rum. Ridebaneanlægget – og dermed Hofteatret blev reddet. Nic. Eigtveds Marmorbro med villonerne – slottets vest-indkørsel – blev i dag et af Københavns fornemste arkitektoniske træk.

Holmens folk, der havde mistet 50 kammerater under redningsarbejdet, søgte efter branden kongen om tilladelse til at måtte bidrage med to skilling daglig til et nyt Christiansborg. Det fik de allernådigst lov til, men pengene blev brugt til noget andet. Først i 1828 var Frederik 6.s Christiansborg så vidt færdigt, at det kunne bruges. Det var opført på de anvendelige mure af det gamle, men i streng nyklassicistisk stil, under landbygmester C. F. Hansen. Helt færdigt blev slottet – fra 1849 sæde for Folke- og Landsting – aldrig. Det var lige så brandfarligt som forgængerens. 3. oktober 1884 brændte komplekset ned. Ridebaneanlægget overlevede igen. Også slotskirken blev reddet.

Det nuværende Christiansborg blev til i politisk kamp omkring sidste århundredskifte. Det blev opført 1907–15 efter arkitekt Thorvald Jørgensens projekt. Grundplanen for Christian 6.s slot blev brugt for 3. gang, og det nye Christiansborg er ikke uden stilistisk slægtskab med Häussers barokslot. Slottets grundsten er af granit fra Absalons borg. Den har indskriften REX, LEX, JUS, hvormed slottets formål er angivet: det rummer kongemagt, lovgivningsmagt og Højesteret. 750 kommuner har bidraget med sten fra marken til de 7.000 granitkvadre, der beklæder slottets sokkel-parti. Der er brugt 17 mill. mursten til slottet. Det har brandsikre etageadskillelser.



## Fru Leonore udi Taarnet



*Dronning Sofie Amalie, den første enevældige dronning, i et ganske uofficielt billede af Abraham Wuchters: dronningen har været nøgenmodel for malerens fremstilling af He Olympens dronning – til et loftsmaleri på Rosenborg. Dronningens uofficielle kærlighedsliv gav anledning til megen snak men man gjorde klogt i at føre den dæmp*

*Leonora Christine, Christian 4.s datter med Kirsten Munk, blev som 16-årig gift med Corfitz Ulfeldt, der under sin svigerfar avancerede til rigshovmester. Ulfeldt blev 16 – tre år efter Frederik 3.s tronbestigelse – styrtet på en ubevist anklage for embedsmisbrug. Han knyttede sig til den svenske regering, og under de forhandlinger, der førte til Roskildefreden i 1658 – det hårdeste nederlag i dansk historie – optrådte han på svensk side. 1663 stillede den nu enevældige Frederik 3. ham for Højesteret anklaget for majestætsforbrydelse. Han blev dødsdømt – og en skamstøtte blev sat op på det nuværende Gråbrødretorv i København – men det lykkedes ikke at pågribe ham. Leonora Christine blev af den engelske Karl 2., som hun besøgte i maj 1663, udleveret til Danmark og sin dødsfjende, dronning Sofie Amalie.*



Jeg har måttet sværge dronningen på min æl og salighed, at jeg skulle flittigt søge ; ikke lade Eder det allerringeste, sagde *vel Cathrine*.

– Vel, vel, i Guds navn! svarede jeg. Hun og mig alle mine klæder af.

*Leonora Christine* indsættes i Blåtårn 8. august 1663. Tilbage i slottet, hvor hun, *Christian 4.s* yndlingsdatter, fejrede sin ungdoms triumfer og havde sit brudekammer. Hun bestemmer dronningen hendes skæbne. Dronning *Sofie Amalie* hader hende.

– Udi mit underskørt havde jeg gemt dufter udi de brede guld-kniplinger, udi min ke Camisolle et lidet Diamant Smykke, udi foden af mine strømper jacobusser og firer i mine sko. Der hun ville drage mig væk af, bad jeg den at beholde. Nej, svarer hun ved sin sjæl ej at turde. Så blottede de mig ganske . .

Der var ingen nåde for *Leonora Christine*. Hun forlod Blåtårn igen efter 21 år, ni måneder og tre dage – da *Sofie Amalie* var død. Danmarks historiens klassiske fortælling om hendes lidelser. Af de to kongelige damer blev hun endt statsfanger i Blåtårn til sidst. Befængt med lopper, plaget af rotter skrev hun i sit daghehul „*Jammers-Minde*“, det 17. århundredes betydeligste danske prosaværk – og *Sofie Amalies* eftermæle. Denne dronning blev nok så meget have stået på Københavns fæstningsværdi i farens stund – hun vil huskes for de næste 100 år, ni måneder og tre dage. For at have bevaret sin mand og sin søn løfte om ikke at lade fruene i Blåtårn slippe. For at have bevaret *Maren Blocks*, *Skomagerens* kvinde og *Sadelknægtens* kvinde *Catharina* for at spionere sin fange og bringe sig daglige beretninger om hendes lidelser.

*Leonora Christine* havde fulgt sin mand, og han var dømt og eftersøgt i udlandet som landsforræder – skulle halshugges, parteres i fire dele og slås op på Københavns bastioner. *Corfitz Ulfeldts* sidste anslag – han tilbød kurfyrsten af Brandenburg den danske trone – var en gal mands værk, men lige fuldt majestætsforbrydelse. *Leonora* selv blev aldrig stillet for en domstol, og hun lod sig aldrig overbevise om nogen brøde.

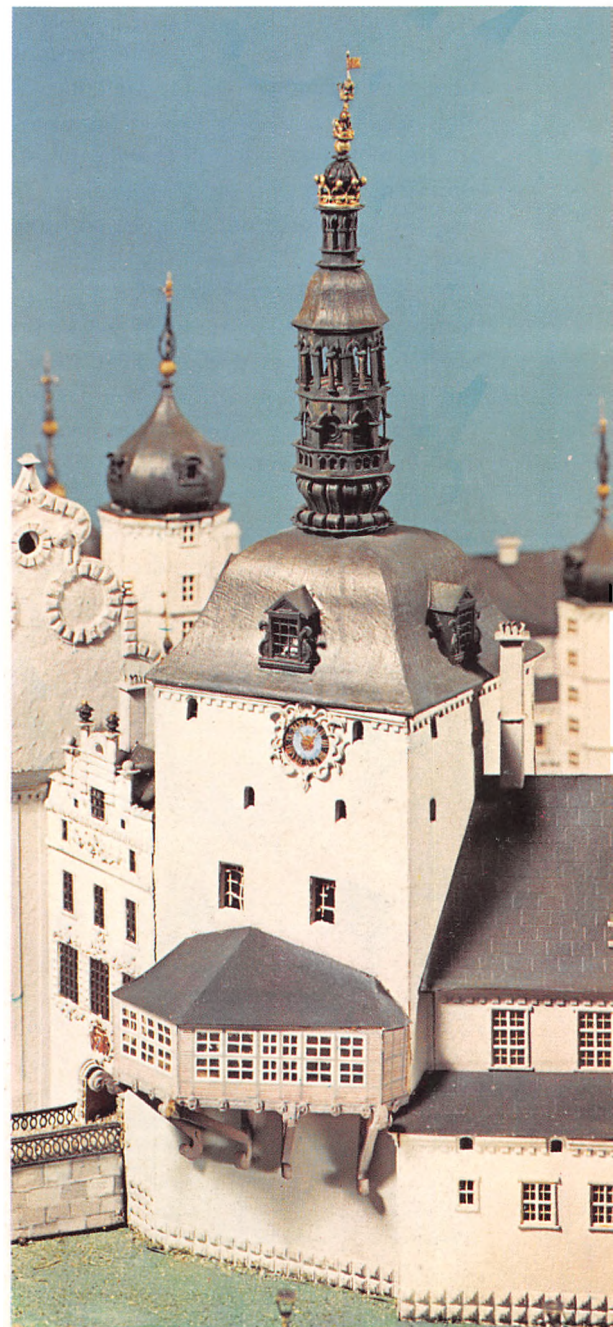
Hun var med på de lister, der udfærdigedes over Københavns Slots beboere. Efter „*Hendes Kgl. Majestæts Tjeneste Piger*“ stod der „*Fru Leonore udi Taarnet*“.

Hendes pen var en „*Høns vinge med et Glasstykke gjort til rette*“, hendes blæk lyse-sod og øl. Disse linier er skrevet efter en snes år i Blåtårn:

– Aldrig lagde Gud mig så snart en byrde på, at han jo med det samme mig efter byrdens tyngde gav styrke, så at byrden vel krumbøjede, hårdt knugede og trykkede, men dog ej slet nedslog, knuste og undertrykte.

20. februar 1685 døde dronning *Sofie Amalie* på *Amalienborg*. 19. maj blev *Leonora Christine* givet fri. De sidste 12 år af sit liv boede hun på *Maribo Kloster*.

*Blåtårn* kendes som statsfængsel allerede fra 1494, da kong *Hans* lod sin renteskriver sætte i fængsel. På *Leonora Christines* tid var denne „*danske bastille*“ fem stokværk høj, og alle etager var indrettet med fangehuller, vistnok to på hver. *Leonora Christines* rum – 7 skridt langt, 6 bredt, 9 alen højt, hvælvet og øverst et lille vindue spærret med „*dobbelt tykke jerntraller og et sprinkelværk så tæt, at ikke en liden finger kan stikkes i hullerne*“ – var på 4. stokværk. Ovenover var rummet med pinebænken.





# Det blodige kup

Det begyndte med bal. „Bal paré“ på CHRISTIANSBORG. Man så arveprins *Frederik* danse med dronning *Caroline Mathilde*, og nogle enkelte balgæster tænkte deres ved det. Denne nat var udset til et statskup. Arveprinsen vidste det, dronningen ikke. Til hende var der forberedt en arrest på Kronborg.

16. januar 1772. Maskeballet fandt sted på Hofteatret, hvor tilskuerrummets gulv kunne hæves op i højde med scenegulvet. I dette rum plejede kongen at overvære teatrets forestillinger fra sin loge sammen med sin hund Gourmand, som han havde udnævnt til konferensråd.

Spillet drejede sig om herredømmet over den sindssyge konge. Endnu den 16. januar beherskedes Christian 7. af dronningen og

hendes elsker – tyskeren, der fra stillingen som kongens livlæge havde svunget sig op til at blive landets diktator, *Johann Friedrich greve Struensee*.

Kup-partiet tegnedes af enkedronning *Juliane Marie*, hendes søn, arveprinsen, og arveprinsens kabinetssekretær *Ove Høegh-Guldberg*. Slotsvagten denne aften påhvilede oberst *Køller* og general *Eickstedts* regiment. Begge officerer var på enkedronningens parti.

Man så under maskeballet oberst *Køller* spille tarok med hofintendanten. Hans vagtfri officerer var kaldt til slottet. Til deres forbavselse fandt de dørene til de gemakker, de befandt sig i, låst udefra. Lidt over midnat, da ballet sluttede, havde de deres oberst hos sig. – Nu er det tid, sagde ober-

sten og tog sit ur frem. Officererne rejste som for at tage afsked, som sædvanlig.

– Vi skilles ikke endnu, mine herrer, sagde obersten. Vi følges ad.

Mellem 4 og 5 om morgenen meldtes enkedronningen, at slottet som aftalt militært omringet. – I Guds navn da, sagde hun, og kabinetssekretær *Guldberg* kom frem med sin muffe, hvori nogle ikkederskrevne kabinetsordrer var indsyet.

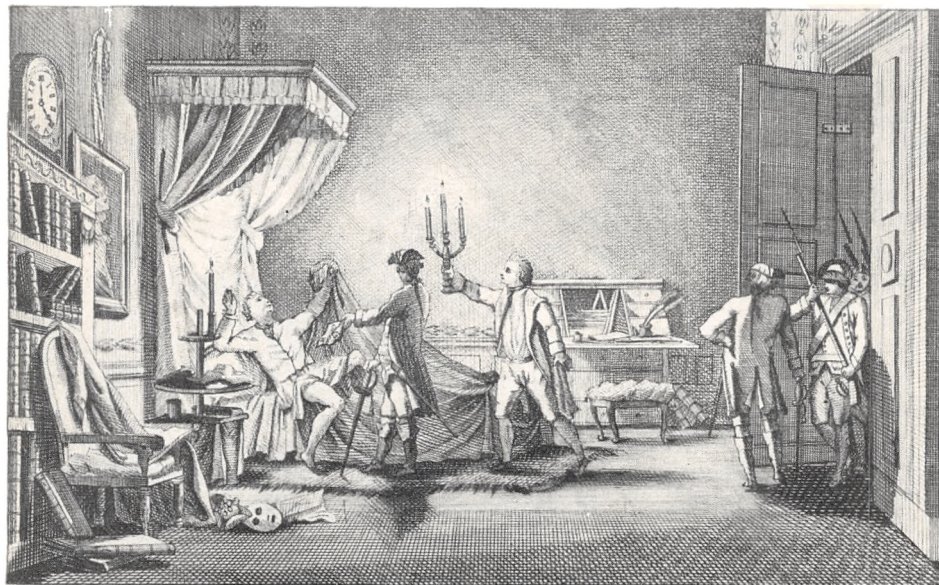
Greverne *Struensee* og *Enevold Brar* overgav sig uden kamp til officererne. I blev ført til Kuppet og lagt i jern.

Da kongen blev vækket, sprang han ræselsslagen ud af sengen. „Bleg som et L og skielvende som et Æspelv“ bad han om sit liv. Han skrev alt under.

Den grædende dronning blev ført til vogn, der tidligt om morgenen kørte gennem Østerport og nordpå. 30 dragor til hest bevogtede hende.

Aftenen efter kuppet plyndrede københavnske borgere nogle horehuse i byen. I lutter begejstring.

Den 28. april døde *Struensee* og *Brar* på Øster Fælle. Skarpretteren hugge først deres højre hånd, så hovedet af. I parterede lig blev lagt på hjul og stejle ikke på Øster Fælle, men på Vester. kunne enkedronningen se dem fra sine v duer på Frederiksberg. Da en af stejlerne blæst ned, kom der ordre fra hoffet – nye hof – til at den skulle graves så lar ned, at den kunne blive stående.



*Forestilling hvorledes Graf Struensee blev arresteret, den 17. Jan. 1772, på Tårnet paa Christiansborg Slot. Klokkeren 4. om Morgenen.*

*Forestilling om Graf Struensees arrestation, den 17. Jan. 1772, paa det danske Christiansborg i det gamle Tårn om 4. Uhr des Morgens.*

Danmarks unge diktator arresteres på seng. Begivenheden er her skildret på et flyveblad og som det fremgår af uret øverst til venstre, er klokken præcis fire.



# og det ublodige

en nykonfirmerede kronprins mødte til sit første statsrådsmøde omhyggeligt præparat. Til at være en god kristen. Til at lyde sin fars stedmoder og sin halvonkel, veprinsen. Kronprins *Frederik* var 16 år, og hoffet følte sig sikker nok på ham.



Hoffet følte sig sikker nok. Enkedronningen og hendes søn var i hyldestdigte „på Jorden omvandrende skytshelgener“. Høegh-Guldbergs kabinetsstyre var under kontrol. Alt var under kontrol, politiet måtte igen vogte borgernes moral, undersøge deres huse og i fornødent omfang bruge tortur ved forhør. Retten til at anbringe besværlige slægtninge i tugthus var genindført. Gamle dages lov og orden var tilbage.

Men kronprinsen havde planlagt et kup til statsrådsmødet 14. april 1784 i Konseilsalen på CHRISTIANSBORG. Han kunne om fornødent bruge magt. Han og „kronprinsens parti“ havde forberedt sig til denne dag i næsten tre år.

Arveprinsen og hans folk fattede sig for sent. Ved statsrådets indledning rejste kronprinsen sig og oplæste et dokument, der påbød afskaffelse af kabinetsstyret og udnævnelse af fire nye statsministre – kronprinsens folk. Kongen havde – som sædvanlig mekanisk – skrevet ordren under, før det gik op for arveprinsen, hvad der skete. Han prøvede at rive ordren fra kronprinsen, men forgæves. Kongen flygtede rædselsslagen ud af Konseilsalen, arveprinsen forfulgte ham. Kronprinsen meddelte de lamslåede statsministre, at de var afskedigede.

I Eremitagesalen afgjordes det andet statskup på CHRISTIANSBORG. Kronprinsen og arveprinsen kæmpede om kongens arme. En af kronprinsens folk slog arveprinsen i gulvet på et tidspunkt, da kron-

*Kronprins Frederik – den unge generations sejr i et familie-opgør.*



## Den Stormægtigste Dronning *Caroline Mathilde* til

Der er formentlig et år  
Hvor Dronning og Konge  
Nu er, som før og blev og blev –  
Den lille Dronning med?  
Den Konge er endnu for den  
Nu er en lille Konge og med.



Der er formentlig et år  
Nu er en lille Konge og med.  
Nu er en lille Konge og med.  
Nu er en lille Konge og med.  
Nu er en lille Konge og med.



Der er formentlig et år  
Nu er en lille Konge og med.  
Nu er en lille Konge og med.  
Nu er en lille Konge og med.  
Nu er en lille Konge og med.

*Enkedronningens regime tillod trykkefriheden – en af Struensees forvorne ideer – at eksistere længe nok til, at en serie smædeskrifter om Struensee og Caroline Mathilde kunne udkomme; et opbud af småborgerlig skadefryd. Her bæres den lille prinsesse Louise Augusta frem for dronningen, mens faderen – det er Struensee – ser til bag tremmerne.*

prinsen havde trukket kårde mod sin halvonkel. Kuppet var lykkedes.

Det sluttede med bal. „Lille bal“ på CHRISTIANSBORG. Man så arveprins Frederik danse med prinsesse *Louise Augusta*, kronprinsens søster, og nogle enkelte balgæster tænkte deres ved det. Arveprinsen havde bedt sig fri for at komme, men havde fået mødebefaling. Hans 13-årige dame i dansen var dronning *Caroline Mathildes* datter med *Johann Friederich Struensee*.

Arveprinsen forlod ballet tidligt, gik til sine gemakker og lod sig årelade.



# Her blev folkestyret til

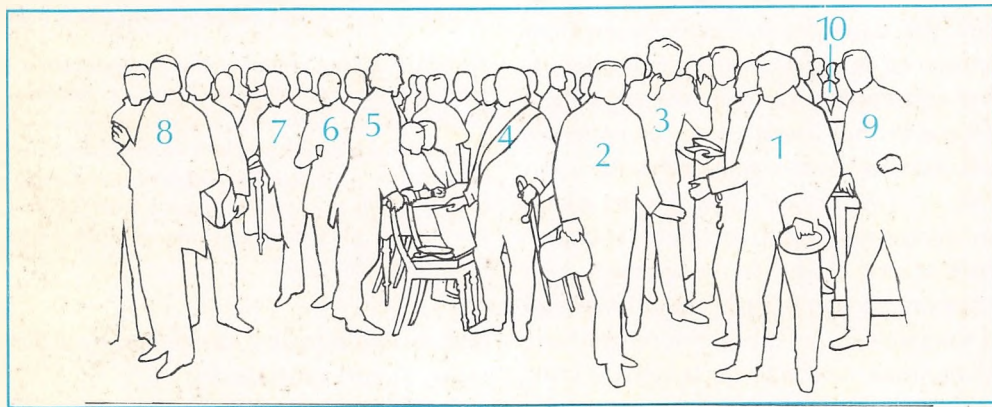
Næsten 200 års kongeligt enevælde blev bragt til ophør på det 2. CHRISTIANSBORG i København. I marts 1848 erklærede Frederik 7. ved udnævnelsen af ministeriet Moltke-Hvidt, at han betragtede sig som konstitutionel konge, at hans ministre var ansvarlige ministre. Fra 23. oktober samme år til 25. maj 1849 arbejdede den grundlovgivende rigsforsamling (billedet) på slottet. 5. juni underskrev kongen Danmarks Riges Grundlov, selvom det var ham meget imod.

Forfatningsværket, der blev til på CHRISTIANSBORG 1848-49, har været grundlaget for dansk folkestyre siden. De væsentligste træk i den første grundlov var kopieret fra den belgiske forfatning af 1831. Den gav

valgret til alle uberygtede mænd over 30 år „med egen dug og disk“. Valgbar til Folketinget var man som 25-årig, til Landstinget som 40-årig, hvis man tjente mindst 1200 rigsdaler om året.

Kongen blev ansvarsfri, ministrene ansvarlige, men kongen havde sin frihed til at udnævne dem. Desuden kunne kongen i „særlige tilfælde“, når Rigsdagen ikke var samlet, udsende provisoriske love. Denne paragraf blev af central betydning i forfatningskampene mellem Højre og Venstre indtil systemskiftet i 1901.

Der blev ikke holdt nogen fester for den første grundlov. Landet var i krig, Fredericia belejret af 14.000 slesvig-holstenske soldater.



Constantin Hansens vældige maleri af den grundlovgivende rigsforsamling er ikke autentisk. Arbejdet begyndte 11 år efter rigsforsamlingens åbning, og det strakte sig over fem år. I nogle tilfælde ligger fotografier til grund for personskildringen. Grupperingen af Junigrundlovens fædre i Højesteretsalen på Frederik 6.s Christiansborg er præget af den politiske udvikling i årene mellem rigsforsamlingen og bestillingen af maleriet – formentlig også af kunstnerens personlige venskab med den nationalliberale leder Orla Lehmann. Skitsen viser placeringen af nogle af de mest betydningsfulde grundlovsfædre: Grundlovs-udkastets forfatter Orla Lehmann (1) og biskop D. G. Monrad (2), A. F. Tscherning, krigsminister 1848 (3), greve A. W. Moltke, premierminister 1848 (4), C. C. Hall, konseilspræsident 1860 (5), major C. C. G. Andræ, opfinderen af forholdstalsvalgmåden (6), professor A. F. Krieger (7), professor J. F. Schouw, rigsforsamlingens formand (8). Yderst til højre digteren Carl Ploug, redaktør af den nationalliberale avis Fædrelandet (9) og siddende ved bordenden mellem Lehmann og Ploug, N. F. S. Grundtvig (10).





# Christiansborg





etings salen på det nye Christiansborg gennem tre etager i slottets sydøstre fløj. Den er beklædt med høje egetræspaneler, og væg og stukloft er af Carl Mortensen. I dette billede er salen set fra presselogen. De andre værelser på den modsatte væg er fra venstre: værelset for tidligere medlemmer af tinget, værelset for presselogen og diplomatlogen. Under disse værelser er udgangen til det kombinerede håndbibliotek og møde-lobby. „Almindelige“ borgere overvåres af lydregistreringerne fra tilhørerlogerne, og på væggen ses over Olaf Rude-maleriet. I den forreste pult-række i billedet hører til de gamle „taburetterne“. Ved pulten foran medlemssædet og talerstolen sidder under mødet medlemmerne en enkelt stenograf med ryggen mod medlemmerne – båndoptagelse har erstattet stenografien – under afstemninger indtager sekretæren og to valgte tingsekretærer deres pladser på pulten med front mod medlemmerne.



Kanalen, der skiller Slotsholmen fra Sjælland, er omkring halvanden km lang, og otte broer fører fra Sjælland til rigets politiske og administrative centrum. Omkring Christian 9.s Slot i Christiansborg grupperer sig i forgrunden ridebaneanlægget fra Christian 6.s slot, til venstre kirken fra Frederik 6.s slot – med kuppelen – og bag kirken Thorvaldsens Museum fra 1840. Komplekset af bygninger til højre for slottet – forrest ministerialbygningerne, bagest Tøjhuset – omslutter den gamle havnegrav, nu Det Kongelige Biblioteks have.

Christiansborg Slotsplads, mod Holmens Bro. Rytterstatuen af Frederik 7. er fra 1873, modelleret af H. V. Bissen og fuldført af hans søn, V. Bissen.



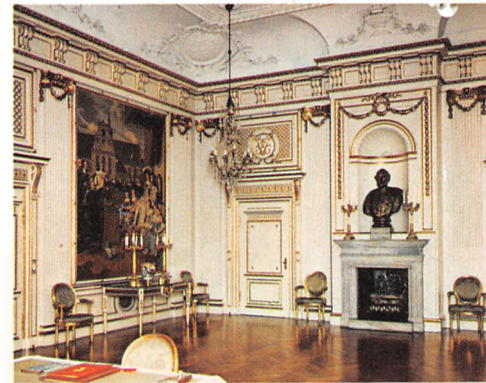
Af Jardins hofteater, indviet på Christian 7.s fødselsdag i 1767, er kun scenen, scenetrappen og påklædningsværelserne bevaret. Teaterrummet fremtræder nu omtrent, som da det i 1842, under Christian 8., blev bygget om for at kunne indfri de krav, den nye italienske operastil stillede. Kongelogen helt bagest er dog fra Frederik 7.s tid. Stolestaderne er fra nedlagte teatre i København og omegn, blandt de repræsenterede teatre er Dagmartheatret, Casino og Røde Kro.





gangen til kongens og ministeriernes repræsentationslokaler  
 en nordvestre fløj er gennem Dronningeporten,  
 hvor marmorpillerne er fra Frederiks 6.s slot. Port-lokalet  
 er navngivet efter Bissens statuer af dronningerne Thyra Danebod,  
 Margareta, Margrethe og Philippa.

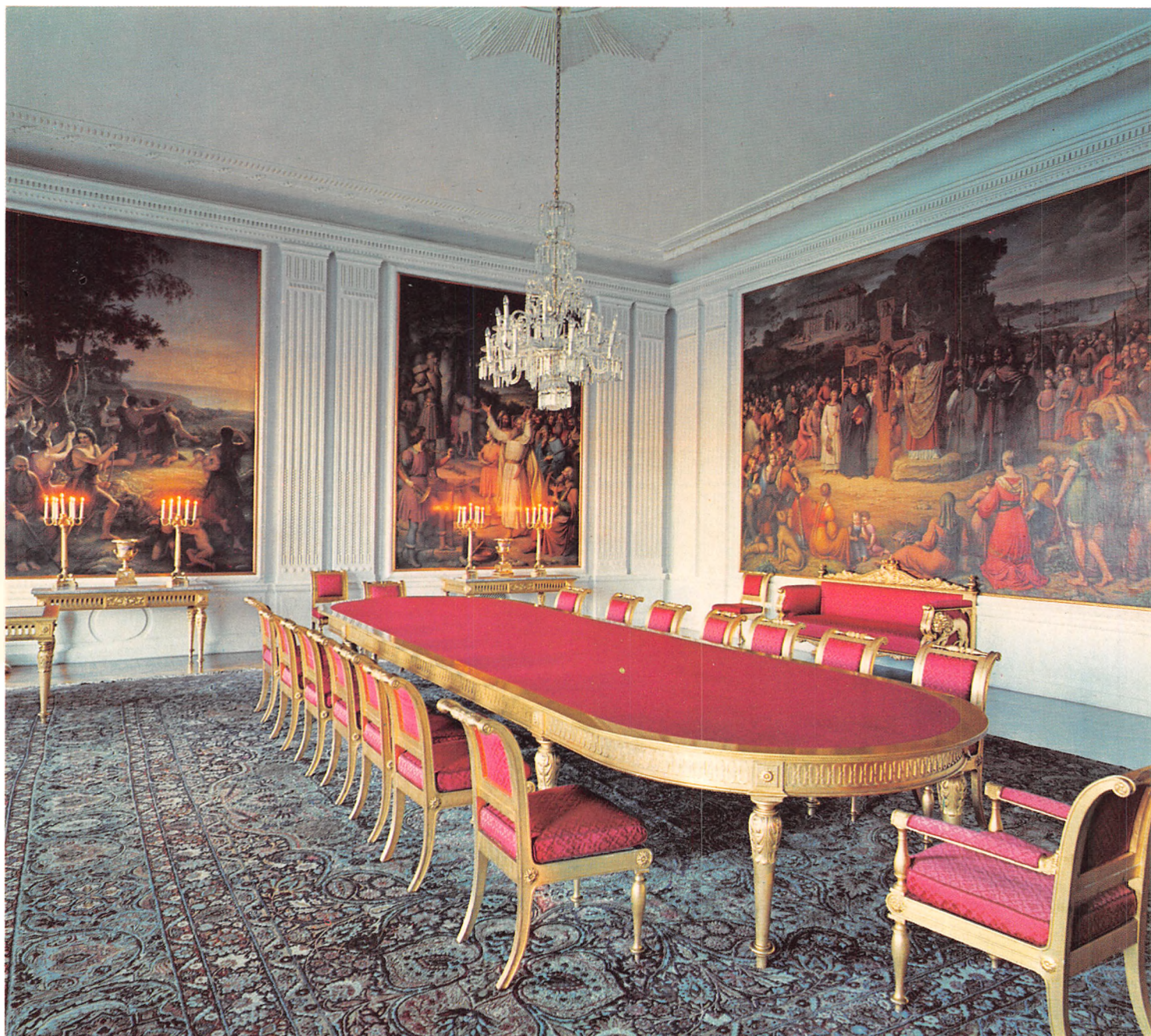
Audiensgemakket i repræsentationsfløjens  
 stueetage rummer fire Eckersberg-billeder fra  
 Frederik 6.s tronemak i det gamle slot.  
 Bronzestatueringen af Christian 9. over kaminen er  
 skænket til det nye slot af dansk-amerikanere.



Drabantsalens hvælvinger bæres af seks atlanter,  
 hugget i kalksten af Axel Hansen. Salen har  
 navn efter den gamle kongelige livvagt,  
 Drabantgarden, oprettet 1571, opløst 1763.



Statsrådssalens møbler stammer fra den grundlovgivende rigsforsamling på Frederik 6.s Christiansborg. Malerierne er også fra det tidligere slot. De er af J. L. Lund og fremstiller religionsdyrkelse i Norden.





stolene, møblerne og kandelabrene i Tronsalen blev  
ødelagt ved den sidste Christiansborg-brand.

Carlsbergfondet har skænket det øvrige udstyr til denne  
sal, der først var færdig i 1933. De hvide silketapeter  
med det danske ridderskabs løver er vævet i Lyon.





Christiansborgs riddersal med loftsmalerier af Kræsten Iversen og marmorgulv fra det gamle kongelige bibliotek. Væg-gobelinerne er vævet til Rosenborg på Christian 5.s bestilling. De fremstiller scener fra Skånske Krig. Slottets hovedarkitekt, Thorvald Jørgensen, har tegnet prismekronerne i veneziansk stil.





*Det nyklassicistiske interiør i Slotskirken er det væsentligste af, hvad der blev skånet af Frederik 6.s og C. F. Hansens Christiansborg. Kirken var den første af slotskompleksets bygninger, der blev indviet. Dens indretning blev fremskyndet, så indvielsen – 14. marts 1826 – kunne markere tusindårs-jubelfesten for kristendommens indførelse i Danmark.*





Christian 9.s salon med Heinrich Dohms berømte maleri „Christian 10. overskrider Sønderjyllands grænse på sin hvide hest“.



Vandrehallen – hvor mange politiske plane skal være udtænkt af vandrende parlamentarikere – udgøres af de to store trappeanlæg, der forbinder stueetagen og første salen i rigsdagsfløjen. I baggrunden indgangen til Folketingssalen. Indgangen til tidligere Landstingssal er i den modsatte – den søndre – ende af Vandrehallen.

Kongens Håndbibliotek i hvidt og guld i den omløbende balkon og det udskårne træværk er bekostet af jyske og fynske bidragydere til slottets genopbygning. Bibliotekets stole har tidligere stået på Kronborg.









# Hensyn til folket reddede det

– Publikum, der er vant til at forlyste sig i Dyrehaven og på EREMITAGEN at få thevand og forfriskninger tillavet, vil ved dens nedbrydelse savne noget anseeligt i sine fornøjelser, erklærer overhofmarskal Numsen i 1790 – han er blevet bedt om at tage stilling til rentekammerets krav om, at jagtslottet rives ned.

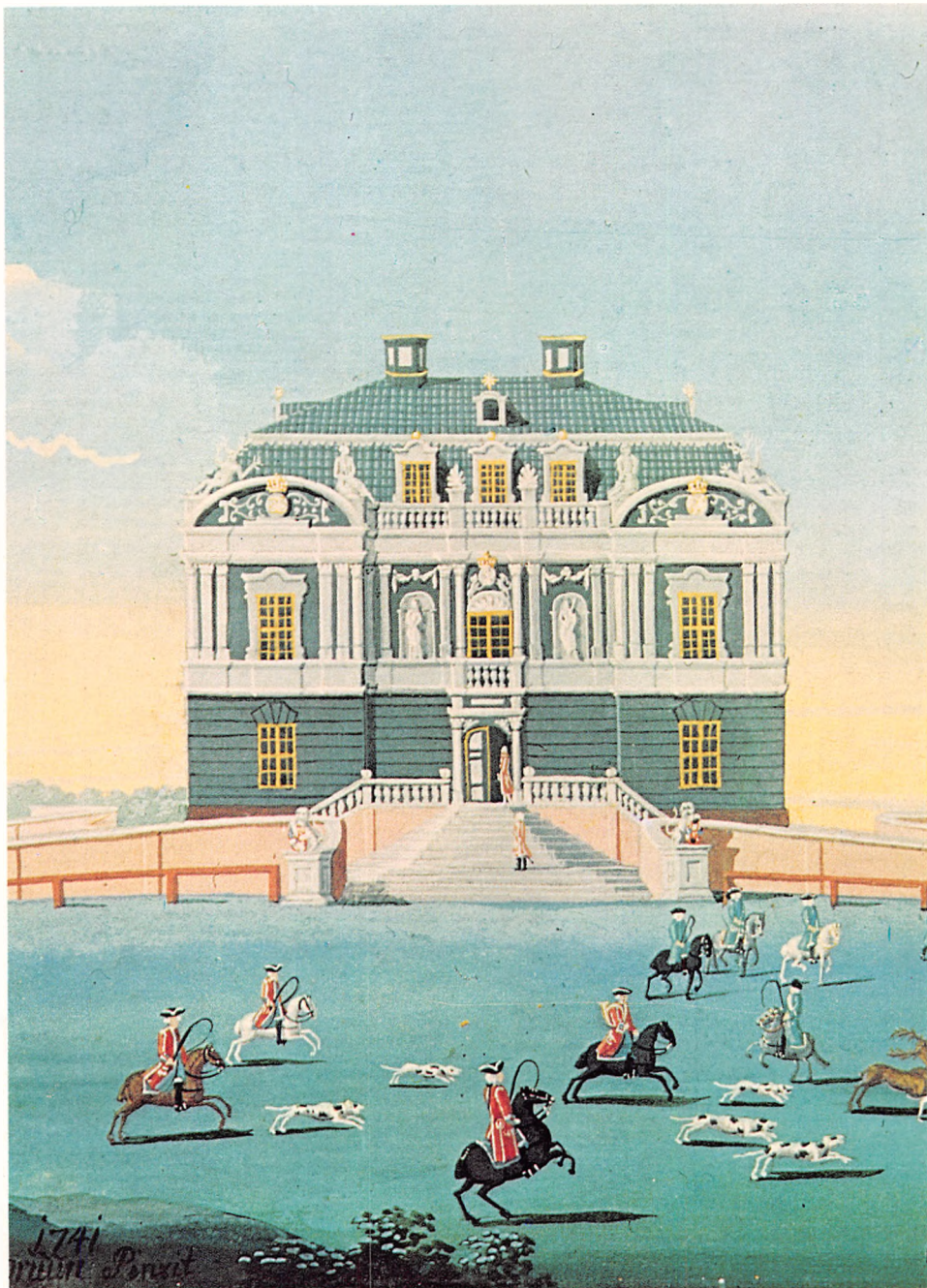
Det er formentlig den eneste gang, et kongeligt slot har fået lov at stå med den begrundelse – at folk holder så meget af det. EREMITAGEN fik lov at stå.

Arkitekten holdt også meget af det romantiske slot i skoven. Hofbygmester *Laurids de Thurah* opførte EREMITAGEN for *Christian 6.* 1734–36, og i „Den Danske Vitruvius“ anbefaler han selv sit værk:

– Ingen liebhaver skal fortryde at have anvendt nogen tid til at betragte alle denne liden bygnings ud- og indvortes ziirater og andre fordele og herligheder.

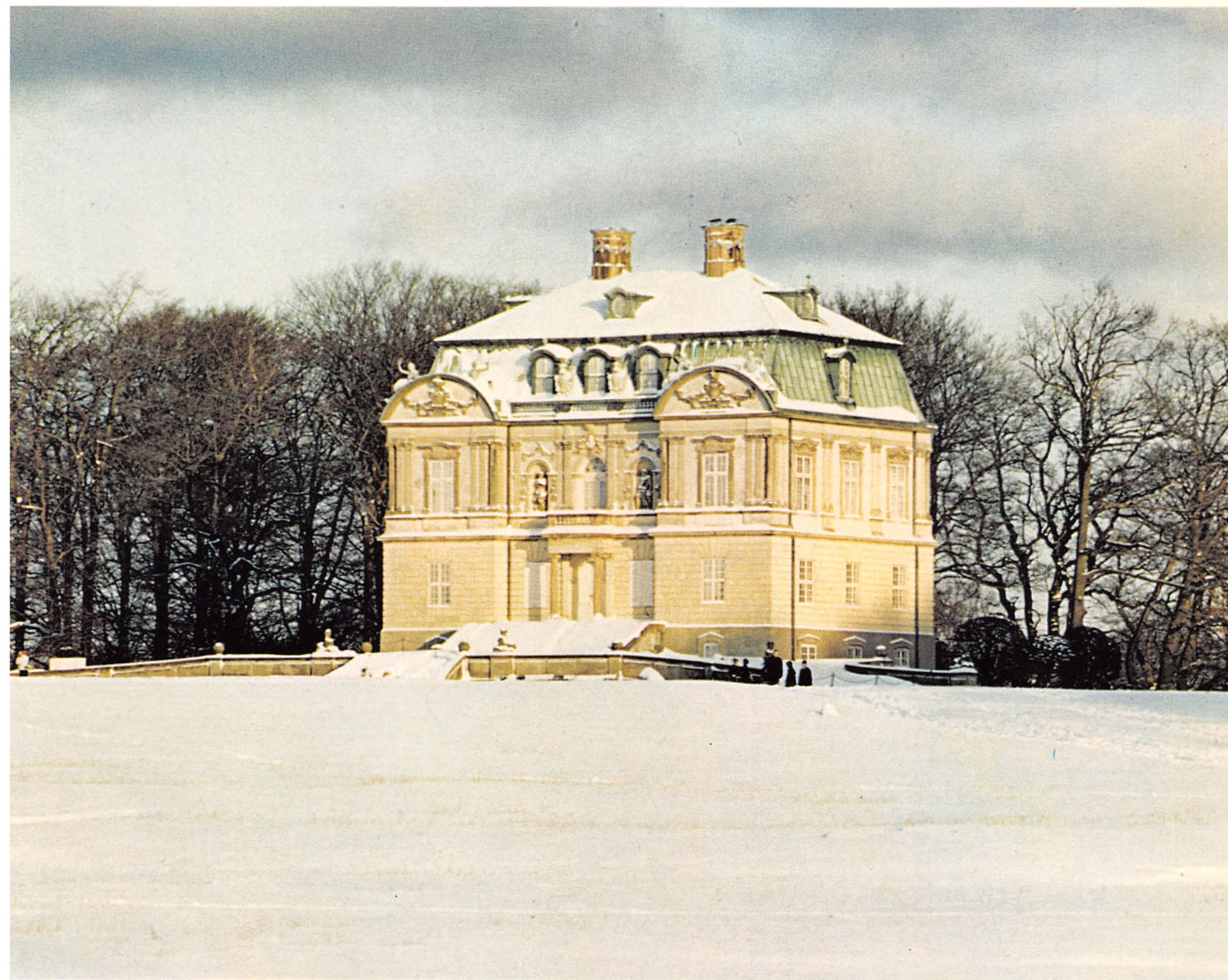
Jagtslottets forgænger, pavillonen „HUBERTUSHUSET“, kaldtes almindeligt HEREMITAGEN, efter den sindrige taffelmaskine – hermitage'n – der tillod herskerne at indtage deres måltider uforstyrret af tjenerskab. Det dækkede bord kunne gå op med anretningerne og ned med resterne mellem spisesal og køkken. En sådan „kunstig machine“ fik det nye slot også, endog en avanceret model med „12 biløbere“, opstillet under opsyn af kgl. hofbygmester kaptein *Eigtved*. Således kunne de kongelige herskaber indtage selv omfangsrige måltider *en Eremitage* – i ensomhed.

Ensomhed, privatliv, det var de formål, EREMITAGEN skulle opfylde. Det rokokomiljø, der skabtes til landets første familie er usædvanlig godt bevaret.





ermitagen 1741 og nu. Det store trappeanlæg med sfinkserne næsten med sikkerhed et værk af Nic. Eigtved. Det eksisterede i de første 25 år af slottets levetid. Genopførelsen af trappen, angik mindre format, men med bibeholdelse af sfinkserne, fra 1890'erne.



Struensee og Caroline Mathilde er blandt dem, der har sat pris på ensomheden i EREMITAGEN. Under Frederik 7. blev slottet i et par lejligheder brugt til statsråds-

møder, bl.a. det dramatiske statsråd i 1855, da kongen bortviste prins Ferdinand, som ikke ville skrive under på loven om monarkiets fællesanliggender.

Frederik 9. følger traditionen fra Christian 10.s tid og holder næsten hvert år kongejagt i Jægersborg Dyrehave med påfølgende frokost på EREMITAGEN.







Grundlovsdagen fejres på Eremitagesletten 1854.  
I nogle perioder i sidste århundrede var der restaurant  
i slottets stueetage (annoncen).  
Traditionen bliver næppe genoptaget, om ikke andet  
forbyder hensynet til brandfaren det.



## „Eremitagen“,

Hs. Maj. Kongens Jagtslot,  
beliggende i Jægersborg Dyrehave, med henrivende  
Udsigt over Sundet. Paa Eremitagesletten udfor  
Slottet, afholdes de aarlige store Væddeløb.

### Restaurationen

paa Slottet og i Haveanlægene

anbefales

ærede Reisende paa det Bedste.

*Louis Jensen.*





Trappevæggens „hollandske kakler“ er udført på fajancefabrikken i St. Kongensgade i København efter hollandsk forbillede. Motivet er – naturligvis – jagtscener.



Diana, opsteget af badet, betragter sig i et – et rigtigt spejl, indfældet i gipsen. Den ulykkelige Actæon, som har beundret den badende gudinde, har hun forvandlet til hjort – så han ikke kan fortælle nogen om sin store oplevelse. Det klassiske sagn, der er motiv for dette stukrelief i Eremitagens spisesal, slutter med, at Actæon sønderri af sine egne hunde.



Et gemak udi det kongelige residensslot gik det selvfølgelig ikke an," forklarer de Thurah om spisesalen. Arkitekt og kunstnere har udfoldet sig æmmet. Spejlrefleks-virkningerne er en væsentlig del af den geniale interiør-idé. Et system af „folierede glas“ opfanger og reflekterer lyset fra Eremitagetten og giver den virkning, de Thurah har efterstræbt: „som om man saae ind i Luften“. Loftets og væggenes stukkatur har „rigtige“ farver – tyldte jagthorn, brune jagttasker og geværer, gyldne krydsede spyd, blå pilekoggere. Dørenes og kaminens indfatning og søjlerne på vin-væggen er mørkerød marmor. Over kaminen et stukarbejde på spejl-baggrund med to figurer, der bærer kronen og de kongelige initialer.



Kamin-parti fra et af de fem små kabinetter, der er grupperet omkring spisesalen.



# Den kronede last

Den aldrende konges forelskelse i sit „Engels-Hjerte“, dronning *Anna Sofie*, var så åbenlys, at fremmede gesandter med forbavelse rapporterede hjem om det. Ene af alle kvinderne i *Frederik 4.s* liv kunne *Anna Sofie* med „de mørke ildfulde øjne“ fastholde ham. I det sidste tiår af kongens liv var det nye FREDENSBORG rammen om det familieliv, der hidtil havde været dem forment.

Kongen gjorde sig ofte mørke tanker. Om sjælefrelsens fortabelse og den kødelige .lysts „korte og ringe plaisir“. Han udkastede et projekt om at gøre sit og *Anna Sofies* FREDENSBORG til en „solitude eller retraite“, hvor han og hun befriet for kongelige pligter kunne leve alene for hinanden og for sjælens frelse – men projektet lod sig ikke virkeliggøre.

Ægtefællerne mente vist begge, at det var Herrens straf for deres levned, at alle deres seks børn døde som spæde. Dertil kom, at næsten hele den kongelige familie med foragt trak sig tilbage fra *Anna Sofie*, „den kronede last“, som kongens søskende kaldte hende. Kronprinsens holdning til den kvinde, der havde fortrængt hans mor, gav både kongen og dronningen mørke anelser om, hvad der skulle ske med *Anna Sofie*, når *Frederik 4.* ikke var mere.

Sommeren 1730 forlod *Anna Sofie* kongens dødsleje i Odense. Hun fik aldrig lov at se FREDENSBORG mere. Hverken her eller på nogen anden kongelig residens måtte hun komme. *Christian 6.* omstødte sin fars testamente, der betænkte hende rigeligt. Hun havde begået offentligt ægteskabsbrud, skrev den nye konge, og „anmasset sig den kongelige magt“.

Denne „anmasselse“ begyndte i pestens år 1711 – ved et maskebal på Koldinghus. Dér fik kongen øje på den 18-årige adelige frøken med de mørke ildfulde øjne. Frøkenens kønne søster, *Christine*, hjalp vistnok kongen på gled. En sommernat året efter hjalp en kammerpige og en lakaj på godset *Clausholm* frøken *Anna Sofie* med at flygte ud gennem vinduet i det værelse, hvor storkanslerinde *Reventlow* havde spærret sin forelskede datter inde. I parken nedenfor vinduet ventede en kongelig karet. Bortførelsen var planlagt og udført af *Frederik 4.*, 40 år, af Guds nåde konge til Danmark og Norge.

Samme nat blev *Anna Sofie* – i en rød stofs morgenkjole med sorte knapper – hertuginde af Slesvig og *Frederik 4.s* dronning til venstre hånd. Det var konrektor *Thomas Clausen*, der i slotskirken i *Skanderborg* fuldbyrdede den kongelige vilje.

I 1721 døde dronning *Louise*, og *Anna Sofie* blev officielt ophøjet i dronningeværdigheden. Det forargede, at denne nye vielse fandt sted allerede dagen efter dronning *Louises* bisættelse. Kongens hastværk skyldtes, at konrektor *Clausen* ikke havde været præsteviet ved den første vielse i 1712. Således havde kongen altså levet i en slags synd, og det havde plaget ham.

30. maj 1721 anmodede *Frederik 4.* brat de tilstedeværende gesandter og ministre efter et afsluttet konseilmøde om at følge sig til *Anna Sofies* sovegemak. Her kronede enevoldsherskeren egenhændigt sin dronning, der stod ved fodenden af sin seng i mørk sørgedragt og med ædelstene i det udslagte hår. Den første og eneste ikke-fyrstelige dronning i det Oldenborgske hus



*Anna Sofie Reventlow – bortført, elsket, uds*

var kronet. Dronningens søster, *Christine* trådte til og trykkede kronen fastere ned sin lillesøsters hoved.

Det hjalp intet. *Christines* mand, storkler *U. A. Holstein*, var blandt de første, faldt i den hof-udrensning, *Christian 6.* f tog efter faderens død.

*Anna Sofie* blev forvist til *Clausholm* i så lille en apanage, at hun kun kunne huse en hofstab på 66 personer.



ensborg har navn efter Frederiksborg-freden 1720, der sluttede Den Store Nordiske Krig. Danmark indlemmede ved denne fredsslutning den hertugelige del af Slesvig. Frederik 4.s anlæg bestod væsentligst af centralbygningen med kuplen og de syv fløje, der indrammer den ottekantede forgård – alt ved J. C. Krieger. Under Frederik 5. er de fire hjørne-fløje opført – ved Nic. Eigtved – og centralbygningen fik sine minaret-skorstene. Sit nuværende udseende har slottet i det væsentlige haft siden 1776, da C. F. Harsdorff forhøjede de syv gårdfløje med en etage og gav slotsgården det nyklassicistiske præg.





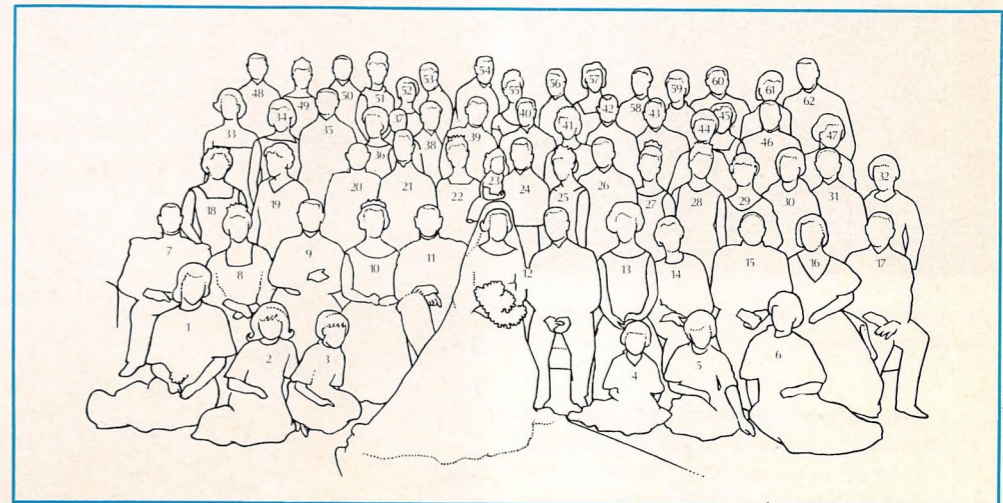
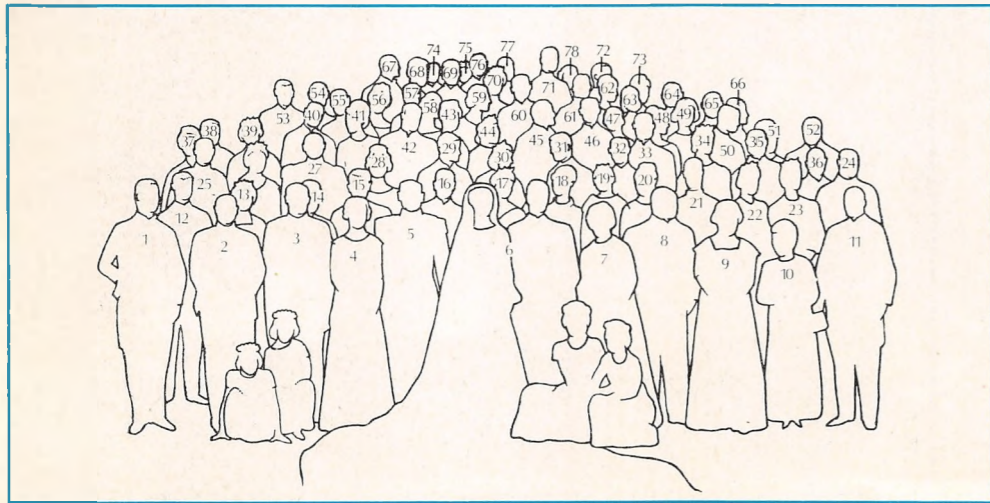
# Nye fredensborgdage



Under Frederik 9. er Fredensborg ved hustru Benedikte, Kongens næstældste lejligheder blevet samlingspunkt for kongelige og udenlandske gæster, blev 3. februar 1968 i Fredensborg kongelige medlemmer af Europas fyrstehuse – og af katolske kirker gift med Prins Richard af Sayn-Wittgenstein. I juni 1967 blev tronfølgeren gift med prinsesse Margrethe, i Holmens Kirke i København. Skitsen viser de kongelige medlemmer og gæster på det officielle billede fra bryllupsfesten på Fredensborg:

1) Islands præsident Asgeir Asgeirsson. 2) Kong Olavug d'Otrante. 18) Arveprinsesse Caroline-Mathilde af Norge. 3) Kong Gustaf Adolf af Sverige. 4) Dronning Prinsesse Margaretha. 20) Prins Viggo. 21) Prins Henrik af Danmark. 6) Brudeparret. 7) Grevinde Renée de Monpezat. 22) Tronfølgeren. 23) Prinsesse Alexia. 24) Kong Konrad af Belgien. 15) Kong Baudouin af Belgien. 16) Prins Richard af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 27) Arvegreve Madeleine af Luxembourg. 28) Kronprins Carl Gustaf af Sverige. 29) Prinsesse Sibylla. 14) Dronning Fabiola af Belgien. 10) Finlands præsidentfru. 11) Finlands præsident. 12) Kronprins Carl Gustaf af Sverige. 13) Prinsesse Margaretha af Danmark. 9) Kong Gustaf Adolf. 10) Dronningen. 11) Finlands præsidentfru. 12) Brudeparret. 13) Fyrstinde Margareta af Rumænien. 14) Fru Madeleine Tengbom. 15) Kong Baudouin af Belgien. 16) Prins Richard af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 17) Dronningemoderen, Elizabeth. 18) Arveprinsesse Caroline-Mathilde af Norge. 19) Françoise Bardin. 20) Prins Viggo. 21) Prins Henrik af Danmark. 22) Tronfølgeren. 23) Prinsesse Alexia. 24) Kong Konrad af Belgien. 25) Dronning Julianna af Nederlandene. 26) Prins Robin af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 27) Arvegreve Madeleine af Luxembourg. 28) Kronprins Carl Gustaf af Sverige. 29) Prinsesse Sibylla. 30) Prinsesse Beatrix af Holland. 31) Grevinde Louise d'Otrante. 32) Grev Jean Baptiste af Holland. 33) Fyrstinden af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 34) Prinsesse Karl-Heinrich af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 35) Prins Karl-Heinrich af Sayn-Wittgenstein-Luxembourg. 36) Prinsesse Franz af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 37) Prins Franz af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 38) Grev Carl Johan Bernadotte. 39) Kronprins Harald af Norge. 40) Prins Claus af Holland. 41) Kronprinsesse Alexandra af Danmark. 42) Arvegreve Otto Solms-Laubach. 43) Prinsesse Birgitta af Sverige. 44) Friherreinde Thesy von Fouchet. 45) Prinsesse Elisabeth. 46) Captain Alexander Ramsay. 47) Mrs. Ramsay. 48) Friherre Niclas Silfver-Carl Johan Bernadotte. 49) Prinsesse Désirée, friherreinde Silfverschiöld. 50) Prinsesse Margaretha af Bourbon. 51) Prins John Ambler. 52) Prinsesse Margaretha, Mrs. John Ambler. 53) Prins Christian af Danmark. 54) Prins Christian af Danmark. 55) Prins Ingolf af Danmark. 56) Grevinde Dorothea af Rosenborg. 57) Prins Gorm. 58) Prinsesse Elisabeth af Danmark. 59) Prins Don Juan Carlos af Spanien. 60) Prins Don Juan Carlos af Spanien. 61) Prins Gorm. 62) Kammerherreinde Ivar Vind. 63) Prinsesse Anne. 64) Grevinde Ruth af Rosenborg. 65) Captain Alexander Ramsay. 66) Grev Sigvard Bernadotte. 67) Christoffer Castenskiöld. 68) Fru Cecily Castenskiöld. 69) John Fruchaud. 70) Fru John Fruchaud, f. prinsesse Tatjana af Rusland. 71) Kammerherre Ivar Vind. 72) Grev Christian Rosenborg. 73) Grevinde Karin af Rosenborg. 74) Grev Michel de Monpezat. 75) Grevinde Floria af Rosenborg. 76) Xavier Bardin. 77) Grev Valdemar af Rosenborg. 78) Grevinde Rosemarie Heering.

1) Islands præsident Asgeir Asgeirsson. 2) Kong Olavug d'Otrante. 18) Arveprinsesse Caroline-Mathilde af Norge. 3) Kong Gustaf Adolf af Sverige. 4) Dronning Prinsesse Margaretha. 20) Prins Viggo. 21) Prins Henrik af Danmark. 6) Brudeparret. 7) Grevinde Renée de Monpezat. 22) Tronfølgeren. 23) Prinsesse Alexia. 24) Kong Konrad af Belgien. 15) Kong Baudouin af Belgien. 16) Prins Richard af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 27) Arvegreve Madeleine af Luxembourg. 28) Kronprins Carl Gustaf af Sverige. 29) Prinsesse Sibylla. 14) Dronning Fabiola af Belgien. 10) Finlands præsidentfru. 11) Finlands præsident. 12) Kronprins Carl Gustaf af Sverige. 13) Prinsesse Margaretha af Danmark. 9) Kong Gustaf Adolf. 10) Dronningen. 11) Finlands præsidentfru. 12) Brudeparret. 13) Fyrstinde Margareta af Rumænien. 14) Fru Madeleine Tengbom. 15) Kong Baudouin af Belgien. 16) Prins Richard af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 17) Dronningemoderen, Elizabeth. 18) Arveprinsesse Caroline-Mathilde af Norge. 19) Françoise Bardin. 20) Prins Viggo. 21) Prins Henrik af Danmark. 22) Tronfølgeren. 23) Prinsesse Alexia. 24) Kong Konrad af Belgien. 25) Dronning Julianna af Nederlandene. 26) Prins Robin af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 27) Arvegreve Madeleine af Luxembourg. 28) Kronprins Carl Gustaf af Sverige. 29) Prinsesse Sibylla. 30) Prinsesse Beatrix af Holland. 31) Grevinde Louise d'Otrante. 32) Grev Jean Baptiste af Holland. 33) Fyrstinden af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 34) Prinsesse Karl-Heinrich af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 35) Prins Karl-Heinrich af Sayn-Wittgenstein-Luxembourg. 36) Prinsesse Franz af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 37) Prins Franz af Sayn-Wittgenstein-Berleburg. 38) Grev Carl Johan Bernadotte. 39) Kronprins Harald af Norge. 40) Prins Claus af Holland. 41) Kronprinsesse Alexandra af Danmark. 42) Arvegreve Otto Solms-Laubach. 43) Prinsesse Birgitta af Sverige. 44) Friherreinde Thesy von Fouchet. 45) Prinsesse Elisabeth. 46) Captain Alexander Ramsay. 47) Mrs. Ramsay. 48) Friherre Niclas Silfver-Carl Johan Bernadotte. 49) Prinsesse Désirée, friherreinde Silfverschiöld. 50) Prinsesse Margaretha af Bourbon. 51) Prins John Ambler. 52) Prinsesse Margaretha, Mrs. John Ambler. 53) Prins Christian af Danmark. 54) Prins Christian af Danmark. 55) Prins Ingolf af Danmark. 56) Grevinde Dorothea af Rosenborg. 57) Prins Gorm. 58) Prinsesse Elisabeth af Danmark. 59) Prins Don Juan Carlos af Spanien. 60) Prins Don Juan Carlos af Spanien. 61) Prins Gorm. 62) Kammerherreinde Ivar Vind. 63) Prinsesse Anne. 64) Grevinde Ruth af Rosenborg. 65) Captain Alexander Ramsay. 66) Grev Sigvard Bernadotte. 67) Christoffer Castenskiöld. 68) Fru Cecily Castenskiöld. 69) John Fruchaud. 70) Fru John Fruchaud, f. prinsesse Tatjana af Rusland. 71) Kammerherre Ivar Vind. 72) Grev Christian Rosenborg. 73) Grevinde Karin af Rosenborg. 74) Grev Michel de Monpezat. 75) Grevinde Floria af Rosenborg. 76) Xavier Bardin. 77) Grev Valdemar af Rosenborg. 78) Grevinde Rosemarie Heering.





Alleen midt for slottets havefacade er „åbnet“,  
 så den giver udsigt mod Esrum Sø.  
 I forgrunden Frederik 4.s kronede monogram.

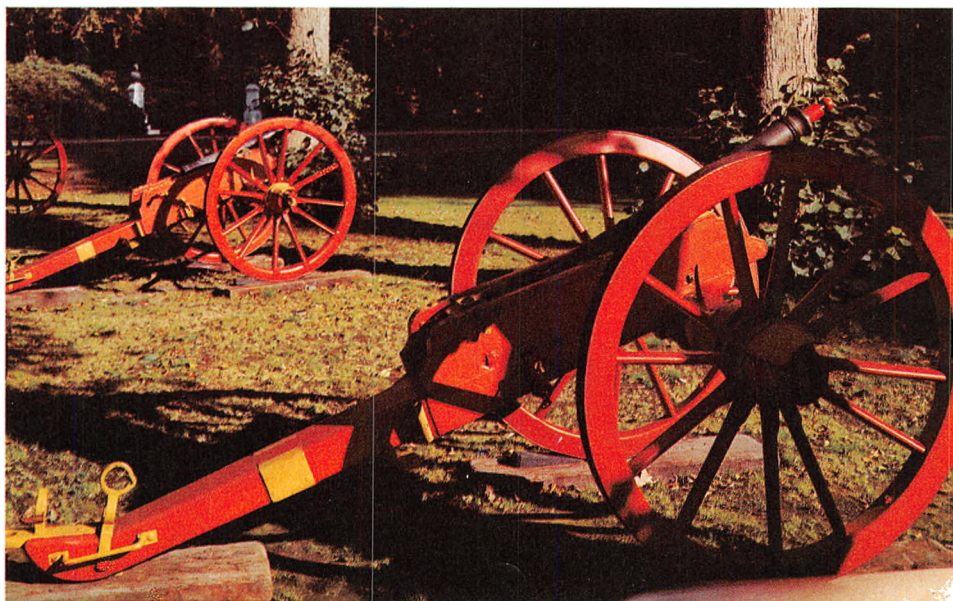


Swimmingpool'en ved Fredensborg er  
 en folkegave til Frederik 9. på kongens 70 års  
 fødselsdag i 1969.



„Rosenøen“, et idyllisk træk i Fredensborgs  
 „kongelige særhave“.

Fredensborgs salut-batteri af et-pundige  
 „Amusette“-kanoner i bloklavetter, system  
 Karl af Hessen 1766. Bemalingen er  
 rød-gul, det Oldenburgske hus' farver.





*Nordmandsdalen med sandstensfigurerne af norske bønder og fiskere, grupperet omkring en sejs-søjle, er indrettet under Frederik 5., vistnok efter kongens egen idé. J. G. Grund har udført skulpturerne efter nogle træfigurer snittet af en postkører fra egnen ved Bergen.*





J. C. Kriegers slotskirke blev indviet i 1726 – på Frederik 4.s fødselsdag. Kirkerummets stil er den vægtige hollandske barok. Det har været rammen om en række fyrstelige bryllupper, det sidste var prinsesse Benediktes bryllup med prins Richard.







Ridebanen med J. C. Kriegers bygninger fra 1721–25 i baggrunden – fra venstre „Orangeriet“, kirken og „Marskalhuset“. Fra Kriegers hånd havde bygningerne, der flankerer kirken, kun én etage. De blev forhøjet en menneskealder senere.

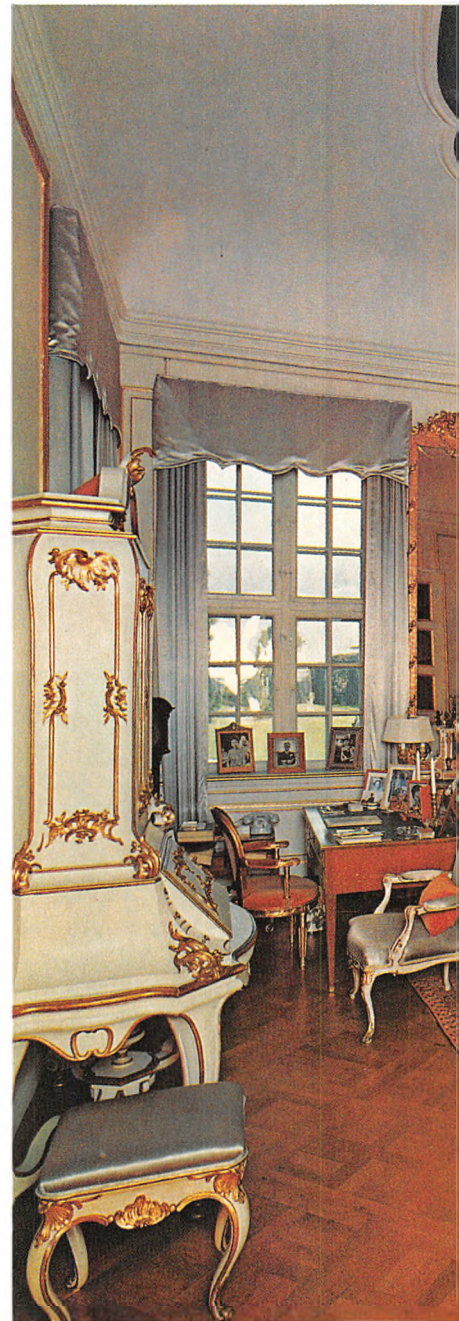
Kuppelsalen, slotsanlæggets centrale rum, fik sit nuværende udseende omtrent samtidig med den ombygning af Fredensborg under C. F. Harsdorff, som sluttede 1776. Den øverste billedrække af A. Chr. Røde skildrer begivenheder under de Oldenborgske konger fra Frederik 4. til Christian 7. Den nederste, med motiver fra Homers Iliade, skyldes Johan Mandelberg og hans elev, N. A. Abildgaard.



*I kongens arbejdsværelse på Fredensborg hænger Karel van Manders portræt af Christian 4. Bag skrivebordet står kongens flygel.*



*I dronningens arbejdsværelse findes en væg med portrætter af Frederik 5. og Juliane Marie samt hendes familie. Alle er malet på kobberplade.*







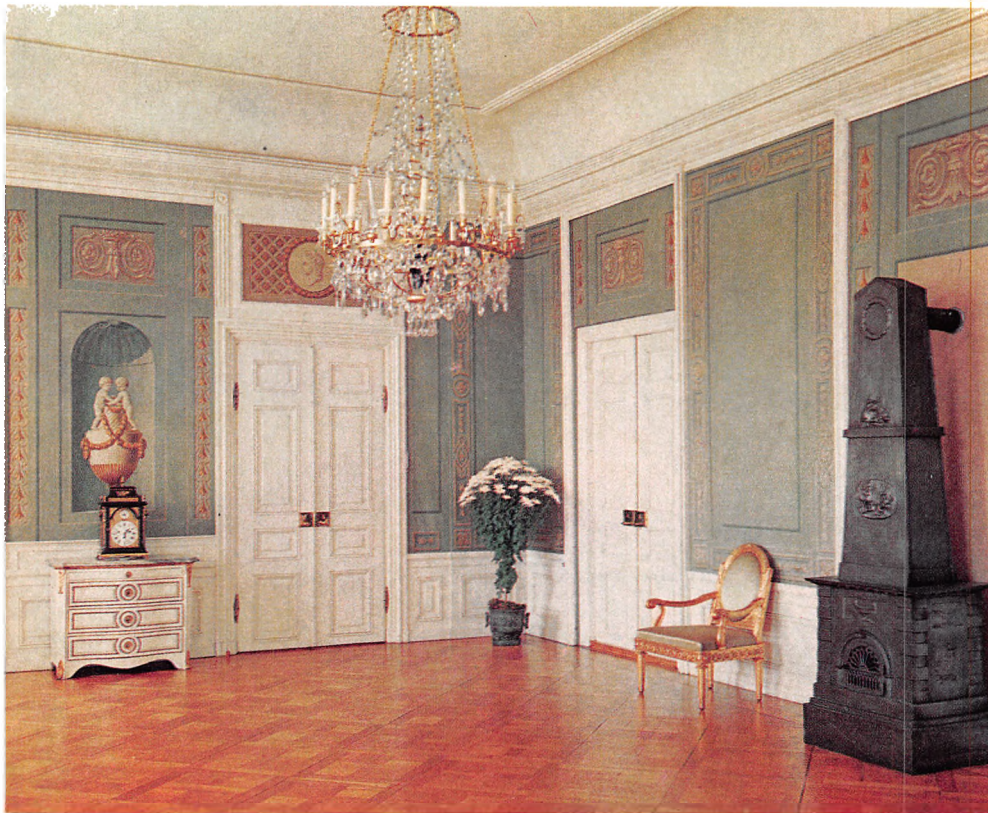
*Et hjørne af den kinesiske spisestue, som benyttes til daglig under kongefamiliens ophold på slottet.*



*Under Frederik 9. er Fredensborg kommet til sin gamle værdighed som foretrukket kongelig sommerresidens. På denne rude i slottet fører kongen „regnskab“ med residensperioderne på Fredensborg – regnskabet for 1969 er endnu ikke afsluttet.*



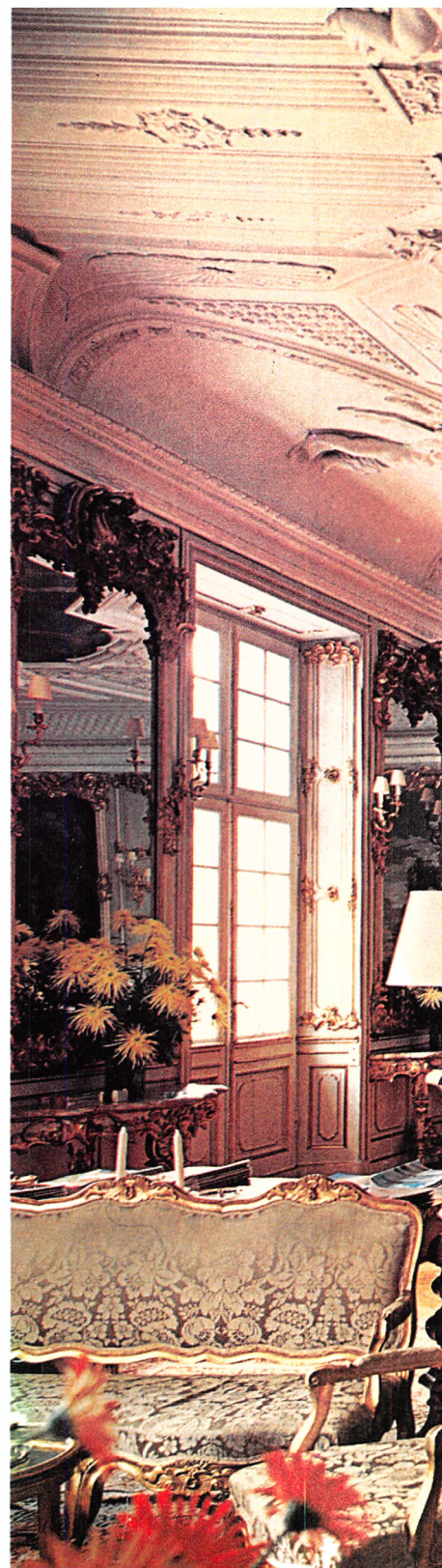
Frederik 5. lod de gamle gyldenlæders-tapeter i Fredensborgs Havesal fjerne og erstatte med Jacob Fabris' billeder af italienske landskaber med ruiner. Loftsmaleriet med olympiske guder er af Hendrick Krock, rammerne om billeder og spejle af sachseren Hännel og stukkaturen af italieneren Brenno.



Arkitekten C. F. Harsdorff ledede fra 1774 den sidste store om- og tilbygning på Fredensborg. Denne sal i nyklassicistisk stil er opkaldt efter ham.



Opstilling af Flora Danica-porcelæn på et overdådigt Louis 16.-bord.









# Han kunne blive fortrædelig, nedslået og knarvorn

– Grædende, med bart hoved, undertiden også med bare ben, gik han hele timer udenfor FREDERIKSBERG SLOT i det værste vejr. Det er at frygte, han bliver fortrædelig, nedslået og knarvorn.

Det er den tidligste efterretning om Frederik 6. på FREDERIKSBERG SLOT, med-delt af et øjenvidne. Kronprins Frederik, søn af den 19-årige psykisk syge Christian 7. og den 17-årige Caroline Mathilde, fik en barsk opdragelse – efter Rousseau'ske prin-



cipper. Fra han var halvandet år lagdes denne opdragelse tilrette af Struensee. „Lille Fritz“, som Struensee kaldte ham, fik først bevilget strømper, da hans fødder var besat med frostkuder.

Han var fire år, da Struensee blev henrettet, og man tog hans mor fra ham. Opdragelsen fik nu det klare politiske sigte at underkaste kronprinsen „fædrelandets frelsere“, enkedronning Juliane Marie og hendes søn, arveprinsen. Det mislykkedes totalt. Som 16-årig overtog kronprinsen styret ved et veltilrettelagt statskup (se Christiansborg). Denne regeringsomvæltning muliggjorde de store landboreformer i slutningen af 1700-tallet med stavnsbåndets ophævelse som det mest markante.

Hvad FREDERIKSBERG angår, knyttede Frederik 6. sig til dette slot i en grad, så hans skikkelse blev uløseligt forbundet med det. Som kronprinsregent og konge residerede han her fra maj til oktober gennem mere end et halvt århundrede – et halvt århundrede, der begyndte med bondefrigørelse og reformer, rummede den ødelæggende krig med England 1807–14, statsbankerotten og delingen af det dansk-norske dobbeltmonarki og sluttede i det næstsidste enevælde-årti med den gamle konge, „Landsfaderen“, som den strenge vogter af et system, der stod for fald.

Rygtene gik, at Struensee og Caroline Mathilde mishandlede kronprinsen – måske endog for at få ham af vejen til fordel for deres „eget“ barn, som dronningen ventede sig. Til beroligelse udsendte Struensee et skrift om det kongelige barns fornøjelige tilværelse, „Les amusements du prince royal“, med bl. a. dette stik af kronprinsen og hans legebror.

I den romantiske Frederiksberg Have anlagt omkring 1800 – ses „den høje, elskede familie“ i „sit trofaste folks midte“. A den yndefuldt slyngede kanal sejler de kongelige optog, forrest en båd med Li-gardens oboister, så det kongelige fartøjet af flådens sluproere og med kongeselv i admiralsuniform ved roret. Danmarks kjald digter:

Frederik og Caroline,  
Maria, Vilhelmine.  
Kostbare Fragt! I, alle danskes Glæde!  
Stolt svulmer purpurfloret  
med hviden Kors, thi Kongen staar ved  
Roret.

Men professor *Oehenschläger* kun også ved bønsskrivelse opnå kongelig nådeform af kontanter, når hans 1900 rigsdal om året ikke slog til i professorens holdning.

Trykkefriheden havde Frederik 6. på den nærmeste ophævet allerede i 1799. Det var kampen om trykkefriheden, der i 1835 fødte den berømte kongelige erklæring som i forenklet form lyder: – Vi alene vid

Ved Frederik 6.s død i 1839 digtede Grundtvig – og det er seriøst ment:

*Kong Frederik den Sjette henslumred i  
Fred*

*og hviler nu hos sine Fædre.  
Han gjorde end ikke en Kat fortræd,  
der fødtes ej Kongesøn bedre.*

Dr. Jacob Dampe, der på det tidspunkt sad fængslet på Christiansø på 19. år for oppositionel virksomhed, ville næppe være enig. Den tredje linie blev iøvrigt efter henstilling fra dronning Caroline Amalie ændret af Grundtvig til „Og alle Smaafugle sang derved“.





Kernen i det nuværende Frederiksberg Slot er W. F. von Platens og J. C. Ernsts sommerslot til Frederik 4., opført i 1700-tallets første år på „Bjerget“ eller „Solbjergghøj“, hvor der fra Frederik 3.s tid lå et lystslot, oprindeligt kaldet „Prinsessernes Gård“ og efter den 10-årige kronprins Frederiks overtagelse i 1680 „Prinsens Gård“. Den italienske påvirkning – fra Frederik 4.s store italiensrejse – er tydelig i anlægget, der 1732–38 udvidedes ved forhøjelse af sidefløjene og med de krumme kommunikationstløje. C. F. Harsdorff gav en række interiører sit nyklassicistiske præg – på bestilling af Struensee. Ved samme lejlighed fik slottet den gule farve. I 1868 overtog krigsministeriet slottet, der siden 1869 har været rammen om Hærens Officersskole.





Omkring 1800 omlagdes den franske have til engelsk landskabsstil ved Peter Petersen, en selvlært gartner. Den blev det klassiske danske eksempel på „den romantiske have“ med arrangeret natur og „overraskelser“. Her er en af overraskelserne, den kinesiske pavillon med tilhørende bro, udført af arkitekt Andr. Kirkerup.



Riddersalen, eller Spisesalen, et smukt eksempel på Harsdorffs nyklassicistiske stil. Stukkaturen skyldes indkaldte italienske kunstnere.





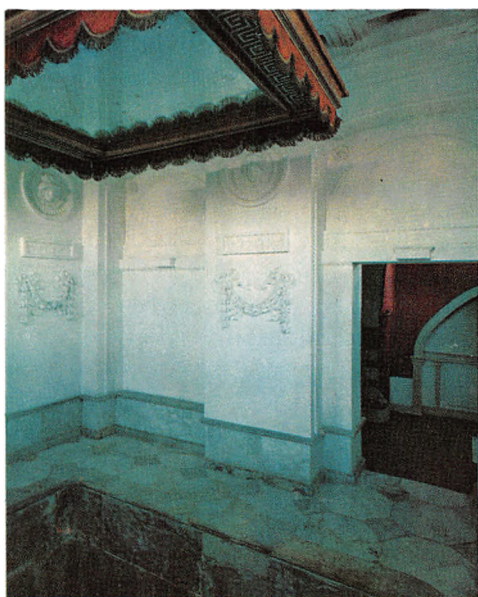
tskirken i østfløjen er fra 1707–11. Pulpituret over stolestaderne reserveret kongefamilien. Loftsmaleriet af Krock har motiv Johannes' åbenbaring, alterbilledet af samme kunstner fremstiller hellige nadvers indstiftelse. Sturmbergs gipsudsmykning i loftet drer troens sejr over vantroen.

„Rosen“, den store festsal. Den kaldtes også Maskeradesalen efter sit formål. Ved hertugen af Gloucesters besøg hos Christian 7. i 1769 deltog 2.000 gæster i maskeballet. Loftudsmykningen er Benoît le Coffres „Maskerade“ fra 1711.





H. V. Bissens statue af Frederik 6. er mesterlig. Men monarken færdedes i Frederiksberg Have iført en kæmpemæssig trekantet hat – undtagen når han som „civil“ gik omkring i slottets omgivelser for at opfange noget af, hvad undersåtterne sagde og mente.

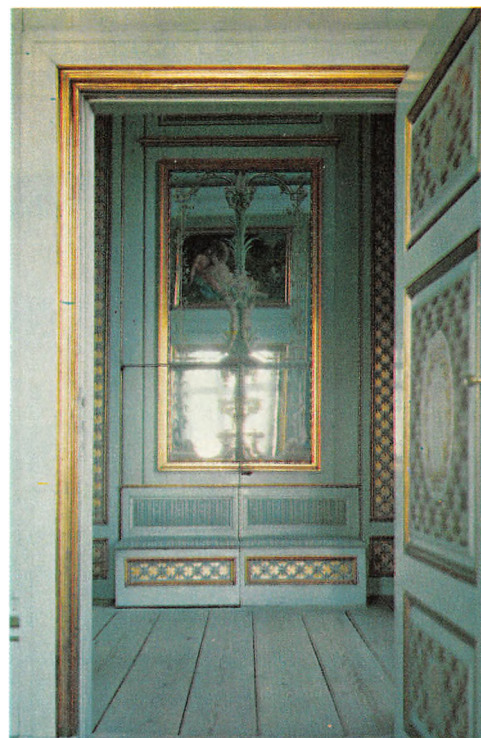


Mere raffineret kan det næsten ikke blive. I spejlet over det forsænkede badekar kan de badende betragte sig selv. Harsdorff indrettede Marmorbadet, mens Struensee og Caroline Mathilde til almindelig forargelse holdt til på slottet – i en hofdames dagbog kaldes Frederiksberg Slot „lastens og skamløshedens bolig“. Baderummets gipsdekorationer er af Fossati.





*Paneldør – med dørstykker af  
J. E. Mandelberg – ved nedgangen til  
Harsdorffs berømte Marmorbad.*



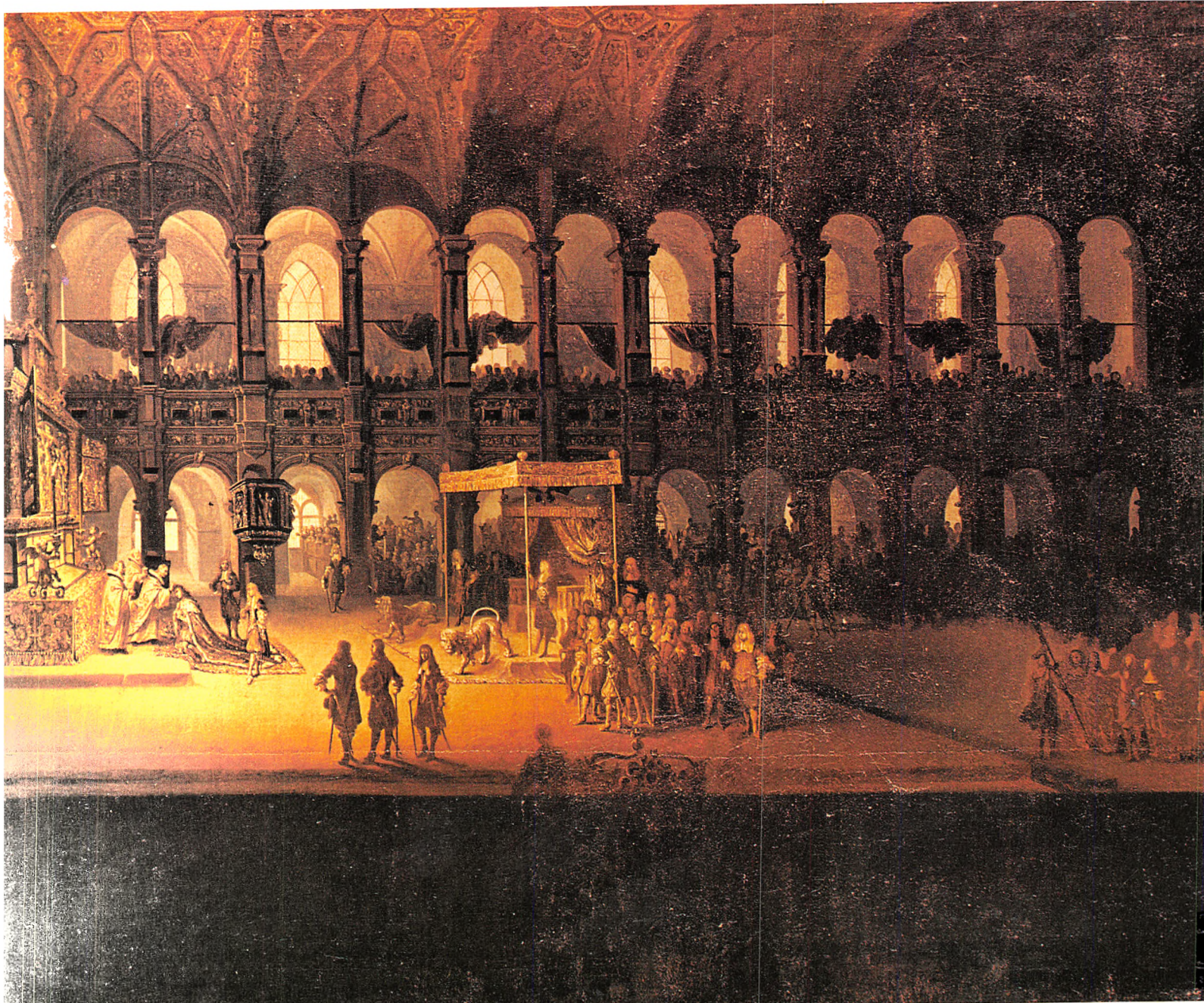
*deriksberg Slot har i godt 100 år været  
men om Hærens Officersskole.  
undervises kadetter af årgang 1969 i  
ik ved terrænbordet.*



*'insessernes Pandekagekøkken" i østfløjens  
mezzanin er indrettet af Laurids de Thurah  
730'rne som the-køkken til dronning Sofie  
Magdalene. Stuk-draperiet over skorstenen  
skyldes C. H. Brenno.*



# Guds repræsentant på Jorden





juni 1671 blev *Christian 5.* som den første danske enevoldskonge salvet i Frederiksborgskirke. Sjællands biskop, *Hans Wandal*, brugte de berømte ord: „Eders Majestæt repræsenterer os her på Jorden Gud selv“. Det var allerede glemt, at enevoldsmagten var et kongen af folket. Kongen var et højere væsen, „født af den ældste, ædleste og ypperste kongestamme, ikke alene i kristen- dommen, men endog i den ganske bebygte og bekendte verden“. Teksten, der prædikes over, var fra Romerbrevets kapitel 13: „I der er ingen øvrighed uden af Gud og som er indsat af Gud, så at den, der sætter sig op mod øvrigheden, modsætter sig Guds ordening.“

juni 1840 blev *Christian 8.* som den sidste danske enevoldskonge salvet i Frederiksborg Slotskirke. Her ses kongen og dronning *oline Amalie* i *H. C. Andersens* pragtfulde teater. Her har selv skildret begivenheden: – I hele kroningsfest forekommer mig nu som et eventyr i skoven. O, det var en pragtfuld Trængslen var under tafflet så stor, at en lille pige blev klemt ihjel, og flere fik kvæstet ..





# Hans største værk

Kongen selv har været „den fornemste opfinder og befordre af den ganske bygning“, hedder det i en af de første beskrivelser af *Christian 4.s FREDERIKSBORG*, det arkitektoniske hovedværk fra denne pragtelskende renæssancefyrstes tid. Christian 4. satte sig selv og sin tid dette storslåede monument på det sted, hvor han blev født. Efter overleveringen skete fødslen på en lille ø i slotsøen ved det FREDERIKSBORG, som var midtpunktet for *Frederik 2.s* nordsjællandske jagtrevier. Sagnet har dog ikke ret.

Af *Frederik 2.s* FREDERIKSBORG findes stadig anlægget på den sydligste af FREDERIKSBORGS tre slotsholme – med de to lave runde tårne ved S-broen, der forbinder den inderste og den mellemste holm. Desuden

*Frederik 2.s Frederiksborg. Dobbelthuset til højre er Hillerødsholm, som Frederik overtog fra Herluf Trolle og Birgitte Gøye ved mageskifte. I forgrunden: Christian 4. på jagt.*

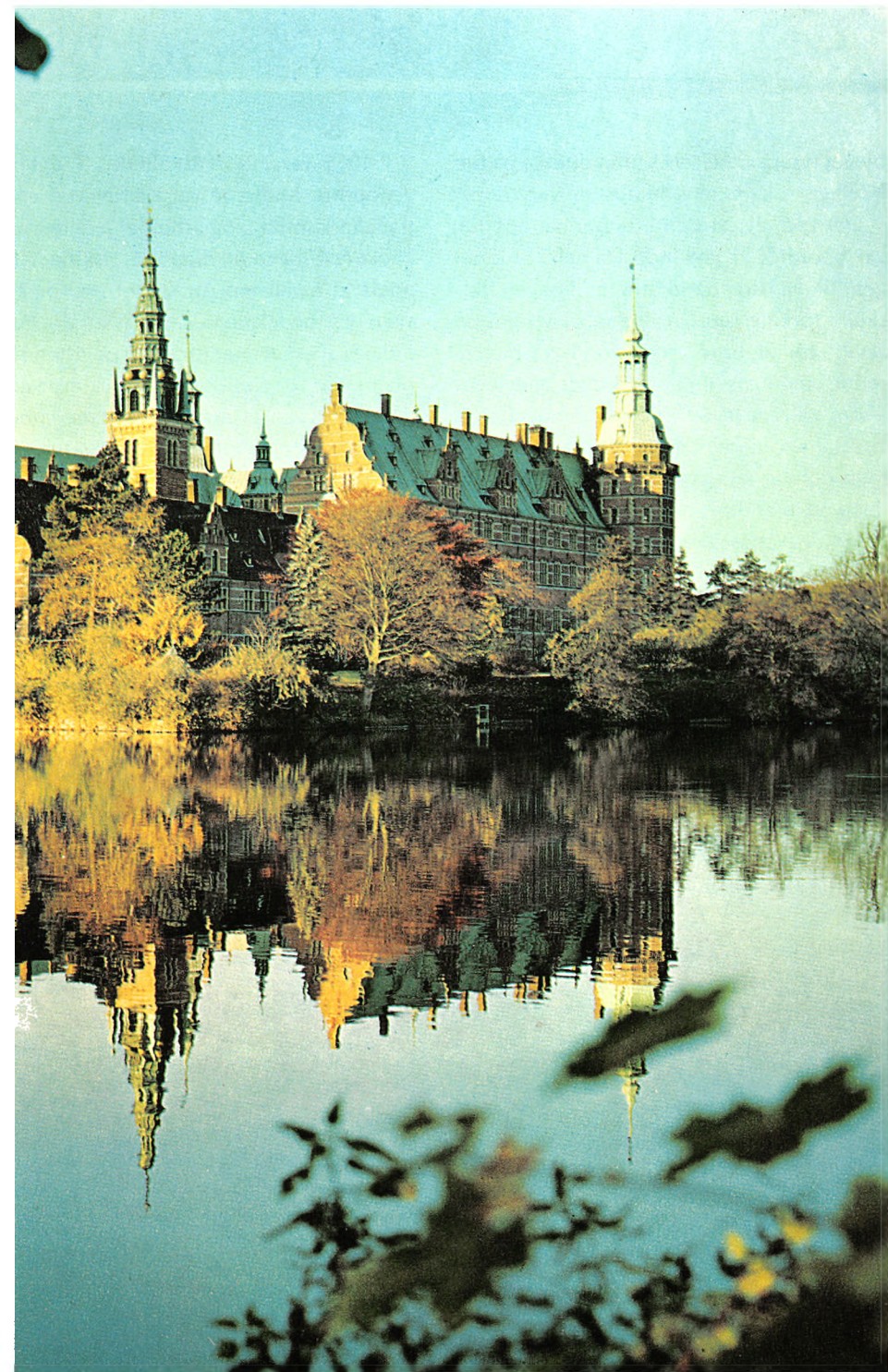
den selvstændige lille bygning BADSTUEN mellem Indelukket og Lille Dyrehave.

*Christian 4.s* FREDERIKSBORG på de to yderste holme i den kunstigt opdæmmede sø opførtes og indrettedes ca. 1600–1625. Den kongelige bygmester *Hans van Steenwinckel d.Æ.* menes at have tegnet anlægget, men byggearbejderne begyndte først efter hans død. De lededes af bygmester *Jørgen Friberg* fra Slangerup under kongens overopsyn.

Hovedfløjen i anlægget på den yderste holm, Kongefløjen, er den ældste, bygget 1604, derefter følger med to års mellemrum vestfløjen med kirken, Riddersalen og vinkælderen og østfløjen, kaldet Prinsessefløjen. Anlægget på den mellemste holm med Slotsherrens Hus, Kancellibygningen og det svære porttårn, kaldet Fangetårnet, er bygget i årene 1614–20 mens pragtrumene i hovedslottet var under indretning. Fra samme periode er Audienshuset med Møntporten og Løngangen, der forbinder denne sandstensbygning med hovedslottet.







*Christian 4.s Frederiksborg 1652. Yderst til højre „lysthuset“ Sparepenge, Christian 4. lod opføre 1599–1601. Det blev nedbrudt under Frederik 4., og en del af materialet blev brugt ved Fredensborgs opførelse. I forgrunden til venstre: Frederik 3. på jagt.*



*Neptunbrønden i den ydre slotsgård blev skabt af den kejserlige billedhugger Adriaen de Vries. Det nuværende springvand er en rekonstruktion. Den svenske besættelsesmagt tog 1659–60 originalfigurerne – og en del af slottets inventar – som krigsbytte.*





type fra Neptunbrønden: Fama, ømmelsens gudinde, kroner vandsprudende løve.



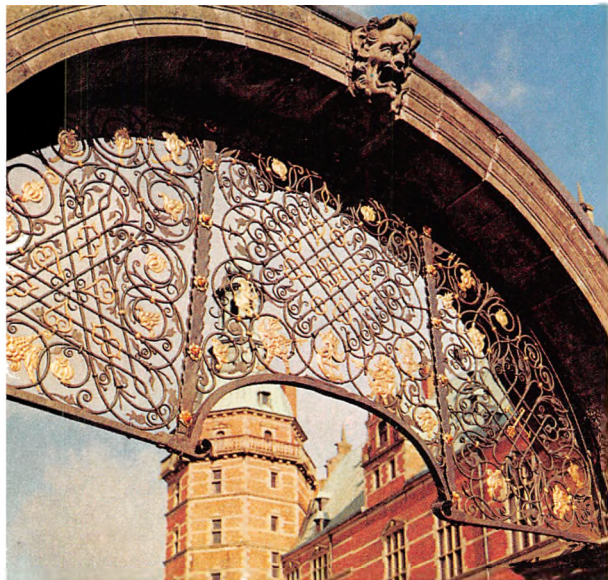
S-broen forbinder anlægget på inderste og mellemste holm. Formen gjorde det muligt at tage indtrængende fjender under hensigtsmæssig beskydning.



Staldgaden, med Herluf Trolles Tårn – det høje hus til højre. I baggrunden porttårnet, kaldet Fangetårnet, i Christian 4.s anlæg på den mellemste holm.



Kirkefløjens gavl, som den hæver sig over voldgraven. Fløjen rummer kirken – bag de høje vinduer – og, i etagen ovenover, Riddersalen.



Ringrendingsportens smedejernsgitter er af den bøhmiske kunstsmed Caspar Fincke, der udnævntes til „kongelig kleinsmed“.



Vinduesgitter på kirkefløjen af Caspar Fincke. Bag vinduet er Christian 4.s kirkestol.





*Hensigten med Badstuen, det lille lystslot, Frederik 2.  
lod opføre, var, at kongen skulle kunne opholde  
sig ved sit jagtreviers hovedsæde uden at være  
plaget af det store ceremoniel. Badstuen benyttes  
stadig – til jagt frokoster.*





Frederiksborgmuseets stue 48: Frederik 5.s tid. De dominerende malerier er begge af holmaleren C. G. Pilo – til venstre Frederik 5., til højre hans søn, den senere Christian Rokoko-sofagruppen er dansk arbejde, den er fra omkring 17. I hjørneskabet kinesisk porcelæn med danske våb og navne – porcelænet er hjemført på bestilling af Asiatick Kompagn



Løngangen – også kaldet Conseilgangen – der fører over voldgraven til Audienshuset, fremtræder som efter istandsættelsen i 1680'erne – en brand i 1665 ødelagde den. Generalbygmester Lambert van Haven ledede indretningen, stuk-udsmykningerne skyldes franske, tyske og italienske kunstnere. Landskabsbillederne er af J. Momper og Jan Looten, draperierne med svævende genier over dørene (baggrunden) af Jan Wilckens van Verelt – kaldet Jakob Hollænder – og Christian Nerger.

Frederiksborgmuseets stue 42 – en del af det oprindelige Skibsgemak: inventar fra den unge enevældes tid. Paradesengen er fremstillet i Paris til greve Christian Danneskiold-Samsøe, Christian 5.s sønnesøn, i anledning af hans bryllup i 1724. Sølv-kaminskærmen ved sengens fodende og de to sølv-guëridoner ved hovedgærdet har tilhørt grevens far, Christian Gyldenløve – Christian 5.s søn med Sofie Amalie Moth. De franske væggobeliner fik Ulrik Frederik Gyldenløve – Frederik 3.s søn med Margrethe Pape – foræret af Louis 14. under de fransk-danske allianceforhandlinger i 1682. De fremstiller scener fra Alexander den Stores liv – t. v. sejren over perserne ved Arbela, t. h. indtoget i Babylon.





Frederiksborgs Riddersal har kunnet rekonstrueres tilnærmelsesvis efter ødelæggelsen ved branden, da malerne F. C. Lund og Heinrich Hansen året før havde udført en række skitser af det pragtfulde rum og mange af dets detaljer. Billedfelterne i det rigt udskårne loft fremstiller forskellige mekaniske virksomheder. Salens gobeliner har i vid udstrækning motiver som de oprindelige. I forgrunden til venstre Otto Baches rytterbillede af Christian 9., kongen under hvem Frederiksborg blev genrejst. På den anden side af trompetérstolen er Karel van Manders billede af bygherren Christian 4. anbragt.





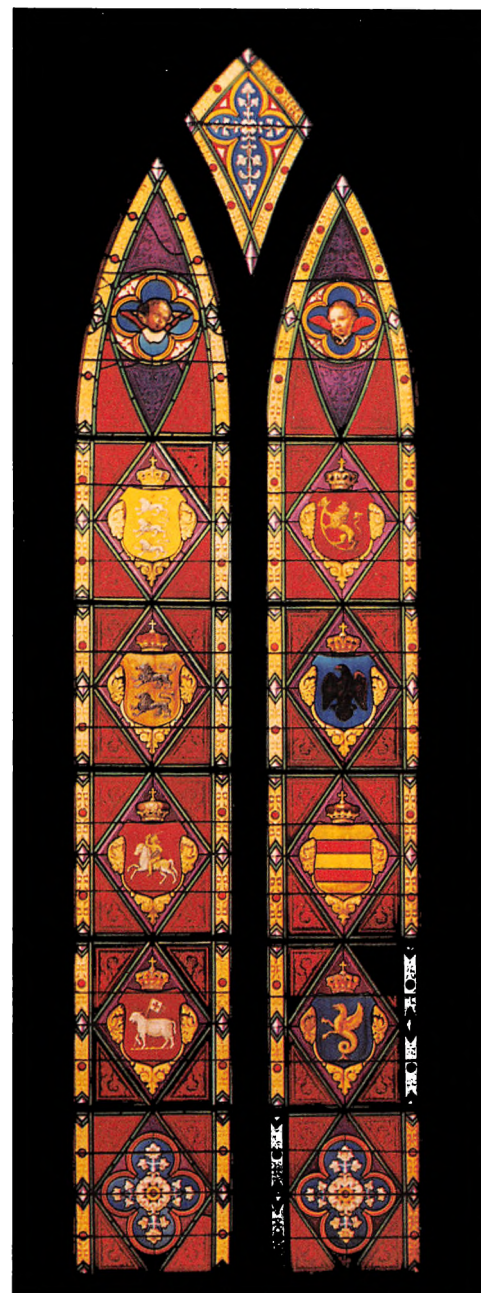




Skirkens galleri har siden 1692 været „ridderkapel“. Her – og på trappernes vægge – hænger elefantriddernes og Dannebrogordenens korsridderes våbenskjolde. Disse to våbenskjolde er udarbejdet af de to sidst tilkomne elefantriddere, prinserne Henrik af Danmark og Richard af Sayn-Wittgenstein.



Det berømte orgel, bygget af Esaias Compenius 1610, blev i 1617 skænket til slotskirken af Christian 4.s søster, Elisabeth, enkehertuginde af Braunschweig-Wolfenbüttel. Instrumentet, der står i galleriets korparti, fremtræder praktisk taget som fra orgelbyggerens hånd. Det har 1001 træpiber og tangenter af massivt elfenben med ciselerede sølvplader på forkanterne. Der gives almindeligvis en koncert om ugen på orglet af slotskirkens organist.



Nogle af rigsvåbnets heraldiske bestanddele fordelt på en kirkerude. I venstre række fra oven: Danmarks tre løver, Slesvigs to, Ditmarskens rytter, Gotlands Gudslam. Højre række: Norges løve med øksen, Øsels ørn, Oldenborgs bjælker, Vendens lindorm.



# ”Lotte død”, spillede prinsesserne, en tung og blodig tid fulgte

Det havde en særlig mening, at kronprins Frederik og kronprinsesse Ingrid i 1936 overtog GRAASTEN SLOT, nu kongens og dronningens sommerresidens. Kongehuset knyttede sig på denne måde fastere til det genvundne land på et tidspunkt, da det nazistiske Tyskland råbte på „livsrum“ og uanstastet satte sig ud over Versailles-traktaten – den traktat, hvorpå Sønderjyllands genforening med Danmark hvilede.

Små 100 år før kronprinsparrets overtagelse af slottet boede H. C. Andersen der som hertug Christian August af Augustenborgs gæst. Det var et 14 dages ophold, som digteren brugte bl. a. til at skrive „Den lille Pige med Svovlstikkerne“. „I Mit Livs Eventyr“ skriver han:

– En tung og blodig tid skulle gå op herover. Jeg har ikke haft hjerte til at se disse egne igen. De sidste toner, der klang for mig derfra, var „Lott is tot“. Prinsesserne af Augustenborg spillede den for mig i ungdommelig munterhed. Erindringen om hin tid og dens efterklang er et smerteligt „tot – tot“.

Hertug Christian August, Christian 8.s svoger, var på det slesvig-holstenske parti, krævede hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauborg forenet og optaget i Det Tyske Forbund. Det var et dynastisk stridsspørgsmål, Augustenborgerne hævdede deres arveret til hertugdømmerne, hvis den Oldenborgske mandlinie skulle dø ud – det så det i 1840'erne ud til, at den skulle.

Den danske politik overfor slesvig-holsternerne blev den nationalliberale: Slesvig forenet med Danmark, Danmark til Ejderen. To gange gik Danmark i krig på denne politik. Begge gange faldt afgørelsen på stormagtsplan. Enden blev katastrofen i 1864.



To ombygninger siden genopførelsen af Graasten i 1759 har givet den kongelige sommerresidens nuværende udseende – under hertug Ernst Günther 1905–09 og umiddelbart før det danske kronprinspars overtagelse af slottet i 1936. Ved den sidste ombygning fik de ét-etages bygning ved vestfløjens høje midterhus blå tag som resten af slottet.

GRAASTEN skiftede nogle gange ejer af politiske grunde.

I de første krigsdage i april 1848 brugte Frederik 7. slottet som kvarter. Efter det danske nederlag ved Slesvig vendte hertugen tilbage og højste det slesvig-holstenske flag.

Efter Treårskrigen overtog den danske stat hertugens godser. Augustenborgerne fik dem tilbage efter det danske nederlag i

1864, men Sundeved-beboere samlede derskrifter på en adresse, som kraftigt fordrede hertugen til at holde sig væk fra GRAASTEN. Det gjorde han.

Hertug Ernst Günther, sønnesøn af hertug Christian August, var GRAASTENS ejer. Genforeningen i 1920. Nyt politisk skifte: den danske stat overtog igen GRAASTEN. Indtil kronprinsparrets overtagelse brugtes slottet af offentlige institutioner



*Graastens havefacade med swimming-pool'en – en gave til Frederik 9. på kongens 70 års fødselsdag i 1969 – i forgrunden. Terrassen med trappen er fra istandsættelsen 1935–36.*



Der blev før og under den tyske besættelse af Danmark 1940–45 talt om en indlemelse af Sønderjylland i det Tredje Rige. Da talen blev for højrøstet, red det tyske gesandtskab ind. En grænsændring passede ikke til den samarbejds-

politik, Tyskland ønskede at anlægge, og da samarbejdet ophørte, havde det Tredje tyske Rige vigtigere ting at tage vare på.

Det ældste af det nuværende slottsanlæg er nordfløjen med slotskirken. Den er fra det barokslot, der opførtes i de første år

af 1700-tallet, da slottet ejedes af slægten *Ahlefeldt*. Resten af dette slot brændte i 1757 og genopførtes med væsentlig mindre pragtudfoldelse. Vestfløjens midtpavillon med det kuplede spir er fra hertug Christian Augusts tid, opført 1842.







rummet – det eneste bevarede interiør  
 barokslottet – blev indviet 1702, men  
 er en tradition, der ikke kan bekræftes,  
 med kirkefløjen tidligere kornmagasin og  
 testald. Galleriet i det lange rum er båret  
 af korinthiske søjler, loftet af tilsvarende mindre  
 søjler. Over prædikestolen til venstre – der  
 er en senere tilføjelse – herskabsstolen. Loftets  
 udsmykning fremstiller Bebudelsen,  
 Enheden og Dommedag, altertavlen  
 aftegningen fra Korset.

Jagtsalen på Graasten med billardbord  
 og kongens flygel. Gevirerne er alle af dyr,  
 kongen har nedlagt. På reolen kopier af  
 Gallehus-guldhornene.



Uofficiel udsmykning af slotskirken – på  
 kaminens bagside, normalt skjult af tæppet.  
 En dansk-patriotisk indstillet „kunstner“ har før  
 under Treårskrigen 1848–50 formuleret  
 en bøn til kongen om at give Frederik 7. og fremstillet  
 en tegning af kongen hertug Christian August af  
 Slesvig-holsteneren lidet smigrende. En del gamle  
 konger kender det usædvanlige træskærer-  
 arbejde – kongen har vist dem det.

Over kaminen i hall'en en Ølands-sten  
 med kartouche fra 1759 – dens oprindelige  
 plads var på sydfløjens haveside. Gulvet  
 er af travetiner-marmor.







*„Den røde Gang“ giver det første indtryk af Graasten inden døre. Over kisten et dørstykke fra slottet, der brændte.*



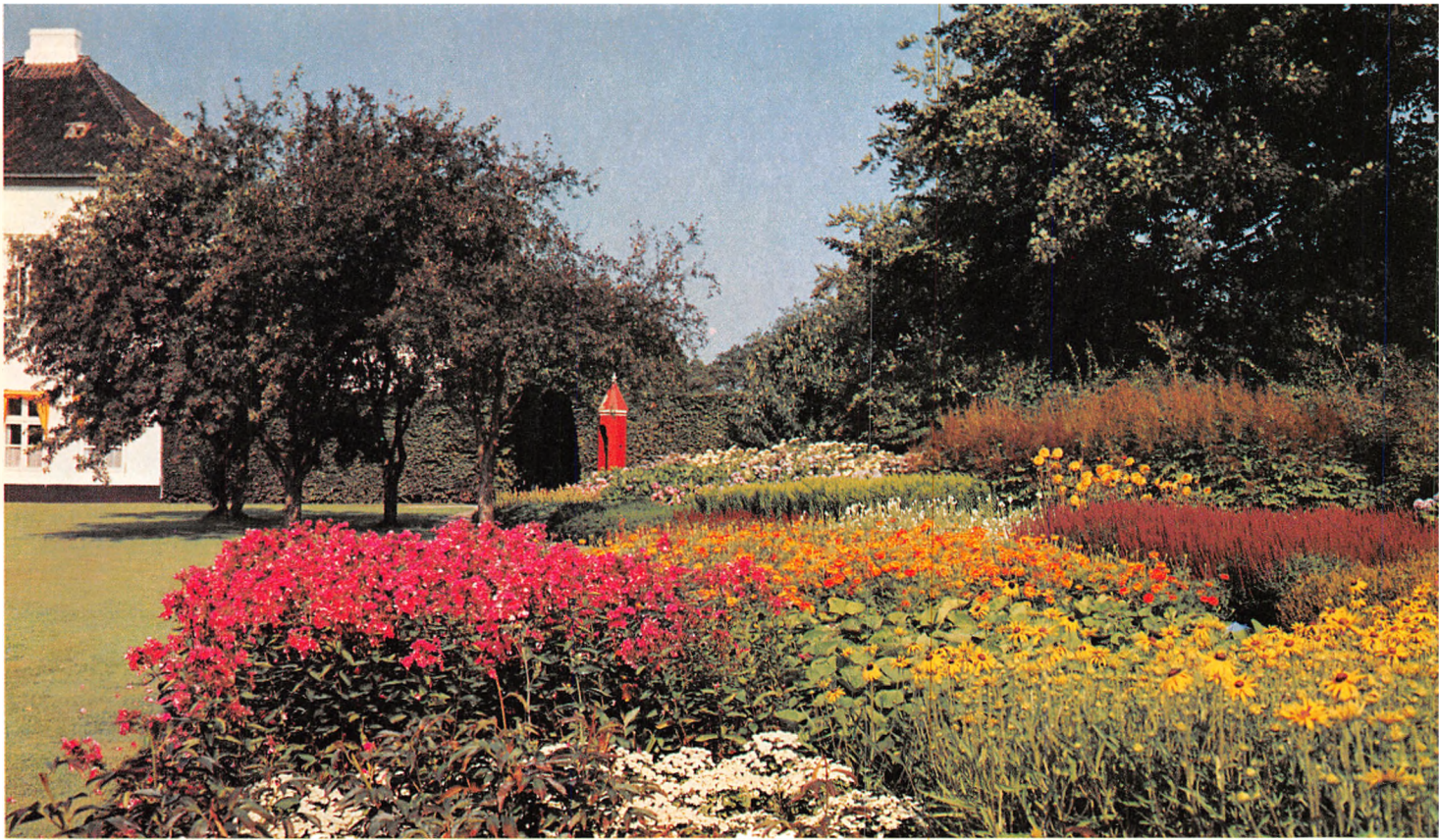
*Graastens spisestue med møbler i den britiske Hepplewhite-stil. Det mørke parketgulv er udført af planker fra den engelske fregat „Shah“.*



*Dronningens arbejdsværelse på Graasten. På væggene til højre dørstykker af den svenske baron Leija. Over kaminen et portræt af dronningens mor, kronprinsesse Margareta, født prinsesse af Storbritannien og Irland. Gennem døren ses kongens arbejdsværelse.*







*Anlæggelsen af dette stauved i slotshaven skyldes dronning Ingrid, der selv sammensætter også de blomsterdekorationer, der bruges indendørs på Graasten.*



*Det idylliske stråtekte hus i parken kaldes Prinsessernes Legehus efter dets funktion, da kongens og dronningens døtre var små.*



se æbletræer menes at være Graasten- eller Gravenstein-  
lernes stamtræer. En kilde fra 18. århundrede oplyser,  
æblerne er fra Rhinlandet, hvorfra „en vis Ahlefeldt“  
dem med – velsagtens som pødebuske – til sit gods  
avenstein eller Graasten.





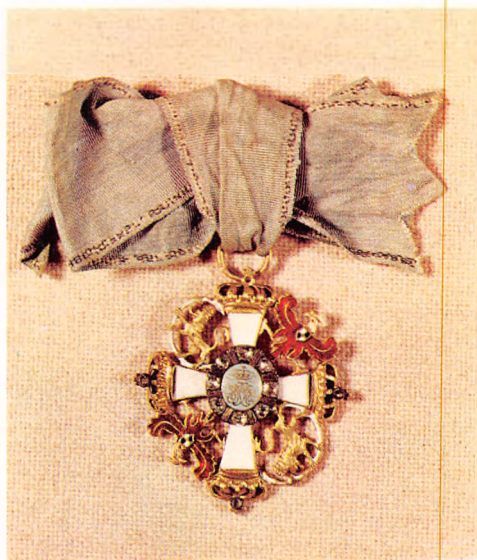
# Slottet, der døde af skam

Vindueskarmene rådner bort, ruderne bliver uigennemsigtige, ingen lyd høres i de talrige værelser uden vindens susen og vinduernes klapren .. fra moradserne lyder frøernes triumfsang.

Skildringen af HIRSCHHOLM SLOTS forfald er fra omkring 1800. En halv snes år senere jævnedes resterne af, hvad der engang var et prægtigt slotsanlæg i fransk senbarok, med jorden. Dermed var det største synlige

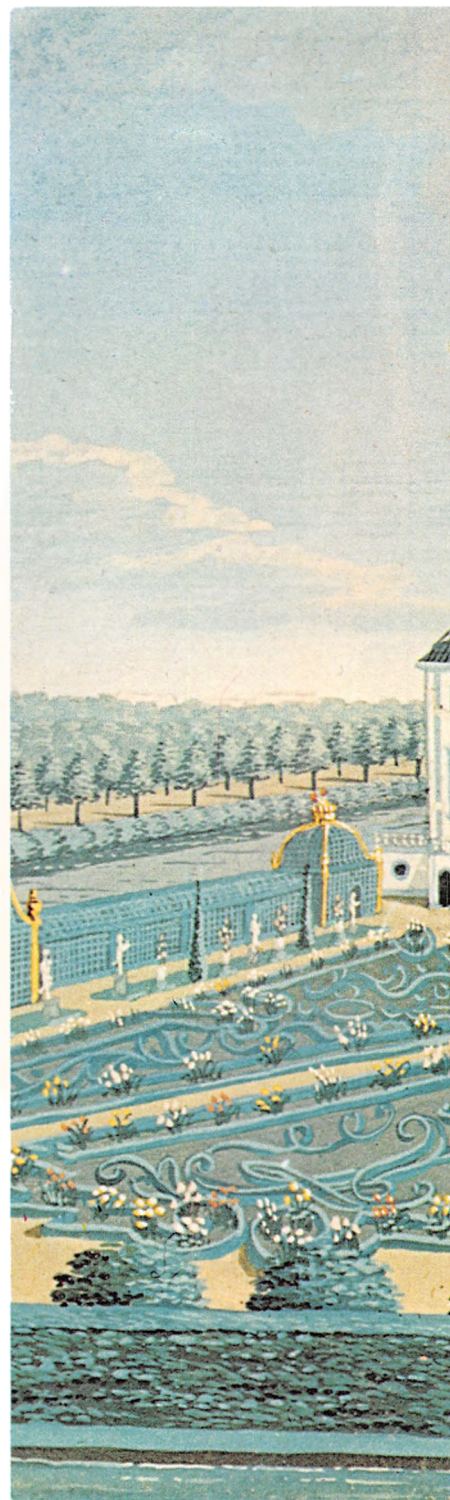
minde om dronning *Caroline Mathilde* og *Struensee* udslettet. Anderledes kunne det næsten ikke være. Ingen ville vide af slottet efter sommeren 1771.

Denne sommer – fra 5. juni til 30. november – indeholdt den smule lykke, der kunne blive til den engelske prinsesse i *Christian 7.s* Danmark. Man havde på det nærmeste tvunget den 19-årige konge til hendes seng, men dronningen havde ingen chance fået

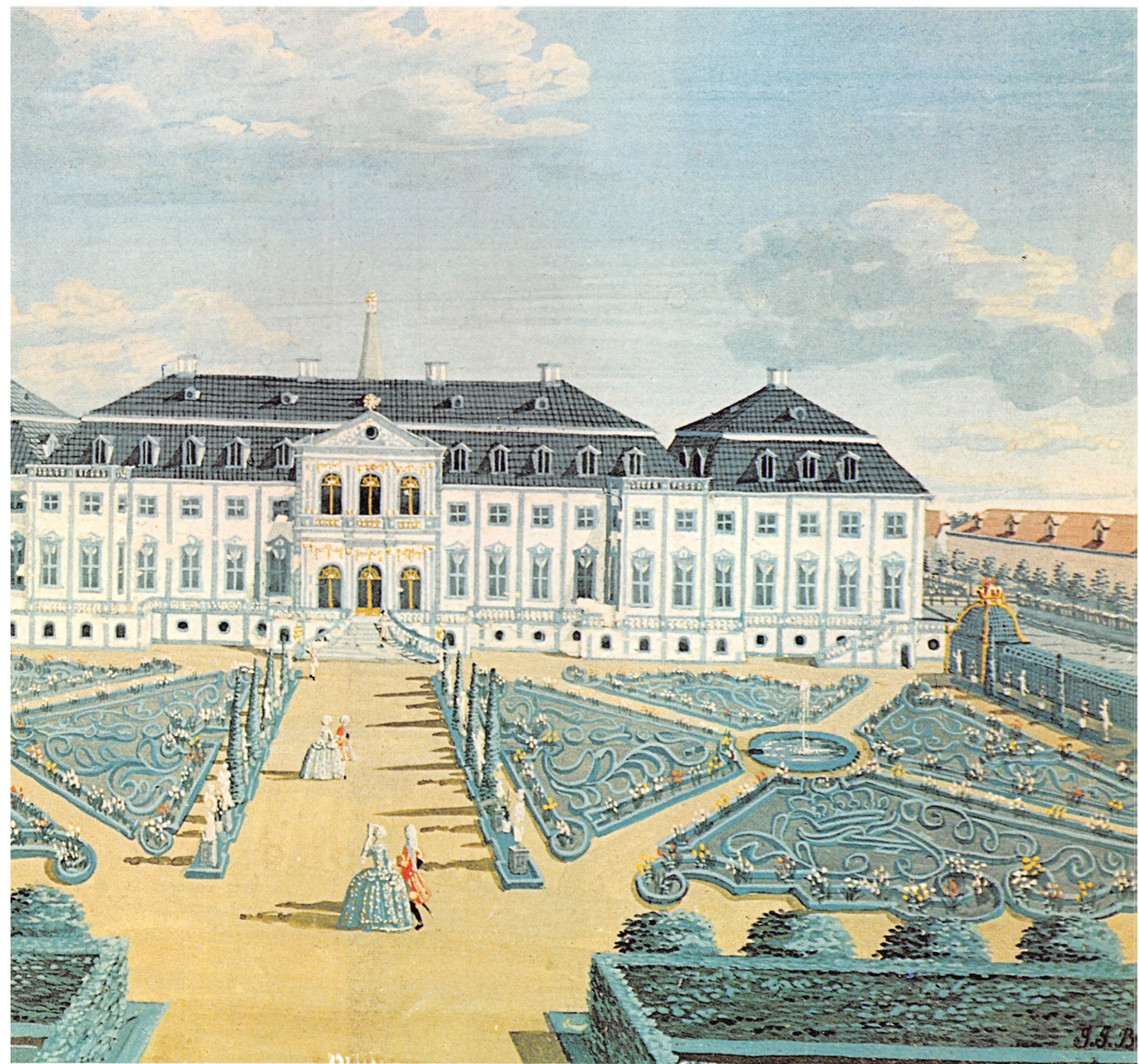


Ordenen „de l'Union parfaite“ – „det fuldendte ægteskab“ – var indstiftet af dronning *Sofie Magdalene*. *Struensee* fik ideen til den konkurrerende „*Mathilde-orden*“ – modtagerne af den sidste måtte ikke bære den ærbare „*l'Union parfaite*“.

*Christian 6.* og dronning *Sofie Magdalene* havde ladet det stort anlagte, trefløjede barokanlæg opføre ved de *Thurah* 1737–39. Slottet havde været rammen om dette pietistiske kongepars yderst ærbare sommerfornøjelser og om dronning *Sofie Magdalenes* enkestand. *Struensee* og *Caroline Mathilde* lod slottet modernisere og fjernede alle enkedronningens nipsting.









Johann Friederich Struensee, den gale konges læge.



for at være noget for sin sindssyge, tvungne ægtemand.

Hun var 20 år, og hun var forelsk Struensee. På HIRSCHHOLM levede de sten som et ægtepar, morgenridture, siktimer og to ugentlige teaterudflugte København. Kongen, der undertiden s bar skjorte i HIRSCHHOLMs slotspark, ste – og accepterede formentlig, at „Kon af Preussen sov hos Caroline Mathilde“.

I København forberedtes Struensees dronningens fald. Hovedstadens befolkning rasede åbenlyst mod den tyske diktator der gik frygtelige rygter om udsvævelser sommer-hoffet i Hørsholm.

Den nye preussiske minister, der kom til Hørsholm for at aflevere sine akkrediteringer, førte en fornuftig politisk samtale med kongen. Men kort efter så kongen sig nødsaget til at lege med sin negerdreng i parken. Drengen sv



5. Suhm fortæller om sommeren 1771 på Hirschholm: „Dronningen sagde „Lad os nu agere garths udsvævende damer.“ Hun selv lagde det ene ben på bordet, de andre gjorde de figurer, der står i samme kobberstik, og det gik meget ilde til“. Her ses kobberstikket de prostituerede kvinder i arbejdshuset. Det er fra serien „Boldersken“, der var så rømt, at overklassedamer havde stikkene på deres viften.

Caroline Mathilde, den gale konges dronning.  
Der var ingen nåde for dette elskende par.



ken, og kongen gjorde kaprioler. – Dette f har ikke den fjerneste lighed med noget det under solen, noterede diplomaten.

n morgenen efter Struensees arrestation Christiansborg fik dronningen overrakt et brev, skrevet af kongen med ført hånd: – Jeg har fundet det rigtigst at sende Dem til København, da Deres opførsel nøder mig der-

- Det første, hun sagde, da jomfru Arensch meddelte hende, at grev Rantzau med nogle officerer var der, var: Hvor er greven, hvor er greven? Derpå løb hun i sin bare kjole straks ned ad den forlorne trappe til Struensees værelse . . . men hun fandt alene nogle kammertjener, som og var arresteret . . . Man tog alt fra dronning Caroline Mathilde, også hendes datter med Struensee. Hun døde i Celle i Hannover 1775.



# Gik til vejrs over slottet og slog kolbøtter i krudtrøgen

– Hævn nu brødrenes blod og det polske fædreland, sagde jesuitpateren. Må den Helige Moder værne sin søns ære ved at vel-signe denne storm.

14. december 1658. Vojvóden *Czarnieckis* polske ryttere stormer KOLDINGHUS, der er besat af svenske styrker. De svømmer over voldgraven, bryder hul i slottets nederste stokværk, strømmer ind og slår ned for fode. En af angriberne, *Jan Pasek*, fortæller:

– En ung knøs kom med en tyk officer. Jeg sagde til ham: giv mig ham! Men knøsen bad mig: lad mig først klæde ham af, ellers bliver hans pæne klæder jo blodige.

Den svenske kommandant og en gruppe officerer beder om pardon – de er flygtet op på Kæmpetårnets flade tag. Krudtmagasinet under tårnet eksploderer:

– Du almægtige Gud! Murene drøned, marmor og alabaststumper fløj omkring til alle sider! Da eksplosionen, som sprængte alle etager, fik fat i dem, gik de til vejrs og slog kolbøtter i krudtdampen. Først da eksplosionen var forbi, kunne man tydeligt se dem komme tilbage og falde ned i søen. Ligesom frøer .. De usselrygge ville for at undgå polakkerne flygte til Himlen, men dér slap de ikke ind. Sankt Peter smækkede straks porten i. Du barmhjertige Gud, hvor retfærdige er dine veje! Svenskerne behandlede os polakker lumpent i Sandomierz ..

Danmark havde fået hjælp mod *Karl 10. Gustav* – brandenborgske, kejserlige og polske tropper. Men det udpinte Jylland og Fyn kunne ikke stille forplejning til landets allierede. Det betød afbrænding af landsbyer, plyndringer, voldtægt, rædselsfuld tortur. Og efter soldaterne kom pesten.

Regeringen takkede Gud for hjælpen. Af civilbefolkningen i Jylland og på Fyn omkom 60.000 af pest og sult.

Det var tredje gang det KOLDINGHUS vi kender, måtte bygges op efter krigsskader. Første gang var i 1627, under Trediveårskrigen, anden gang i 1644, under Torstenssonfejden.

Den sidste krigsskade fik KOLDINGHUS i 1808, da et par spanske regimente af de hjælpetropper, *Napoléon* havde sendt til landet, lå i Kolding. Spaniolerne fyrede så voldsomt i en kamin i det gamle kongeslot, at ilden fængede gennem skorstenen i en af de øvre etager. 31. marts styrtede Kæmpetårnet med to af kæmperne – Hannibal og Hector – ned og knuste hvælvingerne over kirken. I 1854 faldt den tredje kæmpe, Scipio, også ned. Han blev sat sammen igen og opstillet i slotsgården, men kun for at blive væltet og ødelagt af preusserne ti år senere. Den sidste kæmpe, Hercules, holder endnu stand på tårnet, der er opkaldt efter de oprindeligt fire sandstens-kæmper.

Den del af slottet, som er bevaret endnu, er for størstedelen fra 1500-tallet, men anlægget har middelalderlige mur-rester. Sydfløjen, østfløjen og en del af nordfløjen er opført under *Christian 3.*, der døde på slottet nytårsdag 1559. *Christian 4.*, der 1583 skrev sin første latinske stil i enkedronning *Dorotheas* gemakker på slottet, realiserede en ombygning af nordfløjen og slotskirken – med Kæmpetårnet.

1931–35 blev Kæmpetårnet genopført, og samtidig blev kirkerummet og riddersalen overdækket.







Den indre slotsgård. Foran Kæmpetårnet i baggrunden Kirketårnet, der har den bedst bevarede af slottets sandstensportaler – med Christian 4.s og dronning Anna Katrines våbener. Genopførelsen af Koldinghus har nu stået på i over 100 år, den indledtes 1867. Men slottets karakter af ruin er stadig umiskendelig.

Den spydbærende Herkules i sin romerske rustning og med det nordiske unionsmønster i skjoldet er den eneste af de fire kæmper fra Christian 4.s tid, der ikke er gået til – romantiske digtere har fået en del ud af denne symbolik. Herkules er 2 $\frac{1}{4}$  meter høj, hans højde over havet er 55,66 meter. Kæmpetårnets brystværn er en rekonstruktion.



Den genskabte riddersal var i Christian 4.s tid væsentlig større. Inden branden i 1808 var den delt op i en række mindre rum, og den oprindelige rumfordeling er usikker. De læderbetrukne stole er fra Frederik 3.s tid.





*Brudstykker af slotskirkens inventar eksisterer endnu. Altertavlen – med alabastfigurer udhugget af Claus Lauridsen i Kolding 1605 – blev stærkt beskadiget under svenskekrigene. Det fortælles, at Frederik 4. ikke ville lade den istandsætte – den skulle stå og vidne om fjendens ugudelighed og vandalisme.*



*Stole og reoler i Hvide Sal blev i 1914 overført fra Christiansborg i København. De er fra Zubers indretning (1781) af det kongelige bibliotek.*



*Det malede træpanel i dette rum – engang dronningens fadebur – forestiller riddersalen på herregården Rugaard på Djursland. Det stammer fra Fuglslev Kirke, hvor det har været opsat til minde om Rugaard-herremanden Jørgen Arenfeldt, til hvis fromme fortjenester hørte en rædsels-serie af private hekseprocesser og -brændinger.*



# De blev helte på pinebænken

En af bøndernes brændsels-vogne skulle køre op på vindebroen og ind ad porten. I portrummet skulle den vælte – det skulle se ud som et uheld. De sammensvorne indenfor KRONBORGs mure – håndværksfolk og bønder, udskrevet til værnemagtsarbejde – ville stimle sammen med våben skjult under frakkerne. De var instrueret om, hvordan de granater og petarder, der var skjult under et lag brænde, skulle bruges.

Det var første fase i erobringen af KRONBORG. I næste fase skulle oberst *Hutchinson* og hans ryttere sprænge gennem porten, i heldigste fald fulgt af et dansk hjælpekorps, smuglet ud fra det belejrede København.

Det tegnede til at blive den mest strålende modstandsaktion under besættelsen 1658–60. Højdepunktet i den nordsjællandske *Tuxen*-gruppes virksomhed. KRONBORGs svenske besætning var så beskeden,

at projektet lod sig gennemføre militært: små styrker af Livgarden og Livdrabanterne og nogle nyudskrevne og utilstrækkeligt bevæbnede rekrutter fra Väster Götaland.

Der var endog udsigt til, at *Karl 10. Gustav* og dronningen ville opholde sig på slottet under aktionen, så de svenske majestæter med en af gruppens illegale sundruter kunne bringes til København.

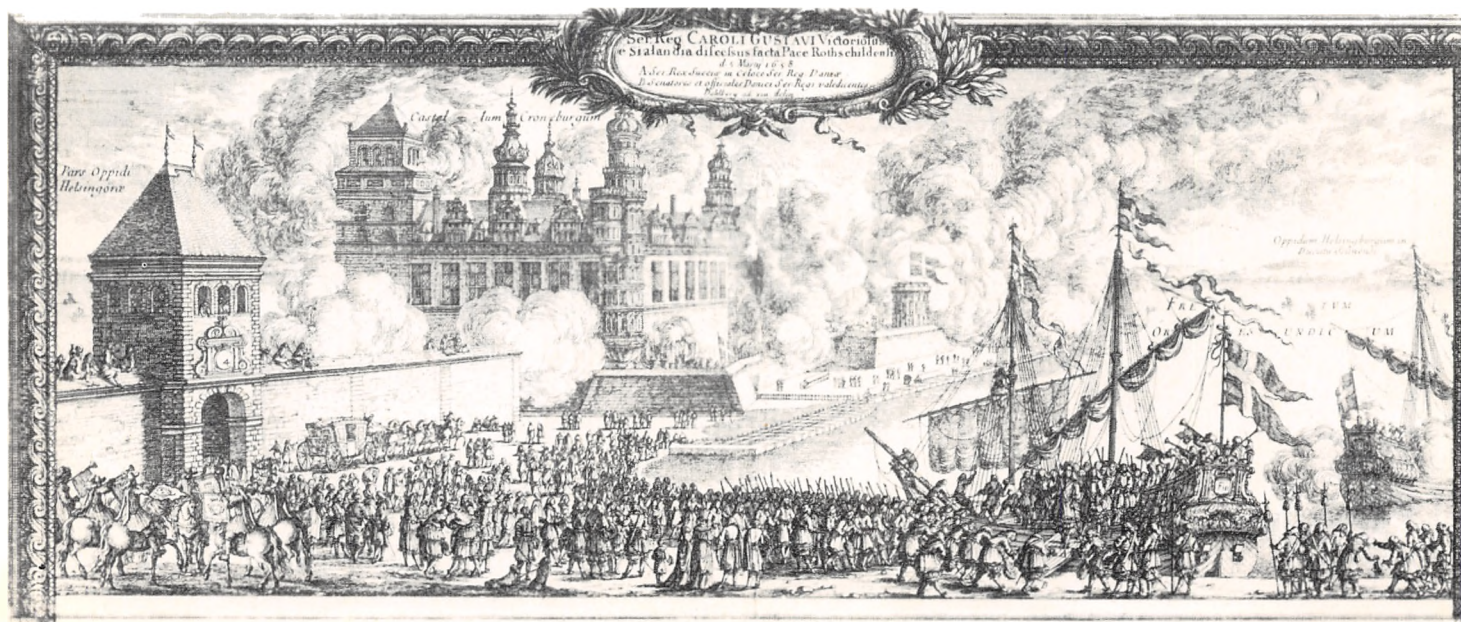
Planens svaghed var sikkerheden. Der krævedes alt for mange indviiede.

Aktionen var tilrettelagt af dronningens 41-årige ridefoged på Hirschholm, *Lorenz Tuxen*. En erfaren modstandsmand. Han havde ledet overfaldet på den svenske kancellisekretær *Joehls* mellem Nærum og Høsterkøb, hvor den kongelige brevkiste blev erobret.

Nærmest *Tuxen* i gruppen stod *Hans Rostgaard*, 34 år, ridefoged i KRONBORG len,

og den 30-årige sognepræst i Birkerød, *Henrik Gerner*. *Gerner* havde skaffet kaptanten med oberst *Richard Hutchinson*, engelsk officer, der var skuffet over tjenesten hos *Karl 10. Gustav*. Hjemme hos *Hillemikelsen* i Helsingør havde *Hutchinson* fået overladt 1.000 dukater til hvervning af engelske ryttere. Han var indforstået med, at hans søn sendtes til København – som

*Det blev betragtet som nationalt vanærende, at Kronborg var faldet i svenskernes hænder – kommandanten, oberst Beenfeldt, måtte stå til regnskab. Den danske kapitulation skete 6. september 1658. Beenfeldts styrke rykkede ud under fuld militær værdighed – klingende: geværer, kvinder og børn (billedet). Kort efter begyndte de nordsjællandske modstandsfolk snaphaner kaldte man dem – at planlægge en tilbageerobring. Den svenske kalender er „bagefter“ den dansk-norske i denne periode af dato-forskydningen i teksten.*







*af van Steenwinckel – af det berømte mester-dynasti – betalte den største pris. I blev henrettet efter frygtelige lidelser. I er af samtidige beskrevet som en munter lême-kunstnertype. Dette portræt har malet af sig selv – med forgængelighedens dødens symboler i forgrunden. Det er s kone, der holder spejlet.*

hed for oberstens rette sindelag i det ørende øjeblik.

Gruppens kontakt til myndighederne i København var kammerjunker *Corfitz Trolle*, i takt til danskerne på KRONBORG var *ve* lederen af værnemagtsarbejdet – forskning af befæstningen – kgl. bygnings-*eniør Oluf van Steenwinckel*.

16. juni 1659 – fem dage før aktionsdagen opsnappe svenskerne et brev fra *Greger Hansen* – en sammensvoren i yderkred-

sen – til magister *Jens Tikøb* i København. Optrævlingen af Tuxen-gruppen begyndte. 27. juni anholdtes Hr. Henrik i Birkerød, 29. juni førtes Gregers Hansen og 14 andre mistænkte til kasematerne under KRONBORG. De blev – som Steenwinckel – lagt i jern. Man jagede Hans Rostgaard. Han var gået under jorden, og han undslap.

Strakt på pinebænken på KRONBORG skabte van Steenwinckel og Gerner sig et eftermæle som helte i Danmarkshistorien. Deres lidelser var ufattelige, men de røbede intet af betydning. Hr. Henrik var under tortur seks timer i træk, Steenwinckel formentlig lige så længe. Men til bunds i organisationen nåede svenskerne ikke. Det forblev ukendt for dem, at Tuxen havde forbindelse med sammensværgelsen – han blev alene dømt for at have givet sig af med transporter til København.

18. juli afsagde krigsretten på KRONBORG under generalløjtnant *Arvid Forbus* 15 domme i sagen, de tre var dødsdomme. Steenwinckel skulle levende radbrækkes, Gerner og Gregers Hansen halshugges.

Steenwinckel blev ført gennem Helsingør til retterstedet ved Svingelen, den sydøstreste port. Hans søn fulgte ham på vej. I sit fangehul skrev Gerner afskedsbrev til sin hustru: „At I først og fremmest bestille en Liig-Kiste, en Liig-Skjorte med seks Ringe udi, et par fine Liin-Buxer, en reen Skjorte, en fin Linned-Nattrøje, en Nathat og et stykke rødt Klæde. Derhos anmoder 4 Danne-Quinder, som mit Legeme udi Kisten vil indvikle . . .“

I kasematten skrev han også en prædiken, som han ville holde på retterstedet.

Otte timer før eksekutionen 19. august fik Gerner og Gregers Hansen pardon. Frederik



*Henrik Thomesen Gerner blev ganske vist benådet, men Kronborgs svenske kommandant, Sjöblad, forlangte – som for de øvrige fængslede – så uhyrlige løsesummer, at han måtte tilbringe en rum tid i jern, dels på Kronborg, dels i Hälsingborg. Han blev først løsladt i 1660 da han havde tilbragt 43 uger under umenneskelige fængselsforhold. Han døde 1700 som biskop i Viborg. Et stykke kød havde sat sig fast i hans spiserør, og det var umuligt at fjerne det. Afkræftet af sult lagde han sig med stor værdighed op i sin kiste og døde 14. maj.*

3. havde truet med at henrette *Sten Bielke*, den internerede svenske gesandt.

Efter krigen – 4. september 1660 – gik et optog af Helsingørborgere til retterstedet ved Svingelen. Kun bøddlen måtte berøre de besmittede stejler, men nu gjorde byfogden det, så de elendige rester af frihedskæmperen Steenwinckel kunne blive begravet i kristen jord.



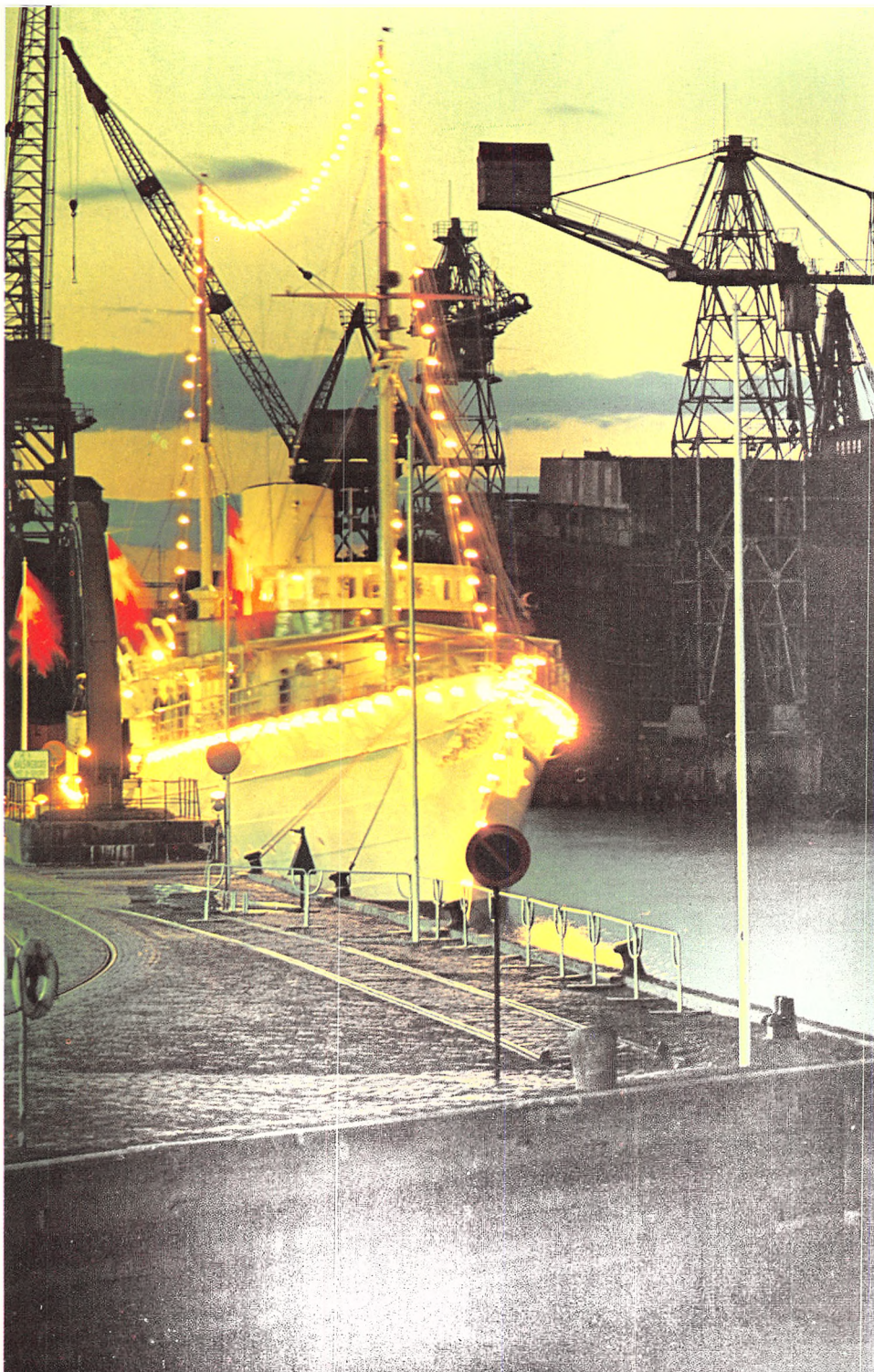
## Scene: Helsingør

Kong *Jacob af Skotland*, og hans dronning, den tidligere prinsesse *Anna af Danmark*, holdt hvedebrødsdage på det nye kongelige slot i Helsingør i 1590, samme år som prinsesse Annas – og *Christian 4.s* – søster *Elisabeth* blev viet i slotskirken til hertugen af Braunschweig-Wolfenbüttel. Allerede før slottet var helt færdigt, havde byherren, *Frederik 2.*, i de kongelige gemakker modtaget Hosebåndsordenen af dronning *Elisabeth af Englands* udsendinge.

KRONBORG var endnu inden fuldførelsen europæisk kendt. Hvad man ved dronning *Elisabeths* hof vidste fra gesandterne til *Frederik 2.*, kunne man i 1592 få suppleret af de danske udsendinge til det engelske hof – junkerne *Frederik Rosenkrantz* og *Jørgen Gyldenstjerne*.

*Shakespeares* „*Hamlet*“ blev skrevet 1599–1600, og tragedien gav slottet i Helsingør sin plads i verdenslitteraturen. *Saxos* Amlend fortæller om i germansk jernalder, men *Shakespeares* sørgfulde prins af Danmark er – som *Ophelia* og hoffmændene *Rosenkrantz* og *Guildestjerne* – foruden at være universelle, renæssancemennesker. Og *Frederik 2.s* KRONBORG er deres ægte miljø.

Billedet er små 400 år yngre end det nygifte kongepar *Jacob* og *Anna af Skotland*. KRONBORGs svære sydvestre tårn er nu kullet. Dengang bar det det højeste af alle slottets spir. Det illuminerede skib er kongeskibet *Dannebrog*. Det venter – juni 1967 – på det nygifte par *Margrethe* og *Henrik af Danmark*. Hvedebrødsdage, som det stadig hedder.









# En stormagts ansigt

– Man bliver glad af at skue denne borg, hedder det i en af de første beskrivelser af *Frederik 2.s KRONBORG*. Hvorhen man end vender øjnene, vil man enten se et højt-ragende tårn eller taget, der stråler som guld i solen . . .

KRONBORG gør det samme indtryk i dag – det festlige, det fantasifulde, det ubundne. Pragt-indtrykket var også en del af slottets funktion. Sådan markerede en renæssance-stormagt sig i gode tider, og *Frederik 2.s Danmark-Norge* i slutningen af 1500-tallet var Nordens stormagt.

Opførelsen af slottet strækker sig over årene 1574–85, med en pause i 1579. I byg-



*Kongeparret og fremmede statsoverhoveder, der kommer på officielt besøg ad søvejen – det er efterhånden sjældent – hilses med salut-batteriet på Flagbastionen. Batteriet saluterer også ved fødsler i kongefamilien. De 12-pundige kanoner – system Karl af Hessen – har modelåret 1861 – det var det år, de blev riflet op for at være på højde med de preussiske. Lavetterne er fra Christian 9.s tid.*

geriets anden etape fik murene deres sandstens-beklædning og taget sit kobber.

KRONBORG byggedes over den middelalderlige borg på den smalle pynt nordøst for Helsingør: KROGEN, opført omkring 1420 under *Erik af Pommern*. Store dele af KROGENs murværk indgik i det nye slot – for at få det nye navn slået fast bestemte *Frederik 2.*, at den der kom for skade at sige KROGEN i stedet for KRONBORG, kunne afkræves en god okse i bøde af lensmanden.

Sine vigtigste funktioner overtog KRONBORG også fra forgængeren. Den kommercielle – som hovedsæde for opkrævningen af Øresundstolden – og den strategiske – som vogteren af indsejlingen til Øresund. Den militære opgave magtede slottet ikke, viste det sig i 1658, da det kom an på en prøve. Men kanonerens utilstrækkelighed var fra et dansk synspunkt mere end heldig. KRONBORG var besat af svenskerne, da den nederlandske hjælpeflåde 29. oktober stod Sundet ind på vej mod det belejrede København. Den svenske konge skal selv have affyret det første skud. Men hverken den første eller ret mange af de efterfølgende kugler kunne nå ud til den nederlandske flåde, endsige ramme.

24. september 1629 udbrød der brand på KRONBORG. *Christian 4.s* hustru, *Kirsten Munk*, der lå i barselseng på slottet, blev reddet ud og sammen med sin spæde datter, *Dorothea Elisabeth*, bragt til Frederiksborg.

Bortset fra slotskirken blev slottets indre raseret ved branden. *Christian 4.s* genopbygning 1638 gav slottet den ydre pragt tilbage. Men svenskerne var hårde ved KRONBORG i 1658 – spiret på det store sydvestre tårn blev ødelagt, og slotsgårdens pragt-

fulde springvand tog belejrerne med sig sammen med *Frederik 2.s* bordhimmel Riddersalen.

KRONBORGs udenværker er for en stor del anlagt under kongerne *Christian 5* Kronværket med van Havens Kronværksport fra 1690 – og *Frederik 4.* 1728–33 blev slottets hoveddistsat under *J. C. Krieger*. Klædetårnet midt for sydføljen – kaldet Trostetårnet – brændte sommeren 1774 blev genopført af *C. F. Harsdorff*.

KRONBORG havde officiel status som kongeligt residensslot til 1773. Året før blev slottet været rammen om den ulykkelige dronning *Caroline Mathildes* sidste tilflugt til Danmark. Morgenen efter maskeballet i januar 1772 (se *Christian 6.s Christiansborg*) førtes dronningen under arrest til KRONBORG. Hun var fange her under proces mod *Struensee*. I maj hentede et engelsk orlogsfartøj den forstødte prinsesse.

Fra 1785 til 1924 var KRONBORG kaserne og i en del af denne periode tjente slotskirken som munderingskammer og fægtstue – og krudtkammeret var placeret så tæt på bageriet, at der i ikke-militære kredse var konstant ængstelse for slottets skæbne. Slotskirken blev restaureret under *M. G. Bindeslybo* og genindviet i 1843.

Den meget vidtgående restaurering, der har givet KRONBORGs indre det nuværende udseende, påbegyndtes i 1925, efter at garnisonen var rykket ud. Den lededes af arkitekterne *Magdahl Nielsen* og *Axel Mønstgaard*.

I 1915 fik det nyoprettede Handels- og Søfartsmuseum lokaler i KRONBORGs nordøstlige fløj. Museet omfatter nu 30 rum i nordøstfløjens stueetage og førsteetagen i alle fløje.



borg set fra søsiden, med Kirketårnet og kirkegavlen som slottets fremtrædende i. Kirkegavlen med sine vandrette bånd, joniske halvsøjler og skulpturer i -nicherne kontrasterer mod de øvrige, strenge fæstningsmure. Yderst til venstre kullede sydvestre tårn. Mellem dette og Kirketårnet hæver Harsdorffs spir på npetærtårnet sig. Yderst til højre Dronningetårnet, der nu er fyrtårn.





*Kronborg bag voldgraven og bastionen.  
Tårnet til venstre er Kongetårnet, til højre  
det kullede sydvestre.*



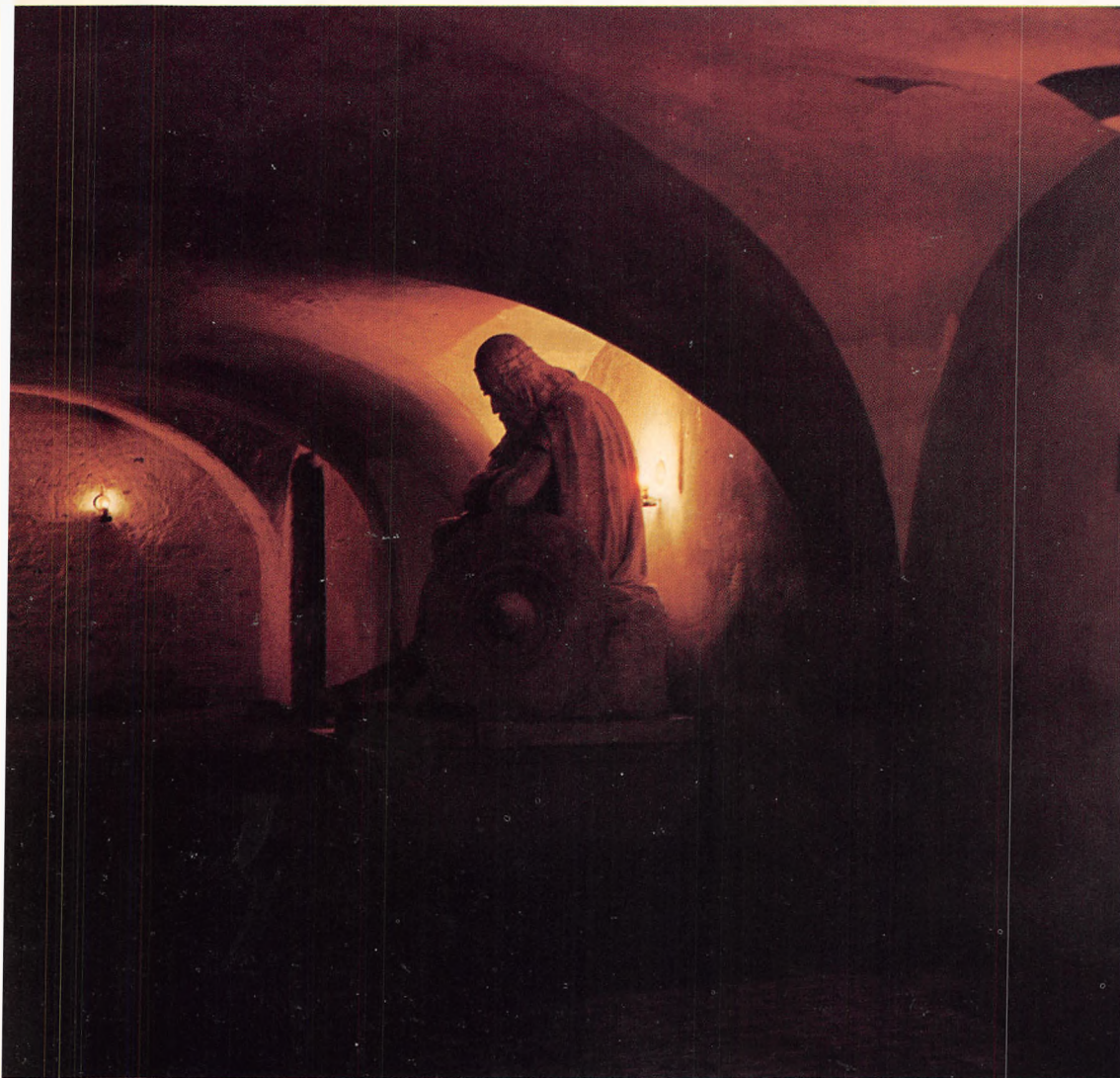




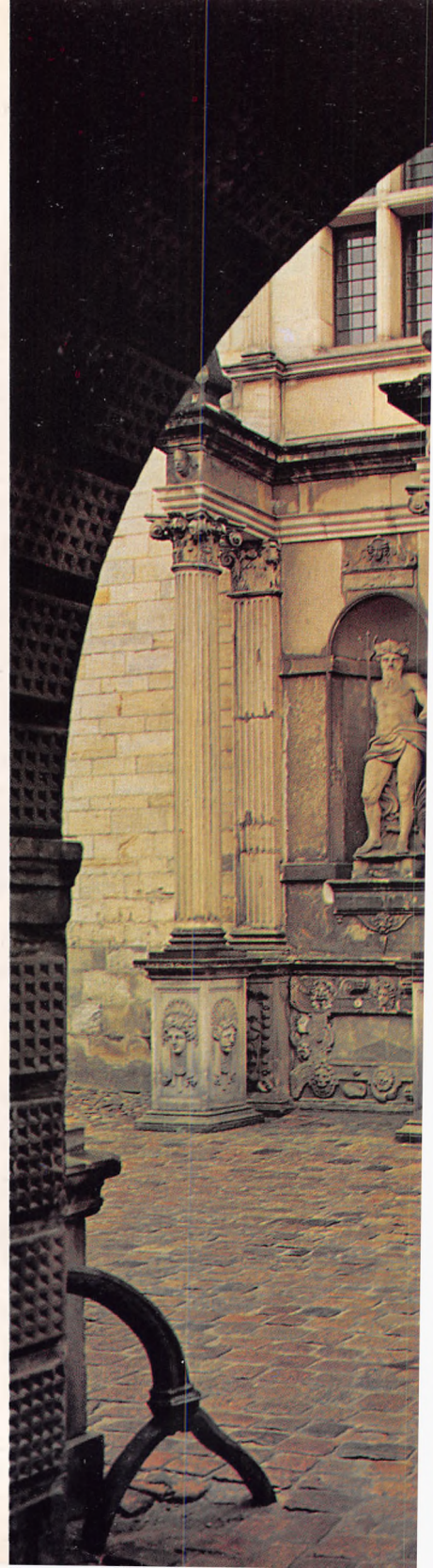
*Den lille brønd midt i Kronborgs slotsgård er et italiensk arbejde, Ny Carlsbergfondet har skænket. Oprindeligt stod her et af de mest overdådige springvand i renæssancens Europa – konstrueret af Nürnbergmesteren Georg Labenwolf og med figurer af den nederlandske billedhugger G. van der Schardt. Svenskerne indskrænkede sig ikke til at stjæle det. De ødelagde det også.*

*Kombinationen af sandsten og kobbertag blev besluttet midt under byggeriet. Der var allerede lagt adskillige kvadrat-alen med tegl fra omegnens teglværker, da kongen eller hans bygmester udtænkte Kronborgs „image“ og overlod taget til kobbertækkere.*

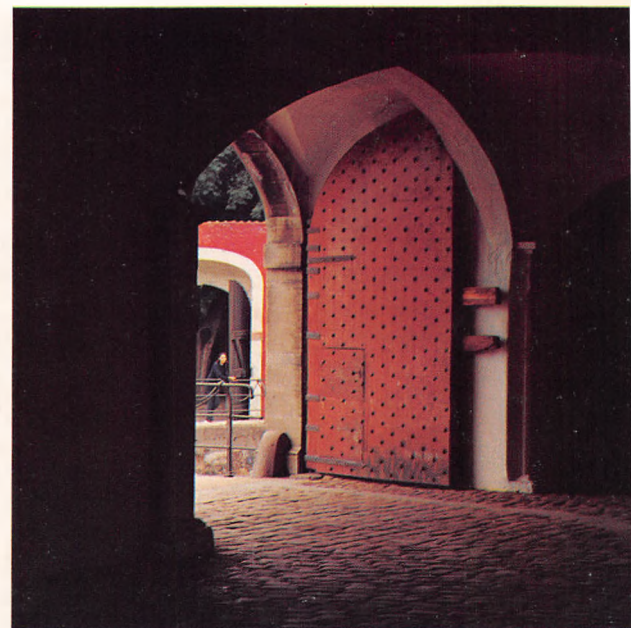




I hovedvolden findes i to etager kasematerne – de nederste har tjent til ophold for soldater i krigstid og til fangehuller. Den tilgængelige del af kasematerne ligger langs nordfløjens vestlige del. Her sidder Holger Danske – i billedhuggeren Pedersen Dans opfattelse. Denne Holger Danske, der vågner og frelser Danmark i katastrofesituationer – han sover også i Nonnebakken ved Odense og i Møgeltønderbjerget – er figuren fra den danske Rim-Krønike fra 1495. En fast rekvisit fra tiden, da den danske nationalstat opstod. Folkloristisk er „Ogerus de Dannemarcha“ – det er et rent tilfælde, at figurens navn er blevet knyttet til Danmark – sporet til Karolingertiden. Den danske Holger er en legende-skrivers praktiske forening af de frankiske helte Autchari og Othgerius.







*Mørke Port – slottets indgang under hovedvolden. Ad en s-formet gang belagt med brosten kommer man fra broen over den inderste voldgrav til forgården De fire Porte.*

*Slotsporten – indgang til slotsgården – set fra Mørke Port. I nicherne, der flankeres af joniske søjler, skulpturer af havets og handelens guder, Neptun og Merkur. Figurerne er fra 1583. Over porten Gert van Groningens karnap ved Kongens Kammer.*



Slotskirken, som den tager sig ud, efter at den i midten af sidste århundrede blev indrettet påny med det oprindelige udstyr. Næsten alt inventaret – også Kongestolen, der udfylder hvælvningen mellem to søjler, og Jesper Snedkers stolestader – er fra Frederik 2.s tid. Undtagelser er de barokke lysekroner og orglet. Orglet er fra Christian 4.s tid.



Kronborgs 63 meter lange riddersal. Restaurationen efter garnisonens udflytning har søgt at genskabe de oprindelige rum-forhold, men egentlige rekonstruktions-forsøg er der ikke gjort.

For Riddersalens vedkommende ville det også være blevet gætteværk, mønstret i det gamle kassetteloft er f. eks. helt ukendt. Kaminerne i salens ender er dog sikre rekonstruktioner, skabt på grundlag af rester af de oprindelige. Gulv-materialet, gotlandsk marmor, er også som det oprindelige – en lille rest af det gamle gulv er bevaret i den østlige ende af salen. Malerierne skyldes en række kunstnere, der har arbejdet for Christian 4. Midtfor til venstre hofsnedker Anton Meidings renaissance-dør, der under Christian 4.s genopbygning af Kronborg blev skabt til Dronningens Kammer.







Frederik 2. indkaldte fra Nederlandene maleren Pieter Knieper og væveren Anthonis de Corte til fremstillingen af vævede tapeter til Kronborg. Arbejdet blev i praksis ledet alene af Knieper, da Corte døde kort efter at være kommet til det. Det berømteste af arbejderne er vævelin-fremstillingerne af 111 danske konger i kronorden, der havde hersket 111 konger i Danmark før Frederik 2. Langt de fleste af vævelinerne er gået til. Der er 14 tilbage. Syv vævelin-fremstillinger er på Nationalmuseet i København og syv ophængt i Kongens Kammer i Sal på Kronborg (billedet). Der gør de resterende indtryk end i Riddersalen, hvor de historiske vævelin er hjemme.



Kongens Kammer i nordfløjen, lige over Slotsporten, et bevaret interiør fra Christian 4.s ny-indretning af faderens brændte slot. Der er farverige stuk-ornamenter i vinduesnicherne – fremdraget under den sidste restaurering. Kaminen med genierne er i marmor og alabast. Loftmalerierne er af den hollandske maler Gerrit von Honthorst.



Denne værdige officer er commandeur-capitain Michael Christian Ludvig Ferdinand Tønder, der indlagde sig stor hæder under Tordenskiolds aktioner i Dynekilen 1716 og ved Marstrand 1719. 1730 førte han et af Asiatisk Kompagnies skibe til Kina, og i Canton blev han og nogle officers-kolleger og supercargoer portrætteret i et vævelin – en Canton-specialitet. Figurerne findes nu på Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. Tønder avancerede til viceadmiral og er bisat i Holmens Kirke i København.



# Her bor yngste generation om sommeren

I sommeren 1968 viste tronfølgeren og prins *Henrik* deres nye sommerhjem frem. En lille dreng i gul kravledragt og med store forbavsede øjne tog en del af billedet ved lejligheden – prins *Frederik af Danmark*.

MARSELISBORG ved Århus Bugt har været en uundværlig del af kongefamiliens liv i nyeste tid. Ved slottets bådeanløbsplads er prinserne *Frederik* og *Knud*, nu kongen og arveprinsen, blevet surret fast til masten af deres forældres båd, før deres mor, kronprinsesse *Alexandrine*, tog rorpinden og styrede ud over bugten. I bededagsferien i 1917 balancerede de to prinser til almindelig forfærdelse på tagryggen mellem slottets skorstene. Prins *Knud* tog endog billeder af den afmægtige lærer på gårdspladsen.

Det nuværende MARSELISBORG er opført efter arkitekt *Hack Kampmanns* projekt 1899–1902 som en folkegave til prins *Christian* og prinsesse *Alexandrine*, der blev gift i 1898. Stilen er, hvad man dengang kaldte „palæ-stil“, noget inspireret af 1700-tallets arkitektur. Interiørrerne er præget af naturalismen i tidens dekorationsstil, jugendstilen, gips-stukkatur med slyngede planteornamenter og flyvende fugle – som har fået lov at sidde i det nyindrettede MARSELISBORG.

Slottet var sommerresidens fra 1902 til dronning *Alexandrines* død i 1952. Derefter ventede MARSELISBORG – som efter skødet ejes af den regerende konge – på kongelige beboere i 16 år. Parkanlægget er dronning *Alexandrines* fortjeneste. Dronningen studerede botanik og havearkitektur for at kunne løse opgaven og blev protektrice for tre selskaber for havekunst.

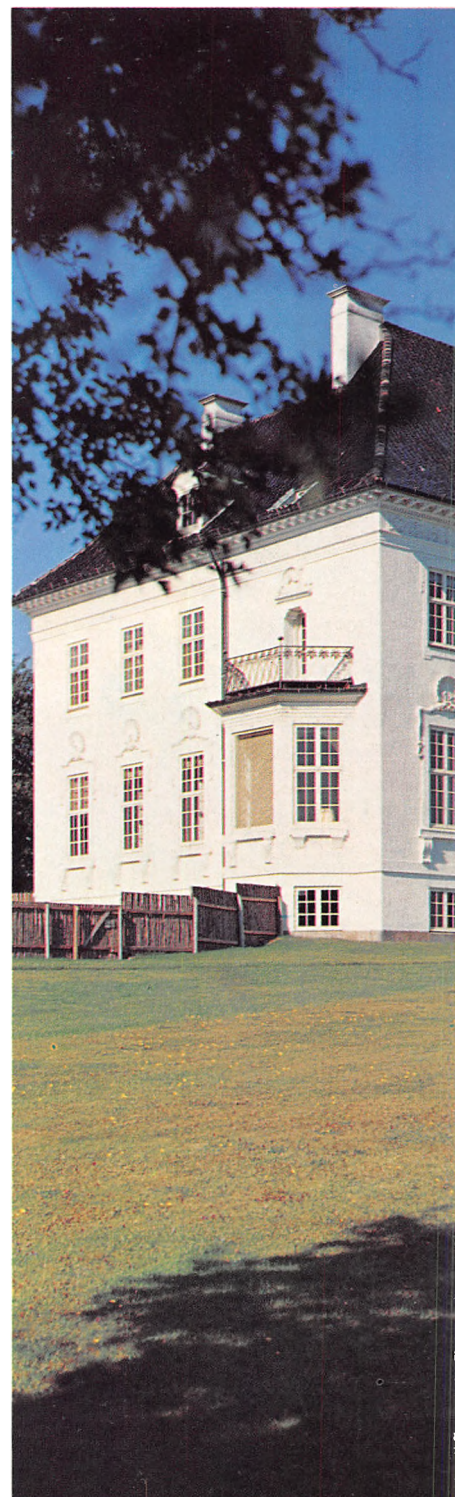
Slottet har navn efter den nederlandske handelsslægt *Marselis*. *Gabriel Marselis* i

Amsterdam overtog i 1661 det daværende gods HAVREBALLEGAARD under den omfattende realisering af krøngods, der fandt sted efter svenskekrigene. Han var *Corfitz Ulfeldts* foretrukne handelsforbindelse og blev efterhånden en af landets største kreditorer. Da der ikke var kontanter at betale ham med, blev han dansk-norsk godsbesidder. Finansmagnaten havde ikke noget godt ry, han ville „sejle gennem Helvede for profittens skyld, omend sejlene skulle svides,“ sagde man. Under hans søn *Constantin* oprettedes af HAVREBALLE baroniet MARSELISBORG. Skarpretteren *Høcker* halshuggede i baron *Marselis'* tid tre, brændte én og hængte én på *Marselisborg* Gods. Denne indsats anførte han som kvalifikation, da han søgte og fik stilling som stiftsmesterman for Århus Stift.

Det ældre HAVREBALLES og MARSELISBORGs historie har været omskiftelig. Den middelalderlige HAVREBALLEGAARD tilhørte Århusbisperne. Mens godset var kongeligt len, boede *Christian 4.* der lejlighedsvis. Under deltagelsen i Kejserkrigen beordrede han et salpetersyderi oprettet på godset – dansk krudt til danske kanoner.

Efter baroniets afløsning har MARSELISBORG dels været borgerlig proprietærgård, dels kostskole. Avlsgården brændte i 1909, den nyklassicistiske hovedbygning blev revet ned i 1917.

*Slottet set fra havesiden. Beliggenheden er ideel – på en bakkekam med vid udsigt over skov, strand og bugt.*





Marselisborgs vest-facade med den brede hovedtrappe, der er som skabt til familiefotografier. Slottets „palæ-stil“ har traditioner i 1700-tallets byggeskik. Til arkitekt Hack Kampmanns andre værker i Århus hører teatret og Royal Hotel.



Have-parti fra Marselisborg. Det sørgeligt afpillede rosenbed til højre er ikke beskåret af slotsgartneren, men af parkens to rådyr.

Ved sydgavlen er svømmebassinet anlagt. Der er tre meter vand under vippen. I bassinets anden ende er der anlagt en pjaske- og soppeafdeling til den yngste generation.

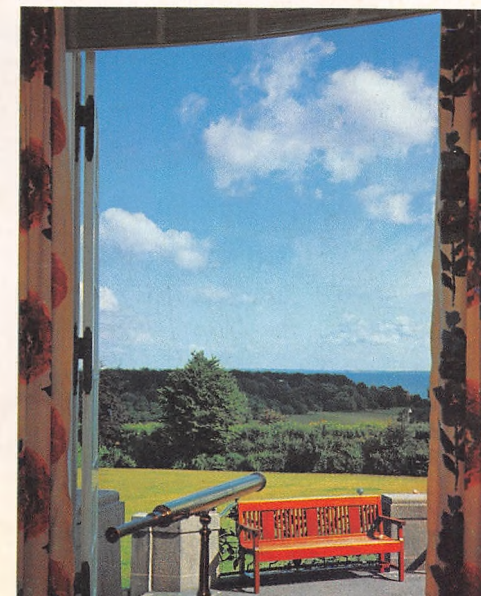




en store havestue, hvor sofagruppen ud mod Hall'en med det mørke mosaik-gulv og de gurrassen ved tronfølgerparrets overtagelse vægge er næsten som i Christian 10.s tid. slottet har fået et fransk betræk med rosen-Opsatserne er fra dyr nedlagt af Christian 10. otiv. Møblerne ved standuret har tronfølgeren Frederik 9. I en lille side-hall hænger prins tbt i Frankrig. På kortvæggen bag flyglet Henriks bidrag til samlingen: en kronhjort-op. Lurçat-billedtæppe, byen Cahors' bryllupsgave. fra en hubertusjagt i Frankrig. På bordet liggver flyglet et islandsk motiv, malet af Eggert. slottets gæstebog, der blev indviet i 1902, og sæppet er persisk. Stuk-motivet: syrener. tronfølgerparret har sat sig for at føre videre.



I spisestuen er møblelementet fra Christian 10.s tid malet sort – tidligere var det hvidt, oprindeligt var det grønt. Det tidligere grønmaledede fyrretræspanel er blevet afsyret. Stuk-motivet: svaler.



Der er en storslået udsigt fra terrassen, og gennem søkikkerten i havedøren – kikkerten var der også i Christian 10.s tid – kan man følge alt, hvad der sker på Århus-bugten.



*I prins Henriks arbejdsværelse – tidligere benyttet af Christian 10. – er den gamle hjørnekamin med de lyserøde kakkel-blomster bevaret. På væggene hænger der udelukkende billeder af heste.*

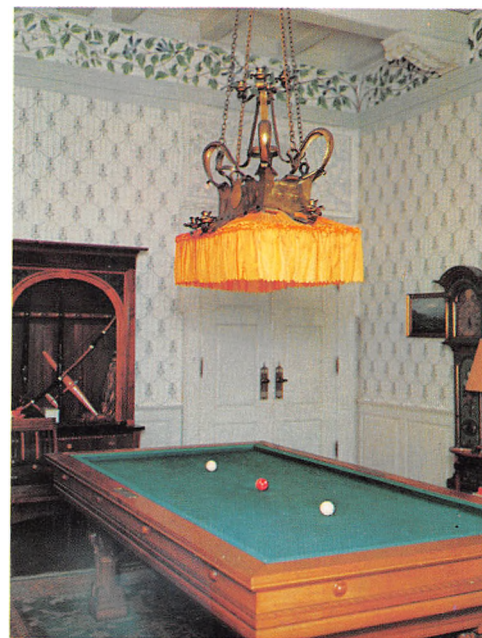
*Skrivebords-hjørnet i prinsesse Margreth arbejdsværelse. Både skrivebordet og trumeau' – spejlet – har tilhørt dronning Alexandrin*







*Kamin-hjørne i prinsesse Margrethes arbejdsværelse.*



*Billardværelset på Marselisborg med en farvelagt plante-frise under loftet og en elegant udnyttelse af en gammel, tung messing-lysekroner, der stammer fra Christian 10.s og dronning Alexandrines tid.*



# Bygget af en forelsket konge

– Der vi nu nogle dage var sammen og havde allehånde skæmt og god omgængelse med hverandre, stod jeg tit og havde dig

udi min arm og sagde til din moder: denne er nu min, hvortil hun svarede: ja, såmænd, I skal have hende, ligesom I selv vil . .

Sommeren 1615. *Christian 4.*, 38 år, er ho jomfru *Kirsten Munk* og hendes mor, *Elle Marsvin*. Kongens forelskelse er synlig fo enhver, også for postrytteren, der har bragt jomfruen de kongelige breve med „Mit hiertensallerkeereste Jomfrue“, „Hierten allerkeereste Hierte, allerkeereste muus“.

Jomfru Kirsten er ikke fyldt 17. Me koblerskens koldblodighed planlægger Elle Marsvin de godsudvidelser, forbindelse kan indbringe hende.

Nytårsdag kommer jomfru Kirsten til kongen „udi Egteskab“. Der er udvekslet kontrakter – „så ingen skal os adskille uden de allersommægtigste Gud ved den timelig død os adskiller“.

Den lyshårede, kønne jomfru Kirsten knyttes til en mand, der er i sin bedste alder. E fyrste med fremgang, store visioner og e ustyrlig energi. I årene mellem Kalmarkrige og engagementet i Trediveårskrigen bygge Christian 4. sit rige og dets anseelse og Vældige byggearbejder er i gang, et af der er udvidelsen af „LYSTHUSET UDI HAN MAJESTÆTS LYSTHAVE“ udenfor voldene. Det væsentligste af det ROSENBORG, kender, bliver til i 1615–17. Til det ér fløjede, toetagers hus føjes et riddersalstokværk, og tårnene opføres. Det nederst stokværk lader kongen indrette til sig c jomfru Kirsten, to suiter forbundet med e fælles forstue, beskedent efter tidens mål stok for fyrstelige boliger.

Der tales noget syrligt om kongens ny kærlighed. Kongen har allerede en halv snar børn – med den afdøde dronning og me tre piger af borgerskabet, mindst. Men kongen er hævet over borgelig og adelig smilighed.



Bygmesteren *Christian 4.* ved Rosenborg. Kongen ses til hest i samtale med en af sine ingeniører. Samtalen gælder måske anlægget af Østervold, der bragte „Haven“, altså Rosenborg, indenfor Københavns volde.



*Kirsten Munk med fire af hendes og Christian 4.s børn, sønnen grev Valdemar Christian og døtrene Anna Katrine, Sofie Elisabeth og Leonora Christine. Kongen fik mindst 22 børn, deraf 6 med dronning Anna Katrine, der døde 1612. Kirsten Munks yngste datter, Dorothea Elisabeth, ville Christian 4. efter omhyggelige udregninger ikke vedkende sig faderværdigheden til.*

september 1628. Kongen og Kirsten Munk er begravet deres lille datter. Da følget skal gå til bords på Københavns Slot, løber fru Kirsten „bag ned ad slottet og kører med hingreven ud i Haven“ – det vil sige ud til ROSENBOURG, til de gemakker, kongen har indrettet til sin elskede. Fru Kirsten og greven bliver ene sammen derude indtil langt ind på aftenen.

Christian 4. er ikke den samme mand som Christian 1615. Hans rige er heller ikke det samme som før det ulykkelige engagement i Kejserriget, fjenden står i landet, den indre stabilitet er forstyrret for uoverskuelig tid. Kongen er nedtrykt, uligevægtig, opfarende, indvirket og drikfældig. Og så kommer dette. Da kongen lå syg ved tropperne i Hameln, kom fru Kirsten til hans leje. Her havde hun mødt Rhingreven, *Otto Ludvig af Salm*.

Mortensaften 1628 er det forbi. Kirsten Munk spærrer sovekammerdøren for sin kusine – og til „evig Gedechniss“ lader kongen morgenen efter sætte en sten ved rederiksborg. – Vil hun da bort, da må hun være titusind djævel i vold, siger kongen. Og da Kirsten kom – i januar 1630 – så hovedulds afsted, at hun fik fire heste af hver sin arve for vognen.

Sommeren 1629 havde kongen avlet et barn med Kirsten Munks kammerpige *Vike Kruse*. Det havde Ellen Marsvin arrangeret – efter al sandsynlighed alene for at kongens brud med datteren kunne tage sig ud som en følge af kongens utroskab. Denne udlægning var politisk betænkelig for Christian 4., for Kirsten Munk havde en adelig dames rettigheder. Han måtte „forsvare sig“, om ikke offentligt så i hvert fald for en



større kreds. Ubehageligt indtil det pinagtige:

– Om hun ikke dansede og legede skjul med Rhingreven, mens Vi lå for fjenden og blev skudt udi armen?

– Om hun ikke rådede os til en smuk pige at antage, som kunne vare på os, efterdi hun med tiden blev aflægs og svag?

– Om hun ikke haver besøgt Rhingreven udi sit underskørt og natkjortel, at hun endda haver ligget udi sengen, og så blevet en rum tid hos ham?

– Om hun ikke engang præsenterede Os bly sukker til at betage Os lysten til kvindfolk på en månedstid eller seks uger?



# Hjem for at dø



måtte se sin svigersøn drukne og sin datte sygne hen i sorg. Disse linier skrev Anna Katrine i sin fortvivlelse:

*Ade, god Nat  
Far vel, du prægtig Blod  
Jeg er nu mat  
For dig min ædle Skat*

*...  
Steds est du mig i Hu.  
Thi du var min bedste Ven  
Jeg var ogsaa din igjen.  
Det tvinger mig til Graven hen.*

Anna Katrine døde mindre end et år efter ulykken. 14 år senere fik kongen meddelelse om, at hans ældste søn, den udvalgte prins *Christian*, var død på slottet Körbitz ved Dresden under en baderejse. Og dertil kom nu rigsrådets afpresningspolitik.

21. februar 1648 kørte en slæde fra Frederiksborg til ROSENBORG med otte heste for Den syge konges seng var surret fast på den. Dagen efter stod kongen op og gav sig til stor bekymring for sine omgivelser til at arbejde, næsten som sædvanlig. 26. februar var han for svag til at stå op. Om søndagen kom præsten, hr. *Laurids*. Der blev prædike ved kongens dødsleje, og kongen modtog den hellige nadvers sakramente. Alle knælede i bøn. Der blev sunget salmer, og kongen lå med lukkede øjne og bevægede læberne uden lyd.

„Ved fem slet“ om eftermiddagen mandag den 28. februar 1648 døde *Christian* på ROSENBORG. Uden smerte eller døds-kamp, som når én falder i søvn. *Leonor Christine* trykkede hans højre øje til.

5. november 1632 omkom rigshofmester *Franz Rantzau* efter en fest hos kongen på ROSENBORG. Rigshofmesteren var trolovet med *Kirsten Munks* ældste datter, *Anna Katrine*, der elskede ham. Han styrtede i vold-

graven og druknede. Kongen prøvede at redde sin svigersøn, lagde sig ned på kanten af voldgraven og rakte efter ham – og var sandsynligvis selv styrtet i, hvis ikke køkkenmesteren havde fået tag i ham. Kongen



ed Christian 4.s sidste tilføjelse til ROSEN-  
BORG – trappetårnet, 1634 – fik slottet i det  
essentielle det ydre udseende, vi kender.  
Christian 4. viste med stolthed sit værk frem,  
flere af hans gæster har nedfældet deres  
gejstring – bl.a. over de sindrige meka-  
ke indretninger. Med en vinde i sit  
vegemak kunne kongen selv hejse broen  
op og ned. Der var rør-samtale-anlæg og  
musikværelse, hvor tonerne til gæsternes  
bavselse vældede frem gennem skjulte  
gallerier. Orkester og kor var anbragt i kælder-  
rum, og lyden kunne dæmpes og hæves efter  
hag.

Under Frederik 4.s regeringstid brugtes slot-  
kun sjældent af hoffet. Et enkelt taffel,  
et enkelt bal. Under slaget på reden 1801  
holdt *Christian 7.* sig på ROSENBORG, og  
„smakprædikenen“ på slottet måtte aflyses  
grund af kanontordenen. Det var uigen-  
deligt sidste gang, slottet var „residens“.  
I hvert fald i 1760'erne var der mulighed  
– mod en betaling på to rigsdaler at få  
bevist nogle af ROSENBORGs herligheder.  
I 1781 fik Den Kgl. Mønt- og Medaillesam-  
ling lokaler på slottet, og på det tidspunkt  
der forlængst i kongehuset tradition for  
overlade minder om afdøde konger til  
slottet. Det Kgl. Kunstkammer afgav i 1824  
betydelig samling til slottet, hvor de dan-  
ske kronregalier i forvejen blev opbevaret.  
„De danske Kongers Kronologiske Sam-  
ling på Rosenborg“ administrerer nu en af  
dens betydeligste samlinger. Statens re-  
sident i samlingens bestyrelse er for  
en kulturministeren, kongehusets arve-  
ns Knud.





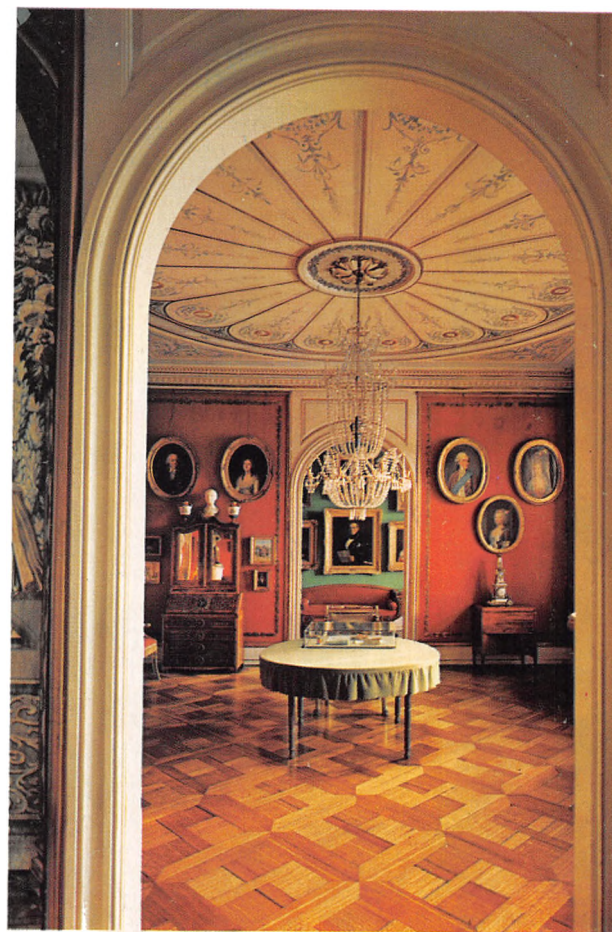
Rosenborgs riddersal. Det tøndehvælvede stukloft er opsat på foranledning af Frederik 4., og relief-fremstillingerne glorificerer hans regering. Loftmalerierne af kronregalierne er af Heinrich Krock. I baggrunden ses salvings-tronstolen under tronhimlen fra slutningen af 1700-tallet og de tre sølv-løver, der siden Frederik 3.s tid har været brugt ved salvinger og ved danske kongers castrum doloris.







Et kig fra Christian 7.s Sal ind i  
Frederik 6.s Sal med de røde vægge.  
Bagest ses Christian 8.s portræt  
i salen af samme navn med de grønne  
vægge.



Marmorgemakket blev indrettet til  
repræsentationsrum i 1660'erne, under  
Frederik 3. Vægge og stukloft – med „putti“  
og felter med regalier, våbener og  
kongelige valgsprog – skyldes indkaldte  
kunstnere, først og fremmest Francisco Bruno  
fra Napoli. I 1671 uddelte Christian 5. for  
første gang Dannebrogssordenen i dette lokale.  
Skibsmodellen i nichen fremstiller fregatten  
Norske Løve.



*Fra Rosenborg-samlingen: Christian 4.s krone, udhørt af Odensemesteren Didrik Fuiren – eller i det mindste under hans opsyn – 1596. Valg-kongen Christian 4. har selv betalt kronen og formentlig også angivet hovedretningslinierne for dens kniplingsagtige komposition i guld, diamanter, perler og emalje. Kronen er åben med spidse gavle – i modsætning til enevældens lukkede krone (se side 225). Kronen har stort set overlevet alle finanskriser, kun nogle enkelte top-sten er gået tabt.*







Fra Rosenborg-samlingen: kernen i den berømte glassamling er gaven til Frederik 4. fra det venezianske senat 1709. Det nordøstlige tårnværelse ved siden af Riddersalen indrettedes 1714 til denne samling. Opstillingen fra 1714 er bevaret, samlingen er senere suppleret med bl. a. nogle fremragende eksempler på norsk glaskunst. Herover ses et udsnit af den originale opstilling af venezianske glas. Til venstre ses andre udsøgte eksempler.



Rosenborg sen formiddag: den tiltrædende vagt af Livgarden på vej mod Amalienborg. Den kongelige Livgardes tilknytning til Rosenborg går tilbage til 1785, da en del af haven blev omdannet til eksercérplads, og Laurierhuset langs Østervold blev indrettet til kaser for garden. Tiltrædende og aftrædende vagtkompagnier bevæger sig hver dag, og kongen residerer i København, mellem Rosenborg og Amalienborg med musik- og piberkor.



„Det Blaa Lysthus“ var i Christian 4.s tid „point de vue“ for Kavalérgangen i Kongens Have ved Rosenborg, havens hoved-akse. Harsdorff ombyggede 1773 lysthuset til Herkulespavillonen.



Ringridningssøjlerne i Kongens Have vides at have stået i haven før 1673, men er sandsynligvis opsat efter bygherrens tid.







# Kongen efter overfaldet: Goddag, min tapre general

– To-tre projektiler gik gennem vinduerne, et af dem havnede i en maleriramme. Det var gået så lavt hen over kongens skrivebord, at han var blevet ramt, hvis han havde siddet der. Kort efter blev majestæten båret ned i sin stue af et par adjutanter.

Om morgenen den 29. august 1943 angreb en tysk styrke kommanderet af flyvergeneral *Ritter von Schleich* SORGENFRI SLOTTET. Slottet var midlertidig residens. *Christian 10.* var rekonvalescent efter et langt sygeleje. Vagten af Livgarden tog kampen op. Den kostede på tysk side syv dræbte og én såret, én garder blev såret.

Flyvergeneralen trådte alene ind til kongen og blev modtaget med ordene: – Goddag, min tapre general. Kongen udtrykte sin forbavselse over overfaldet. D’herrer havde jo magten og kunne være kommet om dagen på værdig vis.

Indtil 6. oktober var SORGENFRI tysk-besat. Kongen betragtede sig som fange på sit eget slot.

*Frederik 9.* og arveprins *Knud* er født på SORGENFRI, der blev overtaget som sommerslot af prins *Christian* og prinsesse *Alexandrine* efter brylluppet i Cannes i 1898.

Siden brylluppet i 1933 har Sorgenfri været rammen om arveprins *Knuds* og prinsesse *Caroline Mathildes* ægteskab. Bryllupsrejsen gik direkte fra Fredensborg til SORGENFRI – til almindelig bestyrtelse for håndværkerne, der hverken var helt eller halvt færdige med at indrette kavalierfløjen. Siden *Christian 10.s* død i 1947 har arveprinsparret, der føler sig stærkt knyttet til stedet og egnen, boet på slottet, hvor både prins *Ingolf* og prins *Christian* er født.

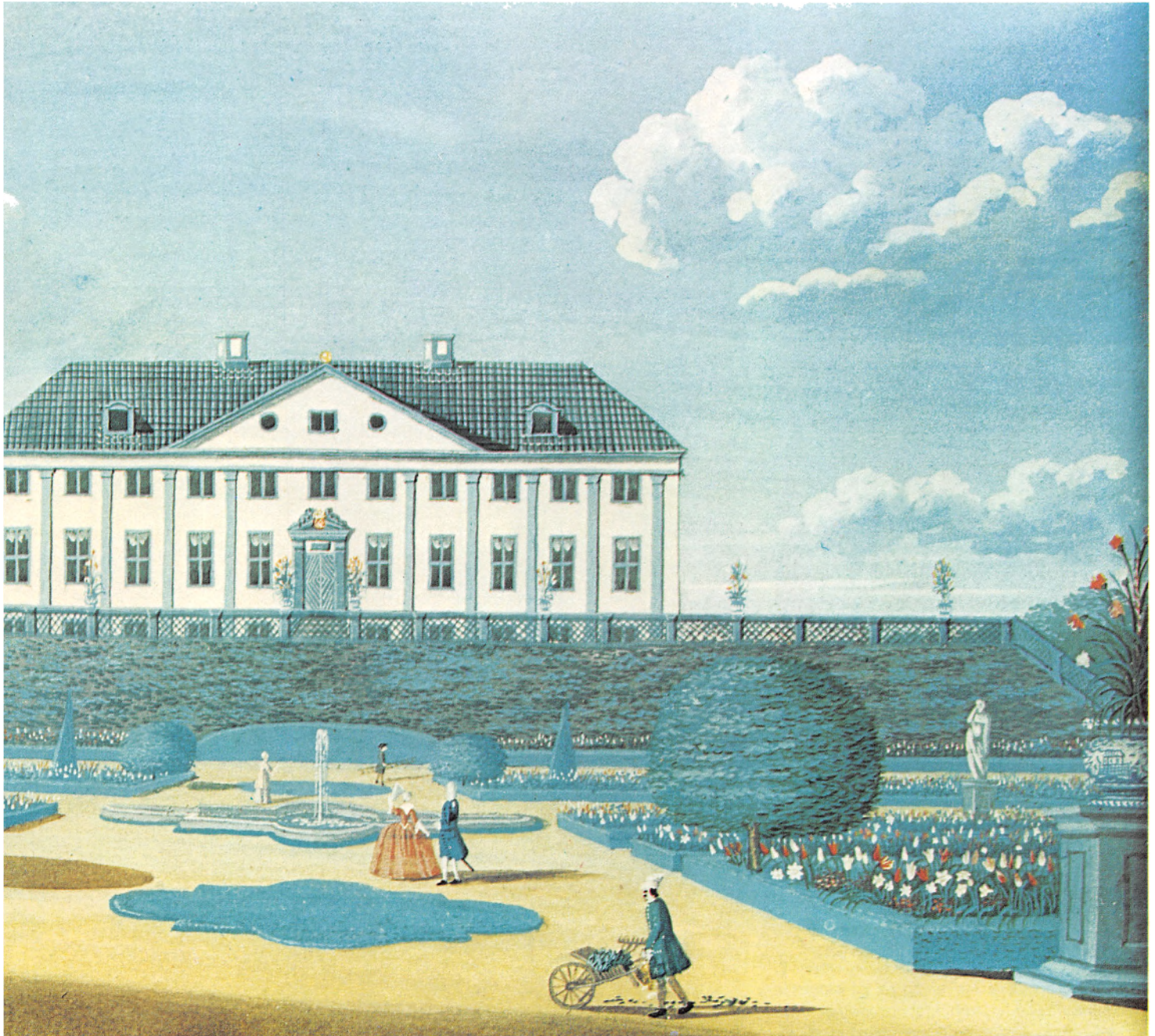
Det nuværende slot er opført omkring 1790 til arveprins *Frederik*. Det blev opført på fundamenterne af det tidligere slot, hvorved den store havesal, der går gennem slottet i hele dets dybde, blev genskabt. Glasverandaen på forsiden er dog fra *Christian 9.s* tid, opsat 1898.

*Christian 8.* – søn af arveprins *Frederik* og prinsesse *Sofie Frederikke* – og dronning *Caroline Amalie* residerede som oftest på SORGENFRI om sommeren – det var her, *Christian 8.* i 1846 modtog den nordslesvigske adresse med tak for hans løfte om, at Slesvig skulle forblive forenet med Danmark. Dronning *Caroline Amalie* var stærkt knyttet til slottet, hvor hun efter sin lange enkestand døde i 1881.

*François Dieussarts Sorgenfri*, opført 1705 til greve *Carl Ahlefeldt*, svigersøn til *Frederik 4.s* halvbror, *Ulrik Frederik Gyldenløve*. I forgrunden det franske haveanlæg, der skrånede fra slottet ned mod Mølleåen.











*Det løvprydede indre af glasverandaen på hovedfløjens facade.*



*En buegang, indvendig rig på blomster og grønne planter, forbinder hovedfløjen med „Damefløjen“ mod syd.*



*Peter Meyns Sorgenfri, opført – på de gamle  
fundamenter og med den gamle rum-fordeling  
– 1790 til Christian 7.s halvbror, arveprins  
Frederik. Verandaen på slottets hovedfacade  
er en senere tilføjelse.*





Den store havesal – eller blot „Salen” – har fem fag vinduer til begge sider. Over kaminen C. G. Pilos portræt af Frederik 5.s dronning, Louise.







*Væggene i spisestuen på Sorgenfri er domineret af et udsnit af arveprinsparrets store samling af platter. På bordet en dug med broderede danske byåbener.*

*Hjørnekabinettet er arveprinsesse Caroline Mathildes arbejdsværelse. På væggen et København-billede af Paul Fischer, Højbro Plads i formiddagssol.*



# Tyrannens fængsel

Nådigherren skulle til Flensborg og forhandle med sin farbror, majestæten. Rigsråderne havde forsikret ham om det. Men et stykke inde på fjorden blev roret lagt om. Christian 2., den afsatte konge, stod nedenfor SØNDERBORG SLOT, det „stærke murede hus“, som hans høvedsmand *Manderup Holck* ni år tidligere havde forsvaret for ham, til holstenernes kanonkugler fik slottets kvinder til at skriges af skræk, da „kalk og puds stod dem om ørene“.

9. august 1532. Kongen må have anet fælden, da han stod ved SØNDERBORG. Men han havde fået lejdebrev – „ubrødelig“ ret til at forlade Danmark frit, også selv om han ingen ordening fik i stand med den nye konge, farbroderen *Frederik 1.*

Kongen ville have sine 16 mand med sig ind. Da han selv var kommet ind, faldt porten i. Hans norske dværg og et par drenge fik lov at følge ham i fangenskabet. Inde på slottet rev rigsråden *Knud Pedersen Gyldenstjerne* Den gyldne Vlies' ordenskæde af den kongelige fanges hals.

Christian 2. troede, det løfte man havde givet ham, ville blive holdt. Selv havde han aldrig holdt løfter, hvis det havde gavnet hans sag bedre at bryde dem. Med flere brudte løfter bag sig og med mere blod på sine hænder end nogen anden dansk konge før ham gik „Christian Tyran“ til sit fængsel.

Christian 2. var fange på SØNDERBORG SLOT i 17 år. Han blev ikke hårdt behandlet. Hans opholdsværelse i „Det blå Tårn“ var et af slottets bedste, og han kunne som oftest bevæge sig frit indenfor ringmuren. Hans kost var standsmæssig og tilberedt af hans egen kok. Den første vinter af sit fangenskab skaffede han sig kontakt med folk



udenfor slottet, tidligere undersåtter, som ville hjælpe ham til friheden, om muligt også til kongemagten. Det blev opdaget. En borger i Sønderborg og præsten i Lysabild – sandsynligvis også den norske dværg – blev henrettet.

I to år under fangenskabet i SØNDERBORG – 1534–36 – kæmpede lübeckere, borgere og bønder for at skaffe livsfangen på tronen igen. I den periode var der en stående ordre til at dræbe fangen, hvis en almuehær skulle erobre slottet.

I 1549 kunne Christian 2. endelig gå under amtmanden i Sønderborg, *W. F. Platen*. En undtagelse er slotskapellet i sydfløjen, opført 1568–70, mens slottet blev overført til enkedronning *Dorotheas* enke.

Den sydlige del af vestfløjen er det eneste af det nuværende SØNDERBORG SLOT. Fundamenterne af Christian 2.s fangenskab eksisterede, mens Christian 2. var fange på slottet. Grundlaget for det nuværende fangenskab er afdækket, og af det nord-vestre tårn er kun to etager bevaret.

Det første SØNDERBORG SLOT opførtes som et fangenskab i Valdemar-tidens landesikring, bygget til Kalundborg, 1550–60. Bygningernes første etage er anført. Gennem hele Sønderborgs historie spillede borgen en

væsentlig rolle i kampene mellem konge og hertug, fordi den var hertugdømmets stærkeste.

I 1764 kom den på Augustenborgernes hænder. I hele perioden fra Treårskrigen slutning til Genforeningen var slottet kaserne, før 1864 dansk, efter 1864 preussisk. Det blev dansk statsejendom i april 1921, allerede året før var „Sønderborg Amts Museum“'s samlinger flyttet ind på slottet.

En omfattende restaurering blev indledt i 1964.

To etager af Sønderborg Slots nordvestre tårn er, hvad der er tilbage af slottets tårnpragt. Men fundamentet til Det blå Tårn, hvor den forstødte konge havde sine – standsmæssige – lokaler, er afdækket. Sønderborg Slot besøges af omkring 50.000 mennesker om året, mange kommer sejlene.

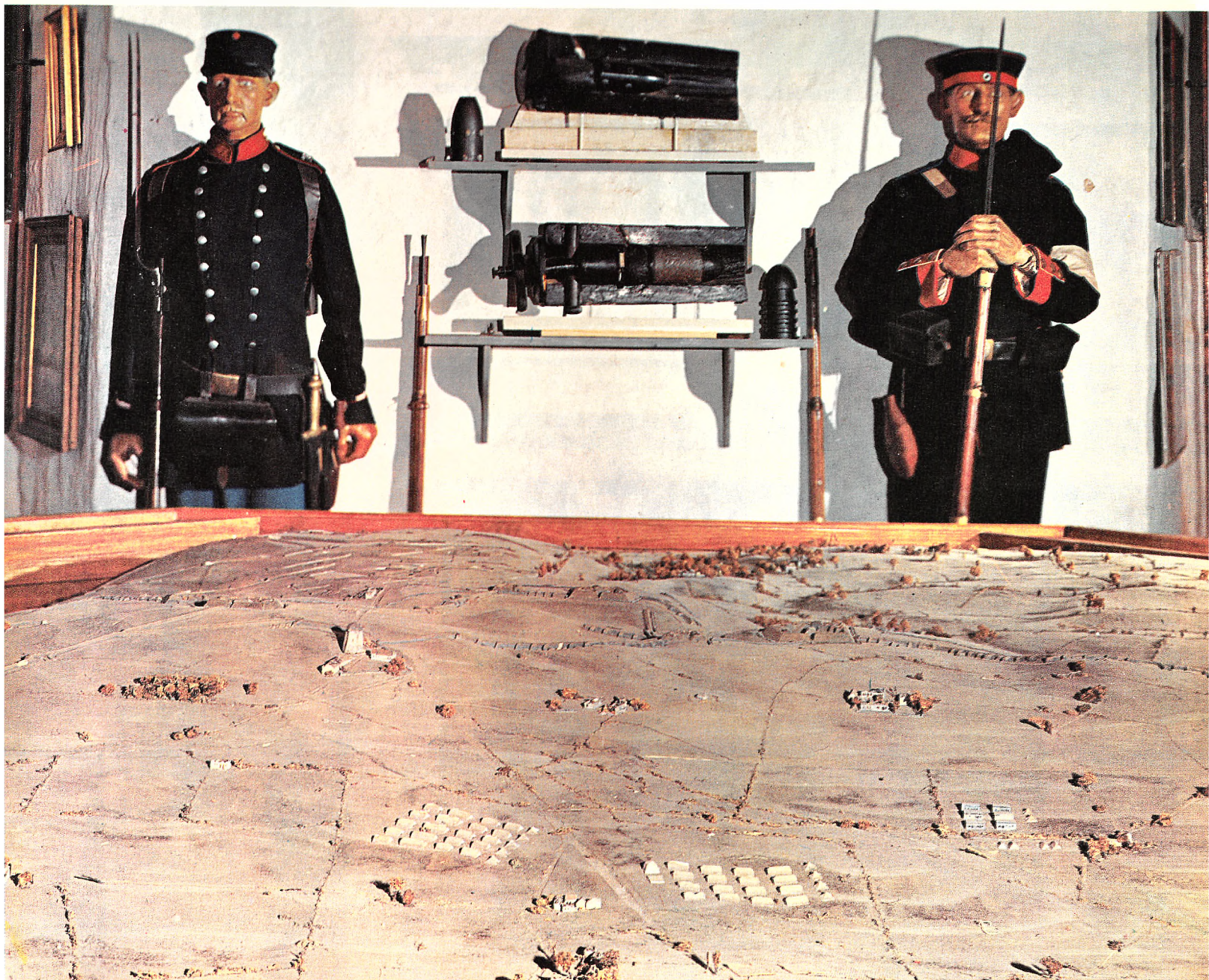


Den 2. april 1864 kl. 4,30 indledte de preussiske batterier på Broager – overfor de danske stillinger på Dybbøl – uden varsel et bombardement af Sønderborg. Bombardementet varede godt 36 timer – der var ikke givet beboerne nogen frist til at flygte. Det meste af byen blev lagt i ruiner. Slottet fik mange træffere, men brød ikke i brand. Den preussiske granat i murværket er en forsager, men er nu et ufarligt minde om bombardementet.



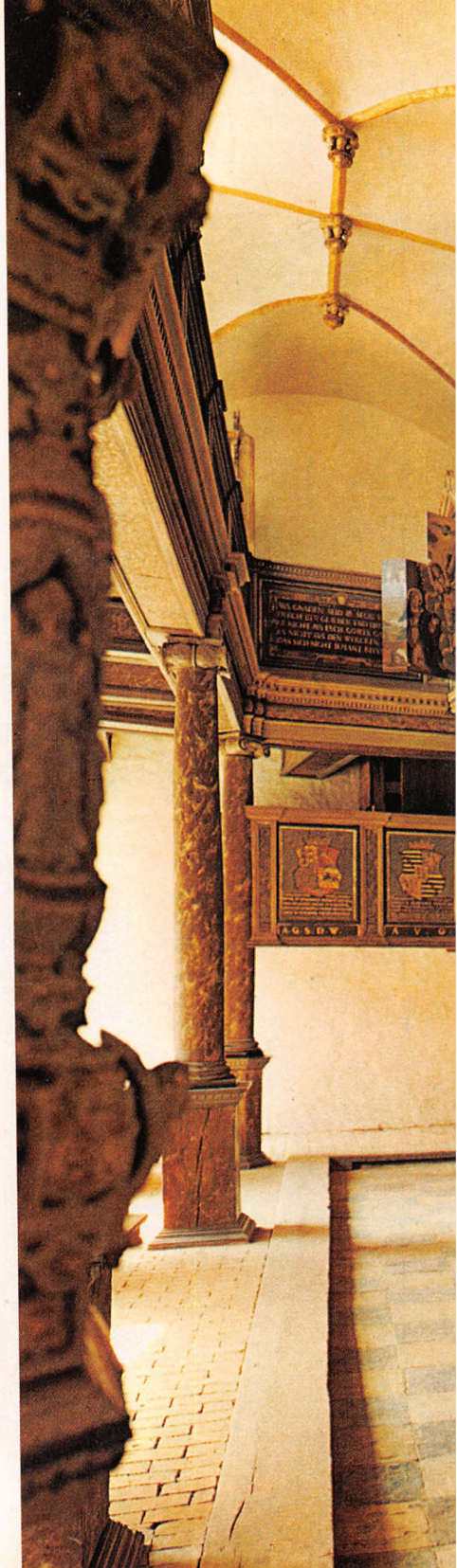


Modstanderne fra 1864. Til venstre en dansk infanterisoldat, reglementeret påklædt – det var de ikke alle, for der var ikke uniformer nok – og med sit håbløst forældede forlade-gevær, tapriflen. Til højre hans preussiske modstander med tændnålsgeværet, et baglade-gevær, der skød tre gange så hurtigt som de danske forladere. Preusserne havde indført bagladere seks år før krigen 1864. Den danske hærledelse havde afvist det nye system – man ville spare penge og frygtede, at soldaterne ville ødsle med ammunitionen. Det hvide armbind om venstre overarm var fælles for medlemmer af det preussiske og det østrigske armékorps i 1864. I forgrunden et terrænbord med Dybbøl-terrænet.





Portalen til det hertugelige gravkapel – sandsynligvis udført på Philip Brandins værksted omkring 1585. Figureerne fremstiller hertug Hans den Yngre, hans hustru Elisabeth af Braunschweig-Grubenhagen og deres 14 børn.







Under den omfattende restaurering af Sønderborg Slot, der blev indledt i 1964, er bl. a. slottets middelalderlige bageri afdækket.

Granitsøjlen midt i slottskapellet er fra midten af 13. århundrede, med senromansk basis og kapitæl. Hertugstolen over pulpituret til venstre skyldes Sønderborg-billedskæreren Niels Tagsen. I baggrunden en „træhimmel“ med danske og sachsiske våbener og døbefonten, fremstillet midt i 1500-tallet af Cornelis Floris i Antwerpen. Den er af flammert marmor og bæres af fire alabast-figurer, der fremstiller evangelisterne.



## ADEL

Adelens oprindelse er dunkel, men hos næsten alle germanske folkeslag spores fra ældgammel tid fødte adelige, mennesker, som forstod at skille sig ud fra den gemene hob, og som nød særlig anseelse, fordi de havde ry og magt, jord og noget på kiste-bunden.

Fra at være rene jordbesiddere blev adelsmændene krigere. Krigeradelens højdepunkt var korstogstiden, hvor Europas folk mødtes. Det var denne periodes fællesfølelse, der blev grundlaget for adelen som stand betragtet. I det 14.-15. århundrede var adelsstanden i nedgang. Det var vanskeligt for krigerne at finde sig til rette med fredelige sysler. Men fra slutningen af 1500-tallet var landbruget og dermed højadelen, som sad på jorden, begunstiget af gode tider. Adelsmændene havde råd til at uddanne deres sønner, og de kom efterhånden til at spille hovedrollen i statstjeneste, hof- og civil-embeder. Storhedstiden varede til enevældens indførelse og standens tab af skattefrihed.

I 1671 organiseredes greve- og friherrestanden med det formål at knække det gamle fødselsaristokrati. I denne stand optoges alle store jordbesiddere uden hensyn til familie og herkomst – en hån mod de „adelsrigtige“, som krævede mindst 16 ahner. I dag har adelen ingen officiel magt.

## ADJUDANTSTABEN

Adjutantstaben har til huse på Christiansborg Slot og chefen for dette kontor under kongehuset er altid en oberst. Han har til opgave at være forbindelsesled mellem kongen på den ene side og hæren og flyvevåb-

net på den anden. Fra gammel tid har søværnet sit eget forbindelsesled – se jagtkaptajn.

## ADJUTANT DU JOUR

Under adjutantstaben sorterer fem officerer – to fra søværnet, to fra hæren og en fra flyvevåbnet. De stilles til rådighed for kongen af de tre værn og arbejder på skift og i døgndrift. På alle slottene er der et specielt værelse med seng, telefon og skrivebord til den vagthavende adjutant med den franske titel *adjutant du jour*.

Da begrebet hofmand – svarende til hof-dame – ikke eksisterer mere i det danske kongehus, er det i regelen den vagthavende adjutant, der ledsager kongen og prins Henrik, når de går ud i officielt ærinde.

## AMBASSADØR-MODTAGELSE

Når nye udenlandske ambassadører skal akkrediteres hos kongen, foregår det med pomp og pragt, uanset om ambassadøren kommer som repræsentant for et monarki eller en kommunistisk stat. Opholder kongen sig på Amalienborg, finder ambassadørmotagelsen sted på Christiansborg. Bor kongen derimod på Fredensborg, sker det af og til, at han tager imod her.

Ambassadøren, som er iført stiveste puds til begivenheden, afhentes – som regel på Hotel d'Angleterre – i karet med hestefor-spand af en kammerherre indkaldt til at ledsage og forklare ambassadøren forretningsgangen i en akkreditering.

Ved indgangen til de kongelige modtagesesgemakker på Christiansborg er der æresvagter fra Livgarden og garderusarnerne. På trappeafsatsen står to løbere i konge-

husets rød-gule livrée og øverst oppe på trappen kongens jæger i grøn uniform med sølvsnore. Rammen om arrangementet er festlig.

Kammerherren fører ambassadøren op til hofmarskallen, som i Riddersalen præsentere ambassadøren for hoffet: øverste hertog – kabinetssekretæren, ceremonimesteren, den kongelige jægermester og adjutantene. Videre går hofmarskallen med ambassadøren gennem Gobelinsalen og Frederiksborgsalen ind til kongen, som venter i Trongemakket. Det hænder, en ambassadør medbringer tolk, i regelen er kongen og ambassadøren dog alene, mens ambassadøren siger nogle pæne ord om sit lands indestilling til Danmark og overrækker kongen en mappe med sin regerings fuldmagt og overtagelse af ambassadørposten. Bagefter plejer kongen at sludre lidt med den nye ambassadør på det mere uofficielle plan.

Ambassadøren går samme vej tilbage til udgangen ledsaget af hofmarskallen. Mer i Gobelinsalen stopper han et øjeblik for at hilse på dronningen, som under akkrediteringen har ventet i et lille galleri bag gemakkerne.

Hele ceremonien varer højst 20 minutter og ambassadørfruen er ikke med. Hun mødes alene af dronningen i arbejdsværelset på Amalienborg senere på dagen.

## APANAGE

Apanage er et fransk ord, som stammer fra det oldfranske *apaner* – forsyne med brød – og det er netop, hvad Staten gør ved til fordel for villing af apanage til landets statsoverhoved og hans hus. Ordet apanage er dog ved at gå af mode. Folketinget opererer med til



rebet civillisten, når der bevilges forhøjelse af apanagen til kongen, og med årpenge, når det drejer sig om tronfølgeren.

Af kongehusets medlemmer får kun kongen, tronfølgeren, arveprins Knud og grev Ingolf af Rosenborg apanager fra statskassen. De er på henholdsvis 7 millioner, 1,2 millioner, 368.000 kr. og 185.000 kr. For 7 år siden blev apanagerne dyrtidsreguleret, og kongens og tronfølgerens apanager reguleres tilføje efter tjenestemændenes overenskomst, fordi hoffets folk lønmæssigt set følger tjenestemændene.

Når arveprins Knud og grev Ingolf oppejser relativt pæne apanager, skyldes det den nye tronfølge af 1953. Far og søn havde hidtil figureret som nummer et og to i tronfølgen, og Staten fandt det rimeligt at give en økonomisk erstatning for, at prioriteringen i tronfølgen blev ændret.

Summerne kan forekomme fyrstelige, men det er ikke gratis at være født til at gå på trone og løber. Over apanagerne afholdes bl. a. den indvendige vedligeholdelse af de statsede slotte, udenlandsrejser på Statens regning, gaver til og selskaber for værtsfolkene samt lønninger og pensioner til hoffet. Sidstnævnte post sluger både for kongens og tronfølgerens vedkommende op til to tredjedele af apanagen.

#### CIVILLISTEN

I Holbergs tid gav borgmestre og fine folk kongens audiens. Ministre gjorde det til langt op i det 18. århundrede. Nu tager de bare kongens og tronfølgerens modtagelser audiensgemakket på Christiansborg Slot. Audiens gives et par gange om måneden. Ingen skal ikke anmelde sig på forhånd. Enhver, der har noget at tale med kongen om, bliver velkommen. Audiensen varer normalt 1/2–2 timer, og der kommer mellem 60–100 mennesker. Forøvrigt er der ingen tidsbe-



Kongeskibet „Dannebrog“ ved Grønland august 1968.

grænsning. Kongen tager imod, til venteværelset er tomt. Nogle henvender sig for at takke for en orden eller en kongelig udnævnelse, andre for at sige farvel og gå på pension. Men det sker også, at der kommer folk, som har noget helt privat at tale med kongen om.

Traditionen foreskriver kjole for civile, sort ornat for præster og audienspåkledning for militære, d.v.s. ikke galla, men den pæneste hverdagsuniform med ordner og sabel.

Hvem der indførte audiensen, ved man ikke. Men audienser var i hvert fald en jævnlig begivenhed på Frederik 6.s tid.

#### BILØBER

Før bilernes tid havde kongerne biløbere, som løb ved siden af forspandet, når kareterne kørte ud, parat til at gribe fat i hovedtøj og berolige hestene, hvis de blev opskræmt over f. eks. en flok drenge, som trillede tøndebånd. Den gamle stillingsbetegnelse eksisterer endnu, men biløberne løber ikke mere. De går til hånd i stalden.

#### CEREMONIMESTER

Ceremonimesteren er hoffets næstøverste embedsmand og hofmarskallens stedfortræ-

der. Som titlen angiver, står han for kongehusets ceremoniel. Det er ham, der arrangerer kongelige bryllupper, ambassadørmøder og fremmede statsoverhoveders besøg i Danmark. Han planlægger udenlandsrejser for kongen og dronningen og er desuden forbindelsesled til pressen. I perioder uden festivitets aflaster han hofmarskallen i det daglige arbejde.

#### CIVILLISTEN

Den kongelige Civilliste er kongens økonomikontor. Her lægges budget på basis af apanagen, som udbetales af Staten ved hvert finansårs begyndelse, og økonomikontoret forvalter desuden kongens private formue og private ejendomme, jagtthuset i Trend samt Marselisborg Slot, der er udlånt til tronfølgerparret.

#### DANNEBROG

Kongeskibet Dannebrog er bygget i 1931 til Christian 10. og regnes blandt verdens smukkeste motoryacht. Skibet er på 1130 tons og går 13 knob på to B & W dieselmotorer, som forlængst er gået ud af produktion, hvorfor reservedele må fremstilles specielt til Dannebrog. Men trods alderen er



Dannebrog et moderne udstyret skib med selvstyring, radar, decca, ekkolod samt radiotelegraf og -telefon om bord.

Kongehuset tilhører Staten, men benyttes kun af kongen og hans hus. Det er opført som nummer 1 i flådens tal med tilføjelsen „skib til kongens brug“, og det er også søværnet, der stiller den 60 mand store besætning til rådighed.

Dannebrogs interiør er blevet moderniseret flere gange i tidens løb, sidst umiddelbart før tronfølgerparrets bryllup, da Christian 10.s gamle sovekammer blev indrettet som dobbeltkammer for brudeparret. Foruden hallen med palisandermøbler og tv, radio og stereo indbygget i vægskabe, er der tre store rum på Dannebrog. Øverst oppe rygesalonen med sammenfoldelige døre ud mod dækket. Den fungerer som en slags havestue, og her hylder både kongen og dronningen princippet min stol og din stol. Nedenunder findes fællessalonen med blomstrede cretonne-møbler og kongens flygel, som man ikke sætter drinkglas på, hvis man er kendt om bord. Spisesalonen er skibets eneste gammeldags rum. Her står de tunge mahognimøbler fra den gamle hjuldampers Dannebrog, som dagens Dannebrog afløste for 38 år siden. Til privat brug har dronningen et lillebitte kabinet med et arbejdsbord, og kongen har et noget større arbejdsværelse med gyrokompass, så han altid kan følge kursen.

Kongeparret har mange gange benyttet Dannebrog til officielle langture, men ét er sikkert hvert år: i højsommeren opholder kongeparret sig altid på Dannebrog i nogle uger. En tradition, som tjener det praktiske formål, at slottenes personale kan holde ferie imens.

#### DANNEBROG

Dannebrog er det ældste af alle verdens nationalflag. Det har været rigsflag i godt

og vel 750 år. Sagnet fortæller, at flaget faldt ned fra himlen under slaget ved Reval 15. juni 1219 og skaffede sejren hjem, netop da Valdemar 2. (med tilnavnet Sejr) og hans korstogsfarere var ved at tabe til de hedske estlændinge.

Franciskanermunken Peder Olsen nedskrev beretningen om Dannebrog 300 år efter slaget, og nogle forskere hævder, at han fuskede med kendsgerningerne for at få en kongelig baggrund, at flaget i virkeligheden faldt ned fra himlen allerede i 1208 ved Felin under et mindre estisk korstog anført af ærkebiskop Anders Sunesen.

En mindre romantisk og måske mere nøgtern historisk teori går ud på, at Dannebrog slet ikke faldt ned fra himlen, men at flaget var ærkebiskop Anders Sunesens hellige fane, som blev ført ind på krigsskuepladsen for at opildne soldaterne til kamp, da det så sort ud. Lyseslukkerne, som hælder til den anskuelse, mener, at „den hellige fane“ let kan være blevet forvansket til „den himmelfaldne“ i korstogtidens religiøse fanatisme.

Men det er i hvert fald Peder Olsens version af Dannebrogshistorie, skolebørnene lærer, og flagets fødselsdag, Valdemarsdagen, falder sammen med datoen for slaget ved Reval.

#### DANNEBROGSMAND

Begrebet Dannebrogsmænd dækker bærerne af Dannebrogsmændenes Hæderstegn, men det er så småt på vej ud af sproget. Uddelingen af hæderstegnet ophørte i 1952.

#### DANNESKIOLD-SAMSØE

Danneskiold er en løs stengrund udfor kappellet ved Liselund på Møns østside. Men navnet er bedre kendt i forbindelsen Danneskiold-Samsøe, den grevelige slægt, hvis stamfader var Christian Gyldenløve, uægte søn af Christian 5. og Sofie Amalie Moth, landets første officielle maitresse.

Kongerne Christian 4., Frederik 3. og Christian 5. ophøjede deres uægte sønner til adelsstanden under navnet Gyldenløve, og fra Gyldenløverne udspandt tre grene af Danneskiold'er – Danneskiold-Laurwigen og Danneskiold-Løvendal, nu uddøde ligesom Gyldenløverne selv – samt den mere frugtbare Danneskiold-Samsøe, som trives i bedste velgående og rangerer højt på rangstige til minde om forfædrenes fine herkoms. Nogle få er nævnt under 1. klasse no. 13 rangforordningen, men herunder rangerer endvidere de grever Danneskiold-Samsøe som ikke er benådede med dansk orden, hofcharge, kgl. udnævnelse eller dansk tite

#### FLORA DANICA

Den kongelige Porcelainsfabrik lavede Flora Danica-stellet på bestilling af daværende kronprins Frederik, senere Frederik 6., som en gave til kejserinde Katharina 2. af Rusland. Men hun døde heldigvis, før stellet var færdigt, og Flora Danica blev i Danmark.

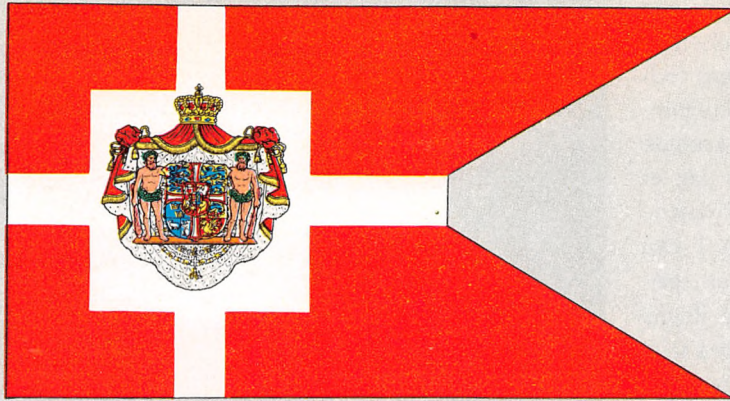
Stellets dekoration er nøjagtige gengivelser af danske planter omgivet af en rig gul



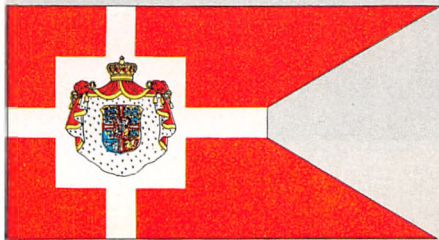
En enkelt af Flora Danica-stellets mere end 1800 dele.



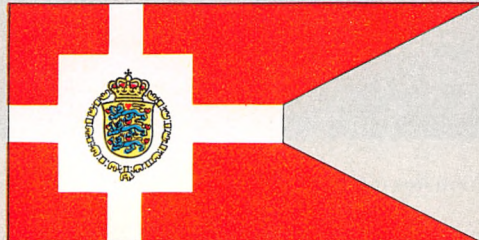
DANNEBROG



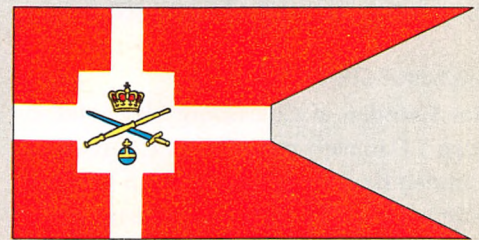
KONGEFLAG



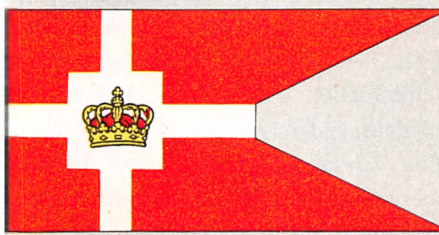
DRONNINGEFAG



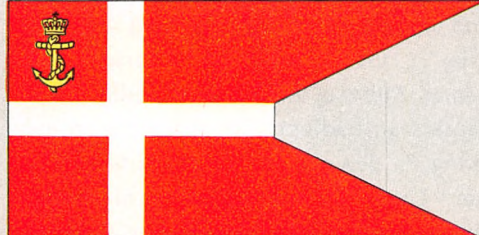
TRONFØLGERFLAG



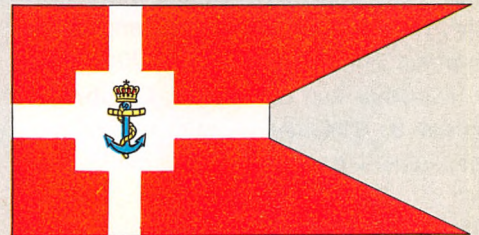
RIGSFORSTANDERFLAG



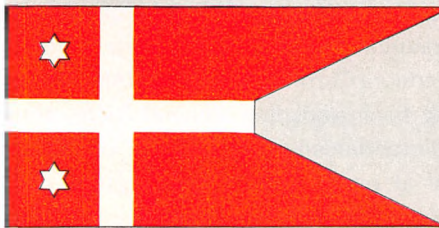
KONGEHUSFLAG



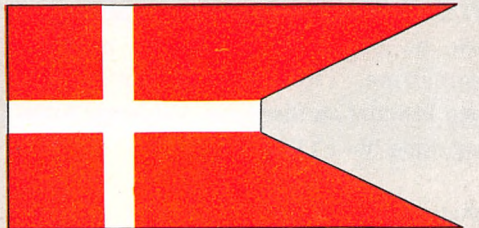
MARINEMINISTERFLAG



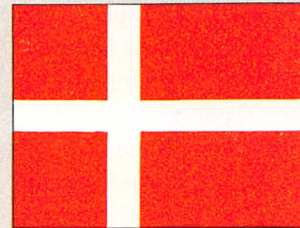
MARINEMINISTERIET



VICEADMIRALFLAG



ORLOGSFLAG-SPLITFLAG



HANDELSFLAG



VIMPEL



bort. Det bestod oprindeligt af 1802 dele, hvoraf de 49 var terriner. Nogle af delene var færdige i 1788, flere i begyndelsen af 1803, hvor de blev indviet på kongens fødselsdag den 29. januar. Han betalte regningen i oktober samme år. Stellet kostede 23.224 rigsbankdaler og 3 mark. I dag er Flora Danica uvurderligt. Nogle af delene står på Rosenborg Slot og andre i Det kongelige Sølvkammer, men det er sjældent, dronningen nænner at bruge denne skat af skræk for, porcelænet skal blive slået i stykker. Da Flora Danica var på bordet i 1952 under den svenske konges officielle besøg, havde det stået til pynt i 100 år.

#### GLÜCKSBORGERNE

Prins Christian af Glücksborg blev valgt til konge i Danmark med navnet Christian 9., da tronen skulle besættes efter den barnløse Frederik 7. i 1863, fordi han nedstammede fra en yngre søn af Christian 3. Hans mor var tillige datterdatter af Frederik 5. og hans kone, Louise af Hessen-Kassel, sønndatter af samme. Foreløbig tæller det Glücksborgske kongehus kun fire konger: Christian 9., Frederik 8., Christian 10. samt landets monark, Frederik 9.

#### GREVE AF ROSENBORG

Historiebøgerne har ingen grever af Rosenborg. Titlen er af nyere dato og blev første gang givet til afdøde prins Aage, da han som den første af en efterhånden lang række danske prinser giftede sig borgerligt og dermed fraskrev sig arveretten til tronen.

Det var Christian 10., der opfandt titlen, da han indså, at man var nødt til at kalde de forhenværende prinser uden efternavne et eller andet.

#### GURRE

– Lad Herren beholde sit Himmerig, blot jeg må jage ved GURRE, sagde *Valdemar Atter-*



*Gurre slotsruin.*

*dag*, men det var for hovmodigt. Himmerig er lukket for denne konge, hvis genfærd endnu jager ved nattetid med hundene „Hej“, „Hov“, „Lystig“ og „Courage“. Valdemar Atterdag er en uundværlig del af dansk sagn-tradition. Det skal være en tryl- lering fra den elskede *Tovelilles* finger, kastet i Gurre Sø, der fik Kongen til at vrage Himmerig for GURRE. Valdemar Atterdags GURRE lå i en sø. Det var et kraftigt, firkan- tet tårn – fra 12. århundrede – kong Valde- mar lod omgive af en ringmur med fire hjørnetårne. Tårnværelserne var udstyret med kaminer og flisegulve. Valdemar Atter- dag døde her i 1375.

#### HAMMERSHUS

De tre første konger, som besad HAMMERS- HUS, måtte erobre det fra bisperne – *Erik Klipping* 1265, *Erik Menved* 1319, *Christof- fer* 2. 1324. HAMMERSHUS' ældste dele, Manteltårnet og den indre borggård, er fra midten af 1200-tallet – opført som led i

kampen mellem kirke og kongemagt. O kring 1400 var den bornholmske borg klippekuden formentlig Nordeuropas v- digste fæstning. Dens forfald begyndte m i 1600-tallet, da dens militære betydn- ings bortfaldt ved anlæggelse af Christiansø fæ- ning. Under krigen mod *Karl 10.* *Gus* overgav HAMMERSHUS' svenske besætni- sig 1658 til de bornholmske partisaner, o kunne give den besatte ø tilbage til *Frede* 3. HAMMERSHUS har en barsk fængsel- tradition. 1660–61 var *Corfitz Ulfeldt*. *Leonora Christine* fanger på HAMMERSHUS og kommandanten, general *Fuchs*, ansø- allerunderdanigst Frederik 3. om tillade til at prygle Ulfeldt 2 á 3 gange dagl. *Fuchs* blev myrdet af parrets søn, *Christi*

HANS MAJESTÆT KONGENS HÅNDBIBLIOTEK I institutionen Hans Majestæt Konge- Håndbibliotek på Christiansborg Slot opl- bares 70–80.000 bøger, som har tilhørt sl- tende danske konger. Hovedparten af sa-





amershus slotsruin.

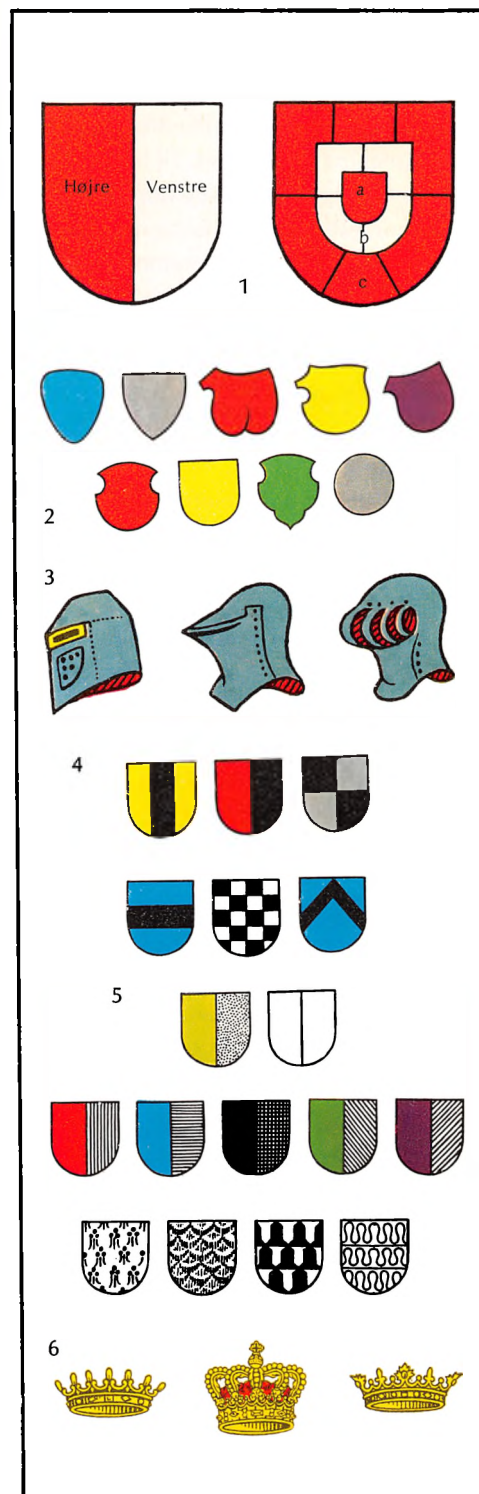
ngen går tilbage til midten af 1700-tallet, en blandt værkerne findes også bøger af ndnu ældre årgang.

Bogskatten er privat og derfor ikke offentlig; tilgængelig. Kun forskere kan ved ansøgning få tilladelse til at kikke i bøgerne. Men må alle og enhver. Under omvisningerne i Christiansborg kommer man gennem bibliotekets lokaler. Se ill. side 113.

#### HERALDIK

heraldik er læren om de symbolske figurer og mærker, man kender fra f. eks. rigsvåben, våbenskjolde og byvåben. Skjolde var oprindeligt noget krigerne bar til beskyttelse mod fjendens sværd og spyd. Men i den tidlige middelalder begyndte våbenskjolde at få betydning blandt Europas kongelige, adelige og borgere som en slags visitkort. Skjoldmærkerne er volapyk for den ukyndige, men fortæller derimod en heraldiker alt om skjoldets indehaver og hans slægtskabsforhold.

1. Heraldikere deler våbenskjoldet i højre og venstre – som det ses af bæreren! Skjoldet kan yderligere opdeles i en række felter med følgende betegnelser: a. hjerteskjold, b. midterskjold og c. hovedskjold.
2. Forskellige skjoldformer.
3. Hjelmtyper: tøndehjelm, 14. årh., stikhjelm, 15. årh. og bøjlehjelm, 15. og 16. årh.
4. Skjolddelinger: lodret delt, firdelt, bjælke, skaktavlet og sparre.
5. De særlige signaturer for farver og materialer: første række; metaller: guld/gul og sølv/hvid. Anden række; farver (tinkurer): rød, blå, sort, grøn og purpur. Tredje række; pelsværk: hermelin og tre former for gråværk – mindre kostbart pelsværk.
6. Tre krone-former – greve-, konge- og adelskrone.





## HOFCHEF

I Danmark tituleres den person, der leder hoffet i et mindre ikke-regerende kongeligt hus – for eksempel en enkedronnings eller et tronfølgerpars – hofchef. Til hans arbejdsområde hører i praksis både hofmarskallens, ceremonimesterens og sekretærens. Han administrerer, tager sig af ceremoniellet, korrespondancen og forbindelsen til pressen. Teknisk hjælp til bogholderiet får landets eneste hofchef, som er ansat hos tronfølgerparret, fra kongens stab.

## HOFDAME

I gamle dage var hofdamerne adelsfrøkener, som blev udtaget til at gøre tjeneste ved hoffet mod at sole sig i glansen. Nogle dronninger havde en halv snes stykker. I dag er hofdamen lønnet som enhver anden, og antallet er skåret stærkt ned. Prinsesse Benedikte har én hofdame, som kun træder til, når prinsessen er i Danmark i officielt anliggende. Dronningen og tronfølgeren har hver to, som er tjenstgørende i et halvt år ad gangen.

Hofdamsens opgave er at være ledsager, og stillingen kræver både takt og evner som tusindkunstner. Hofdamen skal kunne kunsten at holde sig beskedent i baggrunden – og den at træde frem i rampelyset i rette øjeblik. Derfor er hofdamer altid håndplukkede i ordets bogstaveligste forstand.

## HOFETIKETTE

Justinian den Stores hofchef Petrus skrev i det sjette århundrede en detaljeret håndbog om ceremoniel og etikette ved det byzantinske hof. Etiketten ved det danske er ikke så indviklet, at nogen har fundet på at nedskrive reglerne. Det dybe hofkniks eksisterer stadig, men praktiseres inden for murene kun af hofdamerne og ikke som i gamle dage tillige af personalet. Ved en kongelig middag kan man næsten tale om anti-eti-

kette. Uanset om kongen og dronningen kun har hofdamen og adjutanten til middag eller der er 40 mennesker omkring bordet inklusive sognerådsformand Jensen, så bliver dronningen altid budt først og landets fornemste mand, kongen, sidst.

## HOFFET

Et hof er indbegrebet af en fyrstes bolig. Ordet hof dækker hele den store familie, kongehuset er omgivet af, fra hofmarskal og hofdamer til køkkenchef og svejtser.

## HOFFOURER

Hoffourererne tilrettelægger hoffunktionærernes daglige arbejde, deres stillinger svarer nærmest til personalechefens. Desuden har de opsyn med vinbeholdningen og en del kontorarbejde i forbindelse med udsendelsen af invitationer.

## HOFINVENTARIEKONTORET

Dronningen kan ikke tillade sig at flytte et par gode stole med fra Gråsten Slot til Frederik 8.s Palæ, endsige låne nogle ekstra til et selskab fra det ubeboede Christian 7.s Palæ på den anden side af Amalienborg Slotsplads – uden at spørge Hofinventariekontoret.

Dette kontor findes på Christiansborg Slot og ledes af en arkitekt med titel af hofinventarieinspektør. Han ved på en prik, hvor mange askebægre, sofapuder og stole, der er på hvert slot, og intet må fjernes, før det er noteret på hans lister over inventaret. Der findes næppe en større familie i landet med et sådant overblik over bohavet.

Hofinventarieinspektøren har også tilsyn med den indre vedligeholdelse af slottene, som påhviler kongefamilien. Han holder øje med gamle møbler, der går op i limningen, og lofter, der trænger til en omgang med hvidtekosten – og regner ud, hvad istandsættelsen koster.

## HOFJÆGERMESTER

I gamle dage havde hofjægermesteren en overordnet stilling ved jagtetaten under kongen og hof. Nu bruges ordet hofjægermester kun som titel i rangforordningen. Den tildeles navnlig godsejere.

## HOFLEVERANDØR

Man bliver ikke hofleverandør, fordi kongen kommer ind i ens butik og køber en rød brandbil til prins Frederik. Betegnelsen hofleverandør er en kongelig nådebevisning, som ikke uddeles i flæng. For at få kongekrone og hofleverandør indflettet i sit varemærke må man søge i Hofmarskallatet. Til ladelsen gives til forretningsdrivende i ind- og udland, som har løbende leverancer til kongens hus.

Der er to kategorier af hofleverandører. Den første omfatter direkte leverandører, som det vil bl. a. sige blomsterhandler Sv. Schaarman på Kongens Nytorv, som leverer blomster til dronningens vaser. Han har lov til at skrive „Kongelig Hofleverandør“ i sit varemærke. Den anden omfatter grossister for eksempel Carlsberg og Tuborg, som har ret til at mærke øl og sodavand med „Leverandør til det kongelige danske Hof“.

## HOFMARSKAL

Hofmarskallen (udtales hofmarsjallen) er hoffets øverste chef og administrator. Man kunne også kalde ham kongens økonomi- og finansminister. Han har ansvaret for, at kassen stemmer. Alle trådene samles hos hofmarskallen, under ham sorterer Hofmarskallatet Den kgl. Civilliste og Den kgl. Stald-Etat. Hofembedet hører desuden en lang række repræsentative pligter.

## HOFMARSKALLATET

Hofmarskallatet kan egentlig bedst beskrives som en blandet landhandel. Det er Hofmarskallatet, der udbetaler lønninger og ad-



istrerer pensioner til kongeparrets personale. Kontoret fungerer som indkøbscentral for hoffet, der tager sig af henvendelser til og fra kongehuset og udreder løbende sager af enhver tænkelig art. Hofmarskallatet er et apparat, som får det store hus til at fungere.

#### HOFFOFFICIANT

Ternt kaldes en gruppe af kongefamiliens funktionærer hofofficianter. Det gælder. Hoffoureren, køkkenchefen, kammerlakajer, hoffeldækkere og kammertjenere, menner, som leder mindre virksomheder ved hoffet.

#### JAGTKAPTJAJN

Jagtkaptajnen hos kongen er ikke, som ordet der formode, manden, der går med kongen på jagt. Indehaveren af titlen jagtkaptajn er altid en kommandør af søværnet, som paradoksalt nok sjældent står til søs. Han får den administrative bestilling at fungere som kongens forbindelsesled til søværnet. Forklaringen på denne titel, der ikke har noget med jagt at gøre, skal søges tilbage i det 17. århundrede. Allerede dengang kunne kongerne lide at tage på rejse med skib. De var åbenbart anvendt en mindre sejlskibsbeholdning ved navn jagt – deraf jagtkaptajn.

Men jagtkaptajnen af i dag står aldrig på Dannebrog, skønt han har bestået eksamen, som giver ham ret til skibet før. Om vinteren er Dannebrog så at sige herreløs, om sommeren udpeges en chef med rang af kommandørkaptajn og som regel for en to-årig periode. Kun hvis Dannebrog skal på officielt besøg med kongeparret, træder jagtkaptajnen ind i billedet. Han bliver i så fald chef for den kongedeling af skibe, som eskorterer Dannebrog.

Med stillingen som jagtkaptajn følger en titel. Han kaldes – uofficielt – jagtkaptajnen.



Jægerspris 1746. Samtidig tuschtegning.

#### JÆGEREN

Manden i den jægergrønne uniform med masser af sølvsnore, krudthorn og dolk kaldes jægeren og har engang i gamle dage gået med kongen på jagt. Men i dag er hans rolle som kongelig jæger udspillet, han ledsager højst kongen til skovløberhuset, hvor frokosten spises. Jægeren er til kongens personlige opvartning, han er altid lige i nærheden. Ved fester står han bag kongens stol, og han går med den flotte uniform til hverdag.

#### JÆGERSPRIS

I 1318 blev en spæd kongesøn dræbt ved en ulykke på ABRAHAMSTRUP, det senere JÆGERSPRIS. Det var Erik Menveds og dronning Ingeborgs tragedie. Alt deres håb havde knyttet sig til denne søn – tidligere var 11 af parrets børn døde ved fødslen og to som ganske spæde. Valdemar Atterdag og dronning Margrethe vides at have opholdt sig på ABRAHAMSTRUP, kong Hans (1481–1513) installerede sin elskerinde Edele Mikkelsdatter Jernskæg her. JÆGERSPRIS er i dag først og fremmest et velbevaret minde om Frede-

rik 7.s og grevinde Danners privatliv, et typisk overklasse-miljø fra 1800-tallets sidste halvdel. Grevingen, der aldrig blev accepteret af kongefamilien, testamenterede slottet til „Kong Frederik den Syvendes Stiftelse for Hjælpeløse Pigebørn Især af Almuen“.

#### KABINETSEKRETÆR

Chefen for kabinetssekretariatet er kongens politisk-juridiske rådgiver, og hans virke uadtil er ligeså vigtigt som hofmarskallens indadtil. Kabinetssekretæren kender lovens ord til punkt og prikke og bliver med det formål at undgå fadæser spurgt til råds om alt mellem himmel og jord, før kongefamilien foretager sig noget.

#### KALØ

Forklædt som studedriver forlod en ung svensk adelsmand i 1519 det kongelige lensslot KALØ. Christian 2. havde ladet ham anbringe som gidsel på slottet udfor Mols. Det var Gustav Eriksson, den senere Gustav 1. Vasa. Det første KALØ blev opført under Erik Menved i 1313, efter den jyske bondeopstand. Slottet, hvor Gustav Vasa holdtes



forvaret, blev revet ned 1627 under *Ulrik Frederik Gyldenløve*, der havde overtaget det efter sin halvbror *Christian 5.* Materialerne indgår i Gyldenløves Palæ i København, det nuværende Charlottenborg.



#### KAMMERHERRE

Kammerherre-titlen er blot en titel for de fleste kammerherrers vedkommende. Men nogle få gør tjeneste ved hoffet i forbindelse med modtagelsen af udenlandske ambassadører. Det vil sige, at kammerherren ledsager ambassadøren og sætter ham ind i forretningsgangen og traditionerne omkring afleveringen af akkreditiver. Som tegn på værdighed og rang bærer kammerherren ved festlige lejligheder en gylden nøgle i blå sløjfe på højre frakke- eller kjoleskøde.

#### KAMMERJUNKER

Før i tiden fik unge adelsmænd, som gjorde tjeneste ved hoffet, titlen kammerjunker. Nu anvendes ordet udelukkende som titel.

#### KAMMERLAKAJ

Der er tre kammerlakajer ved hoffet. To hos kongeparret og en hos tronfølgerparret. Den ene af kongeparrets kammerlakajer arbejder om vinteren på Hoffourerkontoret og er om sommeren hovmester på Dannebrog. Den anden gør til hverdag tjeneste i gemakkerne og fungerer som kongens kammertjener på rejser. Tronfølgerparrets kammerlakaj har dels tjenesten i gemakkerne og er på rejser kammertjener for prins Henrik med ansvar for 117 ting plus kufferter og pas.

KAMMERMUSICI, -SANGER OG -SANGERINDE  
Ligesom kammerherre er kammermusici, kammersanger og kammersangerinde hof-titler, der ved kongelig resolution gives som en udmærkelse til særlig fremragende musikere, sangere og sangerinder med tilknytning til Det kongelige Teater. I øjeblikket har



*Kalø slotsruins delvis restaurerede hovedtårn.*

en lille snes mennesker denne hof-titel, og figurerer som en gruppe under hofetaterne.

#### KLITGÅRDEN

Det er afdøde dronning Alexandrines skyld, at Skagen i dag danner rammen om den kongelige sommerresidens, Klitgården. Hun elskede den nordjyske natur, som hun første gang stiftede bekendtskab med i 1903. Efter Christian 10.s tronbestigelse i 1912 bad dronningen ham kikke efter en sommerhusgrund på Skagen, og i forbindelse med byens 500 års jubilæum i 1913 fik kongeparret 47.000 kvadratmeter ved Sønderstranden.

Klitgården, som ligner et Skagenhus i overstørrelse med gulkalkede mure og rødt tegltag, stod færdigt året efter, og kongeparret flyttede ind i april. Ved overtagelsen lod Christian 10. skødet skrive om, således at huset og klitterne blev dronning Alexandrines privatejendom. Klitgården gik i arv til arveprins Knud, som siden 1955 hvert år

har holdt tre ugers sommerferie på Skag med sin familie.

#### KONGEJAGT

Hvert år i november holdes mellem 4 kongejagter i Statens skove, hvor kong



*Kammerherrens gyldne nøgle.*





*ppere samlet ved vildtparaden.*

er ret til at jage. Han plejer at invitere en  
lv snes venner eller lokale honoratiore  
yd. I de senere år har svigersønnerne  
ng Konstantin, prins Henrik og prins  
hard også deltaget i jagterne.

Af fersyn til årstiden rykker kongen og  
ns jagtkammerater ud kl. 9.30, og af hen-  
n til kongens musikalske øre udvælges den  
st musikalske af skovens folk til at blæse  
gten af ved 16-tiden. Kongen går også på  
rschjagt om sommeren, hvor han er min-  
e afhængig af mørkets frembrud, men  
nne del af de kongelige jagter har efter-  
nden indskrænket sig til skovene omkring  
åsten, skovene på Bornholm og Frederiks-  
rg Skovdistrikt, hvis chef er den kongelige  
germester.

Kongejaagterne afbrydes af en times fro-  
st midt på dagen undertiden med delta-  
lse af de kongelige damer og jægerne  
ner, og i jagtsæsonen om efteråret holder  
ngeparret desuden jagtmiddag på Fre-  
nsborg Slot. En begivenhed som for laka-

jer og livristers vedkommende indebærer,  
hvad man kan kalde halv galla, idet der er  
tradition for, at de tager den røde galla-  
kjole, som ellers går sammen med gule  
knæbukser, på til de sorte hverdagsbukser.

Kongen har ingen økonomisk fordel af sin  
ret til jagten i Statens skove. Han skyder ikke  
gratis søndagsmad til resten af året. Vil kon-  
gen have noget af byttet, som efter en jagt  
lægges op til parade i skoven, så må han  
købe det til dagspris af Staten. Vildtparaden  
danner afslutningen på en jagtdag og over-  
væres gerne af dronningen, prinsesserne og  
de øvrige jægeres koner.

#### KONGELIG JÆGERMESTER

De fleste af titlerne på hoffets folk er så  
gamle, at deres oprindelse fortaber sig i hi-  
storien. Den yngste titel er fra 1912, da stats-  
skøvenes administration blev omlagt og  
samlet under Direktoratet for Statsskovbru-  
get. Ved samme lejlighed oprettedes stillin-  
gen kongelig jægermester. Indehaveren af

titlen er altid statsskovrider, og han har en  
dobbel funktion. Dels gør den kongelige  
jægermester hof-tjeneste for eksempel i for-  
bindelse med ambassadør-modtagelser og  
nytårskur. Dels har han ansvaret for konge-  
jagterne.

Til jægermesterens pligter hører desuden  
at træffe aftale med en skovløberfamilie,  
som kan have det kongelige jagtselskab  
omkring spisebordet til frokost, og at skaffe  
en klasse skolebørn, som vil være klappere.  
Men kongen betaler selv frokosten og  
klapperne. Børnene får 15 kroner for en dag  
i kongens tjeneste.

#### KONGELIG KONFESSIONARIUS

Konfessionarius betyder skriftefader. Siden  
midten af det 17. århundrede har betegnel-  
sen kongelig konfessionarius været brugt  
som titel for kongefamiliens sjælesørger. Det  
er, som regel, en biskop, der udpeges til  
denne stilling. Den indebærer, at biskoppen  
forretter kirkelige handlinger som dåb, kon-  
firmation, vielse og begravelse for konge-  
familien.

#### KONGENS DEKORATIONER

Danske: Elefantordenen, Storkorset af Dan-  
nebrogordenen, Storkommandørkorset af  
Dannebrogordenen, Dannebrogordenens  
Hæderstegn, Christian 9.s mindemedalje  
1818–1918 og Frederik 8.s mindemedalje  
1843–1943, Hæderstegnet for god tjeneste  
ved Søetaten og Mindetegnet for Krigs-  
hjelpearbejde.

Udenlandske: Den belgiske Leopold Or-  
dens Storkors, Den britiske Hosebåndsor-  
den, Bathordens 1. klasse, Victoriakæde,  
Victoria Ordens Storkors og Kroningsme-  
daljen 1937. Den czecho-slovakiske Hvide  
Løve Ordens Storkors, den dominikanske  
Juan Pablo Duarte Fortjenstordens Storkors  
med guldplaque, Finlands Hvide Rose Or-  
dens storkors med kæde, finske Mindeme-





Frederik 9. i Livgardens galla med Elefantordenens kæde – den bæres kun på Elefantordenens ordensdage.

dalje for Frihedskrigen 1918, den finske Mindemedalje i guld for krigen 1939–40 samt det finske Udmærkelsestegn for humanitær virksomhed. Den franske Æreslegions Storkors, den græske St. Georgs og St. Constantins orden, den græske Frelserens Ordens Storkors, den iranske Pahlavi orden, den islandske Falkeordens Storkors med kæde, den italienske republikks fortjenstordens kæde, den italienske Annunciata orden, den japanske Chrysantemum orden, Storkorset af den mecklenborgske Husorden af den vendiske krone, den mexicanske Aztekiske Ørns Ordens kæde, den nederlandske Løveordens Storkors, den norske St. Olavs Ordens Storkors med kæde, den pavelige orden af Den gyldne Spore, den peruanske Solordens Storkors i diamanter, den preussiske Sorte Ørns Orden og Røde Ørns ordens Storkors, den russiske St. Andreas orden, St. Alexander Nevskij orden, den Hvide Ørns orden, St. Anna ordenens og St.

Stanislaus ordenens Storkors, den svenske Serafimerorden med kæde samt kong Gustaf 5.s mindetegn. Den thailandske Maha Chakrri ordens 1. klasse, den thailandske Chula Chom Klao ordens 1. klasse, den tunesiske Uafhængighedsorden, den ethiopiske Salomons Segls ordens kæde, Storstjernen af det østrigske Ærestegn for Fortjenester.

#### KONGERÆKKEN

I parantesen står kongens fødselsår. Derpå angives kongens regeringsperiode.

Svend 1. Tveskæg 986–1014.

Harald 2. 1014–18.

Knud 1. den Store 1018–35.

Hardeknud 1035–42.

Magnus den Gode 1042–47.

Svend 2. Estridsøn (1019) 1047–74. Dronningerne Gunhild, Thora, Gyde og Ellisif samt diverse friller.

Harald 3. Hen (1041) 1074–80. Dronning: Margrethe.

Knud 2. den Hellige (1043) 1080–86. Dronning: Edele.

Oluf 1. Hunger (1052) 1086–95. Dronning: Ingegerd.

Erik 1. Ejegod (1056) 1095–1103. Dronning: Bodil, samt diverse friller.

Niels (1064) 1104–34. Dronninger: Margrethe Fredkulla og Ulfhild.

Erik 2. Emune (1090) 1134–37. Dronning: Malmfrid. Frille: Thunna.

Erik 3. Lam (1110) 1137–46. Dronning: Lutgard, samt en frille.

Oluf 2. ca. 1140–43.

Svend 3. Grathe (1127) 1146–57. Dronning: Edel af Sachsen, samt en frille.

Knud 3. (1129) 1146–57. Diverse friller.

Valdemar 1. den Store (1131) 1157–82. Dronning: Sofie og frillen Tove.

Knud 4. (1163) 1182–1202. Dronning: Gertrud.

Valdemar 2. Sejv (1170) 1202–41. Dronning:

gerne Dagmar og Bengerd af Portugal, samt diverse friller.

Erik 4. Plovpenning (1216) 1241–50. Dronning Jutta af Sachsen.

Abel (1218) 1250–52. Dronning: Mechtilde Holsten.

Christoffer 1. (1219) 1252–59. Dronning: Margrethe Sprænghest.

Erik 5. Klipping (1249) 1259–86. Dronning: Agnes af Brandenburg.

Erik 6. Menved (1274) 1286–1319. Dronning: Ingeborg af Sverige.

Christoffer 2. (1276) 1320–26 og påny 1332. Dronning: Eufemia af Pommern.

Valdemar 3. (1315) 1326–29. Nedlagde kongen og døde 1364 som hertug af Sønderjylland.

Valdemar 4. Atterdag (1320) 1340–75. Dronning: Helvig.

Oluf 3. (1370) 1375–87.

Margrethe (1353) 1375–1412. Gift med kongen Håkon af Norge.

Erik 7. af Pommern (1382) 1397–1439. Dronning: Philippa af England.

Christoffer 3. af Bayern (1416) 1440–49. Dronning: Dorothea af Brandenburg.

#### OLDENBORGERNE:

Christian 1. (1426) 1448–81. Dronning: f. nævnte Dorothea af Brandenburg.

Hans (1455) 1481–1513. Dronning: Christiane af Sachsen. Elskerinde: Edele Mikkelsdat Jernskæg.

Christian 2. (1481) 1513–23. Dronning: Elisabeth af Nederlandene. Elskerinde: Dyve Willums.

Frederik 1. (1471) 1523–33. Dronning: Anna af Brandenburg og Sofie af Pomme.

Christian 3. (1503) 1534–59. Dronning: Dorothea af Sachsen-Lauenburg.

Frederik 2. (1534) 1559–88. Dronning: Sofia af Mecklenburg.

Christian 4. (1577) 1588–1648. Dronning: Anna Cathrine af Brandenburg og Kristina Munk (til venstre hånd). Elskerinder: Kai





*Dyden viser vejen*  
CHRISTIAN 1. 1448–1481



*For loven og folket*  
HANS 1481–1513



*Så var det beskikket*  
CHRISTIAN 2. 1513–1523



*Mit håb er Gud alene*  
FREDERIK 1. 1523–1533



*Ske Herrens vilje*  
CHRISTIAN 3. 1534–1559



*Intet uden Gud*  
FREDERIK 2. 1559–1588



*Guds frygt styrker rigerne*  
CHRISTIAN 4. 1588–1648



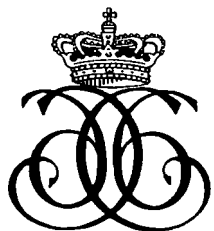
*Herren er mit forsøn*  
FREDERIK 3. 1648–1670



*Guds frygt og retfærdighed*  
CHRISTIAN 5. 1670–1699



*Herren er min hjælper*  
FREDERIK 4. 1699–1730



*For Gud og folket*  
CHRISTIAN 6. 1730–1746



*Ved forsigtighed og bestandighed*  
FREDERIK 5. 1746–1766



*Kærlighed til fædrelandet er min ære*  
CHRISTIAN 7. 1766–1808



*Gud og den retfærdige sag*  
FREDERIK 6. 1808–1839



*Gud og fædrelandet*  
CHRISTIAN 8. 1839–1848



*Folkets kærlighed min styrke*  
FREDERIK 7. 1848–1863



*Med Gud for ære og ret*  
CHRISTIAN 9. 1863–1906



*Herren er min hjælper*  
FREDERIK 8. 1906–1912



*Min Gud mit land min ære*  
CHRISTIAN 10. 1912–1947



*Med Gud for Danmark*  
FREDERIK 9. 1947–





CHRISTIAN 1. 1448-1481



HANS 1481-1513



CHRISTIAN 2. 1513-1523



FREDERIK 1. 1523-1533



CHRISTIAN 3. 1534-1559



FREDERIK 2. 1559-1588



CHRISTIAN 4. 1588-1648



FREDERIK 3. 1648-1670



CHRISTIAN 5. 1670-1699



FREDERIK 4. 1699-1730



CHRISTIAN 6. 1730-1746



FREDERIK 5. 1746-1766



CHRISTIAN 7. 1766-1808



FREDERIK 6. 1808-1839



CHRISTIAN 8. 1839-1848



FREDERIK 7. 1848-1863





CHRISTIAN 9. 1863–1906



FREDERIK 8. 1906–1912



CHRISTIAN 10. 1912–1947



FREDERIK 9. 1947–

erfor: Oldenborgske konger.

ne side: Glücksborgske konger.

dsdatter, Karen Andersdatter og Vibeke  
ise.

derik 3. (1609) 1648–70. Dronning: Sofie  
ialie af Braunschweig-Lüneburg. Elsker-  
e: Margrethe Pape.

ristian 5. (1646) 1670–99. Dronning:  
arlotte Amalie af Hessen-Kasel. Officiel  
itresse: Sofie Amalie Moth.

derik 4. (1671) 1699–1730. Dronninger:  
jise af Mecklenburg-Güstrow, Elisabeth  
regg (til venstre hånd) og Anna Sofie  
ventlow (ligeledes til venstre hånd, men  
ere ophøjet til dronning til højre hånd).  
kerinde: Charlotte von Schindel.

ristian 6. (1699) 1730–46. Dronning: Sofie  
gdalene af Kulmbach-Bayreuth.

derik 5. (1723) 1746–66. Dronninger:  
jise af England og Juliane Marie af  
unschweig-Wolfenbüttel. Elskerinde:  
dam Hansen.

ristian 7. (1749) 1766–1808. Dronning:  
roline Mathilde. Frille: Støvlet-Kathrine.  
derik 6. (1768) 1808–39. Dronning: Marie  
ie Frederikke af Hessen-Kassel. Officiel  
itresse: Frederikke Rafsted, senere kaldet  
Dannemand.

ristian 8. (1786) 1839–48. Dronninger:  
arlotte Frederikke af Mecklenburg-  
werin og Caroline Amalie af Augusten-  
er

Frederik 7. (1808) 1848–63. Dronninger:  
Vilhelmine af Danmark, Caroline Mathilde  
af Mecklenburg-Strelitz og Louise Christine  
Rasmussen, senere grevinde Danner (til  
venstre hånd).

#### GLÜCKSBORGERNE:

Christian 9. (1818) 1863–1906. Dronning:  
Louise af Hessen-Kassel.

Frederik 8. (1843) 1906–12. Dronning: Loui-  
se af Sverige-Norge.

Christian 10. (1870) 1912–47. Dronning:

Alexandrine af Mecklenburg-Schwerin.

Frederik 9. (1899) 1947–. Dronning: Ingrid.

#### KRONINGS-REGALIERNE

Ordene kroningsregalier og rigsregalier bru-  
ges i flæng om de danske kongers salvings  
insignier, som opbevares i den sikreste  
montre på Rosenborg Slot sammen med en  
lang række af kongehusets kostbarheder.

Insignierne består af Christian 5.s krone,  
sceptret, rigsæblet, kroningskåren, kronings-  
pokalen og en buddike til salvingsolien.



Christian 5.s krone – enevældekronen.



Kronen blev båret første gang af Christian 5. ved salvingen i 1671 og sidste gang ved Christian 8.s salving i 1840. Der findes også en dronninge-krone lavet til dronning Sofie Magdalene i 1730, men der hersker nogen uenighed blandt de lærde om, hvorvidt den hører med til de egentlige salvings-insignier.

Blandt skattene, som Rosenborg gemmer sammen med salvings-insignierne, er de kongelige dåbskar – kanden, fadet og to lysestager. De blev anskaffet til Frederik 4.s dåb og har siden været anvendt ved alle danske prinser og prinsessers dåb.

Skattene er ikke Statens, de tilhører den regerende konge. Ejerskabet er dog noget illusorisk. Rosenborg-samlingen skal ifølge kongelig resolution af 1854 gå udelt i arv.

To gange har de kongelige skatte været borte fra Rosenborg. I 1807, da englænderne truede landet, blev de skjult i den 20-årige adelsfrøken Birgitte Gjøes sarkofag i Sorø Klosters krypt i syv uger. Bagefter blev tingene puttet i sække med hakkelse og gravet ned i den „øverste have“ på godset Gisselfeld. Da tyskerne kom den 9. april, gik juvelerne straks under jorden. Der er aldrig kommet mere frem om gemmestedet, end at det drejede sig om flere gemmesteder.

#### LAKAJ

Lakajerne gør tjeneste i forgemakket. Det vil sige, de modtager post og telefon-beskeder og er til rådighed, når der bliver ringet fra salonerne. Desuden serverer de te, frokost og middag, og af og til har de køretjeneste. Tager dronningen ud alene, sidder der tit to blå-uniformerede herrer på forsædet. Det er ikke to chauffører, skønt uniformerne næsten er ens. Manden ved siden af chaufføren er en lakaj, som har udskiftet den røde jakke og de sorte benklæder med en blå uniform og som danner eskorte under titlen „blå mand“.



Lakajer i galla-livré.

#### LIVGARDEN

Den kongelige Livgarde har eksisteret siden 1658 og trækker op hver dag i de seks af årets måneder, kongefamilien plejer at bo på Amalienborg. Men vagtparaden og fanemarchen, som har gjort Livgarden til en københavnsk folkeforlystelse, og som kæmper med Den lille Havfrue og Tivoli om førstepladsen som turistattraktion, kom først til senere. Den første vagtparade trak op til Amalienborg Slot 27. februar 1794, og fanemarchen indførtes i slutningen af 1868.

Livgarden opererer med tre slags vagter. Kongevagten, som oprettes for kongen eller tronfølgeren, når hun er regent. Løjtnantsvagten, som oprettes for dronningen og tronfølgeren, hvis kongen for eksempel befinder sig i Jylland. Og endelig palævagten, en vagtstyrke på 10–15 mand, som sendes til Amalienborg uden musik, når palæerne står ubeboede.

Kongevagten marcherer fra kasernen i Gothersgade kl. 11.33, løjtnantsvagten star-

ter kl. 11.35 og palævagten kl. 11.37. For klaringen på de forskellige afgangstider er hurtigere end kongevagter. De tilbagekommer nøjagtig lige mange skridt mellem liserne og slot. Nemlig 2.625 på udturen og 3.125 på den lidt længere hjemtur efter vaskiftet. De indvundne minutter skyldes, løjtnants- og palævagterne ikke skal indhente fanen, for det er kun i forbindelse med kongevagterne, der er fanemarch.

Bortset fra fanemarchen adskiller en kongevagt og en løjtnantsvagt sig iøvrigt kun hinanden ved, at en major anfører gardet på kongevagten og at en løjtnant gør det på løjtnantsvagterne. I antal er styrkerne ens. Forrest i vagtparaden går stabstamboulet efterfulgt af musikkorpsets 32 medlemme og 16 reservehornblæsere, som pudsigt nok ikke blæser, men trommer og piber. Bag kommer 36 gardere med en major/løjtnant i spidsen og en løjtnant som rosinen i pølsen.

#### LIVRÉE

Slægten Oldenborgs farver rødt og gult i den hoflige galla-livré, som personalet optræder i ved festlige lejligheder som bryllupper og ambassadørmødtagelser. Gallalivréen består af rød kjole, gule knæbukser, hvide sportsstrømper og sorte laksko. Til hverdags er påklædningen rød jakke og sorte bukser. Ved jagtmiddage for eksempel bruges halvdelen af gallaen, rød kjole til sorte bukser.

#### LIVRIST

Livristerne udfører daglig budtjeneste i den for slottets mure og deltager iøvrigt i forefaldende arbejde, også serveringen med det formål at blive oplært som lakaj.

#### LØBERE

To af lakajerne er ved festlige lejligheder som for eksempel nytårstaflet – løbere. [





*ivgarden i galla paraderer på Amalienborg Slotsplads.*

r d'herrer med blomsterhattene, som man altid ser bag dronningens stol på billeder. De er til hendes personlige opvartning. Vil dronningen skåle med en gæst, stikker hun iskret løberen en lap papir med navnet, og så går han hen og finder den pågældende.

Ved ambassadør-modtagelser er løberne også med. De står på trappen og tager imod deres galla-uniformer, som adskiller sig fra de øvrige lakajers. Dels har de blomsterhattene, dels en kort rød jakke i stedet for den røde kjole. En reminiscens fra dengang de virkelig var løbere – budbringere – og kunne være sikre på at skulle tilbagelægge store afstande med beskeder. En eller anden konge må have fundet ud af, at det var for besværligt for folk at løbe i kjole.

#### MARIENLYST

Overhofmarskal A. G. Moltke var stråmand, og da Frederik 5. i 1758 i dybeste hemmelighed købte det gamle kongelige lystslot LUNDEHAVE ved Helsingør. Først efter kongens død blev sagens sammenhæng kendt: det

lille Louise Seize-slot, kongen – gennem Moltke – havde ladet opføre ved N.-H. Jardin, blev overdraget til dronning Juliane Marie og efter hende kaldt MARIENLYST. Det gamle slots oprindelse var en lysthave anlagt under Frederik 2. Den er kendt i detaljer fra det første danske værk om havekultur fra 1647. Haven har nu 1700-tals karakter, og slottet har siden 1930 været hjemsted for Helsingør Bymuseum.

#### MEDALJER

Udover Elefantordenen og Dannebrogordenen administrerer ridderforsamlingen, Ordenskapitlet, tre medaljer. Fortjenstmedaljen i guld og sølv indstiftet i 1845 og medaljen „Ingenio et Arti“ indstiftet i 1841. Sidstnævnte gives til mennesker indenfor kunst



*Marienlyst Slot.*





Øverst: Fortjenstmedaljen i sølv, for- og bagside. Nederst: *Ingenio et Arti*.

og videnskab, fortjenstmedaljen for indsats på andre felter. Guldmedaljen er dog yderst sjælden. Den uddeles højst en gang om året.

#### NYBORG SLOT

Kongeslottet „midt i riget“ var i over 200 år mødestedet for Danehoffet, middelalderens danske „parlament“. NYBORG SLOT antages at være opført sidst i 1100-tallet af *Knud Prislavsen*, *Valdemar 1.s* søstersøn. Betydelige rester af det oprindelige anlægs boligfløj er bevaret i hovedfløjens midtparti, men slottets nuværende præg er væsentligst fra den betydelige udvidelse i middelalderens slutning. *Christian 2.* blev født på NYBORG SLOT i 1481.

#### NYKØBING SLOT

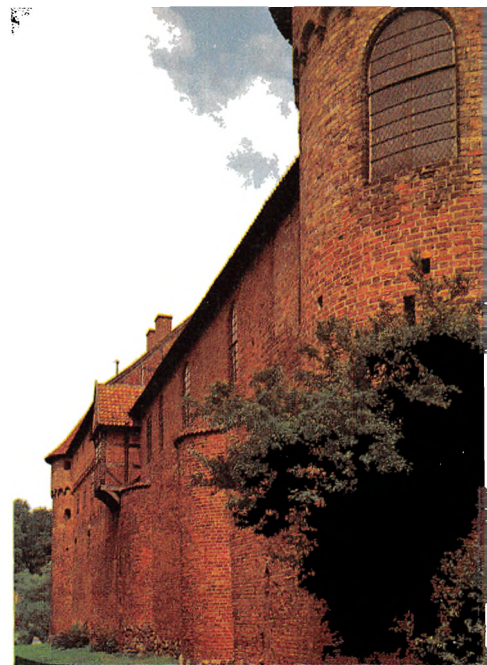
Det kongelige „enkeslot“ på Falster blev i sin sidste skikkelse opført til *Frederik 2.s* enke, dronning *Sofie*, der residerede her 1588–1631. Efter denne lange enkestand overtog den udvalgte prins *Christian, Chri-*

*stian 4.s* ældste søn, slottet. 1767 blev NYKØBING SLOT revet ned efter at have været enkesæde for *Frederik 3.s* og *Christian 5.s* dronninger. Det ældre NYKØBING SLOT var et af rigets betydeligste slotsanlæg, vistnok med oprindelse helt fra venderkrigenes tid. *Christoffer 2.* døde her i 1332, og *Valdemar Atterdag* sluttede 1365 fred med hansestæderne på slottet.

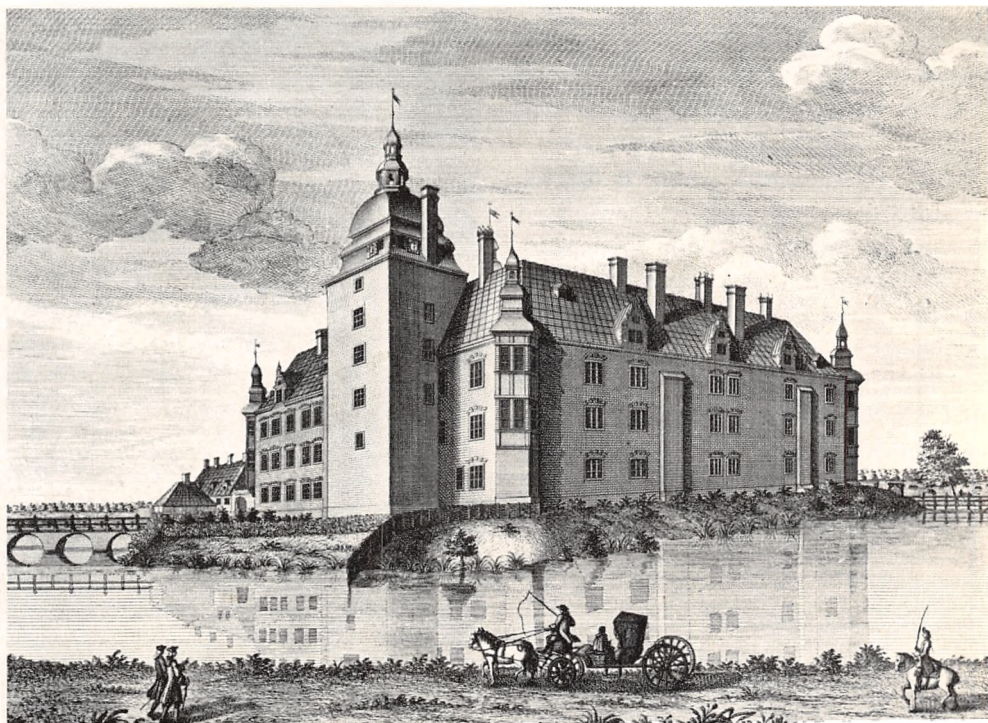
#### NYTÅRSKUR

Hvem der har fundet på begrebet nytårskur fortaber sig i det uvisse. Fra danske konger, som holdt historieskrivere, ved man, at de tog imod folket ved nytårstide. På den anden side kan det også være, Gorm den Gamle gjorde det. Han lod bare ikke eftertiden tilgå meddelelse herom.

Skønt en nytårskur i dag ikke er så farvestrålende, som nytårskure var for et par hundrede år siden, da mænds påklædning



Nyborg Slot.



Nykøbing Slot. Kobberstik.



kunne måle sig med kvinders, er begivenheden stadig noget for øjet. Kun ved kongelige bryllupper oplever man en tilsvarende pragt af ornater, uniformer, vajende fjerbuske og mænd med høje hatte. Skønt ligeberettigelsen officielt har fundet vej til Danmark, er det alligevel mænd, der beklæder samfundets højeste stillinger og dominerer nytårskuren. En halv snes kvindelige kurgæster i diskrete sorte kjoler plejer at være maksimum.

Nytårskuren er delt i to etaper. Nytårsmorgen holdes en lille eksklusiv kur for regeringens medlemmer og nogle få andre meget fine folk i Christian 7.s Palæ. Her deltager dronningen, men hun er aldrig med til den store nytårskur på Christiansborg Slot en uges tid ind i det nye år, for traditionen nytårskur stammer fra en tid, da kvinder ikke rigtig blev regnet med. At prinsesse Margrethe i de senere år har stået ved sin fars side på Christiansborg skyldes kun, at hun er tronfølger.

Kuren på Christiansborg Slot strækker sig over to dage. Første dag modtager kongen medlemmer af 1. og 2. rangklasse, næste dag følger 3. rangklasse. Meningen med nytårskuren er og har altid været at give folket lejlighed til at ønske monarken alt godt i det nye år. Kongen sender ingen invitationer ud, men omkring 500 mennesker plejer at benytte sig af lejligheden, skønt kuren er en tør visit. Gæsterne får blot et kongeligt håndtryk.

Den amerikanske præsident er, hvor han end går, fulgt af en mand med en mappe, som indeholder koden til iværksættelse af a-bombe angreb. Manden kaldes mappemanden. Når kongen tager til nytårskur, følges han også af en mand medbringende en mappe. Den indeholder dog noget ganske ufarligt: en termokande. Nok har Christiansborg Slot et køkken, der kan bespise en bataljon, men det er kun i brug, når der

er festmiddag på slottet. Den kop kaffe, kongen styrker sig på mellem håndtrykkene, medbringer han selv.

#### ODENSE SLOT

Højdepunktet i ODENSE SLOTS tilværelse som kongeligt slot var årene 1815–22, da prins Christian, den senere *Christian 8.*, residerede som guvernør over Fyn på slottet og holdt rækker af strålende hoffester. Kerne i det nuværende slotsanlæg er *J. C. Kriegers* bygningsværk, opført for *Frederik 4.* 1720–23, selvom en del af det ydre præg skyldes *J. Hansen Kochs* istandsættelse midt i 1800-tallet for prins Frederik, den senere *Frederik 7.* – han var også fynsk guvernør. Slottets oprindelse er et johanniterkloster viet til Sankt Hans, den kongelige værdighed er fra midt i 1500-tallet, da *Frederik 2.* foretrak klosterbygningerne som sin residens under herredagen i Odense. *Frederik 4.* døde på ODENSE SLOT 12. oktober 1730.

#### OLDENBORGERNE

Danmark valgte i 1448 grev Christian af

Oldenburg, en søn af Didrik den Lykkelige og efterkommer i sjettede led af Erik 5. Klipping, til konge med navnet Christian. Med ham indledtes det Oldenborgske kongehus epoke, som varede i 415 år fra 1448–1863 og sluttede med den barnløse Frederik 7. 16 Oldenborgere har siddet på den danske trone.

#### ORDENSKANSLER

Ordenskapitlets øverste embedsmand kaldes ordenskansleren, og det er prins Henrik, der bestrider denne stilling. Han underskriver alle de diplomer, ordenssekretæren udfærdiger til overrækkelse sammen med ordner og medaljer, og han alene kan, som det hedder i terminologien, gøre forestilling overfor kongen, ordenskapitlets ordensherre og præces. Som tegn på sin værdighed har prins Henrik ret til at bære det særlige kanslertegn, der minder en del om ridderkorset.

#### ORDENSKAPITLET

De åndelige ridderordener, som opstod i korstogstiden, er baggrunden for det mo-



Odense Slot. Kobberstik.





derne ordensvæsen i Danmark og andre lande. Sit første ordenssamfund fik Danmark i sen-middelalderen under Erik af Pommeren. Det ved man dog ikke meget om, men under Christian 1. begyndte ordensvæsenene at tage endelig form.

Ordenskapitlet er navnet på den ridderforsamling, som blev oprettet ved kongelig åbent brev af 28. juni 1808. Det har konto på Amalienborg Slot, men er en selvstændig institution med egne embedsmænd, som står uden for hoffet. I sidste århundrede holdt Ordenskapitlet lystige ridderfester på Frederiksborg og Rosenborg slotte. Nu er Ordenskapitlets funktion udelukkende af administrativ karakter.

Embedsmændene sørger både for distributionen af ordner og medaljer – og for at få ordnerne igen. De gives ikke til arv og efter Ordner skal afleveres igen, når man dør. I ordenshistorikerens arkiv findes en enestående og værdifuld samling levnedbeskrivelser af personer dekoreret med danske ordner og medaljer.

Man skal have gjort en indsats for fædreland eller menneskehed for at komme i betragtning i Ordenskapitlet, som driver sin virksomhed efter en uskreven lov. En person med knaphulskløe, som selv anmoder om en orden, er for evigt diskvalificeret, hvor strålende et menneske han eller hun end er. Ordner tildes kun efter indstilling af andre

#### ORDNER

Den fornemste danske orden, Elefantordenen, blev indstiftet af Christian 1. i 1458, og forklaringen på valget af elefanten er, at man i middelalderen tillagde dette dyr egen skaber som kyskhed og styrke. Oprindeligt var ordenens insignier kun en gylden elefantkæde, Frederik 3. føjede det blå skulderskærf til, og under Christian 5. blev ordenens statutter skrevet.

Det nyeste kongelige reskript om ordener



# DANNEBROGSORDENEN



Dannebrogordenen: 1. Storkommandørkors. 2. Storkors-bryststjerne, kæde og storkorstegn. 3. Brystkors for kommandører af 1. grad. 4. Kommandørkors af 1. grad og bryststjerne med diamanter. 5. Ridderkors af 1. grad og ridderkors.



er fra 1958, da tronfølgeren fyldte 18, og kongen besluttede, at kvinder også kunne blive riddere af Elefantordenen. Flere kvinder, dronningen bl. a., var på det tidspunkt hædret med ordenens insignier, men havde ikke ret til at kalde sig riddere.

Elefantordenen tildeles kun medlemmer af kongehuset og fremmede statsoverhoveder med nogle få undtagelser. I det 20. århundrede har tre borgerlige fået landets højeste orden: professor Vilh. Thomsen (1912), etatsråd H. N. Andersen (1919) og professor Niels Bohr (1947).

Dannebrogordenen er indstiftet af Christian 5. og uddeltes første gang på Rosenborg Slot 12. oktober 1671. Frederik 6. fornyede ordenens statutter i 1808 og gjorde hædersbevisningen til „et udvortes tegn på anerkendt borgerværd for alle undersåtter uden hensyn til stand eller adel“. I 1951 fik kvinder mulighed for at blive ridder af Dannebrogordenen, og ved sidste kongelige reskript i 1952 blev ordenens kommandør- og ridderklasse inddelt i hver to grader: ridder af Dannebrogordenen og ridder af 1. grad af Dannebrogordenen samt kommandør af Dannebrogordenen og kommandør af 1. grad af Dannebrogordenen.

Ridder af Dannebrogordenen bliver cirka 400 danske og udenlandske mænd og kvinder hvert år, og den ære at komme op i ordenens 1. grad overgår cirka 120 nogle år senere. Gennemsnitsalderen for en ridder er 50–60 år med nogle spring ned til 30-årige balletdansere, som udnævnes tidligt, fordi de pensioneres i en ung alder.

Dannebrogordenen har en overbygning med to grader. Man kan blive storkorsridder af Dannebrogordenen og storkommandør af Dannebrogordenen, sidstnævnte orden tildeles udelukkende kongehusets slægtsforbindelser. Men begge grupper får deres våbenskjolde ophængt i Frederiksborg Slotskirke.

Hædres indehaveren af en dansk orden med en udenlandsk, skal han have Ordenskapitlets tilladelse til at bære den, og den danske skal i givet fald placeres i første række. Der gælder bestemte regler for, hvordan ordner bæres ced forskellige lejligheder. Derfor følger et reglement med hver hædersbevisning, der går gennem Ordenskapitlet.

1. januar er elefantriddernes ordensdag. På denne dag bæres ordenens kæde. Normalt ser man kun elefantridderne med det blå skærf. Dannebrogordenens 1. klasse bærer ordenskæde på Frederik 6.s fødselsdag 28. januar og Christian 5.s fødselsdag 15. april. Fælles højtidsdage har de to ordener på Valdemar 2.s fødselsdag 28. juni og på den regerende konges, 11 marts.

#### OVERHOFMESTERINDE

Overhofmesterinden er medlem af 1. rangklasse og overhoved for hofdamerne hos dronningen og prinsesserne.

#### PROTEKTION

Man læser jævnligt ordene „Under protektion af . . .“, og så følger navnet på et af kongefamiliens medlemmer, som mellem år og dag giver en lang række institutioner, udstillinger og foreninger støtte med det blå stempel, kongelig protektion indebærer. Baggrunden for tilsagn om protektion varierer, den kan for eksempel være baseret på eksport-fremmede eller alment velgørende virksomhed.

Der er to former for protektion. Mange, især humanitære sammenslutninger og foreninger, har tilsagn om permanent protektion. Det vil sige, at den kongelige person, som har sagt ja til at være protektor, er det på livstid. Tilstedeværelsen ved møder og arrangementer er dog kun obligatorisk ved særlige lejligheder. Dertil kommer én-gangs protektoraterne – udstillinger, indvielse af

idrætshaller o.s.v. Den form for protektion gives i regelen kun, hvis personen, der angives om protektorat, kan være til stede ved åbningen.

#### RANGFØLGE

Rangfølgen i Danmark er baseret på kongelig forordning af 14. oktober 1771. Der er tre klasser, som igen er opdelt i forskellige kategorier ved nummer, og der gælder nøje fastlagte regler for, hvilken rangklasse og hvilket nummer i rangklassen medlemmernes samfundsstilling, adelbyrd eller dekoration berettiger til.

For eksempel er oberstløjtnanter, provs og amtmænd placeret på rangstigen, men kun medlemmer af 1. rangklasse er cellencer. Til denne rangklasses fornem gruppe hører greverne af Rosenborg. Derfter følger statsministeren og de øvrige ministre, præsidenten for Højesteret, riddere af Elefanten, storkommandører af Dannebrogordenen, generaler og admiraler, ordekansleren, generalløjtnanter og viceadmiraler samt greverne Danneskiold og de mandlige efterkommere i lige linie.

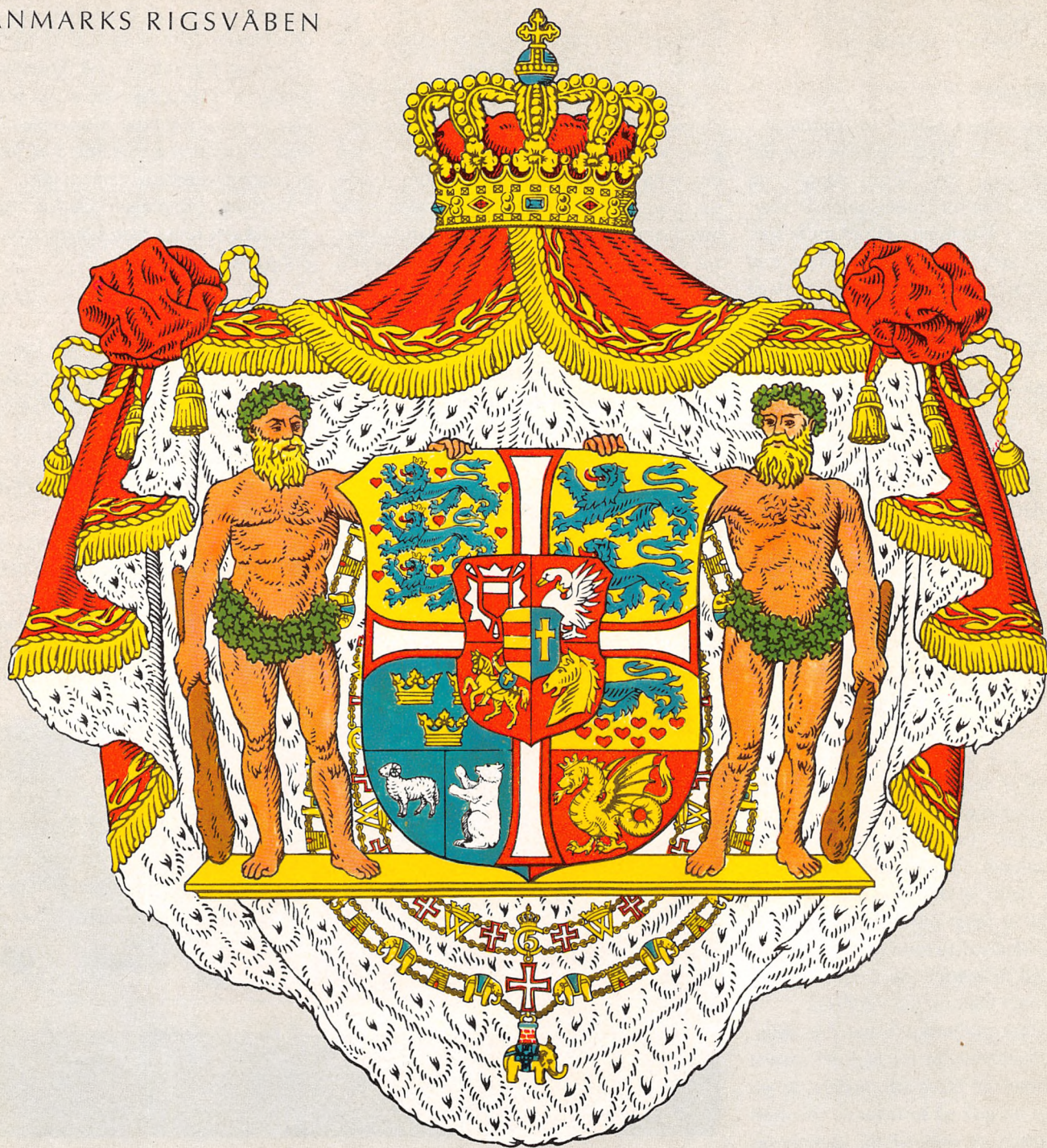
Mange er optaget midlertidigt i rangklasserne. Det vil sige, at deres placering i rangfølgen bortfalder, når de forlader den stilling, der har bevirket optagelse. Ministrene har i de senere år bedt sig fritaget for ret til placering på rangstigen.

#### RANGSKAT

Medlemmer af de tre rangklasser pålægges en særlig skat til Staten. 1. rangklasse betaler 160 kr., 2. rangklasse 140 kr. og 3. rangklasse 80 kr. om året i rangskat. For unge adelmænd gælder en speciel regel. Grever, baroner, som ikke besidder len, skal betale rangskat fra det fyldte 25. år. Grever og baroner med len overtaget før konfirmationsalderen pålægges derimod rangskat fra konfirmationsdagen.



DANMARKS RIGSVÅBEN





Rangskatten opkræves af kommunerne sammen med ejendomsskatterne og ekspe-deres derfra videre til statskassen.

#### RIGSFORSTANDER

Kongen kan regere landet fra jagthuset i Trend, og prinsesse Margrethe kan gøre det fra Marselisborg. Men rejser kongen og tronfølgeren uden for landets grænser sam-tidig, skal der udpeges en rigsforstander som midlertidig regent. Som rigsforstandere med fuldmagt til at underskrive love og varetage kongehusets øvrige forpligtelser optræder prinsesse Benedikte og arveprins Knud.

#### RIGSVÅBNET

Rigsvåbnet med sine 13 symboler er et minde om svunden national storhed.

Våbnet består af tre skjolde lagt ovenpå hinanden. Det støttes af to vildmænd, som i moderne tid er blevet slankere og mindre vilde at se på end de oprindelige. Som baggrund har de en rød hermelinsforet kåbe med guldfrynser og kongekrone, og under rigsvåbnet hænger Elefantordenens og Dannebrogordenens guldkæder.

Hovedskjoldet er delt af et sølv Dannebrogskors. I feltet øverst tv. ses tre løver (Danmark) og i feltet øverst th. to løver (Slesvig). Feltet nederst tv. er tredelt: øverst ses tre kongekroner (Unionen) og nederst en sølv-vædder (Færøerne) og en sølv-isbjørn (Grønland). Indtil 6. juli 1948, da Island udgik, delte Færøerne og Grønland den nederste del af feltet med Islands sølv-falk. I hovedskjoldets sidste todeltede felt ses øverst en løve med ni hjerter (de Goters) og nederst en kronet lindorm (de Venders).

Det såkaldte midterskjold har fire felter. Øverst tv. Nældebladet for Holsten, øverst th. sølv-svanen for Stormarn, nederst tv. en rytter i guld-harnisk på springende sølv-hest for Ditmarsken og nederst th. Lauenborgs guld-hestehoved.

Det mindste og sidste skjold, hjerteskjoldet, er todelt. Tv. ses to røde bjælker på guldbund for Oldenburg og th. et guldkors på blå bund for Delmenhorst.

Rigsvåbnet rummer, som nævnt, flere minder end realiteter, men mindet om den gang Norge var dansk mangler. Efter svensk ønske og et heftigt tovtværkeri, som strakte sig over 4-5 år, blev Norges økseberende løve i januar 1820 fjernet fra sin plads i øverste venstre felt på rigsvåbnets hovedskjold.

Danmarks rigsvåben, der samtidig er kongevåben, fastsattes ved en kongelig resolution 22.10.1819. Den seneste ændring skete 6.7.1948. Siden 1300-tallet har rigsvåbnet været sammensat af flere felter af varierende indhold og antal. Se ill. side 233.

#### ROSENBORGVINEN

Ved højtidelige lejligheder som kongelige bryllupper og nytårstafler serverer dronningen for kuriositetens skyld den berømte og enestående rhinskvin årgang 1598, som kaldes Rosenborgvinen, fordi vinfadene opbevares i kældrene under Rosenborg Slot.

For at få den til at række mange genera-

tioner endnu tappes kun 18 flasker Rosenborgvin af de 300 årige fade om året, og dronningen frådser ikke med de kostbare dråber fra Christian 4.s tid. Rosenborgvinen drikkes af snapseglas. Mere kan man heller ikke få ned. Kendere foretrækker at kalde Rosenborgvinen en art finere eddike. Vinen er blevet pivende sur i årenes løb.

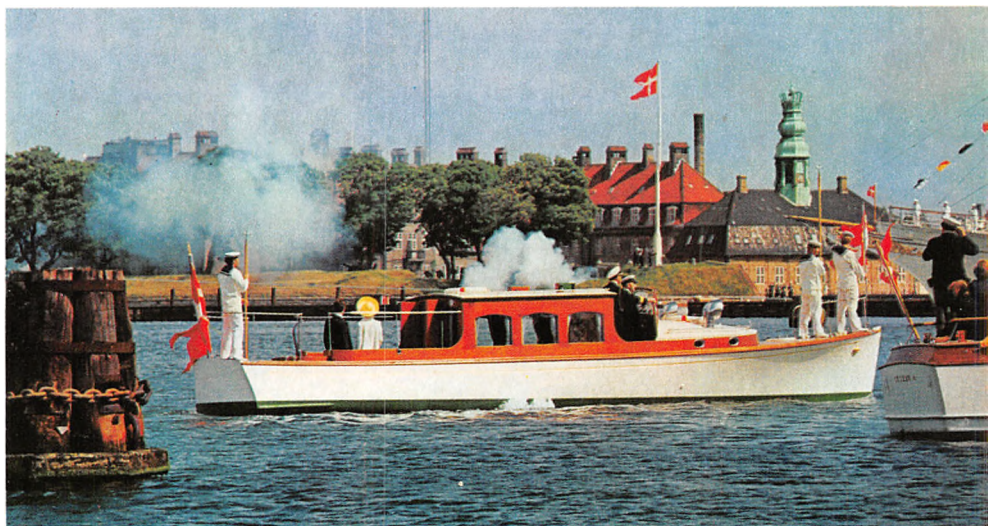
Det ved dronningen. Derfor sender hun altid lakajer rundt med sukkerskåle i Rosenborgvinens kølvand.

#### SALUTTER

Der har været afgivet salutter for kongehuset i Danmark siden 1600-tallet, og traditionen holdes i hævd. En sjældnen gang er kanonerne på Kronborg i sving til formålet, men stort set er det batteriet Sixtus på Holmen, der leverer de bragende hædersbevisninger.

Ifølge en gammel kundgørelse salutteres kongen og dronningen med 27 skud, tronfølgeren og fremmede monarker på besøg får 21. Men hvorfor netop disse antal skud er valgt, melder salutreglementet intet om.

Batteriet Sixtus har to små 40 mm kano-



Batteriet Sixtus saluterer den kongelige chalup.



r, som skyder solen og dermed flaget op ned over København hver dag, og fire andre salutkanoner. Det er egentlig 75 mm kanoner, som er blevet gjort mindre ved hjælp af et indsatsrør for at spare på krudtet, men koster penge, selv om det er løst. Men i øvrigt er der ikke noget, der høres på drønerne eller synes på røgen.

Der er fem sekunder mellem hvert skud og fem salutter, som affyres ved kongelige fødselsdage, bryllupper og andre højtidelige lejligheder. Der er 60 sekunder mellem skuddene i en sørgesalut, som tæller tre gange det antal skud, den afdøde har krav på.

#### SKANDERBORG SLOT

Det ældste spor af SKANDERBORG SLOT er fra det 13. århundrede – en kæmpevisse betegnelse, at det var her, Marsk Stig gav dronning Agnes budskabet om Erik Klippings død. I efteråret 1340 – det holstenske militærdiktators sidste år – belejrede Niels Ebbesen, der om foråret havde dræbt grev Gerhard af Holsten i Randers, SKANDERBORG SLOT. Besætningen gjorde udfald, og den holstenske hjælpekorps faldt danskerne i



Berider i galla og kuske i daglig påklædning.

ryggen. Niels Ebbesen faldt. En række af de Oldenburgske konger har i perioder boet på slottet. Slotskirken, der endnu eksisterer, blev indviet i 1572, under Frederik 2. Sin sidste skikkelse fik slottet under Frederik 4., der i 1712 lod sig vie i slotskirken til den purunge Anna Sofie Reventlow. I 1767 solgtes hele komplekset undtagen kirken til nedrivning.

#### STAFET

Når kongerne før telegrafens og telefonens opfindelse skulle have en besked af sted i en fart, blev den ekspederet pr. stafet, et beredent sendebud med en brevtaske i bæltet. Der er stadig stafetter i kongens køk, men de fungerer ikke som sendebude. Stafetterne gør tjeneste i den kongelige stald.

#### STALD-ETATEN

Den kongelige Stald-Etat er populært sagt kongens private transport-selskab, som mønstrer køretøjer passende til enhver anledning. Afdelingen har til huse på Chri-

stiansborg Slot, og dens navn stammer fra dengang, kongefamilien udelukkende kørte i kareter med hesteforspand. I dag dækker Stald-etaten tillige bilparken.

I vognporten har kongen 35 køreklare og blankpolerede kareter, som er gået i arv gennem generationer. 12–15 af dem bruges stadig. Nogle af de lukkede sorte med hvidt silkeindtræk og lygter af drevet sølv bliver nye ambassadører kørt i, når de skal aflevere deres akkreditiver hos kongen. Og Christian 8.s og Christian 9.s fornemme guldkareter benytter kongefamilien selv ved højtidelige lejligheder.

Foruden en halv snes rideheste har kongen altid to sæt firspand af typen holstenere plus et par reserve-køreheste i stalden samt en foxterrier, som til gengæld for god mad og en box med frisk halm gør tjeneste som staldhund.

Stald-etatens chef er hofmarskallen og til at passe kareter, heste, ridehus og -bane samt selekammer har han en berider, som assisteres af kuske, stafetter og bilbørere.

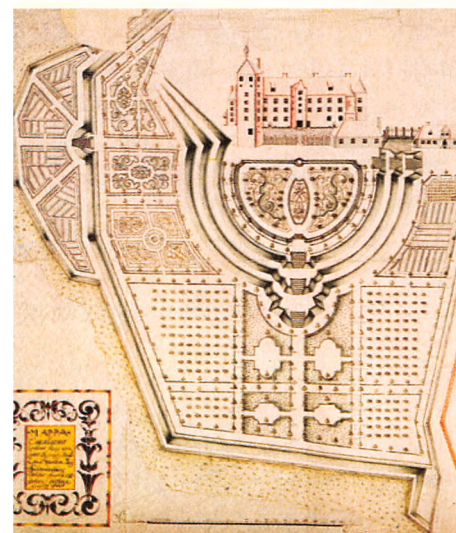
Kongefamiliens personbiler er altid sorte eller mørkeblå. Men i Trend har kongen desuden en jeep til at køre i plantagen med, og i København råder han over en stor lysebrun lastbil. Den bruges til transport af varer og som flyttebil, når familien forlægger residensen til Fredensborg.

Dronningens privatvogn er en Jaguar, prinsesse Margrethe kører Volvo og prins Henrik Citroën.

Kongen foretrækker en Bentley indregistreret under krone 461 – hans nummer fra kadettiden i søværnet.

#### SVEJTSE

Kongefamiliens portnere kaldes svejtserne. De har et lille kontor lige indenfor porten og holder øje med alle, der kommer og går, og åbner porten, når familiens medlemmer trutter et bestemt signal.



Skanderborg Slot i kort og prospekt. 1730.



#### SØLVKAMMERBETJENT

Sølvkammerbetjentene sorterer under taffeldækkerne. De pudser og vedligeholder sølvtøjet og gør desuden tingene klar til de daglige frokoster, teborde og middage.

#### SØLVKAMMERET

Det kongelige Sølvkammer skal mere opfattes som et begreb end som et bestemt rum fyldt med sølvtøj. Det siger sig selv, at en gammel slægt som kongefamilien har sølvtøj i massevis, og der kommer stadig mere til i form af gaver. De større ting som kandelabre og fade, der ikke kan være i skabene, er til daglig anbragt i det egentlige sølvkammer, men hoffets institution af samme navn dækker og vedligeholder også sølvtøjet rundt om i skufferne.

#### TAFFEL

Der var taffel, hver gang de enevældige konger satte sig til bords for at spise middag. Ordet eksisterer stadig, men det moderne monarki opererer kun med begrebet taffel i én forbindelse. Nemlig, når kongeparret ved nytårstid holder årets fornemste fest, det såkaldte nytårstaffel. Begivenheden finder sted i Christian 7.s Palæ, og deltagerne er medlemmer af den kongelige familie, regeringen og landets højeste autoriteter.

#### TÅFFELDÆKKER

Taffeldækkerne er på skift chefer for Det kongelige Sølvkammer. Som titlen angiver, er de også ansvarlige for borddækning og det praktiske arbejde i forbindelse med selskabelighed. Det er taffeldækkerne, der regner ud, hvor mange dele af bestik, porcelæn, duge og servietter, en middag kræver, de sørger for lys til kandelabrerne, cigaretter på rygebordene og damer til opvask.

#### TREND

Jagthuset i Trend Storskov er kongeparrets

mest private hjem, og det ejes af kongen og dronningen i modsætning til slottene Amalienborg, Fredensborg og Gråsten, som er statsejendom. Der hører 784 tønder land skov, eng, mose og hede til huset. Arealet blev i 1937 købt for 200.000 kr., en del af Folkegaven til det daværende kronprinspars bryllup i 1935. Resten af beløbet, 230.000 kr., blev brugt til at bygge for. I dag står ejendommen til knapt 700.000 kr. i ejendomsskyld.

Siden huset stod færdigt i 1938, har kongefamilien hvert år holdt jul i skoven med undtagelse af de to krigs-jule 1943–44, og julen 1969, som tilbragtes hos tronfølgerparret på Marselisborg. Huset er bygget af træ og består af en vinkelbygning med dagligstue og spisestue, køkken og diverse sove- og badeværelser. Huset er senere udvidet med et par hytter til gæster og tjenestefolk, skønt der ikke kommer mange af sidstnævnte kategori i Trend. Dronningen klarer sig med en eller to piger i julen alt efter antallet af gæster. Hun står selv i køkkenet, og resten af familien hjælper til med opvask, rengøring og borddækning. Julemaden i kongefamiliens julehjem er traditionel dansk. Dronningen får altid to gæs fra Kongstedlund. Den ene steger hun juleaften. Den anden bliver sprængt til at koge gule ærter på.

Hof er et ukendt begreb i Trend. Dette hjem er så privat, at hofmarskal, ceremonimester og hofdamer aldrig har sat deres ben i Storskoven i embeds medfør.

#### TRONFØLGEN

Arving til Danmarks trone er prinsesse Margrethe og efter hende den ældste søn, prins Frederik. Men i Tronfølge-loven af 27. marts 1953, som blev skrevet specielt til prinsessen, idet der med denne lov indførtes kvindeligt arvefølge, tages vidtgående hensyn til monarkiets beståen. Skulle det normale



Det mest private – huset i skoven.

mønster af en eller anden grund ikke kun følges, peger loven på en lang række alt native, og den operer både med situation kongens død og kongens abdikation.

§ 1. Tronen nedarves indenfor kong Christian 10.s og dronning Alexandrines efter slægt.

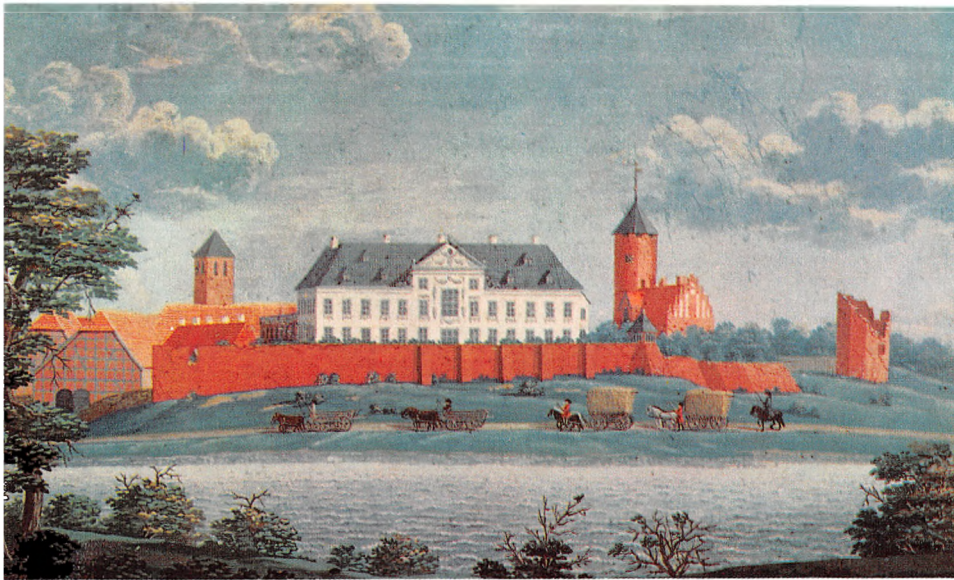
§ 2. Ved en konges død overgår tronen til hans søn eller datter, således at søn forud for datter, og i tilfælde af, at der flere børn af samme køn den ældre for for den yngre.

Er et af kongens børn afgået ved døden træder vedkommendes afkom i dets sted efter linealfølgen og de i stykke 1 fastsatte regler.

§ 3. Dør en konge uden at efterlade tronen arveberettiget afkom, overgår tronen til hans broder eller søster med forrang for broder. Har kongen flere søskende samme køn, eller er nogen af hans søskende afgået ved døden, finder reglerne i 2 tilsvarende anvendelse.

§ 4. Er der ingen arveberettigede i henhold til bestemmelsen i §§ 2 og 3 overgår tronen





Vordingborg Slot med Gåsetårnet. Gouache af J. J. Bruun. 1744.

den derefter nærmeste sidelinie indenfor kong Christian 10.s og dronning Alexandrias efterslægt efter linealfølgen og med tilrende fortrin for mænd fremfor kvinder for ældre fremfor yngre som fastsat i 2 og 3.

§ 5. Kun børn født i lovligt ægteskab har ret til tronen.

Til kongens indgåelse af ægteskab udføres rigsdagens samtykke.

Indgår en til tronen arveberettiget person i ægteskab uden kongens i statsrådet givne samtykke, mister den pågældende arveretten til tronen for sig og de i ægteskabet fødte børn og disses afkom.

§ 6. Bestemmelserne i §§ 2–5 finder tilrende anvendelse i tilfælde af, at en kong frasier sig tronen.

§ 7. Denne lov træder i kraft samtidig med den danske Riges Grundlov af 5. juni 1953. Ud over de to nærmeste, prinsesse Marthe og prins Frederik, er følgende arverettigede til den danske trone: prins Joachim (og eventuelle nye børn født i tronparrets ægteskab), prinsesse Benedikte

og hendes søn, prins Gustav, (samt hans eventuelle søskende). Først derefter kommer tronfølgeren fra før 1953, arveprins Knud, og hans børn, prins Christian og prinsesse Elizabeth.

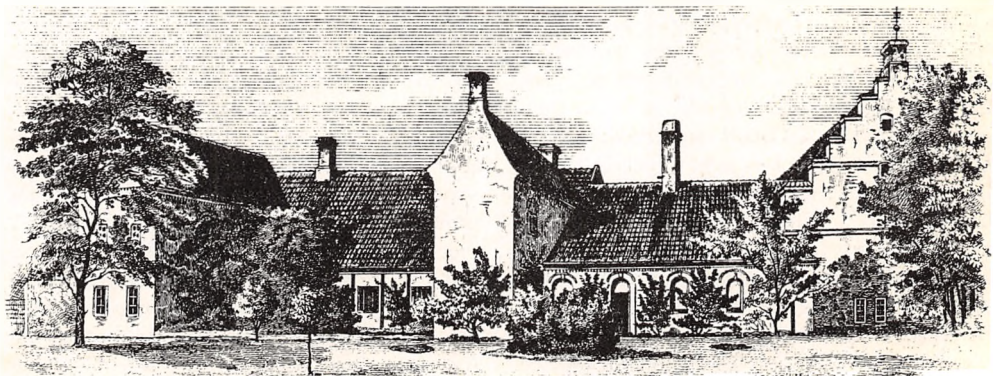
#### VORDINGBORG SLOT

Gåsetårnet er det ene af oprindeligt fire svære hjørnetårne i ringmuren omkring Valdemar Atterdags borg. Det oprindelige anlæg er fra før Valdemar 1.s tid. I hele perio-

den fra Vendertogene i det 12. årh. til svenskekrigene i 17. årh. har VORDINGBORG SLOT haft en central placering, både politisk og strategisk. Jyske Lov blev vedtaget på VORDINGBORG SLOT i 1241. Til Frederik 3.s søn prins Jørgen, opførtes i sidste halvdel af 1600-tallet et barokpalæ i italiensk stil ved siden af de middelalderlige bygninger. Det er sporløst forsvundet.

#### AALBORGHUS

Det ældste af bindingsværk-slottet i Ålborg – østfløjen – er fra det AALBORGHUS, Christian 3. lod opføre til afløsning for det ældre lensslot ved byens volde – det slot, skipper Klement i 1534 under Grevens Fejde erobrede og fastholdt indtil Johan Rantzau og hans landsknægtes storm på Ålborg samme år. I 1644, under Torstensson-fejden, var AALBORGHUS svensk besat. Borgmesteren, major Christian von Ginchel, lod sin armerede Spaniensfarer bombardere slottet fra Limfjorden. Siden Christian 3.s tid, altså i mere end fire hundrede år, har slottet været administrations-center, først for kongelige lensmænd, efter enevælden for stiftsamtmænd. Slottet blev overvejet som boliger for to forstødte dronninger, Frederik 4.s Anna Sofie og Christian 7.s Caroline Mathilde, men det blev ved overvejelserne.



Aalborghus Slot i 1800-tallets midte. Litografi.



## Litteraturliste

Nedenfor angives en række værker om Danmarks kongeslotte, som kan anbefales den læser, der ønsker at uddybe emnet. Oplysninger kan desuden hentes i mange samleværker, f. eks. *Traps Danmark*.

- Bauditz, O., m. fl.: Jagtslottet Eremitagen. 1936.  
Beckett, F.: Frederiksborg. 1914.  
Boesen, Gudmund: Nordsjællandske slotte. Ny udg. 1967.  
Christensen, Charles: Kronborg. 1950.  
Clemmensen, Tove og Mogens B. Mackeprang: Christian 9.s Palæ på Amalienborg 1750–1906. 1956.  
Colding, Torben Holck: Jægerspris. 1965.  
Danske slotte og herregårde. 20 bind. Ny udg. 1963–68.  
Elling, Christian: Amalienborg-Interiører. 1945.  
Elling, Christian: Frederik 8.s Palæ på Amalienborg. 1951.  
Elling, Christian: Slotte og Herregaarde i Barok og Rokoko. 1928.  
Helsted, Dyveke: Dronning Juliane Marie og Fredensborg Slot. 1958.  
Jensen, Clemens: Kongelige Haver. (I Danmarks Havebrug. Red. af Sv. Bruun og Axel Lange. 1920.)  
Langberg, Harald: Danmarks bygningskultur. 2 bind. 1955.  
Linvald, Steffen: Sophie Amalienborg og Dronningens have. 1969.  
Lorenzen, Vilh.: Landgaarde og Lyststeder i Barok, Rococo og Empire. 2 bind. 1916–20.  
Lund, Hakon: Danske haver i 17. og 18. århundrede. 1963.  
Müller, Alice: Vore slotte. 1901.  
Norn, Otto: Kronborgs bastioner. 1954.  
Nystrøm: Fra Nordsjællands Øresundskyst. 1938.  
Paulsen, Jørgen: Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. Vejledning med museurfortegnelse. 1959.  
Rosted, H. C.: Fra adelsborg til kongeslot. 19  
Rosted, H. C.: Hirschholm Slot 1730–46. 1963  
Schepelern, H. D., Jørgen Paulsen og Povl Elling: Omkring Frederiksborg Slots brand 1859. 19  
Schjøtt, Fr.: Marienlyst. (I Tegninger af ældnordisk Arkitektur. Bind 3. 1901.)  
Steenberg, Jan: Christian 4.s Frederiksborg. 19  
Steenberg, Jan: Frederiksborg interiører. (I Nationalmuseets Arbejdsmark. 1961.)  
Tholle, Johs.: Haveanlæggene og gartnerne ved Frederiksborg Slot. 1958.  
Troels-Lund: Dagligt Liv i Norden i det 16. århundrede. 6. udgave. 7 bind. 1968–69.

## Malerier

Følgende kunstneres værker er gengivet på de respektive sider: Arentsche: Kriegsbuch 24 og 25/ Otto Bache: Chr. 4.s kroningstog 47, Chr. 8. og dronning Louise 91/ Braun: Theatrum Urbium 31/ J. J. Bruun: Grenadér 42, Københavns Slot 96, Christiansborg 97, Eremitagen 114, Hirschholm 163, Sorgenfri 198/ Benoit le Coffre: Frederik 4. 34/ Francis Cotes: Caroline Mathilde 165/ Eric Dahlberg: Kobberstik 37 og 170/ Balthasar Denner: Anna Sofie 120/ Jacob van Doordt: Kirsten Munk 189/ C. W. Eckersberg: Frederik 6. 16, Chr. 8.s kroning 141/ P. Haagen-Jørgensen: Amalienborg 94/ C. V. Hansen: Frederiksborg Slots brand 1854 144/ Constantin Hansen: Den grundlovgivende rigsdagsforsamling 103/ Hans Hansen: Bente Frederikke Rafsted 46/ Wolfgang Heimbach: Arvehyldingen 17/ Frantz Henningsen: Prins Christian fører Garden op 90/ William Hogarth: The tavern scene 164/ H. G. F. Holm: Christiansborg 97/ David J. Jacobsen og A. T.

Schovelin: Grundlovsfesten på Eremitagesletten 1854 118/ Karl Jensen: Kopi efter Baretas Frederiksborg Slot 1652 143/ August Jerndorff: Brygger J. C. Jacobsen 145/ Jens Juel: Sofie Frederikke af Hessen-Kassel 67 og Kronprins Frederik 101/ Hans Knieper: Frederik 2. 33/ Jakob Kornerup: Akvareller 9 og 19/ C. A. Lorentzen: J. F. Struensee 164/ J. E. Mandelberg: Les amusements du prince royal 134/ Karel van Mander: Chr. 4. 45, Leonora Christine 98/ Simon de Pas: Chr. 4. uddeler ridderslag 20, kobberstik fra Triumphus Nuptialis 22–24/ August Schjøtt: Louise af Hessen-Kassel 67/ J. H. Senn: Den høje familie 27/ Oluf van Steenwinckel: Selvportræt 171/ Marcus Tuscher: Chr. 6. med familie 162/ Lauritz Tuxen: Kongefamilien 123/ T. H. Viborn: Kopi af Frederiksborgbillede på Gripsholm 142/ Abraham Wuchters: Ulrik Christian Gyldenløve 44, Olympens dronning 98.

Foruden fotograf Jørgen Grønlund har følgende leveret optagelser: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv 86 ø/ Kongelig Hoffotograf Elfe 124 og 125/ fotograf Niels Elswing 189/ Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slots arkiv 11, 13, 17, 21, 27, 33 t v, 34, 45, 46, 47, 98, 101 t v, 103, 120, 141, 142, 143, 145, 145, 165, 171/ Herman Hammer Luftfoto 55, 171/ Chr. Jørgensen Fotoatelier, Sorø 67 t v/ Det Kongelige Bibliotek 15, 16, 20, 22, 23, 24, 25, 29, 31, 32, 37, 54, 66, 100, 101 t h, 134, 170/ fotograf Lennart Larsen 9, 19, 28, 35, 38, 39, 40, 56, m f, 97 m f, 98 t v, 99, 116, 120, 140, 206, 207 ø t v, 228 n, 230, 231, 232, 235, 237/ Le-Be Photo Agency 57–65, 76–83/ Nordisk Pressefoto 67 t v, 87, 95, 213, 222, 234/ Politikens Pressefoto 2. 236/ De Danske Kongers Kronologiske Samling på Rosenborg 14, 17, 27, 33, 39, 42, 67, 98 ø, 101, 162, 163, 188, 190, 194, 195/ Uffe Peters Schmidt a.s. 55.



Tak

*Vi takker Deres majestæter  
Kongen og Dronningen,  
Deres kongelige højheder,  
tronfølgeren  
prinsesse Margrethe  
og prins Henrik,  
Deres kongelige højheder,  
arveprins Knud  
og arveprinsesse Caroline Mathilde,  
uden hvis imødekommenhed  
værket ikke  
havde kunnet blive til.*



# Register

*Alfabetisk fortegnelse over de i bogen omtalte kongeslotte:*

Amalienborg 50  
Amalienborg Slotsplads 54, 86

Badstuen 149

Christian 9.s Palæ 66  
Christian 8.s Palæ 86  
Christian 7.s Palæ 76  
Christiansborg 56, 96

Dannebrog 213

Eremitagen 114

Fredensborg Slot 120  
Frederik 8.s Palæ 58  
Frederiksberg Slot 27, 134  
Frederiksberg Slot 37, 140

Graasten Slot 154  
Gurre 216

Hammershus 216  
Hirschholm Slot 162

Jagtgården i Trend 236  
Jægerspris Slot 219

Kalø Slot 219  
Klitgaarden 220  
Koldinghus 166  
Kongeskibet Dannebrog 213  
Kronborg 170  
Københavns Slot 14, 20, 96

Marienlyst 227  
Marselisborg 182

Nyborg Slot 228  
Nykøbing Slot 40, 228

Odense Slot 232

Rosenborg Slot 188

Skanderborg Slot 234  
Sofie Amalienborg 50, 52  
Sorgenfri Slot 198  
Sparepenge 141  
Sønderborg Slot 204

Trend 236

Vordingborg Slot 237

Aalborghus 237



